T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

SİYASAL KÜLTÜRE YANSIMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ VE İLETİŞİMİ

SEYRA KESTEL

2502160098

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. EMİNE YAVAŞGEL

İSTANBUL – 2020

ÖZ

SİYASAL KÜLTÜRE YANSIMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ VE İLETİŞİMİ

Seyra KESTEL

Bu çalışmada, 2000 ve 2020 yılları arasındaki Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemlerinin, Türkiye siyasal kültürüne yansımalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 21. yüzyılın başlangıcını temsil eden bu dönemde, Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve iletişiminin, Türkiye siyasal kültüründe nasıl etkiler bıraktığı sorgulanmıştır. Araştırma kapsamında, siyasal kültür kavramı; kuramsal yaklaşımlar, siyasal davranış ve Türkiye'de siyasal kültür unsurları perspektifinde araştırılmıştır. Seçim sistemleri ise uygulanış biçimleri, işlevleri ve seçim iletişimi açısından değerlendirilmiştir. Tezin metodolojik bölümünde ise seçim sistemi ve iletişiminin, siyasal kültüre yansımalarını ortaya koymak amacıyla, Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri ve seçim iletişimi araştırılmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda, iki ayrı bilimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Seçim sistemleri istatistiksel betimsel yöntem ile; seçim iletişimi kapsamında resmi propaganda konuşmaları ise eleştirel söylem çözümlemesi ile analiz edilmiştir. Sonuç olarak, 2000 ve 2020 yılları arasındaki seçim sistemi ve iletişiminin, Türkiye siyasal kültüründe; siyasal istikrar, temsilde adalet, parti ve seçmen davranışları açısından etkilere sahip olduğu ortaya konmuştur. 21. yüzyılın başlangıcı olan bu dönem, Türkiye siyasal kültürü açısından da dönüşümün başladığı bir süreci kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Kültür, Seçim Sistemi, Seçim İletişimi, Siyasal Propaganda, Siyasal İletişim

ABSTRACT

ELECTION SYSTEMS AND COMMUNICATION IN TURKEY IN TERMS OF THEIR REFLECTIONS ON POLITICAL CULTURE

Seyra KESTEL

In this study, it is aimed to reveal the reflections of the electoral systems applied in the general parlamentary elections between 2000 and 2020 on the political culture of Turkey. For this purpose, it is questioned that how the electoral system and communication in Turkey affected the political culture of Turkey, in this period representing the begining of the 21th century. Within the context of the study, the concept of political culture is investigated in the perspective of theoretical approaches, political behavior and political culture elements in Turkey and the electoral systems are evaluated in terms of their application forms, functions and electoral communications. In the methodological part of the thesis, the electoral systems applied in the general parliamentary elections in Turkey between 2000 and 2020 and electoral communications are investigated, in order to reveal the reflections of the electoral communications on political culture. For the purpose of the research, two different scientific research methods were used. Selection systems were analyzed with statistical descriptive method; while offical propaganda speeches within the cpncept of electoral communications on political culture. As a result, the electoral system and communication between 2000 and 2020 are revealed to have various effects of Turkey's political culture, in terms of political stability, fairness in representation, party and voter behaviors. This period, which is the begining of the 21th century, contains the process which also includes the start of transformation in terms of Turkey's political culture.

Keywords: Political Culture, Electoral System, Electoral Communications, Political Propaganda, Political Communication

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, siyasal kültüre yansımaları açısından Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerindeki seçim sistemi ve iletişimi incelenmiştir. Konuya ışık tutması amacıyla yaptığım her araştırma; 21. yüzyıl başlangıcındaki Türkiye'nin, hem seçim sistemleri hem de siyasal kültürü hakkında yeni bilgiler, eleştiriler ve tecrübeler edinmemi sağlamıştır. Temsilde adalet ilkesinin sağlanacağı, daha demokratik ve çoğulcu bir Türkiye'ye dair inancımı hiçbir zaman kaybetmeyeceğim.

Çalışmam boyunca, zor gördüğüm her yolu desteği ile aşmamı sağlayan, motivasyonumu kaybettiğimi düşündüğüm her anımda beni yeniden yüreklendiren, ilgisini ve bilgisini benden hiç esirgemeyen, fikirlerini her zaman çok değerli bulduğum ve örnek aldığım tez danışmanım Prof. Dr. Emine YAVAŞGEL'e öncelikle çok teşekkür ederim. Doktora eğitimim boyunca hem ders aldığım dönemi hem de tüm tez izleme süreçlerimi değerli kılan ve çalışmama destek veren Prof. Dr. Sevimece KARADOĞAN DORUK'a ayrıca teşekkürlerimi sunarım. İzleme Jürimde yer alarak çalışmama önemli katkılar sağlayan Prof. Dr. Füsun ALVER'e; yeterlik ve savunma süreçlerimde bulunarak yapıcı desteklerde bulunan Prof. Dr. Mete ÇAMDERELİ ile Doç. Dr. Nilüfer Fatma GÖKSU'ya çok teşekkür ederim. Doktora eğitimim boyunca ders aldığım İstanbul Üniversitesi'nin değerli öğretim üyelerine; ayrıca araştırmam boyunca eserlerinden faydalandığım tüm akademisyen ve araştırmacılara teşekkürü bir borç bilirim.

Fikirlerini ve dik duruşunu her daim yolumda ışık olarak gördüğüm annem Nuray KESTEL'e; sevgisi ve ilgisiyle beni her zaman aydınlatan babam Ekrem KESTEL'e; her koşulda yanımda hissettiğim Selen KESTEL'e ve son olarak, hayatıma değer katan tüm dostlarıma en içten teşekkürlerimi sunarım.

SEYRA KESTEL

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET……II

ABSTRACT……III

ÖNSÖZ……IV

İÇİNDEKİLER……...V

TABLOLAR LİSTESİ……...IX

ŞEKİLLER LİSTESİ……XI

GRAFİKLER LİSTESİ……XII

KISALTMALAR LİSTESİ……XIII

GİRİŞ……1

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KÜLTÜR ÇALIŞMALARI

1. Kültürün Kavramsal Açılımı 6
2. Kültürden Siyasal Kültüre 12
3. Siyasal Davranış Perspektifinde Siyasal Kültür 20
   3.1. Siyasal Katılım 20
   3.2. Siyasal Toplumsallaşma 24
4. Siyasal Kültür Çalışmalarına Kuramsal Yaklaşımlar 26
   4.1. Almond ve Verba'nın Siyasal Kültür Kuramı: Yurttaşlık Kültürü 27
      4.1.1. Mahalli Siyasal Kültür.....34
      4.1.2. Tebaa Siyasal Kültür 34
      4.1.3. Katılımcı Siyasal Kültür 39
   4.2. Lucian W. Pye'in Siyasal Kültür Yaklaşımı 44
   4.3. Stephen Welch'in Siyasal Kültür Kuramı.....51
5. Türkiye'de Siyasal Kültür ve Unsurları 59

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM İLETİŞİMİ

1. Demokrasilerde Seçim Sistemi Kavramı 67
2. Seçim Sisteminin Unsurları 72
3. Seçim Sistemlerinin Gelişimi 75
3.1. Çoğunluk Sistemleri 84
3.1.1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi 88
3.1.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi/Dar Bölge Çoğunluk Sistemi 89
3.1.1.2. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi/Çok Adaylı Tek Turlu Çoğunluk Sistemi 90
3.1.2. İki Turlu Çoğunluk Sistemi 92
3.1.2.1. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi 93
3.1.2.2. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi 94
3.2. Nispi (Orantılı) Seçim Sistemi 95
3.2.1. Ulusal Düzeyde Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi 99
3.2.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi 100
3.2.2.1. En Büyük Artık Oy 102
3.2.2.2. En Kuvvetli Ortalama 105
3.2.2.3. Milli Bakiye Sistemi 109
3.2.2.4. d'Hondt Sistemi 114
3.2.3. Nispi (Orantılı)Temsil Sisteminde Liste Çeşitleri 116
3.2.4. Nispi (Orantılı) Temsil Sisteminde Seçim Barajları 118
3.3. Karma Sistemler 121
4. Seçim İletişimi Perspektifinde Demokratik Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi 126

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL KÜLTÜRE YANSIMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM İLETİŞİMİ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 133
2. Araştırmanın Sınırlılığı 134

3. Araştırmanın Yöntemi 135
3.1. Betimsel İstatistiksel Analiz 135
3.2. Eleştirel Söylem Analizi 136
4. Türkiye'de 2000 Sonrası Seçim Sistemleri ve İletişimi 139
4.1. Milletvekili Genel Seçimleri: 2002 Dönemi Seçim İletişimi 139
4.1.1. Dönem Seçim Sistemi 139
4.1.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü 139
4.1.3. Seçimlerin Statik Sonuçları 144
4.1.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi 147
4.1.4.1. Seçmen Davranışı 147
4.1.4.2. Parti Davranışı 148
4.1.5 Temsiliyet ve İstikrar 150
4.1.6 Seçim Propagandası 153
4.2.6.1. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi 154
4.2. Milletvekili Genel Seçimleri: 2007 Dönemi Seçim İletişimi 157
4.2.1. Dönem Seçim Sistemi 157
4.2.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü 157
4.2.3. Seçimlerin Statik Sonuçları 161
4.2.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi 163
4.2.4.1. Seçmen Davranışı 163
4.2.4.2. Parti Davranışı 165
4.2.5. Temsiliyet ve İstikrar 167
4.2.6. Seçim Propagandası 169
4.2.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 169
4.2.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi 171
4.2.6.3. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 173
4.3. Milletvekili Genel Seçimleri: 2011 Dönemi Seçim İletişimi 175
4.3.1. Dönem Seçim Sistemi 175
4.3.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü 176
4.3.3. Seçimlerin Statik Sonuçları 179
4.3.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi 182
4.3.4.1. Seçmen Davranışı 182
4.3.4.2. Parti Davranışı 183

4.3.5. Temsiliyet ve İstikrar 185
4.3.6. Seçim Propagandası 187
4.3.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 187
4.3.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi 190
4.3.6.3. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 192
4.4. Milletvekili Genel Seçimleri: 2015 Dönemi Seçim İletişimi 195
4.4.1. Dönem Seçim Sistemi 195
4.4.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü 196
4.4.3. Seçimlerin Statik Sonuçları 199
4.4.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi 202
4.4.4.1 Seçmen Davranışı 202
4.4.4.2. Parti Davranışı 203
4.4.5. Temsiliyet ve İstikrar 206
4.4.6. Seçim Propagandası 207
4.4.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 207
4.4.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi 209
4.4.6.3. HDP'nin Propaganda Söylem Analizi 211
4.4.6.4. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 213
4.5. Milletvekili Genel Seçimleri: 2018 Dönemi Seçim İletişimi 215
4.5.1. Dönem Seçim Sistemi 216
4.5.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü 217
4.5.3. Seçimlerin Statik Sonuçları 222
4.5.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi 224
4.5.4.1. Seçmen Davranışı 224
4.5.4.2 Parti Davranışı 226
4.5.5. Temsiliyet ve İstikrar 228
4.5.6. Seçim Propagandası 231
4.5.6.1. HDP'nin Propaganda Söylem Analizi 231
4.5.6.2. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 234
4.5.6.3. İYİ Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 237
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 240
KAYNAKÇA 253
EKLER 266

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Siyasal Kültür Tipleri.....31
Tablo 2: Milli Bakiye Sistemi ile Gerçekleşen Seçimlerin Sonuçları 112
Tablo 3: d'Hondt Sistemi Örneği 115
Tablo 4: Karma Seçim Sistemleri ve Uygulandığı Ülkeler 124
Tablo 5: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü.....141
Tablo 6: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler.....145
Tablo 7: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları 146
Tablo 8: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri'nde Milletvekili Sayısı ve Oranları.....147
Tablo 9: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları.....151
Tablo 10: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü.....157
Tablo 11: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerind Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler.....161
Tablo 12: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....162
Tablo 13: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları.....163
Tablo 14: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları.....167
Tablo 15: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü.....176
Tablo 16: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler.....179
Tablo 17: 24. Dönem Milletvekili genel Seçim Sonuçları 180
Tablo 18: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları.....181

Tablo 19: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları 185
Tablo 20: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü 196
Tablo 21: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler 199
Tablo 22: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları.....201
Tablo 23: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları 202
Tablo 24: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları 206
Tablo 25: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Seçim Çevre Büyüklüğü 218
Tablo 26: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler 222
Tablo 27: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları 223
Tablo 28: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları 224
Tablo 29: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları 229

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Welch'in Siyasal Kültür Kuramı'nın Yapısı 52
Şekil 2: Çoğunluk Sistemleri 87
Şekil 3: Mutlak ve Nispi Çoğunluk Formülleri: 96
Şekil 4: Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi.....99

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Yıllara Göre Demokratik Ülke Vatandaşlarının Oy Kullanma Oranları 80
Grafik 2: 22. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi.....154
Grafik 3: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 169
Grafik 4: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi.....172
Grafik 5: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 174
Grafik 6: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 188
Grafik 7: 24. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi.....190
Grafik 8: 24. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 192
Grafik 9: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 208
Grafik 10: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi 210
Grafik 11: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde HDP'nin Propaganda Söylem Analizi 212
Grafik 12: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 214
Grafik 13: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde HDP'nin Propaganda Söylem Analizi 232
Grafik 14: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi 235
Grafik 15: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde İYİ Parti'nin Propaganda Söylem Analizi 237

KISALTMALAR LİSTESİ

AB: Avrupa Birliği

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

AK Parti: Adalet ve Kalkınma Partisi

ANAP: Anavatan Partisi

BDP: Barış ve Demokrasi Partisi

CHP: Cumhuriyet Halk Partisi

DEAŞ: Devlet'ül Irak ve'ş Şam

DHKP-C: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi

DP: Demokrat Parti

DSP: Demokratik Sol Parti

DYP: Doğru Yol Partisi

FETÖ: Fetullahçı Terör Örgütü

HADEP: Halkın Demokrasi Partisi

HDP: Halkların Demokratik Partisi

IMF: International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)

IŞİD: Irak Şam İslam Devleti

KCK: Koma Civaken Kürdistan (Kürdistan Topluluklar Birliği)

KDV: Katma Değer Vergisi

LGBT: Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans

OECD: The Organisation for Economic Co-Operation and Development (İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı)

OHAL: Olağanüstü Hal

ÖTV: Özel Tüketim Vergisi

SP: Saadet Partisi

SSK: Sosyal Sigortalar Kurumu

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TRT: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

YSK: Yüksek Seçim Kurulu

GİRİŞ

"Hiçbir siyasi kurum, bir ülkenin politik manzarasını o ülkedeki seçim sistemleri ve siyasal partiler kadar etkilememektedir."

(Robert Dahl, 2010: 147)

1960'lı yılların başlangıcında, siyasal kültür kavramına ilişkin araştırmalar derinlik kazanmaya başlamıştır. Kavramın kuramsal olarak literatürde yer bulması ile bir toplumun siyasal kültürünü oluşturan etmenlerin araştırılması da önem kazanmıştır. İlk olarak siyaset bilimi içerisinde yer bulan siyasal kültür kavramını birçok etmen şekillendirmektedir. Bunlardan ilki, o toplumda yaşayan insanların siyasal nesneler karşısındaki tutum ve davranışlarıdır. Bu siyasal nesneler ise genel olarak siyasal partiler, siyasal kampanyalar, siyasal liderler, yönetim şekli ve seçim sistemidir.

Seçim sistemleri ile ilgili araştırmalar ise, özellikle hangi ülkeye hangi seçim sisteminin uygun olacağı noktasında oldukça tartışmalıdır. İşlevleri siyasal istikrar ve temsilde adalet sağlama olan seçim sistemlerinin uygulandığı ülkede siyasal kültüre de uygun olması oldukça önemlidir. Seçim sistemleri siyasal kültürü etkilediği kadar, siyasal kültür de o ülkenin seçim sistemini belirlemede etkili olabilmektedir.

Seçimler, bir ülkenin hem özgürlüğünün hem de demokrasinin en başat koşuludur. Seçim yolu ile vatandaş yönetenlere temsil yetkisi vermekte, böylece ya vatandaşların bir kısmı ya da tamamı parlamentoda temsil edilebilmektedir. Seçimler, uzun ve önemli bir süreci ifade etmektedir. Adayların belirlenip başvurmasıyla başlayan bu önemli süreç; seçim kampanyaları, vatandaşın seçme hakkı ile oy kullanması ve seçim sonuçlarının ilanı ile son bulmaktadır. Her seçim sonucu ise o ülkede siyasal anlamda yeni bir başlangıcı ifade etmektedir.

Demokratik rejimlerde seçim sistemlerinin meşruiyet temelinde yer almasının en belirgin sebebi; yönetenlerin yetkilerini demokratik seçimlerle halktan almasıdır. Seçim sistemlerinin hem çoğunluk oluşturarak hükümet kurma açısından hem de toplumdaki farklı görüşlerin parlamentoya yansımasını sağlaması açısından işlevleri bulunur.

Demokrasilerin olmazsa olmaz koşulu olan seçimlerin nasıl uygulandığı, hem doğuracağı sonuçlar açısından hem de neden o sistemin uygulandığının anlaşılması açısından önemlidir. Bir ülkede uygulanan seçim sistemi o ülkenin siyasal kültürüne etki edebilecek birçok sonuç doğurabilmektedir. Bunlardan en önemlileri; seçim çevre büyüklükleri, seçmen davranışları, siyasal parti davranışları, temsiliyet ile istikrar oranları ve seçim kampanyalarıdır. Bir ülkede uygulanan seçim sisteminin bu sonuçlar ekseninde araştırılması, o ülkenin siyasal kültürü açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, siyasal kültüre yansımaları açısından Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri incelenmiştir. Seçim sistemlerinin Türkiye'nin siyasal kültüründe nasıl yansımaları olduğunu ortaya koymak amacıyla, 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri ve iletişimi araştırılmıştır.

Tezin birinci bölümünde, siyasal kültür kavramı eleştirel literatür taraması yöntemi ile araştırılmıştır. Kültür kavramı, toplumbilim başta olmak üzere birçok farklı disiplin tarafından kullanılmaktadır. Kültür, hem somut hem de soyut bir anlamı ifade etmektedir. Ancak, kavrama dair ortak bir tanımlama mevcut değildir. Farklı araştırmacıların kültüre dair yaptıkları tanımlamalar birçok noktada birbirine benzemekte, bazı noktalarda ise ayrışmaktadır.

Siyasal kültür kavramının gelişimi ise yine birçok disiplin ve araştırmacı aracılığı ile olmuştur. Kültür kavramı gibi, siyasal kültür kavramı da sadece siyaset biliminden değil, birçok disiplinden beslenerek kavramsallaşmıştır. Siyasal kültürün, asıl çıkış noktası, kültür ve politika arasında birbirinden ayrılmaz dinamik ilişkilerin varlığı ile ortaya çıkmıştır.

Siyasal kültür, bir siyasi sistem içerisinde işleyen değerler bütününü ifade etmektedir. Bir toplumda siyasal kültür, vatandaşların siyasal nesneler karşısındaki tutum ve eğilimlerine göre şekillenir. Bu nedenle, siyasal kültürü etkileyen temel paradigma olarak siyasal davranış; siyasal katılım ve siyasal toplumsallaşma kavramları çerçevesinde ele alınmıştır.

Siyasal davranış perspektifinde siyasal kültür ele alındıktan sonra, siyasal kültür kavramına kuramsal yaklaşımlar araştırılmıştır. Bu araştırmalardan en eskisi,

Almond ve Verba'nın 1963 yılında yaptıkları "*Yurttaşlık Kültürü*" kuramıdır. Araştırma, toplam beş ülkede; Amerika Birleşik Devletleri, Batı Almanya, İngiltere, İtalya ve Meksika'da gerçekleşmiştir. Bu ülkelerde, vatandaşların siyasal tutum ve davranışlarını ölçmek amacıyla yapılan araştırmada toplam üç tip siyasal kültür tanımlaması yapılmıştır. Bunlar, mahalli siyasal kültür, tebaa siyasal kültür ve katılımcı siyasal kültürdür.

Siyasal kültür kavramına yapılan kuramsal yaklaşımlarda öne çıkan diğer isimler, Lucian W. Pye ve Stephen Welch'tir. Bu yaklaşımlardan en yenisi, 2013 yılında Stephen Welch tarafından gerçekleştirilen siyasal kültür kuramıdır. Çalışmada, siyasal kültürün kuramsal yapısı ortaya konmuştur. Lucian W. Pye ise, siyasal kültürü siyasal gelişme perspektifinde ele almıştır. Pye, siyasal kültürü, bireylerin psikolojik yönelimlerinin yanı sıra kolektif tarih çerçevesinde değerlendirmiştir.

Tüm bu kuramsal yaklaşımlardan sonra, Türkiye'de siyasal kültür ve unsurları araştırılmıştır. Türkiye'de siyasal kültür, pek çok etmenle şekillenmektedir. Türkiye'de siyasal kültür, genellikle demokrasinin pekişmesi anlamında birçok değişken ile sınırlanmaktadır. Genellikle, günümüze kadar geçen süreç içerisinde birbirine benzer şekillerde tanımlandığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise, seçim sistemleri ve iletişimini tanımlayabilmek amacıyla, birinci bölümde olduğu gibi eleştirel literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Öncelikle, demokrasilerde seçim sistemi kavramı araştırılmıştır. Seçimler, demokrasinin ve siyasal rejimin en önemli unsurlarından biridir. Bu nedenle, seçim sisteminin unsurları, demokrasi perspektifinde ele alınmıştır. Demokrasinin tarihsel gelişimi ile daha da önem kazanan seçim sistemlerinin iki temel işlevi bulunmaktadır. Bunlardan biri, siyasal istikrar bir diğeri ise temsilde adalettir.

Seçim sistemlerinden çoğunluk sistemleri genellikle siyasal istikrar işlevini sağlarken; nispi (orantılı) seçim sistemleri ise temsilde adalet işlevine ağırlık verir. Çalışma içerisinde çoğunluk sistemleri, tek turlu ve iki turlu çoğunluk sistemleri olarak ele alınmıştır. Tek turlu çoğunluk sistemleri; tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi ve listeli tek turlu çoğunluk sistemi olarak ikiye ayrılmaktadır. İki turlu çoğunluk

sistemleri ise, tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi ve listeli iki turlu çoğunluk sistemi olarak incelenmiştir.

Nispi (orantılı) seçim sistemleri ise ulusal düzeyde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere iki başlık altında ele alınmıştır. Seçim çevresi düzeyinde nispi temsil sistemi; en büyük artık oy, en kuvvetli ortalama, milli bakiye ve d'Hondt sistemi olmak üzere incelenmiştir. Üçüncü seçim sistemi olarak ise karma sistemler tanımlanmıştır.

Ele alınan bu üç seçim sistemi neticesinde, seçim iletişimi perspektifinde demokratik seçim sistemlerinin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmede, hem çoğunluk sistemlerinin hem de nispi (orantılı) temsil sistemlerinin avantajları ve dezavantajları ortaya konmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde ise, araştırmanın temel amacı doğrultusunda, seçim sistemleri ve siyasal kültür ilişkisi esas alınarak, Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri ve iletişimi incelenmiştir. Araştırmanın 2000 ve 2020 yılları arasındaki seçimler ile sınırlandırılmasının sebebi, günümüze en yakın dönem olan süreci kapsaması ve yeni bir yüzyılın başlangıcı olmasıdır. Bu bağlamda, 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 yıllarında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimleri incelenmiştir.

Araştırmada iki farklı yöntemden yararlanılmıştır. Bunlardan ilki, uygulanan seçim sistemlerinin ve doğurduğu sonuçların analizini gerçekleştirmek amacıyla kullanılan betimsel istatistiksel yöntemdir. Diğeri ise, seçim iletişimini incelemek amacıyla kullanılan eleştirel söylem analizidir. Betimsel istatistiksel yöntem kapsamında, Lijphart'ın seçim eşiği indeksi ve temsili orantısızlık indeksine ek olarak Gallagher'in seçim orantısızlığı indeksinden yararlanılmıştır.

2000 ve 2020 yılları arasında uygulanan seçim sistemlerinin sonuçlarını incelemek amacıyla, dönem seçim sistemi, seçim çevresi büyüklüğü, seçimlerin statik sonuçları, seçim sonuçlarının dinamik etkisi, temsiliyet ve istikrar oranları betimsel istatistiksel yöntem ile araştırılmıştır.

Seçim iletişimi kapsamında ise, her dönem için parlamentoda temsil elde eden siyasal partilerin, TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmaları deşifre edilmiş

ve eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Bu konuşmaların seçilmesindeki temel sebep, konuşmaların seçimlerden hemen önce ve son propaganda konuşması olarak gerçekleşmesi ve Yüksek Seçim Kurulu'nun resmi takviminde seçimler için yasal bir süreçte var olmasıdır. Ayrıca bu konuşmalar, siyasal partilerin hangi sorunları ve konuları önemseyip hangilerini göz ardı ettiğinin belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerindeki seçim sistemleri ve iletişiminin 21. yüzyıl başlangıcındaki Türkiye'nin siyasal kültüründe ne gibi etkilere sahip olduğu tartışılmıştır. Bu bağlamda, Türkiye'de demokratik kültürün, temsilde adaletin, siyasal istikrarın ve katılımcı kültürün varlığı sorgulanmıştır.

Çalışmanın, Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve siyasal kültür tanımlamaları açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca, geliştirilen seçim sistemi iletişimi kavramı, genellikle siyaset bilimi açısından ele alınan seçim sistemlerinin iletişim bilimi perspektifinde ele alınmasını sağlamıştır. Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri ve iletişiminin siyasal kültüre yansımalarının araştırıldığı bu çalışmanın, Türkiye açısından ideal seçim sistemi araştırmalarına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL KÜLTÜR ÇALIŞMALARI

1. Kültürün Kavramsal Açılımı

Kültürün genel bir tanımı bulunmamakla beraber, kavramsal açılımının sınırları oldukça geniştir. Toplumbilim başta olmak üzere birçok farklı disiplin tarafından kullanılmaktadır ve halen ortak bir tanımlama söz konusu değildir. Raymond Williams (1993: 10), kültür teriminin kavramsal açılımındaki farklılıklarının ve fikir birliğinin sağlanamayışının en önemli sebebinin, eski zamanlardaki farklı ilgi ile arayışların sonucu olduğunu ifade etmiştir. Kültür kavramı özellikle ilk ortaya çıktığı yıllarda somut bir anlamı ifade ederken; zamanla daha soyut bir nitelik kazanarak insanın yetiştirilmesi, işlenmesi ve eğitilmesi gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Kültür sözcüğünün kökeninin Latincede "ikamet etmek, yetiştirmek, ekmek, korumak" gibi anlamları ifade eden ve kökü *colere* olan *cultura* kelimesinden geldiği bilinmektedir (Williams, 2005: 106). Ekmek, işlemek, onarmak, yetiştirmek gibi anlamları ifade eden *colere* sözcüğünden üretilen cultura kelimesi tarihte ilk defa tarımsal etkinlikler için kullanılmış olup; Latincede " toprak kültürü" anlamında kullanılan *edere-cultura* kelimesinden geldiği bilinmektedir (Mejuyev, 1987: 22). Kültür sözcüğü daha sonra İngilizce'ye culture olarak geçmiş ve benzer şekilde çiftçilik, ekip büyütme gibi anlamlarda kullanılmıştır. Kelime zaman içerisinde "hayvan yetiştirme, toprak yetiştirme" gibi anlamlardan "zihin yetiştirme" gibi bir anlama evrilmiştir (Williams, 2005: 8). Bu, kültürün somut anlamını zamanla terk ederek soyut bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur.

Kültür kelimesinin tanımlanma süreci en temelde Aydınlanma Dönemi'nden başlayarak Antik Yunan'a kadar birçok düşünürün tanımlaması, hatta tartışmaları ile başlamaktadır. Ancak somuttan soyuta doğru ilerleyen bu kavramsallaştırma sürecinin başlangıcını genel anlamda "klasik sosyal kuram" olarak düşünülen ve Marx, Durkheim, Weber ve Simmel'in çalışmalarından oluşan tanımlamalar oluşturmaktadır. Kavrama dair günümüzdeki tartışmaların çoğu, onların çalışma alanlarından çıkan temel konulara, problemlere ve bakış açılarına ağırlıklı olarak yer vermektedir (Smith,

2001:19). Günümüzde ise kültüre dair yapılan tanımlamalar genel anlamda üç temel konu etrafında şekillenmektedir (Smith, 2001: 3):

1. Maddeci, teknik ve sosyal anlamda yapısal olanın karşısında duran kültür yaklaşımları mevcuttur. Bu yaklaşımlara göre, kültürün herhangi bir yaşam tarzından ayrı ve bağımsız algılanması gereken bir kavram olduğu ileri sürülmektedir. Kültür, maddesel harici tüm ideallerin ve soyutluğun merkezidir. Buna göre kültür, inanç, değer ve sembolleri ifade eden bir bütündür.
2. Bu soyut anlamın dışında, kültürün özerkliğine odaklanan tanımlar mevcuttur. Bu odak noktasına göre, kültürün ekonomik dengeden, güç dağılımından veya sosyal ihtiyaçlardan ayrı ya da bağımsız açıklanması mümkün değildir.
3. Kültür çalışmaları, sanatla sınırlı değildir ve sosyal hayatın birçok yönünü kapsamaktadır. Çağdaş akademik çalışmalar ise sosyal sınıf farklarından kaynaklanan kültür farklılıklarına yer vermemelidir.

Smith'e göre (2001), çağdaş kültür kuramı daha önceki kayda değer çalışmalar ile mümkün kılınmıştır. Smith'in ele aldığı bu konular kültürü ağırlıklı olarak inanç, değer, sembol gibi soyut ifadeler ekseninde ele almakla beraber ekonomik dengeden de ayrı tutmamaktadır. Ayrıca, sosyal sınıf farklarını ele alan yaklaşımların ise çağdaş akademik araştırmalarda olmaması gerektiğini savunmaktadır.

Kültür kavramını birden fazla konu ekseninde ele alan bir diğer araştırmacı Murdock'tur. Bu kavramlar şunlardır (Aktaran Güvenç, 2011: 55) :

1. Kültür içgüdüsel veya kalıtımsal değildir. Herkesin, doğduktan sonra, yaşayarak elde ettiği, öğrendiği davranış ve alışkanlıklar bütünüdür. Kültür öğrenilen bir kavramı ifade eder. Bu nedenle, eğitimde var olan ilke, kural ve yasalara uygunluk sergilemelidir.
2. Yeryüzündeki her canlı, içinde bulundukları sürece, yaşamlarını devam ettirecek ve aynı zamanda kendilerini tehlikelerden de koruyabilecek birtakım beceriler kazanır. Bu canlılar içeriğinde sadece insanlar tecrübelerini ve öğrendiklerini yavrularına da aktarırlar. İnsanın bu yetisi

ve eşsizliği dil öğrenebilme yetisi ile alakalıdır. Bu bağlamda, yaradılışın en başına kadar uzanan kültür kavramının tarihsel ve devamlı olma özelliği vardır.

3. Kültürün öğrettikleri sadece zaman bağlamında sürekli değildir, aynı zamanda bu süreklilik mekansal ve toplumsaldır. Bu nedenle de toplumdan topluma göre farklılık gösterebilir. Bir toplumun hem ortaya çıkardığı hem de bir yandan paylaştığı alışkanlıklar, aynı zamanda o toplumun kültürüdür. Bu açıdan ele alındığında kültür başka alt kültürlere de ayrılabilir. Örneğin kasabs, mahalle, köy ve aile gibi alt birimlerin sahip olduğu farklı kültürler vardır.
4. Bireysel tutumlar ve davranışlar ideallerden ayrılmaktadır. Kültür ise ideal kural, davranış ve değerlerden oluşmaktadır. Her bir kültür, gerçek ve ideal olmak üzere ikilemlerden oluşur. İdeal olan ve gerçek olan, her ne kadar bazen birbirine yaklaşsa da çoğunlukla birbirinden uzaktadır. Sonuç olarak, insan davranışlarının çoğunluğu öğrenilmiş (kültürel) olsa dahi ideal olmaması mümkündür.
5. Kültür, biyolojik olması ve toplumsal ihtiyaçları karşılaması bakımından işlevsel bir niteliğe sahiptir. Kültürel kurumlar ile ilkeler, başarısı daha önce denenmiş çözümleri ifade eder. Örneğin, tatmin düzeyi alışkanlıkları desteklerken, doyumsuzluk değişim ve boşluklar meydana getirebilir. Biyolojik ihtiyaçlar evrensel kabul edildiğine göre, biyolojik ihtiyaçları karşılayan kültürün birbirine benzemesi de olasıdır.
6. Çoğu kültürün elemanları, uyum sağlama ile doyuma ulaşma aşamalarının birer sonucu olarak bütünleşme ya da bütünleşiyor gibi görünme eğilimi gösterebilir. Ancak kimi araştırmacıların ileri sürdüğü gibi, kültürün kesin olarak bütünleşmiş bir sistem olduğunu ifade etmek zordur. Çelişkilere, tarihsel ve çevresek etkilere açık olan kültürler tam anlamıyla bütünlük elde edemezler. Bütünlük bir idealken, bütünleşme yerini ayrışma veya çatışmaya bırakabilir.
7. Kültür bir bütün veya sistem olarak sıklıkla ele alınmaktadır. Fakat kültür tamamen somut ve gözlemlenebilir bir kavram değildir. Kültür yaşamla bağlantılı ve soyut bir kavramdır.

Murdock'un yaptığı bu tanımlamaların kökenini aslında Tylor'ın tanımı oluşturmaktadır. Tylor 1871'de yaptığı bu tanımlamada kültür ve uygarlık terimlerini eş anlamda kullanmıştır: Kültür veya uygarlık, toplum üyesi bireylerin öğrendiği, sanat, bilgi, gelenekler-görenekler gibi yetenek ve alışkanlıkları içine alan bir kavramdır.

Tylor, kültür ve uygarlığı bu tanımlamada benzer şekilde kullanırken, Ziya Gökalp (2004: 59) kültür ile uygarlık arasında hem bazı noktalarda benzerlik hem de farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Kültür ile uygarlık arasındaki benzerlik, ikisinin de toplumsal hayatları (ahlaki, hukuki, dini, kurgusal, iktisadi, sanatsal, dilsel ve betimsel hayatı) içine almasıdır. Farklılığı ise kültürün ulusal, uygarlığın ise uluslararası olmasıdır. Bu anlamda kültür, sadece bir ulusun ahlaki, hukuki, dini, kurgusal, iktisadi, sanatsal, dilsel ve betimsel hayatının uyumlu bir bütünüdür. Uygarlık ise, birbirine yakın gelişmişlik düzeyine sahip olan ülkelerin, toplumsal yaşantılarının ortak bir bütünüdür. Bir diğeri ise, uygarlık kavramı yöntem ve kişisel isteklerle oluşan toplumsal olguların tamamını ifade eder. Örneğin din ile ilgili bilgiler, yöntem ve istem ile oluşturulmuştur. Kültüre giren şeyler ise, yöntem ile bireyin istekleriyle oluşmamıştır. Örneğin dil, birey aracılığıyla yöntemle yapılmış bir olgu değildir.

Williams (2005: 80) kültürün geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde farklı şekillerde kullanılmasının kelimenin üç farklı anlama gelecek şekilde kullanılmasına sebep olduğunu ifade etmiştir. Bunlar:

1. Kişilerin ve toplumların estetik, düşünsel ve ilerleyişini dile getirmek,
2. Sanatsal ve düşünsel etkinliklerin ortaya koyduğu her türlü ürün ve fikre sahip çıkarak, onları korumak,
3. Kişiler ve toplumlar adına birer yaşam tarzı, inanç ve gelenek oluşturarak, bunları sürdürmek.

Bu üç gruptan anlaşılacağı üzere Williams kültürü özellikle düşünsel, sanatsal ve dinsel çalışmalarla ilişkilendirerek açıklamıştır. Williams'ın tanımlamalarında kültür, tıpkı ilk zamanlardaki tanımlamaları gibi oluşturma anlamını taşırken aynı zamanda sürdürme kavramını da barındırmaktadır.

Kroeber ve Kluckhohn ise çeşitli çalışmalarda bulunarak 1871-1950 yılları arasında 164 farklı kültür tanımlaması yapmıştır. Esas olarak kültür kavramının açıklanışında benzer nitelikler göze çarpsa da modernleşme süreci ile birlikte kültüre ilişkin görüşlerde belirgin bir kutuplaşma ortaya çıkmıştır. Bu, kültürün edebiyat ve sanat gibi yaratıcılıklarla sınırlı ifade eden görüş ile yine kültürü bir toplumdaki tüm kişilerle, onların yaptıklarıyla ve ürettikleriyle bağdaştıran görüş arasındaki zıtlaşmadır (Güngör, 2018: 302). Bu yaklaşım aslında, alt ve üst kültür kavramlarını akla getirmektedir.

Kültürün gündelik olarak kullanılan ama buna rağmen akla yine de az gelen iki anlamı mevcuttur. Bu anlamlardan ilki, müzik, edebiyat ve sanatta ulaşılan en yüksek aşamalar ve yaratılan sanat eserleridir. İkinci anlamı ise yetiştirmektir. Bu anlam, çok daha eski zamanlara dayanmaktadır ve en temelde mikroskobik organizmaların veya bitki türlerinin yapay olan ortamlarda yetiştirilmesi anlamını ifade etmektedir (Billington vd, 2015: 34). Bu tanımlama, kültürün hem soyut hem de somut niteliğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde Güvenç de kültürün tek ve belirgin bir tanımının olmamasının sebebini somut gerçeklikle onun soyut anlamının birbirine benzemesine bağlamaktadır. Her bilimsel alanda olduğu gibi kültür, alanındaki karmaşık sorunlardan biridir. Hatta diğer sorunlara göre kültür daha önemlidir, çünkü farklı bilimsel alanlarda araştırma yapan bilim insanları doğanın subjektif olguları hakkında gözlem ve yargıları tartışırken; kültür hakkında çalışma yapanlar kendi yaşamları ile ilgili değer ve inançlarını da karşılaştırıp, tartışmaktadır (Güvenç, 2011: 56). Güvenç'e göre kültür kapsam olarak bir kuram enginliğindedir. Kültür kavramı insanların canlı ve cansız varlıklarla etkileşimlerini, iletişimlerini ve dinamikliğini açıklamaya çabaladığı için, aynı zamanda kuramdır.

Emre Kongar (1989: 19), zor olanın kültürü tanımlama olmadığını, bir tanım üzerinde düşünce birliği sağlamak olduğunu belirtmektedir. Kongar'a göre kültür en genel tanımıyla; "*insanın yarattıklarının tümüdür"*. İnsanın ortaya çıkardığı tüm araç ve gereçler maddi kültürü oluştururken; insanın yarattığı bütün değer, kural ve

anlamlar ise manevi kültürü oluşturmaktadır. Bir başka terminoloji ile maddi kültür "teknoloji"; manevi kültür ise "ideoloji" olarak tanımlanmaktadır.

Spengler (1997: 105), her bir kültürü organizma olarak ele almış ve bu bağlamda, tarihi de organizmaların ortak biyografisi olarak tanımlamıştır. Tarih boyunca sekiz kültürün olduğundan bahsetmektedir. Bunlar; Hint, Babil, Mısır, Greko-Romen, Çin, Meksika, Arap ve Batı kültürleridir. Dokuzuncu kültürün de Rusya olabileceğini ifade etmektedir.

Spengler'in bu yaklaşımı, Levi-Strauss'un ırk ve kültür yaklaşımını akla getirmektedir. Levi-Strauss Irk, Tarih ve Kültür'de fiziksel farklılıklara başvurmadan kültürel farklılıkları açıklamak ve kanıtlamanın imkansız olduğunu vurgulamaktadır. Bunun en belirgin sebebi, genetik bilimi ile uğraşan insanların yetersizlik noktasını açıklamış olmasıdır. Farklılaştırıcı özellikleri, herhangi bir kültüre ya da belirgin davranışların bir soya özgü kabul edilmesinin karmaşık davranış biçimlerini açıklamada yetersiz kalması ile ilgilidir. Aynı zamanda bu davranışları açıklamada kültürel farklılıklardan da yararlanılır (Levi-Strauss, 2013: 68). Levi-Strauss'un kültür kavramsallaştırmalarında öne çıkan bir diğer önemli olgu, kültürü dil ekseninde ele almasıdır.

Levi-Strauss (2013: 169-171) kültüre işaret eden en temel gösterge olarak dili savunmaktadır ve dili en başta gelen kültürel olay olarak ele almaktadır. Çünkü dil, öncelikli olarak kültürün ayrılmaz bir parçasıdır ve zaman içerisinde edindiğimiz yetenek veya alışkanlıklardan birini ifade etmektedir. Ayrıca, kolektif kültürü benimsemenin en kolay aracıdır. Doğa, biyolojik olarak elde ettiklerimizin tümünü kapsarken, kültür ise dış gelenekten elde ettiklerimizi ifade eder. Kültür kavramı bu bağlamda, aslında doğadaki birçok etkeni anımsatmaktadır.

Kültür, kısa süreçli bir olgu değildir. Asırlar boyunca oluşmakta ve aktarılmaktadır. Kültürün kuşaklararası aktarımında en önemli unsur ise, aslında dildir. Dil ve kültür etkileşimi, bu bağlamda kültür incelemelerinde temel konu olarak ele alınmıştır. Bu geleneğin en başında ise özellikle çağdaş kapitalist toplumlarda yaptığı incelemelerle *Birmingham Çağdaş Kültürel İncelemeler Merkezi* gelmektedir.

Dili, kültürün oluşumundaki rolü ekseninde ele almakta ve edebiyat eserlerini incelemektedir.

Kültürü tanımlama üzerine çalışan İngiliz Kültürel İncelemeler Geleneği, dil ve anlam aracılığı ile gerçek dünyanın toplumsal olarak nasıl yeniden üretildiği ve temsil edildiği sorunuyla ilgilenir ve insanların anlam yükleme ve temsil pratikleri aracılığıyla kültürü anlamaya çalışmaktadır (Barker, 1999: 13). Kültürel çalışmaların odak noktasını oluşturan araştırmalar, özellikle 1980'li yıllarda ilgi odağı olmaya başlamış ve ileti anlamlarının ortaya çıkmasında alıcının etkisi ve iletiyi almanın gerçekleştiği koşulların önemi araştırılmıştır. Kültürel çalışmaların var olan sadece ekonomik belirleyiciliğinden uzaklaşmasında ise Althusser ve Gramsci'nin "ideoloji" kavramları dayanak sağlamıştır (Tekinalp ve Uzun, 2019: 143). Bu bağlamda, İngiliz Kültürel Okulu'nun dayanak noktalarının Althusser ve Gramsci'nin *hegemonya* kavramı olduğu söylenebilir. İngiliz Kültürel Okulu'nun en önemli temsilcileri Richard Hoggart ve daha önce de tanımlarına yer verilen Raymond Williams'tır.

Kuramsal kültür yaklaşımlarında bir diğer önemli eleştirel ekol, Frankfurt Okulu'dur. Frankfurt Okulu, "kültür endüstrisi" kavramını ortaya atmıştır. "*Kültürün endüstrileşmesi*" ile beraber popüler kültür ve popüler kitle kültürü, bilinçlerin parçalanmasını, tek tipleşmeye başlamasına ve tüketim kültürünün egemen olmasına yol açmıştır. Bu parçalı bilinç, aynı zamanda insanın özgürleşme yolundaki engellerden biridir (Yaylagül, 2016: 94-95). Öyle ki, okulun önemli temsilcilerinden Adorno ve Horkheimer (2007: 205) kültürü paradoksal bir meta olarak tanımlamaktadır. Bu perspektifte kültür, kullanımı sırasında körü körüne tüketilmekte ve kullanılamaz hale gelmektedir.

Tüm bu kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar aslında kültürün tek bir tanımlamasının mümkün olamayacağını ortaya koymaktadır. Kültürün dayanak noktasını somut anlamları açıklarken, özellikle Aydınlanma'dan sonra düşünürlerin hem birbirinden farklı hem de zaman zaman eleştirel yaklaşımlarıyla soyut bir nitelik kazanmıştır. Ayrıca kültür, toplumbilim başta olmak üzere birçok farklı bilimsel disiplin literatüründe kullanılmaktadır. Kültür, aktarılabilir, öğrenilebilir ve

sürdürülebilir niteliklere sahiptir. Tüm bu nitelikler ise dil ile kültür etkileşiminin bir sonucudur.

2. Kültürden Siyasal Kültüre

Kültür tanımı tarih boyunca hem soyut hem de somut anlamları barındırmıştır. Tanımlamalarda da anlaşılacağı üzere kültür hakkında yapılan kuramsal yaklaşımlar birbirine benzerlikler gösterdiği kadar bazı noktalarda da birbirinden ayrılmıştır. Ortak ve tek bir kültür tanımlaması mevcut olmamasına rağmen kültür kavramına kuramsal yaklaşımlar zaman içinde oldukça hızlanmış ve akademik çalışmalarda yer almıştır.

Tanımları karmaşık ve tek bir çatı altında toplanamayan kültür kavramının, özellikle de sosyal bilimler alanında birçok farklı disiplinde kullanılıyor olması, ona birçok anlam yüklemiştir. Antropoloji, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, siyaset ve psikoloji gibi birçok bilim dalında kültür çalışmaları mevcuttur. Bu nedenle de kavramsal açılımında da ifade edildiği gibi, farklı disiplinlerin araştırmacıları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Siyasal kültür kavramının ortaya çıkışı, aslında kültür ve siyaset kavramlarının iç içe olmasıyla; kültürün siyasetten beslenmesi gibi, siyasetin de kültürden beslenmesi gerçekliği ile alakalıdır. Bu nedenle siyaset kavramının, kültür kavramı ile iç içe olarak tanımlanması; siyasetin kültürün hangi alanında literatürde yer aldığı ve iki disiplin arasındaki ilişkinin özellikle hangi noktalarda daha da yakın olduğunun bilinmesi siyasal kültür çalışmaları açısından oldukça önemlidir.

Siyaseti farklı kavramlarla tanımlamak mümkündür. Öyle ki, tarih boyunca da farklı ve kapsamlı şekillerde tanımlanmıştır. Ancak en özüne baktığımızda siyaset kelimesi Arapça'da yer alan "seyis" kelimesinden türemiştir ve "seyis", at bakıcısı anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu, 2019). Türediği kelimeye de bakıldığında, en genel tanımıyla siyaset; karar alma, yönetme, iktidar gibi kavramları akla getirmektedir.

Aristoteles (1975) siyasetle eş anlamlı olan politika kavramını ele alırken; devletin doğada var olanlar sınıfına girdiğini ve insanın da politik bir hayvan olduğunu ifade etmiştir. Platon (1999) ise yine politika kavramını, "kent devleti" anlamına gelen

"polis" ve yurttaş ilişkisi çerçevesinde ele almıştır. Eski Yunan'da kent devleti anlamını taşıyan polis, yurttaşların fayda sağlamalarına yönelik olarak düzenlemeler yapan ve bağımsız cemaat topluluklarından oluşan bir kavramdır. İnsan polis'te doğumundan ölümüne kadar geçen süre içerisinde yurttaştır.

Eagleton siyaseti tanımlarken, hem siyaseti hem de kültürü egemen sınıfın sahip olduğu bir güç olarak şu şekilde ifade etmektedir (Eagleton, 2011: 133): En temel anlamıyla kültür, siyaset, hukuk ve sosyolojik sınıfların çıkarlarıyla ilintilidir. Marx'ın öngördüğü ideolojisinde olduğu gibi, bir toplumda maddi güç sahipleri aynı zamanda entelektüel anlamdaki gücün de sahibi durumundadır. Bu tanımlamanın yanı sıra Eagleton (2005: 74), kültürün siyasetin bir ürünü olduğunu vurgulamıştır.

Literatür incelendiğinde özellikle Marksist yaklaşım sonrasında, siyaset tanımlamaları eleştirel paradigmalarla ele alınabilmektedir. Marx ve Engels, siyaseti egemen güç olarak nitelendirdikleri ve proleterya burjuvazi savaşını ele aldıkları Komünist Manifesto'da proleterya-burjuvazi ve siyaset ilişkisi hakkında şunları söylemektedir (Engels ve Marks, 2018: 60): Bütün olarak ele alındığında, eski toplumun sınırlararası çatışmaları, proleteryanın gelişmesine yardımcı olmaktadır. Burjuvazi en başta aristokrasi ile, daha sonra ise sanayi gelişimi ile uzlaşamayan kesimlerin çıkarlarıyla ve genellikle de yabancı ülkelerin burjuva sınıfı ile devamlı bir savaş içindedir. Tüm bu savaş ortamında proleteryadan yardım istemek, ona başvurmak ve proleteryayı siyaset sahnesine katmak zorunda kalır. Bu sayede, politik bakımdan eğitime dair birçok şeyi proleteryaya kendi isteğiyle vermiş olur. Dolayısıyla, proleteryayı, burjuvaziye karşı savaşabileceği silahlarla donatabilir. Marks ve Engels'in görüşlerinde; proleterya ve burjuvazinin kaçınılmaz şekilde siyaset içeriğinde var olduğu söylenebilir.

Siyasete sınıflararası yaklaşımda bulunan bir diğer önemli isim Weber'dir. Max Weber'in siyasete yaklaşımları ve tanımlamalarında siyasetin kültürden ayrılamaz bir bütün olduğu gerçeği özellikle karşımıza çıkmaktadır. Weber (2006: 28) devleti bireyin bireye egemen olması şeklinde ortaya çıkan bir ilişkiye dayandırmakta ve bu ilişkinin legal bir şiddet üzerine temellendiğini ifade etmektedir. Siyaseti, ister devletler arasında olsun isterse aynı devlet içindeki değişik topluluklar arasında olsun,

iktidara katılmak ya da iktidarın bölüşülmesini etkilemek için yapılan çabaların bütünü olarak tanımlamıştır (Weber, 2006: 27). Yine Weber'e göre (2006: 98) siyaset insanı ise ulusal ya da insani amaçlara, toplumsal, ahlaki ya da kültürel, dinsel amaçlara yönelebilir. Özet olarak siyasi birey, elinde olan yönetme imkanını amaçları doğrultusunda da şekillendirebilir.

Hem siyaset hem de iletişim bilimci Harold Laswell'in de siyaset tanımlaması çalışmamız açısından oldukça önemlidir. Siyasal iletişim çalışmalarında özellikle de propaganda kavramı üzerinde araştırmalar yapan Laswell'in iletişim modeline benzer bir siyaset tanımlaması mevcuttur. Laswell'e göre (1936: 294) siyaset; "*kimin, neyi, ne zaman ve nasıl elde edeceği*"dir.

Easton ve Dahl ise benzer şekillerde, siyaseti siyasi sistem perspektifinde ele almaktadır. Easton (1965: 76), siyasal sistemi tüm toplum içeriğindeki otoriter yollarla değerin yanı sıra varlık dağıtan daha önceden belirlenen roller ve bu roller arasındaki ilişkiler olarak açıklamakta; Robert Dahl ise siyasal sistemin, güç, rol ve otorite ile ilgili insan ilişkilerini içerdiğini ifade etmektedir. (Çam, 2011: 22). Dahl ve Easton, sistem çerçevesinde siyaseti ele alışları bakımından benzer tanımlamalarda bulunmuştur.

Diğer siyaset bilimcilerin tanımlamalarına bakıldığında ise bazı noktalarda birbirine benzeyen, bazı noktalarda ayrışan ancak genel tanımlamayla ortaklık taşıyan kavramsallaştırmalar görülmektedir. Örneğin, Merkl siyaseti; insanın içinde yer aldığı topluma bireysel ideolojisi doğrultusunda bir düzen verme süreci; Crick ve Bendix, yerleşmiş ve örgütleşmiş bir toplumun belirlenmesinde devlet içi bir süreç; Greer ve Orleans, siyaseti gücün gelişebilmesi ve kullanılabilmesi kavramlarına dayalı; Dyke toplumdaki güç bölüşümüne göre değerlerin otoriter dağılımı; Duverger ise insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla farklı büyüklükte biraraya gelmeleri şeklinde tanımlamıştır (Çam, 2011: 28). Aslında tüm bu tanımlamaların en ortak ve genel noktası, içlerinde mutlaka "yönetme"nin yer almasıdır. Çünkü en özünde siyasetin temel amacı elbette ki, iktidar ve güçtür.

Heywood (2018: 23), tıpkı kültürel tanımlamalarda olduğu gibi siyaseti de çok sayıda kabul edilebilir meşru tanımlamaya sahip olması açısından "özü gereği

karmaşık" olarak nitelendirmiştir. Literatürdeki siyaset hakkındaki farklı görüşleri ise tanımlanması açısından dört başlıkta toplamıştır (Heywood, 2018: 23-31):

Hükmetme Sanatı Olarak Siyaset: Bu tarz siyaset tanımlamalarında, siyaset devlet etrafında dönmekte olan sosyal örgütlenme sisteminde gerçekleşmektedir. Siyaset; belirli ve sınırlı görevliler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu insanlar; bakanlar kurulu, yasama meclisleri, hükümet daireleri, siyasetçiler, kamu görevlileri ve lobiciler gibi direkt olarak siyasi görevleri olan şahıslardır. Bunların dışındaki kurumlar (iş çevresi, okul, cemaat, aile v.b.) siyasi olmayan kurumlardır ve ülkenin yönetim işine asla dahil değildir. Siyaset tamamen ve yalnızca devlete bağlı tanımlanmaktadır.

Kamusal İşler Olarak Siyaset: Kamusal işler olarak siyaset tanımlaması, ilk tanımlamaya göre siyaseti daha geniş bir perspektifte ele almaktadır. Bu görüş, Aristoteles'e kadar dayanmaktadır. Bu anlamda siyasetin amacı; adil bir toplum yaratma fikridir. Bu tanımlamada, bir önceki tanımlamadaki hükümet işlerininin yanı sıra kamusal alan da tanımlamanın içerisinde yer almaktadır. Bahsedilen kamusal alan ise; hükümet aygıtları, polis, ordu, sosyal güvenlik, adli birimler gibi devlet kurumlarını kapsayan birimlerdir.

Uzlaşma ve Mutabakat Olarak Siyaset: Bu tanımlama, siyasetin karar alma evresi ile daha ilgilidir. Alınan kararlar ise sadece ve sadece uzlaşma ve mutabakat ile mümkündür. Herhangi bir kriz anında bile, askeri değil, uzlaşma ve mutabakat odağıyla karar verilmesi gerekliliği etrafında şekillenen siyaset tanımlamasıdır. Bu yaklaşımda, iktidarın -her türlü çatışmayı engellemek amacıyla- sosyal grup ve çıkarlara dağıtılması gerektiği savunulur. Bu siyaset yaklaşımında siyaset son derece medeni bir kavram olarak ele alınır ve insanların siyasete dahil olması beklenir.

İktidar Olarak Siyaset: Son siyaset tanımlaması en geniş ve radikal tanımlamadır. Siyaset, bu tanımlamada sosyal ve beşeri de dahil olmak üzere birçok alanda geçerlidir. Siyaset beşeri olarak var olmasının içerisinde kaynakların üretimi, dağıtımı ve kullanımıyla alakalıdır. Siyasetin en temel anlamı iktidardır ve genelde bu görüşü ele alanlar siyaseti eleştirel tanımlarlar. Örneğin radikal feministler; toplumun patriarkal yapısının olduğunu ve kadınlara sistematik bir biçimde boyun eğdirildiğini;

Marksistler ise proleteryanın burjuva tarafından yine sistematik olarak sömürüldüğünü ifade ederek siyaseti tasvir ederler.

Tıpkı kültür tanımlaması gibi, siyaset kavramlaştırması da kesin ve tek değildir. Siyasete dair kesin ve net olan bir şey varsa, o da içeriğinde iktidar olma, yönetme, güç gibi kavramları mutlaka barındırmasıdır. Esas olarak siyaseti günlük yaşamdan ayıran en temel nokta da aslında yine bu kavramlardır. Ancak siyaset tanımı günlük yaşantılardan, geleneklerden de beslenmektedir ki tam da bu noktada kültür ile nasıl işlevsel bir ilişki içerisinde olduğunun önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü siyaset, dün vasıtasıyla gelişirken, yarını planlamak için de yine dünden yardım almaktadır. Bu da bir ülkenin kültürel geçmişinin yok sayılamayacağı anlamına gelmektedir. Örneğin Eagleton (2005: 46); kültürün genler aracılığıyla aktarılmayan her şeyi kapsadığını ifade etmiştir. Bu tanımlaya göre siyaset, kültürün kapsadığı alanlardan sadece biridir.

Siyaset günlük hayatımız içerisinde neredeyse her alanı günümüzde doldurmaktadır. Kültür ve siyaset ilişkisi içeriğini ele alan Eliot (1987: 87) kültürü bir siyaset aracı olarak ele almakta ve hatta kültürü, siyaset biliminin bir dalı olarak ifade etmektedir. Ayrıca uluslararası ilişkilerde bürolar kültürel ilişkilere dayalı olarak gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, kamu diplomasisi, uluslararası tanınma ve ilişkiler gibi siyaset bilimini ilgilendiren birçok alanda kültürün çok önemli işlevleri mevcuttur. Hatta kültür, bu disiplinlerde öylesine güçlüdür ki, ulusların başka uluslarla olan bürokratik ilişkilerini bile belirleyebilmektedir.

Siyasetin kültürle bu kadar yakın olarak ele alınmasındaki en önemli sebeplerden biri de çokkültürcü ve çoğulcu politikalardır. Taylor (2014: 12), çoğulculuğu "*birbirinden farklı hayat pratikleri içeriğinde oluşan kültürel ayrışmaların siyasal düzeyde tanınabilmesi ve eşit ölçüde saygıdeğer olarak kabul edilebilmesi*" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlama, kültürel olarak birbirinden farklı olan tüm kimliklerin "saygı" ve "hoşgörü" çerçevesinde siyasal alanda da tanınmalarını ifade etmektedir. Ancak, bu tanımlamanın günümüzde halen yerleşemediğini Appiah (2014: 173) şu örnekle açıklamaktadır: "*Çokkültürlü bir yapıya sahip olan batıda, homoseksüel, siyah, kadın, Katolik gibi bazı bireylerin eşit*

yaklaşım ve davranış görmediği toplumlarda yaşıyoruz." Kültürle siyaset iç içe geçmesine rağmen, halen çokkültürlü demokratik toplumlarda bile Taylor'ın bahsettiği, "saygı ve hoşgörü" temelli tanınmaları siyasal ve hukuki boyutlarda tanımlanamadığı için ideolojik olarak yerleşebilmiş durumda değildir. Üstelik bu olumsuz durum, günümüzde bile siyasi krizlere sebep olabilmektedir. Örneğin George Floyd'un Amerika Birleşik Devletleri'nde ırkçılık sebebiyle polis tarafından öldürülmesi, ülkede ve hatta tüm dünyada protesto ile karşılanmıştır.

Çokkültürcü ve çoğulcu politikalar dışında, siyasetin kültürle yakın ilişkisine sebep olan bir diğer önemli kavram ideolojidir. Bunun en önemli sebebi olarak, ideolojinin en temelde kültürel bir yapılanma olduğu gösterilebilir. Alver (2020: 164), ideolojinin kültürel üretim olduğunu; siyaset herhangi bir ideolojinin oluşturulması, ideolojik bir bakış açısının yaratılması; ideolojik bir kimlik inşasında doğrudan kültürden faydalandığını; herhangi bir siyasal projesini yaşama geçirebilmek için yine kültüre başvurduğunu ifade etmiştir. Öyle ki bu durum, ideolojik her türlü siyasal iletişim çalışmalarında da görülebilmektedir. Kültür bireylerin yakından tanıdığı, bildiği ve en önemlisi de alışkın olduğu bir süreç olarak konumlanmakta, kültürel boyutta yapılan ikna çabaları da bu anlamda olumlu yanıtlar verebilmektedir.

Eleştirel teori de benzer şekilde kültür endüstrisi kavramında ideoloji ve kültür ilişkisini ele almaktadır. Burada kültür ve ideoloji ilişkisi eleştirel olarak ele alınmaktadır. Kültür, en temelde endüstriye muhalif olması ve doğruyu göstermesi gerekirken; kültür endüstrisine dönüşerek Aydınlanmanın ve kurtuluşun bir parçası olması gereken kültür; aydınlanmanın karşıtı olmuş ve ideolojik bütünleşmenin, sosyal kontrolün ve kar hırsının da aracına dönüşmüştür (Horkheimer ve Weber, 2007: 17.). Kültür endüstrisi kavramı, kültürü ideolojiyi yaymada bir araç olarak ele almaktadır.

Kültür ve siyaset, siyasetin birçok alt dalı gereği iç içedir. Her türlü kültürel çalışma, içeriğinde mutlaka bir noktada siyaseti de gerektirmektedir. Kültür oldukça karmaşık bir kavramdır ve birçok disiplinden beslenmektedir. Aynı zamanda siyaset de kültür ekseninde toplumlarda şekillenmekte, yeni tanımlamaları kültür aracılığıyla içinde barındırmaktadır. Bu ilişkinin dinamikliği, zaman içerisinde siyaset bilimine yeni bir araştırma alanı getirmiştir: Siyasal kültür.

Siyasal kültür kavramının gelişimi yine birçok disiplin ve araştırmacı aracılığıyla olmuştur. Tıpkı kültür kavramı gibi siyasal kültür kavramı da sadece siyaset biliminden değil birçok disiplinden beslenerek kavramsallaşmıştır. Aslen siyaset bilimiyle çerçevelenebilecek siyasal kültür kavramı ise 1950'lerden sonra araştırılmaya ve yeni bir kuram olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Ancak siyasal kültürün dolaylı yoldan ele alınışı çok daha eskilere dayandırılabilir. Siyasal kültürün asıl çıkış noktası kültür ve politika arasında birbirinden ayrılmaz dinamik ilişkilerin varlığıdır. Çeçen (1996: 35), siyasal kültür kavramının ortaya çıkışını şu şekilde açıklamaktadır: Kültür ve siyaset çok yönlü işlerdir. Siyasi bakımdan kültüre yönelmek söz konusuyken, kültür bakımından da politik konulara girmek mümkündür. Bu iki kavram arasında olan bağıntıların git gide artması ise siyasal kültür kavramının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Özet olarak bir toplumun siyasal kültürünü aslında çok fazla değişken etkilemektedir. Çeçen (1996: 36) bir toplumun siyasal kültüründen bahsederken, o toplumun tüm bireylerinin düşünce, duygu, gelenek ve eğilimlerinde benimsenmiş olan siyasal sistemi irdelemektedir. Ayrıca, bir toplumda meydana gelen siyasal yönelimler ve eylemler o toplumdaki eğilimlerin politika sahnesine çıkması biçiminde gerçekleşmektedir. Bir toplumun siyasal kültürü aynı toplumun ulusal yapısını ve karakterini göstermektedir. Yine bir toplumun, eğitim düzeyi, insanların ulaşmış oldukları bilinç aşaması o toplumun siyasal kültürünün oluşumunda etkin rol oynamaktadır.

Siyasal kültür, günümüzde bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ülkenin siyasal kültürünü etkileyen öğeler de hem coğrafik olarak hem de tarihsel olarak şekillenmektedir. İsminden de anlaşılacağı üzere siyasal kültür; hem kültürün hem de siyasetin tarihsel bir sonucu olarak kavramlaşmaktadır. Tüm bu nedenlerle, literatürdeki siyasal kültür çalışmalarına yapılan kuramsal yaklaşımlar, siyasal kültürün boyut ve değerlerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

3. Siyasal Davranış Perspektifinde Siyasal Kültür

Siyasal kültürün kuramsal incelemelerinin ve kavramlaştırmalarının neticesinde genel bir siyasal kültür tanımı ortaya koymak mümkündür. Siyasal kültür; siyasal sistem karşısındaki bireylerin tutumlarını, davranışlarını; bu tutum ve davranışları etkileyen her türlü süreci ve aynı zamanda siyaset yapma biçimini; siyasal propaganda dahil her türlü söylemi kapsayan ve zaman ile oluşan dinamik bir süreci ifade etmektedir. Bu nedenle siyasal kültürü etkileyen temel paradigmalardan siyasal davranış; siyasal katılım ve siyasal toplumsallaşma kavramları ile irdelenmiştir.

3.1. Siyasal Katılım

Siyasal katılım; en temelde bireylerin siyasal karar alma mekanizmalarına katılımları olarak tanımlanabilir. Siyasal katılımın kavramlaştırılması konusunda bazı noktalarda ayrışan tanımlamalar mevcuttur. En belirgin ayrışma ise katılımın yasal süreçlerde ya da yasal olmayan süreçlerde gerçekleşmesi ile alakalıdır. Bazı araştırmacılar siyasal katılımı sadece legal yollar ile açıklarken, bazı araştırmacılar ise illegal yolları da siyasal katılım süreçlerine dahil etmektedir.

Günümüzde siyasal katılım, özellikle de katılımcı demokrasi önem kazandıkça güncel bir kavram haline gelmiştir. Katılımcı demokrasinin özünü, vatandaşların sadece oy vererek siyasal karar alma mekanizmalarına katılmaları değil, birçok sürece dahil olmasının gerekliliği oluşturmaktadır.

Verba, Nie ve Converse (1989: 1), siyasal katılımı vatandaşların hükümet görevlilerinin seçiminden, yine hükümet sorumlularının gerçekleştirdikleri politikaları hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileme amacıyla yaptıkları yasal olan eylemler bütünü olarak tanımlamışlardır. Verba, Nie ve Converse, siyasal katılmayı sadece yasal olan eylemler çerçevesinde ele almışlardır. Aynı zamanda bir başka çalışmalarında Verba ve Nie (1987), siyasal katılmanın düzeylerini incelemiştir. Bu incelemede toplam dört ayrı grup yer almaktadır. Bunlar, siyasal sürece hiç katılmayanlar; sadece oy verenler; sınırlı katılım sağlayanlar ve topluluk düzeyinde siyasal katılım sağlayanlardır.

Siyasal sürece hiç katılmayanlar; oy verme davranışı da dahil olmak üzere siyasal karar alma süreçlerinden kendilerini tamamen izole eden vatandaşları ifade

etmektedir. Sadece oy verenler ise, katılımları sadece seçim zamanlarında oy verme davranışı ile sınırlı olanları ifade etmektedir. Sınırlı katılım sağlayanlar, oy verme davranışına ek olarak sadece bireysel düzeyde bazı katılım mekanizmalarında etkin olanları ifade ederken; topluluk düzeyinde siyasal katılım sağlayanlar ise bazı gruplar aracılığıyla kolektif bir biçimde karar alma mekanizmalarında yer alanları ifade etmektedir.

Siyasal katılımın boyutları üzerine önemli bir diğer araştırma Milbrath tarafından gerçekleştirilmiştir. Milbrath ve Goel (1977: 16 - 21), katılım düzeylerini "*izleyici, geçiş ve gladyatör*" olarak, üç eylem perspektifinde incelemiştir. İzleyici düzeyi aşamasındaki bireyler, bir partiye aidiyet hissederek davranış geliştirebilir (örneğin parti rozeti taşımak); oy verir; görüşleri doğrultusunda konuşma yapar; başka bireyleri belli bir görüşe oy vermesi için ikna söylemlerinde bulunur. Geçiş düzeyindeki bireyler ise izleyici düzeyindeki bireylerden katılım faaliyeti anlamında bir üst düzeydedir. Bu aşamadaki bireyler, siyasal liderlerle iletişim kurar; siyasal faaliyet ve toplantılara katılır ve görüşünü destekleyen siyasal oluşumlara maddi destekte bulunur. Son aşama olan gladyatör düzeyinde ise birçok katılım faaliyeti mevcuttur. Gladyatör eylemleri ise, siyasal parti üyesi olmak; siyasal bir makam için aday olmak; stratejik anlamda siyasal toplantılarda yer almaktır. Gladyatör aşamasındaki eylemler en zor faaliyetleri içerirken, izleyici aşamasındaki eylemler ise en kolaylarını ifade etmektedir. Tüm bu aşamalar, toplumdan topluma ya da seçimden seçime göre yer değiştirebilir.

Benzer şekilde Dahl (1963: 57), siyasal katılımı, katılım düzeyleri doğrultusunda sıralamıştır. Bu katılım düzeyleri; *ilgi, önemseme, bilgi ve eylem*dir. İlgi, siyasal faaliyetleri izleme derecesini; önemseme, siyasal faaliyetlere gösterilen önem derecesini; bilgi, siyasal olaylara duyulan ilgi neticesinde edinilen bilgileri; eylem ise siyasal karar mekanizmalarını etkileyebilme amacıyla gerçekleştirilen faaliyetleri içermektedir. Ayrıca, Dahl (1963: 56) toplumu da siyasal katılım düzeyinde gruplara ayırmıştır. Bu gruplar; *siyasal olmayan tabaka, siyasal tabaka, iktidar amacı olanlar ve iktidar sahipleri*dir. Siyasal olmayan tabakada, siyasetle hiçbir ilgisi olmayan ve katılım sağlamayan bireyler; siyasal tabakada, siyasete değişik düzeylerde aktif katılım sağlayanlar; iktidar amacı olan grupta, aktif yönetimde yer

almayıp, bu amaç doğrultusunda çalışma gerçekleştirenler ve son olarak iktidar sahipleri ise, yönetimdekileri ifade etmektedir.

Siyasal katılım ile ilgili bir diğer yaygın görüş, bu tanımlamalara ek olarak yasal olmayan süreçlerle de siyasal katılıma dahil olunabileceğidir. Kalaycıoğlu (1998: 10), siyasal katılımı "bireylerin kişisel olarak verdikleri kararlar neticesinde siyasal karar mevkilerine gelecek kişileri seçmek ya da bu kişileri etkileyebilmek amacıyla yapılan tüm eylem ve faaliyetler" olarak tanımlamıştır. Buradaki tüm eylem ve faaliyetler legal ve illegal olan tüm süreçleri içermektedir.

Bir diğer önemli siyasal katılım tanımı İlter Turan tarafından yapılmıştır. Turan (1996: 68), siyasal katılımı "bireylerin siyasal olana karşı duydukları ilgi, karar alma süreçlerinde yer alabilmek için girdikleri girişim, siyasal bilgi düzeyleri ve siyasal tutumları içeren tüm süreç" olarak tanımlamıştır.

Almond ve Verba'nın idealize ettiği *Yurttaşlık Kültürü* en temelde katılımcı siyasal kültürü yansıtmaktadır. Bu tanımda bireylerin, siyasal nesnelere karşı ilgili ve bilgili olmasının yanı sıra, uygulanan politikalardan -zaman zaman eleştirmekle beraber- memnun oldukları ve katılımcı bir davranış sergiledikleri görülmektedir. Burada sözü edilen katılım, sadece oy verme davranışını kapsamamaktadır. Benzer şekilde Kapani (2011: 133) siyasal katılımı, yurttaşların siyasal sistem karşısında geliştirdikleri tutumlar ve davranışlar olarak tanımlamıştır. Bu tanım Almond ve Verba'nın vatandaşların siyasal nesneler karşısındaki eğilimleri tanımıyla da özdeştir. Ayrıca Kapani (2011: 144), siyasal katılmanın sadece oy verme ile sınırlı olmadığını; siyasal anlamda ilgiden siyasal eyleme kadar geçen süredeki her türlü süreci kapsadığını ifade etmiştir.

Tüm bu siyasal katılım tanımlamaları en özünde benzer bir süreci ifade etmektedir. Araştırmacıların ayrıştığı tek nokta belki de katılım süreçlerine yasal olmayan süreçlerin dahil edilip edilmeyeceğidir. Bu noktada, yasal olmayan birçok sürecin de karar alma mekanizmalarına etki sağladığı düşünüleceğinden, illegal süreçlerin de siyasal katılıma dahil olabileceği görüşü ağır basmaktadır.

Siyasal katılım, tanımlamalarından da anlaşılacağı gibi siyasal kültüre etki etme noktasında çok önemli bir değişkendir. Hatta bir ulusun siyasal kültürünün

belirlenmesinde göz ardı edilemeyecek unsurlardan biridir. Siyasal katılımın demokrasiye katkısı bulunduğu kadar, katılımcı siyasal kültür oluşturmada da etkisi büyüktür. Ancak bir ülkede katılımcı kültürü etkileyen birçok değişken bulunmaktadır. Katılımcı kültürün oluşması, sadece vatandaşların kendi kendilerine bilinç geliştirmesi ve siyasete ilgilerinin artmasıyla sağlamlaşabilecek bir kavram değildir.

Devletin, siyasal katılımı arttırmaya yönelik politikaları da katılımcı kültürün gelişmesinde oldukça büyük rol oynamaktadır. Örneğin bir toplumda var olan sivil toplum kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarının sayısı, katılımcı kültürü etkilemektedir. Katılımcı demokraside, sadece bireysel katılım değil, kamu oluşturarak katılım gerçekleştirme fikri yaygındır.

Katılımcı demokraside bireyin özne olarak katılımını bireysel gerçekleştirmesi değil, benzer beklentileri olanların isteklerini gerçekleştirmek adına bir araya gelerek ya da küçük bir kamu alanı oluşturup, örgütlenerek yapması beklenmektedir ki bu durum işlevselliği arttıracaktır. Bu da, yeni bir toplumsal aktör olan sivil toplum kuruluşları ile mümkün olmaktadır. Katılımcı demokrasi ve sivil toplum kuruluşları toplumda yer alan bireylere siyasal partilere girmeden kamusal özne olarak siyasal katılım sağlamasına olanak vermektedir (Tekeli, 2004). Bireylerin, hem kamu oluşturmada hem de siyasi yapılara girmeden karar alma süreçlerine etkin ve yasal olarak dahil olmasında sivil toplum kuruluşları önemli bir rol oynamaktadır.

Siyasal kültürün ortaya çıkmasındaki önemli bir unsur, siyasal katılım unsurudur. Siyasal katılım düzeyleri bireyden bireye farklılık gösterebileceği gibi, toplumdan topluma da farklılık gösterebilir. Katılımda etki eden faktörler, bireysel olabileceği gibi, toplumsal da gerçekleşebilmektedir. Demokrasilerde katılım sadece oy verme davranışı ile sınırlı açıklanmamakla beraber, oy verme davranışı katılımın olmazsa olmaz şartıdır. Bu nedenle de demokratik bir ülkede seçim döneminde gerçekleştirilen katılım oranları katılımın etkinliği açısından yeterli bir koşul olmasa bile katılımın özünü ifade edebilir.

3.2. Siyasal Toplumsallaşma

Siyasal kültürün unsurları arasında ifade edilebilecek bir diğer kavram siyasal toplumsallaşma kavramıdır. Siyasal toplumsallaşma kavramı, temel olarak, bir ülkedeki bireylerin siyasi görüş ve tutumlarının belirli süreçler neticesinde oluştuğu ve sadece bireysel olarak şekillenmedikleri fikrine dayanan anlayışı ifade etmektedir.

Siyasal iletişim süreçleri, özellikle yaşadığımız bilgi çağında bireylerin siyasal kararlarını oldukça etkilemektedir. Ancak, daha yaygın olan görüş ise, tüm bu siyasal iletişim süreçleri haricinde de bireylerin siyasal nesnelere karşı eğilimlerinin var olduğudur. Siyasal toplumsallaşma sürecinde, bireylerin siyasal nesneler karşısındaki eğilimleri sadece bireysel kanaatleriyle değil; sosyal çevreleri, aileleri, eğitim süreçleri gibi toplumsal birçok süreçle etkilenmektedir. Siyasal toplumsallaşma, din, aile, sosyal çevre, kitle iletişim araçları, eğitim gibi araçlarla şekillenebilir.

Öztekin (2001: 214) siyasal toplumsallaşmayı, siyasal kültürün bir toplumda gelişmesi neticesinde, toplumda yaşayan bireylerin içinde bulundukları toplumsal ve siyasal çevre ile içinde bulundukları zamana hem doğrudan hem de dolaylı etkileşimleri sonucu, elde ettikleri kültürleri oranında ulusal ve yabancı siyasal sistemlerle ilgili tutum, görüş, davranış ve düşüncelerin tamamı olarak tanımlamıştır. Bu tanıma göre siyasal toplumsallaşmanın siyasal kültür ile şekillendiği söylenebilir.

Siyasal kültür, bir toplumda yaşayan bireylerin davranışlarını, henüz çocukluk dönemindeyken bile siyasal toplumsallaşma süreci ile etkileyebilmektedir. Bu toplumsallaşma ile gerçekleşen siyasal davranışların oluşumu ile gelişimi, bütünleşme ve farklılaşma süreçleri ile gerçekleşmektedir (Çam, 2011: 77).

Bütünleşme şöyle açıklanabilir: Bilgi, değer ve davranış biçimleri toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bilgi ve değer sistemi ise ağırlıklı olarak çocukluk döneminde gerçekleşmektedir. Siyasal kültürün ilk aşaması olan topluma bağlanma; ulusal kahramanlara bağlanma ve kurumlara bağlanma aşamalarıyla gerçekleşmektedir. Ulusal kahramanlara bağlanma aşaması araştırmalara göre en fazla yedi yaşına kadar süren, bayram ve tören gibi duygusal değerler ile çocukların ulusal kahramanlara, ulusal anıtlara bağlanması sürecini ifade etmektedir. Kurumlara bağlanma aşaması ise ulusal kahramandan ulusal kurumlara dönüşmüş bağlanma

biçimini ifade etmektedir. Genellikle on yaşlarında başlamaktadır. Bu yaştan itibaren rejim, sistem gibi değerler benimsenir.

Farklılaşmaya gelince bireylerin, sistem tarafından siyasal sisteme, kültüre bağlanması ve bu değerlere beklenir. Ancak bu bazen bağlanma olarak değil, farklılaşma olarak da gerçekleşebilir. Yapılan araştırmalara göre, çocukların genellikle % 80 oranında ailenin siyasal tercihi ile benzer tercihlerde bulunduğu gözlemlenmiştir. Yani her zaman sistemin değil, bireyin birinci çevresi olan ailenin etkisi olmaktadır. Özellikle, savaş, ekonomik ve siyasal kriz nesillerin yeni siyasal davranışlar edinmelerine sebep olmuştur. Bu davranışlar siyasal kültür olarak nesilden nesile aktarılmıştır.

Siyasal toplumsallaşma, toplumdaki siyasal kültürün öğrenilmesi ve öğretilmesi ile gerçekleşmektedir. Ancak burada önemli bir ayrım, bireyin bu siyasal kültürü benimsemesi noktasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sadece siyasal sistemin benimsettiği bir süreç değildir. Daha önce de ifade edildiği gibi, toplumsallaşma süreci birçok değişken sonucu gerçekleşmektedir.

Siyasal toplumsallaşma sürecini etkileyen değişkenler şu şekilde özetlenebilir (Akt. Ayata ve Klujs, 2016: 320-321): Toplumsallaşma süreci, öncelikle öğrenme deneyimi ile başlamaktadır. Bu süreçte bilgi, değer, fikir ve yaklaşımlar öğrenilmektedir. Siyasal toplumsallaşma süreçleri siyasal davranışların hem yönünü hem de sıklıklarını belirlemekte ve davranış toplumsallaşma sürecinden etkilenmektedir. Bu nedenle toplumsallaşma herhangi bir sosyal ve politik eylemin öncüsü, belirleyenidir. Siyasal toplumsallaşma, toplumsal ve siyasal olarak kabul gören davranışsal ve tutumsal pozisyonların toplumun değişik kurumları vasıtasıyla nesiller boyunca aktarılmasıdır. Ancak bu tanım, sistemin ve rejimin devamlılığını vurgularken sosyal ve siyasal değişimi açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Değişim her zaman söz konusudur ve bir sonraki neslin değer ve tutumları bir öncekinden farklı olabilir.

Bu özetten anlaşılabileceği gibi siyasal toplumsallaşma da tıpkı siyasal kültür gibi durağan değil, dinamik bir süreci ifade etmektedir. Nesilden nesile aktarma, toplumsallaşma sürecinde de var olmakla beraber, her neslin değeri birbirinden farklı

olabilir. Sonuç olarak siyasal toplumsallaşma, bir toplumda yaşayan bireylerin bilgi, değer, norm, inanç gibi değerlerini aktarmada karşılıklı etkileşimi olarak özetlenebilir.

4. Siyasal Kültür Çalışmalarına Kuramsal Yaklaşımlar

Siyasetin kavramsal niteliği literatürde tarihsel olarak çok eskilere dayanmasına rağmen, siyasal kültür kuram olarak özellikle 1960'lı yılların başlangıcında ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra, kavrama farklı yaklaşımlar, tanımlamalar ve kuramsal çalışmalar bir anlamda ivme kazanmıştır.

Siyasal kültürün kuramsal olarak ortaya çıkışındaki en önemli faktörlerden biri, elbette ki dünyada meydana gelen tarihsel olaylardır. Tarihsel perspektifte ele alındığında, 1950'lerde birçok ülke II. Dünya Savaşı'nın etkilerinden yeni yeni kurtulmaya başlamış; II. Dünya Savaşı neticesinde tüm dünyada milyonlarca insan hayatını kaybetmiş; Almanya temelli faşizm ve Rusya temelli komünizm neredeyse tüm dünyada güç göstermiş ve son olarak da savaş sonrasında birçok ülke kendi bağımsızlığını ilan etmiştir. Ayrıca 1950'ler II. Dünya Savaşı'nın etkilerinin kısmen bittiği bir dönem olmasına rağmen, yeni savaş dönemlerinin de hem devamı hem de başlangıcıdır. Bu dönemde özellikle Sovyet Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri arasında uzun yıllar Soğuk Savaş sürmüştür.

Neredeyse tüm dünya ülkelerine etkisini göstermiş bir dünya savaşının etkilerinin yeni yeni sona ermesiyle ve birçok ülkenin bağımsızlık elde etmesiyle beraber tüm dünyada demokratikleşme çabaları hızlanmıştır. Böylece, siyasi araştırmalarda demokrasi kavramı önem kazanmaya başlamıştır. Demokrasilerde ise siyasal katılımın önemine paralel olarak siyasal tutum ve davranışlara dair araştırmalar geliştirilmiştir. Dolayısıla, siyasal kültür çalışmaları öncelikle siyasal kültürü, ülke vatandaşlarının siyasal tutumları açısından açıklamaya çalışmıştır. Ancak bu etkileşim dinamik ve iki yönlüdür. Bir ülkenin vatandaşlarının siyasi tutumu siyasal kültürü etkilerken, aynı zamanda siyasal kültür de o ülke vatandaşlarının tutum ve davranışlarını etkileyebilmektedir.

Bir ülke veya bir bölgede siyasal kültürün oluşumunu üç etmen belirlemektedir. Bu üç etmen; o ülke veya bölgedeki propaganda biçimleri ve siyasi lider üslupları gibi siyasal iletişim yöntemlerini de içeren siyaset yapma biçimi; kayırmacılık-torpil pratikleri ve otoriterleşme gibi siyasi kurumların işleyiş ve yönetim şekli ve son olarak da siyasi kurumlara ve genel olarak siyasete duyulan güven gibi o ülke vatandaşlarının siyaseti algılayış biçimleridir (Ayata ve Klujs, 2016: 99). Siyasal kültür oldukça geniş bir pespektif ve süreç ile oluşmaktadır. Bir ülkenin siyasal kültürünün betimlenmesi tıpkı her türlü kültürel betimleme gibi oldukça uzun dönemleri kapsayacak araştırmalar dahilinde gerçekleşebilmektedir.

Siyasal kültürün, hangi içeriklerden oluştuğunun açıklanması araştırmacılar tarafından değişik biçimlerde yapılmaktadır. Kavramın ortaya çıkışından itibaren, farklı kuramsal çerçevelerde ele alınmıştır. 1950'lerin sonlarında başlayan siyasal kültür çalışmaları açısından en önemli çalışmalardan biri, Gabriel Almond ve Sydney Verba tarafından yapılan Yurttaşlık Kültürü araştırmasıdır. Çalışmanın öneminin büyüklüğü, alanyazında ilk olmasıyla açıklanabilir. Zaman zaman araştırmacılar tarafından bazı konularda eleştirilere maruz kalsa da günümüzde de önemini sürdüren bir çalışmadır. Almond ve Verba'nın bu çalışmasından sonra dünyadaki siyasal kültür çalışmaları da hız kazanmıştır.

4.1. Almond ve Verba'nın Siyasal Kültür Kuramı: Yurttaşlık Kültürü

Siyasal kültür konusunda dönüm noktası sayılabilecek en önemli eser olan 'The Civic Culture' siyasal kültürün kuramsal çalışmalarında özellikle siyaset bilimi çerçevesinde değerlendirildiğinde bir başlangıç olarak sayılabilir. Çünkü siyasal kültürün bir kuram ve kavram temelinde tartışılmaya başlanması bu araştırmadan sonra ivme kazanmıştır.

'The civic culture' 1963 yılında siyaset bilimci Gabriel A. Almond ve Sidney Verba tarafından yapılan araştırma neticesinde bir kuram olarak ortaya çıkmış ve yurttaşlık kültürü kavramı ortaya çıkmıştır. Almond ve Verba beş ayrı ülkede yaklaşık olarak bin vatandaşa siyasal tutum ve davranışlarını ölçmek üzere anket uygulamış,

böylece karşılaştırmalı olarak ülkelerdeki siyasal kanaat ve tutumları ölçümlemişlerdir. Bu kültürel araştırma İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Batı Almanya ve Meksika'da gerçekleştirilmiştir.

Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın 1963 yılında yaptıkları bu araştırma, esasen "siyasal kültür" kavramını siyaset bilimine kazandırmış ve bu zamandan sonra yapılacak siyasal kültür eksenindeki tüm çalışmalara -zaman zaman eleştirilmesiyle de beraber- bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda siyasal kültür kavramsallaştırılması açısından literatürde çok önemli bir yere sahiptir.

Araştırma toplam 13 bölümden oluşmaktadır. Bu 13 bölüm; siyasal kültüre bir yaklaşım; siyasal biliş kalıpları; hükümete ve siyasete karşı duygular; partizanlık kalıpları; katılım zorunluluğu; sivil yeterlilik duygusu; vatandaş yeterliliği; yetkinlik, katılım ve siyasi bağımlılık; sosyal ilişkiler ve sivil iş birliği; örgütsel üyelik ve sivil yeterlilik; profiller, uluslar ve gruplar; sivil kültür ve demokratik istikrardır.

Almond ve Verba'nın Yurttaşlık Kültürü çalışması, kendisinden sonraki araştırmacılara da bir anlamda yol gösterici konumda olmuştur. Örneğin, Maurice Duverger, siyasal kültür yaklaşımını Almond ve Verba'nın 5 ülkede gerçekleştirdiği karşılaştırmalı anket ekseninde ele almaktadır. Araştırma ile ilgili olarak bilimsel araştırma yöntemlerinden yararlanıldığını ve araştırmanın amacının sadece o ülkelerin siyasal kültürlerini irdelemek olmadığını aynı zamanda bir ideal olarak görülen demokrasi sürecinin gelişimine ne oranda destek ya da köstek olduğunu araştırma amacı güttüğünü de vurgulamaktadır (Duverger, 2007: 89). Dolayısıyla, Almond ve Verba'nın ülkelere dair siyasi kültür tanımlaması yapmaya çalıştığı; Duverger'nin ise ideal demokratik kültür önerileri üzerine bir araştırma gerçekleştirmiş olduğu söylenebilir.

Almond ve Verba'nın tanımlamasına göre siyasal kültür, bir ülkede yaşayan vatandaşların siyasete ilişkin algı, değer ve tutumlarını içermekte ve tüm bu öğeler bir ülkenin siyasal kültürünü oluşturmaktadır. En özet haliyle, Almond ve Verba'nın siyasal kültür tanımlamasının odak noktasını yurttaşlar ve onların siyasal objelere karşı eğilimleri oluşturmaktadır. Yaptıkları araştırmada da insan görüşlerini merkeze alarak araştırma sonuçlarına ulaşmışlardır.

Almond ve Verba'nın Yurttaşlık Kültürü dahilinde araştırdıkları ülkeleri hangi tip siyasal kültürle tanımladıkları önem taşımaktadır. Ancak çalışmanın siyaset çalışmalarında siyasal kültür tanımlaması açısından bir ilk olması, siyasal kültürü nasıl kavramsallaştırdıklarının bilinmesi açısından da değerlidir. Kültürün kavramsal açılımında da belirtildiği gibi, ilk olarak antropologlar kültür terimini çok çeşitli şekillerde kullanmış ve kelime siyaset biliminin de ilgi alanına girince kelimenin belirsizliklerinin sınırları daha da artmıştır. Kültür içinde çok daha uzun tanımlamaları barındırsa da Almond ve Verba yurttaşlık kültürü kavramında kültürün sahip olduğu anlamlardan sadece biri üzerinde durmaktadır: Bireylerin sosyal nesnelere karşı psikolojik eğilimleri. Bir toplumun siyasal kültür kavramsallaştırması için ise o toplumun siyasal sisteme karşı ağırlıklı olarak geliştirdikleri bilinç, inanç ve değerleri içeridğini ifade etmektedir (Almond ve Verba, 1989: 13). Bu tanımlamaya göre, bir ülkenin siyasal kültürünün oluşumundaki en önemli faktör, o ülke vatandaşlarının siyasal sisteme yönelik olarak geliştirdiği her türlü eğilimdir.

Almond ve Verba'nın siyasal kültür tanımlamasında karşımıza çıkan en önemli bir diğer kavram siyasal sistemdir. Çünkü bu tanımlamaya göre siyasal kültür, siyasal sisteme yönelik bireysel olarak geliştirilen bilişsel süreçleri içermektedir. Bu nedenle de, siyasal sistemin ne ifade ettiği de önem taşımaktadır.

Almond ve Verba (1989: 11), siyasal kültürü tanımlarken ve çağdaş siyasal kültürleri birbirleri ile karşılaştırırken çocuk gelişimi benzetmesini kullanmaktadır. Tıpkı bir çocuğun gelişimi gibi, siyasal kültür de yetişen bir siyasi toplumdur. Bu nedenle de, özellikle araştırmalarında kültür ve kişilik araştırmalarını içine alan psikokültürel kuramlardan oldukça faydalandıklarını belirtmektedir.

Neden "siyasal kültür" terimini kullandıklarını ise şu şekilde açıklamaktadır (Almond ve Verba, 1989: 12-13): Nasıl ki ülkelerin ekonomik, dini vb. kültürleri var olduğu gibi, siyasal kültürden de bahsetmek gerekmektedir ve siyasi kültür terimi, özellikle de politik sisteme ve politik sistemi ilgilendiren birçok alana karşı tutumları ifade etmektedir. Ayrıca, nasıl ki siyasal sistemlerin ortaya çıkışını ve dönüşümünü tarihsel, antropolojik ve psikolojik olarak ele alıyorsak; siyasal kültürün de benzer şekillerde ele alınması gerekmektedir.

Almond ve Verba, siyasal kültürü bir ülke yurttaşlarının politik her türlü nesneye karşı yönelimi olarak tanımlarken; yönelimleri Parsons ve Shils'ten etkilendiklerini de vurgulayarak üçe ayırmaktadır (Almond ve Verba, 1989: 14): Bunlar bilişsel yönelimler, duygusal yönelimler ve tecrübesel yönelimlerdir. Bilişsel yönelimler; siyasal sistem ve siyasal sistemdeki roller, görevler, girdiler ve çıktılara dair her türlü bilgi ve inançları ifade ederken; duygusal yönelimler, siyasal sistem hakkındaki duygusal ve kişisel yaklaşımlarımızı içermekte ve son olarak da tecrübesel yönelimler, siyasal yapılara karşın edindiğimiz fikir ve değer yargılarını kapsamaktadır. Bu anlamda tecrübesel yönelimlerin hem duygusal hem de bilişsel süreçleri kapsadığı ifade edilebilir.

Siyasal sistem hakkındaki tutumları bilişsel, duygusal ve tecrübesel olarak üçe ayırdıktan sonra siyasal sistemin de genel olarak üç yapıdan meydana geldiğini ifade etmişlerdir (Almond ve Verba, 1989: 14):

1. Yasama organları, yöneticiler veya bürokrasiler gibi özel rol ve yapılanmalar.

2. Yöneticiler, yasa koyucular ve idareciler gibi görevlerin dağıtılması.

3. Özel kamu politikaları, kararlar ve bu kararların uygulanması.

Tüm bunlara ek olarak bir ülkenin siyasal kültürünün belirlenmesinde siyasal sisteme yönelik eğilimlerin araştırılması için şu sorunsallar doğrultusunda araştırma sorularını oluşturmuşlardır (Almond ve Verba, 1989: 16):

1. Vatandaşlar yaşadığı ülkenin siyasi sisteminin genel tanımlamaları, tarihi, büyüklüğü, coğrafi ve jeopolitik konumu, anayasal özellikleri hakkında neler bilmekte? Bu sistematik bilgilere karşı neler hissediyor? Bu konudaki görüş ve yargıları neler?

2. Vatandaşlar, yasa çıkarma ve yönetme süreçlerine dahil olan yapılar, roller, bürokratlar ve politik fikirlere dair ne kadar bilgili? Tüm bu "aşağıdan yukarı doğru yönetim" süreçleri ilgili önerileri, duygu ve düşünceleri neler?

3. Benzer şekilde vatandaşın "yukarıdan aşağı doğru yönetim" süreçleri, bu süreçlerde yer alan yapılar, bireyler ve kararlar hakkında ne kadar bilgili? Duygu ve fikirleri neler?

4. Kendisini siyasal sistemin bir üyesi olarak nasıl algılıyor? Siyasal sistemin parçası olarak hakları, yetkileri, sorumlulukları ve etki gücü neler? Karar verme mekanizmalarındaki katılım hakları ve yetkileri tam olarak neler içeriyor?

Araştırmanın araştırdığı sorulara bakılarak, bir ülkede yaşayan vatandaşların hem parçası olduğu siyasal sisteme dair ne kadar bilgili olduğu hem de yaşadığı siyasal sisteme yaklaşımları araştırılmaktadır. Genel olarak öncelikle, içinde yer aldığı siyasal sistem hakkında ne kadar ilgili, bilgili olduğu ve karar alma mekanizmalarında yer alma çerçevesinde haklarının neler olduğunun farkında olup olmadığı önem taşımaktadır. Eğer fakındaysa da bundan sonraki süreç yurttaşın sistemin işleyişi hakkındaki görüşleridir. Bu bağlamda, Almond ve Verba'nın bir ülkenin siyasal kültürünü ortaya koymak için vatandaşların siyasal sisteme dair bilgi, ilgi ve tutumlarının araştırıldığı söylenebilir.

Yurttaşlık Kültürü'ndeki araştırma neticesinde ortaya konan siyasal kültür tipleri, iki kesişim neticesinde özetlenmiştir. Bunlar, siyasal sistemi oluşturan nesneler ve bu nesnelere karşı geliştirilen eğilimlerdir. Burada, oldukça önemli ve net bir şekilde anlaşılması gereken kavram siyasal sistemi oluşturan nesnelerin içeriğidir. Araştırmacılar, siyasal sistemi oluşturan nesneleri dört ayrı başlık altında incelemiştir (Almond ve Verba, 1989: 16):

1. Sistemin Tamamı: Bir toplumda genel geçer olarak kabul görülen bilişsel, yargısal ve duygusal her türlü terim ve faktörü ifade etmektedir. Burada örnek olarak sosyalist, sosyal-hukuk devleti, güçlü, zayıf, milliyetçi, şeriatçı gibi toplumun tamamını niteleyen bilgilerden söz etmek mümkündür.

2. Girdiler: Vatandaşların istekleri ile karar mekanizmaları arasında yer alan siyasal parti, sivil toplum kuruluşu, basın yayın organı gibi aracılar sayesinde isteklerin yerine getirilip getirilmediği ve getiriliyorsa ne kadar süre içerisinde yerine getirildiğini ifade eden süreçleri kapsamaktadır.

3. Çıktılar: Çıktılar ise girdilerin tam tersine sadece siyasal yapıda anayasa koyucular, bürokratlar ve yasama organları gibi yönetimsel faaliyetleri gerçekleştiren aktörlerin idari süreçlerini ifade etmektedir.

4. Aktif Katılım Olarak Benlik: Bir ülkede yaygın olan duygular ve toplumun kendisini nasıl gördüğü ile ilgilidir. Vatandaşların karar verme mekanizmalarına ne kadar dahil olması ve bu dahil olma süreçlerindeki haklarını kapsayan her şeyi içermektedir.

Yukarıda sayılan dört nesneye karşı vatandaşların bilişsel, duygusal eğilimleri Almond ve Verba'nın siyasal kültür tanımlamasını ve siyasal kültür tiplerini ortaya çıkarmaktadır. Siyasal eğilimin boyutları adını verdikleri bu tanımlama Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Siyasal Kültür Tipleri

	Sistemin Tamamı	Girdiler	Çıktılar	Aktif Katılım Olarak Benlik
Mahalli	0	0	0	0
Tebaa	1	0	1	0
Katılımcı	1	1	1	1

Kaynak: Almond ve Verba, 1989.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, Almond ve Verba üç siyasal kültür tipi üzerinde durmaktadır. Bu üç siyasal kültür tipi; mahalli siyasal kültür, tebaa siyasal kültür ve katılımcı siyasal kültürdür. Katılımcı siyasal kültürde siyasal sistemin tüm nesnelerine eğilimin var olması gerekirken, mahalli siyasal kültürde hiçbir eğilimin olmaması gerekmektedir. Tabloda 0, herhangi bahsedilen siyasi sistem nesnesine karşı herhangi bir eğilimin olmadığını ifade ederken; 1, yönelimin var olduğu anlama gelmektedir.

Almond ve Verba'nın toplam beş ülkenin siyasal kültür tiplerini araştırdığı Yurttaşlık Kültürü araştırması basıldığı dönemde oldukça ses getirip, alanına yenilik katmış bir araştırma olsa da kendinden sonraki bazı araştırmalarda bazı noktalarda oldukça eleştirilmiştir. Ayata ve Klujs bu eleştirileri şu şekilde özetlemiştir (2016: 306-309):

1. Almond ve Verba "bir ülkede yurttaşlık kültürü varsa eğer o ülkede istikrarın da olacağını" savunmuş, ancak bir ülkede siyasal kültür ne kadar bölünmüş olursa olsun önemli olan yönetenler arasındaki uzlaşmacı iletişimdir ve istikrar getirecek olan da elitler arasında gerçekleşen iletişimdir. Örneğin, Hollanda ve Belçika gibi ülkeler kültürel olarak çok parçalı olmalarına rağmen demokrasi istikrarlı bir şekilde işlemektedir.

2. Yurttaşlık Kültürü'nde demokrasi kavramı, yurttaşlık erdemi çerçevesinde tanımlanmış; iyi yurttaş, siyasal sistemini tanıyan ve ona itaat eden bireyler şeklinde belirlenmiştir ki demokratik vatandaş tanımlamasında birçok araştırmacı otoriteye itaat ve demokrasi ilişkilendirmesini hiyerarşik ve merkezileşmiş olarak değerlendirdiği için eleştirmektedir.

3. Bir diğer eleştiri konusu; Yurttaşlık Kültürü'nün cinsiyet, sınıf ve etnisite gibi bazı eşitsizlikleri görmezden gelerek araştırma gerçekleştirmesidir. Bir toplumda yaşayan vatandaşların sahip olduğu ekonomik ve sosyal hakların birbirlerinden farklı olmasına paralel olarak siyasi yapılar hakkında bilgileri ve katılım şartları da eşit değildir. Ancak Almond ve Verba'nın araştırmasında bu farklılıklar yerine tamamen kişisel ve psikolojik farklılıklara odaklanarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

4. Yurttaşlık Kültürü'nde siyasal kültür tanımlamasının "tüm toplumun aynı noktada uzlaştığı değerler ve yönelimler" şeklinde olması bu uzlaşmanın gerçekten genel bir anlaşma ile mi yapıldığı yoksa baskı, korkutma ya da ahlaki bazı zorunluluklar neticesinde mi olduğu göz önünde bulundurulmamasına bağlı eleştirilmiştir.

5. Son olarak, Yurttaşlık Kültürü'nde yapılan anket araştırmasının analizleri kültürel ve toplumsal değişimi anlamak ve ifade etmek açısından yetersiz olması ile ilgili eleştirilmiştir. Bu eleştiriyi yapanlar, kültürel bir araştırmanın yapılması için uzun bir dönemi kapsayan ya da belli aralıklarla gerçekleştirilen araştırmaların yapılması gerektiğini savunmaktadır.

Çalışkan (2017: 51) ise Yurttaşlık Kültürü kuramının ortaya çıkardığı sonuçlara göre yapılan eleştirileri üç ayrı öğe olarak irdelemiştir. Bunlar; karşılaştırılan

ülkelere dair yapılan eleştiriler, araştırma yapılan ülkelerde ortaya çıkan siyasal kültür tiplerine dair yapılan eleştiriler ve "civic siyasal kültür" olarak adlandırdıkları heterojen olan siyasal kültüre dair yaptıkları eleştirilerdir. Biraz daha açmak gerekirse, Almond ve Verba araştırma yaptığı beş ülkeyi demokratik ülkeler olarak ele almış ancak bu ülkeleri hangi değişkenler ekseninde demokratik olarak ele aldıklarını belirtmemiştir.

Almond ve Verba'nın Yurttaşlık Kültürü çalışması çerçevesinde eleştirildiği temel konular, yurttaşlık kültürü ve demokratik istikrarı doğru orantı perspektifinde ele alışları; iyi yurttaş tanımlamalarının demokratik unsurlarla ters düşmesi; toplumdaki siyasal sisteme ulaşmadaki sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin görmezden gelinişi; siyasal kültür tanımlamalarında toplumun uzlaşma konularının hangi çerçevede gerçekleştiğinin açıklanmaması ve yöntemsel olarak kültürel bir araştırma açısından zayıf kalmasıdır.

Yurttaşlık Kültürü araştırmasında siyasal kültür çalışması, siyasal sistemi ortaya çıkaran vatandaşların tutum ve motivasyonlarıyla, siyasal sistemin özelliği ve ilerleyişi arasındaki ilişkiyi çözümlemeye odaklı bir çalışmadır. Yurttaşlık Kültürü araştırması, daha önceden de ifade edildiği üzere toplam beş ülkede siyasal kültür tipleri araştırması yapmış ve bu doğrultuda üç tip siyasal kültürden bahsetmiştir. Bunlar; mahalli siyasal kültür, tebaa siyasal kültür ve katılımcı siyasal kültürdür.

4.1.1. Mahalli Siyasal Kültür

Mahalli siyasal kültür, Tablo 1'de de görülebileceği gibi ülke vatandaşlarının siyasal sistemin tüm nesnelerine karşı herhangi bir yöneliminin olmaması durumudur. Bu tip siyasal kültürde herhangi bir siyasal rol mevcut değildir. Var olan siyasal roller geleneksel kalıplara dayanmaktadır ve siyasal roller açısından herhangi bir uzmanlık söz konusu değildir.

Yurttaşlık Kültürü araştırması dahilinde mahalli tip siyasal kültürün özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Almond ve Verba, 2015: 17-18):

1. Mahalli siyasal kültür, Tablo 1'de yer alan tüm eğilimlerin sıfır noktasında olduğu siyasal kültür tipini ifade eder.

2. Afrikan kabile toplumları ve bazı özerk yerel toplumlar bu siyasal kültür kategorisinde yer almaktadır.

3. Mahalli siyasal kültürün var olduğu toplumlarda profesyonel siyasal roller yerine; politik, ekonomik ve dini statüler gereği elde edilen şeflik, imparatorluk, beylik gibi roller mevcuttur.

4. Mahalli siyasal kültürde yaşayan bireyler siyasal sistemden herhangi bir beklenti içinde olmazlar.

5. Siyasal anlamda uzmanlaşma genel anlamda tüm ülkede en alt düzeydedir ve ülkede yönetim basit geleneksel yöntemlerle gerçekleşmektedir.

6. Mahalli siyasal kültürde değerler ağırlıklı olarak duygusal ve normatiftir; bilişsel değerler toplumda pek yer bulamaz.

Çalışkan (2017: 39) mahalli siyasal kültürü; siyasal objelere karşı bir oryantasyonun oluşmadığı ve bundan dolayı da siyasal rollerin gelişemediği siyasal kültür tipi olarak açıklamıştır. Oktay (2005: 218), mahalli siyasal kültürde bireyin doğduğu çevrenin değerleriyle özdeşleşerek yetiştiğini; aidiyet hissinin ancak ve ancak yerel düzeyde olduğunu; ulus-devlet kavramlaştırmasına uzak olduğunu ve ulus-devlet hakkında genel anlamda bir bilgisi olmadığını; siyasal kurumlardan herhangi bir beklenti içinde olmadığını ifade etmiştir.

Mahalli siyasal kültür, modern öncesi döneme ait özelliklere sahiptir ve dolayısıyla da günümüzde mahalli siyasal kültüre örnek olarak gösterilebilecek ülke pek de mevcut değildir. Çünkü kitle iletişim araçları en fakir ülkelerde bile etki gücü göstermiş ve bireylerin her şeyden habersiz olmalarını olanaksız kılmıştır. Modernleşme ve küreselleşmenin tüm dünyayı saran etkileriyle beraber mahalli siyasal kültür tipi bir anlamda gerilemeye başlamıştır (Durdu, 2018: 576). Bu gerilemenin sebeplerinin en başında elbette ki 21. yüzyılın enformasyon toplumu olarak anılıyor olması gelmektedir. Günümüzde bilgi o kadar hızlı yayılmaktadır ki mahalli siyasal kültürün özelliklerinin var olabilmesi pek de mümkün

görülmemektedir. Hatta öyle ki, bireyler sadece kendi ülkesindeki olaylara karşı ilgili ve bilgili değil, başka ülkelerdeki toplumsal olayları da eleştirebilmekte ve zaman zaman protesto edebilmektedir.

Almond ve Verba, mahalli siyasal kültüre örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu göstermiş ve bu tip siyasal kültürü duygusal değerlerin ağırlıklı olduğu, bilgisel değerlerin ise pek dikkate alınmadığı siyasal kültür tipi olarak tanımladıkları görülmüştür (Doruk, 2014: 2). Bu anlamda Osmanlı gibi geçmişte var olan birçok imparatorluğun mahalli siyasal kültür tipi dahilinde incelenebileceği söylenebilir.

Mahalli siyasal kültür, Yurttaşlık Kuramı çerçevesinde ilk ve belki de en eski siyasal kültür tipi olarak yer almıştır. Oldukça geleneksel olan bu siyasal kültür tipinde bireyler yerel düzeyde yaşantılarını oldukça sınırlı bir şekilde sürdürürler. Kendi yaşadıkları çevre haricinde, farklı çevrelerden ve genel olarak yönetimin neler yaptığından haberi yoktur. Herhangi bir bilgisinin olmamasına paralel olarak devletten fazla bir beklentisi de yoktur. Genellikle yöneticilerin haklarını babadan oğula, dinsel ya da sahip olduğu ekonomik güç gereği olarak elde ettikleri yönetimler mahalli siyasal kültür tipine örnek olarak gösterilebilir. Bu tip kültürde genel olarak duygusal normlar bilişsel normların üzerinde ve değerlidir. Tüm bu tanımlamalardan da anlayabileceğimiz üzere günümüzde mahalli siyasal kültüre örnek olarak gösterilebilecek ülkeler yok denecek kadar azdır. Bilgi çağı, çoğulculuk, katılımcı demokrasi gibi 21. yüzyılı etkisi altına alan değerler, mahalli siyasal kültürün gerilemesine hız kazandırmıştır.

4.1.2. Tebaa Siyasal Kültür

Tebaa kültürü, siyasete psikolojik yönelimler açısından mahalli ve siyasal kültürün derece bakımından tam arasında yer alan siyasal kültür çeşididir. Tebaa kültüründe yer alan yurttaşlar, ne tamamen siyasal sistemden farkındasız bir şekilde uzaktır ne de tam olarak siyasal karar alma mekanizmalarına katılımcılık sağlamaktadır. Tablo 1'de de görüleceği üzere, bu kültür tipinde yer alan bireylerin sistemin tamamı ve çıktılar hakkında yönelimi 1 iken, girdiler ve aktif katılımcılıkları 0'dır.

Tebaa siyasal kültür tipi için şu özellikleri sıralamak yerinde olacaktır (Almond ve Verba, 1989: 19):

1. Bu tip siyasal kültürde bireyler devlet otoritesinin, siyasal sistemin ve yaptırımlarının farkındadır.

2.Yurttaşların farkındalığı sadece bilişsel düzeyde değil, duygusal düzeyde de olabilir. Örneğin devleti hakkında gurur duyabilir, devletten nefret edebilir; kısaca olumlu ya da olumsuz duygularla hükümet yaptırımlarını değerlendirme yetisi mevcuttur.

3. Birey her ne kadar her şeyin farkında ve bilincinde olsa bile, kendisini yaptırım uygulayacak güçte görmemektedir. Kısacası bireyin farkındalığı ve devlet hakkındaki görüşleri yönetimden halka doğru gerçekleşen tek bir çizgide tek yönlüdür. Katılımcılığı olsa bile oldukça sınırlıdır.

4. Tebaa kültüründe demokratik kurumların ilerleyişi bilişsel olmaktan ziyade tıpkı mahalli siyasal kültüründe olduğu gibi duygusal ve oldukça normatiftir. Bu anlamda sistemde yer alan demokratik kurumları meşru kabul eder.

Durdu (2018: 577) Almond ve Verban'nın tebaa kültürünü şu şekilde özetlemiştir: Tebaa kültüründe siyaset, toplumdaki elit bireylerin işidir ve devlet yönetimi asla toplumdaki sıradan insanlara bırakılamaz. Sıradan yurttaşlar bu anlamda toplumda edilgen olmalı, yaptırımlara, kararlara uygun davranmalı ve sorgulamamalıdır. Bu anlamda, tebaa kültürünün modern çağ toplumlarına işaret ettiği söylenebilir. Modern zamanda yaygın olan parlamenter sistem, ulus-devlet ve demokrasi modeli olarak örgütlenme sağlamıştır. Ancak, yurttaşlar özne olarak konumlanamamıştır. Modernleşmek yerine modernleştirilen toplumların tebaa kültüründe yer aldığı söylenebilir. Bu tarz toplumlarda modernleşme ve siyasal kültür birbiriyle ilişkilidir. Bir toplumun siyasal kültürü, siyasal liderler, siyasal elitler, siyasal partiler aracılığı ile yukarıdan aşağı olarak hiyerarşik bir biçimde şekillenmektedir.

Almond ve Verba tebaa kültürünü tanımlayıp, özelliklerini sıralarken örnek olarak Fransa'daki Monarşistleri ele almışlardır. Fransa'daki Monarşistler,

Cumhuriyet'i tanımakta, demokrasiyi bilmekte ancak her ikisini de kabullenmemekteydiler (Doruk, 2014: 3). Bu tip siyasal kültür tipinde, yurttaşlarda bilgi ve bilinç olmasına rağmen, devlet otoritesi ve gücü kendilerinden daha güçlü görülmekte ve değişime yönelik olarak herhangi bir yaptırımda bulunmamaktadırlar.

Bu tanımlamalardan anlayabileceğimiz üzere, tebaa kültür tipinde ulus-devlet anlayışı hakimdir. Bireyler devlet yönetimi hakkında olumlu ya da olumsuz birer görüş sahibi olabilmesine rağmen, yaptırımları mevcut değildir. Yani görüşleri, fiziksel eyleme dönüşmemekte, duygusal boyutta sabit kalmaktadır. Almond ve Verba, tebaa kültürünü tanımlarken, yurttaşların varsa bile katılımcılığının oldukça düşük düzeyde olduğunu vurgulamışlardır. Bu tanımlamaya, sadece oy verme davranışının görüldüğü toplumlar örnek olarak gösterilebilir. Siyasete katılım, sadece duygusal boyutta kalarak hükümetin uygulamalarını takdir etme ya da onaylamayıp beğenmeme şeklindeki duygusal görüşlere bağlı olarak oy verme ya da vermeme şeklinde gelişebilir.

Tebaa kültüründeki tanımlamalara bakıldığında, öne çıkan bir diğer özellik siyasal mekanizmaların tek yönlü olarak işliyor olmasıdır. Yönetimden halka, yani yukarıdan aşağı doğru bir yönetim söz konusudur. Belirleyicilik ve güç daima devlet otoritesindedir. Devletin merkezi otoritesi yönetimsel anlamda güçlüdür ve hiyerarşi söz konusudur. Var olan yönlendirmeler, yurttaştan devlete değil, tamamen devletten yurttaşa doğru gerçekleşmektedir.

Her ne kadar mahalli siyasal kültüre örnek olarak günümüzdeki Afrika kabileleri hariç başka bir örnek bulmak ne kadar zor olsa da, tebaa siyasal kültürüne günümüz toplumlarında oldukça rastlanmaktadır. Gelişmekte olan birçok ülke, yapılan araştırmaların bir sonucu olarak tebaa kültürü kategorisinde örnek olarak gösterilebilir. Parlamenter rejimle yönetilen birçok ülkede tebaa kültürünün var olduğunu; yurttaşların oy vermeden başka bir katılımcılığının olmadığı toplumları görmek oldukça kolaydır. Ancak oy verme davranışı, demokrasinin olmazsa olmaz koşulu olmasının yanı sıra günümüzdeki siyasal katılım perspektifinde katılımcı demokrasi açısından yeterli bulunmamaktadır. İletişimin sadece yukarıdan aşağı değil, aşağıdan yukarı doğru olarak da çift yönlü olarak geliştiği toplumlar katılımcı demokrasinin

özüne daha yakın olarak konumlanmaktadır. Katılımcı demokrasinin gereklerine yakın özellikler taşıyan Almond ve Verba'nın üçüncü tip olarak ele aldığı; katılımcı siyasal kültürdür.

4.1.3. Katılımcı Siyasal Kültür

Almond ve Verba'nın üçüncü tip olarak ele aldığı katılımcı siyasal kültür, mahalli ve tebaa tip siyasal kültürden farklı olarak yurttaşların tüm politik nesnelere karşı eğilimlerinin Tablo 1'de de yer aldığı gibi, 1 puan olduğu kültür tipidir. Bu anlamda, katılımcı siyasal kültürde yer alan bireylerin bir siyasal sistemde yer alan politik her türlü nesneye karşı yönelimi mevcuttur.

Katılımcı siyasal kültürün genel özellikleri ise şunlardır (Almond ve Verba, 1989: 19 -22):

1. Katılımcı siyasal kültürde yer alan bireyler, genel olarak siyasal yapının, devlet uygulamalarının ve yönetsel her türlü sürecin farkındadır.

2. Devletin uygulamalarına tıpkı tebaa kültüründe olduğu gibi olumlu ya da olumsuz yaklaşımda bulunabilir.

3. Tebaa kültüründen farklı olarak politikalara karşı geliştirdiği duygusal görüşlerini, "aktivistlik" gibi fiziksel eylemlerle de destekleyebilir.

4. Bireyler kendilerinde, devlet hakkında söz söyleme hakkı bulur ve kendisinin birer katılımcı olduğunun da farkındadır.

5. Devlet uygulamalarını, kendi görüşlerine paralel olarak reddetme yetisine sahip olduğunu bilir.

6. Bu siyasal kültür tipinde bireyler siyasetin yönetim süreçlerinde aktif birer rol alabileceklerini bilirler.

7. Birey, var olduğu siyasal sistemde çok sayıda toplumsal sınıf olduğunu bilir ve bu toplumsal sınıfların amaçlarına yönelik olarak hükümetin politikalarının karşısında durur ya da politikalarını destekler.

8. Siyasal katılım birey açısından birçok alanda mevcuttur.

Almond ve Verba (1989: 19), mahalli siyasal kültürü "geleneksel"; tebaa siyasal kültürünü "merkezi otoriter" olarak tanımlarken; katılımcı siyasal kültürü ise "demokratik" olarak tanımlamıştır. Bireylerin politik nesnelere karşı eğilimleri; dolayısıyla da bilinç ve davranışları mahalli siyasal kültürde en az ve katılımcı siyasal kültürde en fazla olacak şekilde git gide artmaktadır.

Bu kültür tipinde yer alan bireyler, hem ulusal değerlerin hem de evrensel değerlerin bilincindedir. Çevresi ve yönetimi karşısında edilgen olan birey yerine, yön verebileceğinin farkında etkin bireyler yer almaktadır. Siyasete duyulan ilgi, somut denilebilecek kadar göz önündedir. Bireyin siyasal alandaki faaliyetleriyle, onlardan beklediği sonuçlar arasında bağlantılar mevcuttur. Birey, siyasete ilgili olduğu kadar, karşılaştığı sorunlara mantıklı çözümler arar ve oldukça kararlıdır (Oktay, 2005: 220). Katılımcı siyasal kültürde, diğer siyasal kültür tiplerindeki duygusal ve mormatif değerlerin yerini akılcı ve rasyonel düşünce tarzlarının ve yönelimlerinin aldığı söylenebilir.

Katılımcı siyasal kültür tipi, günümüzde gelişmiş ülkelerde mevcuttur. Bireyler, siyasete dair her şey hakkında bilgilidir. Tebaa siyasal kültürde var olan tek yönlü iletişim katılımcı siyasal kültürde çift yönlüdür. Siyasal partiler, iktidar, siyasi liderler, bürokratlar gibi devlet otoritelerinden halka doğru bir yönetim söz konusuyken; aynı zamanda halktan da devlet organlarına karşı bir yönetim söz konusudur. Katılımcılık, oy verme gibi tek bir faaliyetle sınırlı değildir.

Kesin bilgi ortaya koymak, o ülkenin verileri olmadan her ne kadar mümkün olmasa da günümüzde genellikle, gelişmiş ülkelerin katılımcı siyasal kültür kategorisinde yer aldıkları söylenebilir (Gökbel ve Seggie, 2014: 190). Bu anlamda, katılımcı siyasal kültürün katılımcı demokrasi ile özdeş kavramları ifade ettiğini söylemek yerinde olacaktır. Çünkü, katılımcı demokrasi de tıpkı katılımcı siyasal kültür gibi, vatandaşların ilkesel olarak karar verme süreçlerinde aktif rol aldığı demokrasileri ifade etmektedir. Katılımcı demokrasinin tamamen yerleşebildiği toplumlar; katılımcı siyasal kültür örneği sergileyebilecektir.

Almond ve Verba'nın üçe ayırdığı siyasal kültür tipleri içerisinden katılımcı siyasal kültür, günümüzdeki ideal toplum anlayışına en yakın siyasal kültürü ifade etmektedir. Çünkü bireyler hem yönetsel anlamda siyasetin ve etrafında olanların farkındadır hem de eleştirdiği noktada bunu değiştirebilecek gücü kendisinde görmektedir. Aynı zamanda birey sadece yönetsel anlamda kendi ulus topraklarının farkında değildir, sahip olduğu bilinç ulus sınırlarını aşmış durumdadır ve evrensel olarak da süreçlerin bilincindedir.

Almond ve Verba, Yurttaşlık Kültürü kuramında üç ayrı siyasal kültür tipi tasvir etmiştir. Bunlar mahalli, tebaa ve katılımcı siyasal kültürdür. Bu üç siyasal kültürü "saf siyasal kültür" olarak adlandırmışlardır. Bu üç siyasal kültür, genel anlamda siyasal kültür tipleri için çalışmada yeterli olmakla beraber, bazı toplumların siyasal kültür açısından homojen olmamasına bağlı olarak yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, tanımladıkları bu üç siyasal kültüre ek olarak, heterojen bir yapı sergileyen toplumlar için üç farklı siyasal kültürü de ek olarak tanımlamışlardır. Karışık şekilde toplumlarda var olan bu siyasal kültürlerin temelini, bir arada olmaları bakımından farklılık göstermekle beraber yine mahalli, tebaa ve katılımcı siyasal kültür oluşturmaktadır. Heterojen olan bu üç siyasal kültür çeşidi; mahalli-tebaa siyasal kültür; tebaa-katılımcı siyasal kültür ve mahalli-katılımcı siyasal kültürdür.

Mahalli tebaa siyasal kültürde, bireyler kendilerini hala siyasal karar alma mekanizmalarında etkin değil, edilgen görmekle beraber; yerel olan aidiyet ve bağlılık duyguları merkezi hükümete doğru geçmeye başlamıştır. Mahalli siyasal kültür tipinde var olan kabile, köy veya feodal yapılarda duyulan aidiyet duygusu buraları aşarak merkezi sisteme evrilmeye başlamıştır. Almond ve Verba (1989: 23), bu siyasal kültüre örnek olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu vermiştir.

Bir diğer heterojen siyasal kültür tipi tebaa-katılımcı siyasal kültürdür (1989: 25). Bu siyasal kültürde ise hem siyasal yapılarda etkin rol oynamak isteyen vatandaşlar hem de oldukça edilgen olan vatandaşlar mevcuttur. Toplumun tamamını aynı şekilde biçimlendirmeyen bu siyasal kültüre örnek olarak 19. yüzyıldaki Almanya, Fransa ve İtalya örneğini vermişlerdir. Bu siyasal kültürde yavaş yavaş demokratikleşme başlamıştır. Genel olarak gelişmekte olan ülkelerde bu siyasal

kültürün özellikleri görülmektedir. Bu tip siyasal kültürde hükümet tam olarak demokratik ve istikrarlı bir altyapı sergileyememiş; katılımcı eğilim nüfusun sadece bir bölümü arasında görülmüş ve söz konusu yarı demokratikleşme sadece hükümette değil; basın ve çıkar grupları gibi önemli başka organlarda da görülmüştür.

Almond ve Verba (1989: 27) diğer heterojen siyasal kültür tipi olan mahalli-katılımcı siyasal kültürü ise katılımcılığa ihtiyaç duyulduğu kadar merkezi otoritenin zarar görmesinden de korkan siyasal yapılar olarak tanımlamışlardır. Yine tam olarak gelişmiş ve demokrasinin yerleştiği ülkelerde değil; gelişmekte olan ve demokrasinin tamamen yerleşemediği ülkelerde görülmektedir. Siyasal yapılar ve kurumlar gelişme göstermeye başlamıştır ve ülke katılımcılığı desteklemektedir. Ancak sınırlar ve belli disiplinler çerçevesinde bir katılımcılık beklenmektedir. Devlet otoritesi her zaman yurttaş katılımcılığından daha değerli ve üst düzeydedir.

Almond ve Verba, 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleştirdikleri bu araştırmada, saf olarak üç ve heterojen olarak da üç siyasal kültür çeşidi tanımlamıştır. Heterojen olarak ifade ettikleri karma siyasal kültür tipleri; mahalli, tebaa ve katılımcı siyasal kültürlerin bir araya gelmesi ile oluşan siyasal kültür tiplerini ifade etmektedir. Çalışmalarında bu siyasal kültürler dışında "ideal" olarak gösterdikleri önemli bir kavram; yurttaşlık kültürüdür. Yurttaşlık kültürü; bireylerin siyasal karar alma süreçlerinde aktif birer katılımcı oldukları ve demokrasinin siyasal yapıya tamamen yerleşmiş olduğu bir yapıyı temsil etmektedir (Almond ve Verba, 1989: 31). Demokrasi rejimlerine en uygun olabilecek ve ideal kabul edilebilecek siyasal kültür; yurttaşlık kültürüdür. Bu kültürde bireyler sadece bilinçli değil, aynı zamanda yaşadıkları hayattan memnundur ve siyasal güven söz konusudur.

Almond ve Verba, var olan siyasal kültür çeşitlerini yaptıkları görüşmeler neticesinde tanımlarken, aynı zamanda da demokrasinin tam olarak işleyebilmesi adına ideal bir kültür çeşidi de tanımışlardır. İdealize ettikleri yurttaşlık kültürü; çalışmalarının temelini oluşturmaktadır. Daha önce de ifade edildiği gibi, Almond ve Verba bu araştırmasını toplam beş ülkede gerçekleştirmiştir. Araştırma açısından bir diğer önemli konu; bu beş ülkedeki bireylerin tutumlarının nasıl birer siyasal kültür

oluşturduğu ile ilgilidir. Bu kültürel araştırma İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Batı Almanya ve İtalya'da gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmanın sonucunda Anglo Amerikan siyasal kültürü, istikrarlı ve demokratik bir yönetim için ideal bir kültür yapısı olarak saptanmış; İngiltere homojen toplum yapısı, parlamenter demokrasinin kuralları üzerindeki toplumsal uzlaşma açısından yurttaşlık kültürüne iyi bir örnek olarak gösterilmiş; yönetimleri açısından böyle bir kültürel destekten yoksun olan devletler, İtalya ve Almanya'daki gibi otoriter rejimlerin yükselişine sahne olduğu görülmüştür (Ayata ve Klujs, 2016: 306). 1963 yılında gerçekleştirilen bu siyasal kültür araştırmasında özet olarak Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de katılımcı siyasal kültürün var olduğuna ulaşılmıştır. Almond ve Verba'nın ideal olarak tanımladıkları yurttaşlık kültürüne en yakın ülkeler de yine İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. İtalya, Batı Almanya ve Meksika'da ise bu yurttaşlık kültürünün öngördüğü karakterler oldukça azdır ve bu üç ülke ideal olan demokratik katılımcı siyasal kültür tanımlamasına uzaktır. Ayrıca Almond ve Verba (1989: 478), yurttaşlık kültürünün yerleşmediği ülkelerde siyasal istikrarsızlığın da var olduğunu ifade etmiştir.

Yurttaşlık kültürü, siyasal kültüre kavramsal yaklaşımlar açısından oldukça önemli bir araştırmadır. Hem literatürde bir ilk olması açısından hem de kendinden sonraki araştırmalara, eleştirel ya da destekleyici olarak yol gösterici olması bakımından siyasal kültür araştırmalarındaki en önemli eserlerden biri Almond ve Verba araştırmalarında hem siyasal kültür tipolojilerini tanımlanmış hem de ideal siyasal kültürün hangi özelliklere sahip olacağı üzerinde durmuştur. İdeal siyasal kültür, bireylerin etkin bir şekilde siyasal karar alma süreçlerinde yer aldığı; siyasal yapı hakkında bilinçli; sistemin işleyişinden memnun, tam anlamıyla demokrasinin yerleşmiş olduğu "yurttaşlık kültürü"dür. İdealize edilerek yapılan bu tanımlama; 21. yüzyılda oldukça önem taşıyan katılımcı demokrasi anlayışı ile de örtüşmektedir. Katılımcı siyasal kültürün bireylerin siyasal memnuniyetlerinde ne kadar önemli olduğunu 20. yüzyılda gerçekleştiren bu araştırmanın 21. yüzyıldaki siyasal değerlerle örtüşüyor olması araştırmanın öngörülü olduğunun da bir kanıtıdır.

4.2. Lucian W. Pye'in Siyasal Kültür Yaklaşımı

Siyasal kültürü kuramsal çerçevede ele alan bir diğer önemli araştırmacı Pye, siyasal kültürü siyasal gelişme perspektifinde ele almaktadır. Yaklaşımında öne çıkan önemli bir olgu; siyasetin kavramsal olarak kolay kolay sınıflandırılamayacağıdır. Bu yaklaşımda, siyasal kültürün çeşitlerinin de saf bir şekilde sıralanması mümkün değildir. Örneğin bir alt kültür ve üst kültür ayrımı yaptıktan sonra bile, her birisi içerisinde onlarca kültür çeşidini barındırabilir. Siyasal kültür yaklaşımında öne çıkan bir diğer fark ise; siyasal kültürün bireylerin psikolojik yönelimlerinin yanı sıra siyasal sistemin tarihinin de etkisinin olduğudur. Bu bağlamda, yaklaşımın hem bireysel hem de kolektif tarih ile şekillendiği söylenebilir. Bireylerin tutumlarına şekil veren yaşamsal tarihleri kadar o ülkenin kolektif tarihi de siyasal kültürün oluşmasında rol oynamaktadır.

Pye (1965: 4), monarşi, cumhuriyet veya dikatatörlük gibi hükümet biçimlerinin farklılıklarıyla birbirlerinden farklılıklar sergilese bile siyaset tarzını tamamen belirlemede yetersiz kaldığını; ancak sınıflandırmaya da mutlaka ihtiyaç duyulduğunu vurgulamıştır. Elbette ki, monarşi ile yönetilen iki ayrı ülkenin birbiriyle aynı siyasal kültüre sahip olmaları olanaksızdır. Bu nedenle siyasal kültür tiplerini belirlemede saha ayrıştırıcı etkenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasetin sınıflandırılması ve dolayısıyla ülkeden ülkeye değişen siyasal kültürlerin özelliklerine göre ayrıştırılması uzun zamandır literatürde araştırılan ve halen somut olarak ortaya konmamış bir araştırma konusudur.

Tüm bu sınıflandırmada "siyasal gelişme" kavramını ilk basamağa yerleştirmektedir. Pye, siyasal gelişme ile hem ekonomi hem de yönetsel temelli bir kavram ortaya koymaktadır. Aynı anlamda "siyasal modernleşme" kavramını da irdelemektedir. Modernleşme sadece ekonomi temelli olmamakla beraber aynı zamanda sosyal hakları da içermektedir. Gelişmiş, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin hangi açıdan bu sıfatları edindiği de ayrı bir kavramsal tartışmadır. Siyasal sınıflandırma kapsamında ise yanıtını aradığı soruları şu şekilde özetlemiştir (Pye, 1965: 4-5):

1. Siyasal gelişmenin kavramsal açılımı ve siyasal modernleşme ile bağlantısı nedir?

2. Siyaset bilimi terminolojisinde yer alan "az gelişmiş" ya da "gelişmiş" ülkeler arasında ekonomik ayrım mevcut mudur?

3. Sosyal ve ekonomik anlamda gelişmeyi desteklemek adına benimsenebilecek politikalar mevcut mudur?

4. Siyasal düzen ve istikrarın sürdürülebilmesinde geleneksel değerler ya da modern uygulamalar arasında nasıl farklar mevcuttur? Geleneksel toplumlarda demokrasi uygulamaları nasıl sürdürülebilir?

Bu sorgulamalara ek olarak, Pye siyasal kültür kavramını beş alt başlıkta toplamıştır (Doruk, 2014: 6):

1. Değerler-inançlar ve politik tutum-davranışların karşılıklı etkileşimi,

2. Var olan bu ilişkinin bireysel tutum ve davranışlara etkisi,

3. Bireysel davranış ile tutumların toplumsal tercihlere yönelik etkileri,

4. Toplumsal tercihlerin siyaset yapımına ve kurumlara dönüşümü,

5. Kurumlarda gözlenen politik değişimin saptanmasıdır.

Pye, siyasal kültür araştırmasını sadece bireylerin psikolojik yönelimleri doğrultusunda ele almamaktadır. Bu bireyleri, toplumda adeta birer dönüştürücü olarak merkezde konumlandırmakta, zaman içerisinde bireysel tutum ve davranışların nasıl kolektif bir tarih yazdığını irdelemektedir. Ayrıca, bir ülkedeki siyasal yapının – geleneksel ya da modern- o ülkenin siyasal kültüründe etkileyici bir rol oynadığını da savunmaktadır.

Siyasal kültür araştırmaları, karşılaştırmalı siyaset biliminde daha da öne çıkmaktadır. Çünkü kültürlerin karşılaştırılmasını da olanaklı kılmaktadır. Avrupa sistemi incelenirken bile tamamen Avrupa'yı ele almak doğru olmayacaktır. İngiliz, Rus, Alman, Fransız sistemleri birbirlerinden tamamen farklı nitelikler taşımaktadır. Araştırmalar genellikle her ülkeye özgü belirli nitelikler perspektifinde

gerçekleşmiştir. Örneğin Uzak Doğu araştırmaları; eski dinlerin; büyük medeniyetlerin; Afrika araştırmaları antropolojik geleneklerin; Güneydoğu ve Asya çalışmaları ise milliyetçilik ve sömürgecilik anlayışları ekseninde irdelenmiştir (Pye, 1965: 6): Elbette ki bu araştırmalar, karşılaştırmalı siyasete büyük zenginlikler ve farklılıklar kazandırmıştır.

Siyasal kültür, bireylerin yaşam öykülerinin yanı sıra sistemin kolektif tarihinin neticesinde şekillenmiş tutum ve davranışlarının bir ürünüdür. Dolayısıyla da hem kamusal hem de öznel deneyimlerden neredeyse eşit bir şekilde beslenmektedir. Siyasal kültür kuramı; siyaset biliminde davranışsal yaklaşımda, bireyin siyasi davranışının psikolojik yorumlarına dayanan mikroanaliz seviyesi ile siyasette ortak değişkenlere dayanan makroanaliz seviyesi arasında giderek artan bir boşluğu doldurma ihtiyacına yanıt olarak geliştirilmiştir (Pye, 1965: 8). Bu anlamda yaklaşım her ne kadar siyaset bilimi içerisinde değerlendirilse de, hem psikolojinin hem de sosyolojinin geliştirdiği bir kavram olarak da konumlanabilir. Bireylerin öznel tercihleri/tutumları/davranışları psikoloji kökeniyle irdelenebilir ve kolektif bilinç ve tarih ise sosyoloji ile açıklanabilir. Bu anlayışta en önemli olgu; siyasal kültürün tıpkı kültür gibi dinamik bir süreci kapsadığı ve asla durağan olamayacağıdır. Tüm bu yaklaşımlarla siyasal kültürün; hem bireylerin bireysel tutum ve davranışlarıyla hem de yönetenlerin siyaset yapma biçimleriyle şekillendiği söylenebilir.

Pye (1965: 11), siyasal kültür ayrımlarını yapmada özellikle siyasal modernleşme kavramını kullanmaktadır. Siyasal modernleşme ya da gelişme, birçok değişken ile gerçekleşebilmektedir. Bu değişkenler; en temelde politik, ekonomik ve endüstriyel gelişmedir. Endüstriyel gelişme ise, zaten yüksek bir ekonomik gelişimin var olmasıyla mümkündür. Politik gelişmenin gerçekleşebilmesi için ise hükümet performanslarının rasyonel, bürokratik ve kamu politikalarını yürütmede etkili olması anlamına gelmektedir.

Literatüre bakıldığında modern kavramı, geleneksel olarak kabul edilen birçok toplumda var olamayacağı şeklinde bir algı barındırmaktadır. Pye (1965: 12), gelişmenin siyasal sistemin tüm performansının ortaya konulmasıyla mümkün olabileceğini söylemektedir. Yani, geleneksel sıfatını elde etmiş toplumlarda da

siyasal gelişme görülebilmektedir. Tutarlı performans sergileyen toplumlar, kırılgan ve parçalanmış olan bir devletten her zaman için çok daha gelişmiştir. Ayrıca, ulus-devlet anlayışının hakim olduğu toplumların da siyasal gelişme gösterdikleri çalışmada vurgulanmaktadır.

Siyasal gelişme ya da modernleşme, aslında en temelde bir değişimdir. Toplumların, kalkınmak adına değişim süreçlerine ne tepki verdikleri ve nasıl davranış sergiledikleri yine bireysel ya da kolektif davranışların neticesinde anlaşılabilmektedir. Bu anlamda Pye (1965: 13) siyasal modernleşme sürecini; bir toplumda katılımcı faaliyet gösteren bireylerin artması ve buna paralel olarak da kitlesel katılımcılığın önem kazanması; her anlamda eşitlik ilkelerine karşı duyarlılık sergilenmesi; yönetimin ise siyasal gelişme, halkın siyasal isteklerine cevap verebilme, halka katılım mekanizması sağlayabilecek kurunlar oluşturma gibi aşamaları barındırdığını ifade etmektedir. Bu kavrama göre, siyasal gelişme, sadece yönetenlerin değil halkın da etkisiyle mümkün olabilmektedir. Bu anlamda siyasal modernleşmenin Almond ve Verba'nın Yurttaşlık Kültürü Kuramı ile bağdaştığı söylenebilir. Farklı olan ise, halkın siyasete katılımında temel amaçlarının siyasal gelişime katkı sağlamaya yönelik olarak gerçekleşiyor olmasıdır.

Pye, siyasal kültür araştırmasını siyasal gelişim dinamikleriyle bağdaştırarak gerçekleştirmiştir. Siyasal kültürleri tanıyıp sınıflandırmak için bir toplumun siyasal gelişim evrelerini irdelemek gerekmektedir. Çalışma kapsamında da on farklı araştırmacı farklı ulusal siyasal kültürleri analiz etmiş, siyasal modernleşme ekseninde ulusal kültür sınıflandırmaları gerçekleştirmişlerdir. Çalışmaya dair en çarpıcı sonucun ise aynı yönetim biçimlerine sahip farklı ülkelerde bile oldukça farklı siyasal kültür analizinin gerçekleşmesidir.

Pye (1965: 15), yapılan araştırmalar neticesinde siyasal kültürler arasında oldukça fazla çeşitlilik gözlemlenmesine rağmen, bazı ortak noktaların da var olduğunu vurgulamıştır. Bunların başında, hiçbir ülkede tek ve saf bir siyasal kültürün varlığından söz etmenin mümkün olmadığıdır. Bir diğeri ise, yönetenler ve vatandaşlar arasında belirgin ayrımların bulunmasıdır. Çalışmada araştırma kapsamında incelenen

on ülke; Japonya, İngiltere, Almanya, Türkiye, Hindistan, Etiyopya, İtalya, Meksika, Mısır ve Sovyet Rusya'dır.

Araştırma sonuçlarına bakıldığında ise genel olarak, Sovyet Rusya'nın seçkin bir kültür sergilemiş olduğunu; Marksizm ve Leninizmin de halen etkilerinin var olduğunu; Türkiye, Mısır ve Etiyopya'nın kalkınmalarının doğrudan siyasal liderle bağıntılı dile getirildiğini ve genel olarak bir liderlik krizlerinin var olduğunu; Almanya ve İtalya'da var olan kitle kültürünün siyasal liderlere karşı geliştirdikleri tutumların siyasal kültürü de şekillendirdiğini ortaya koymuşlardır (Pye, 1965: 15). Türkiye bu araştırmada, istikrarı liderine bağlı ve liderlik krizi yaşayan bir ülke olarak konumlanmıştır.

Siyasal kültür içerisinde bölünmeye sebep olabilecek iki kavram mevcuttur. Bunlar; seçkin ve kitlesel siyasal kültürdür. Seçkin siyasal kültür, toplumun üst kültürünün siyasal yönelimlerini açıklarken; kitlesel siyasal kültür ise daha alt kültürü açıklamaktadır (Pye, 1965: 17). Örneğin yukarıda sayılan ülkeler arasında Etiyopya'da bu ayrım belirgin şekilde mevcuttur. Bu bölünme, aynı zamanda insanlar arasında da farklılık sergilemektedir. Kitlesel siyasal kültüre mensup bireyler geleneksel yaşam modelleri sergilerken; seçkin siyasal kültüre mensup bireyler ise modern yollara daha alışkın davranışlar sergilemektedir. Bu ayrım, Etiyopya'da olduğu kadar Mısır, Hindistan ile Japonya ve Meksika'nın bazı kırsal kesimlerinde de mevcuttur.

Siyasal kültürü siyasal gelişme kavramı ile ilintili olarak açıklayan Pye (1965: 19), geleneklerin siyasal kültürleri modernleştirmede etkili olduğunu da savunmaktadır. Çünkü, siyasal gelişme, geleneksel davranış biçimlerinin azaldığı, rasyonel ve bireysel olmayan verimliliğin arttığı bir süreci ifade etmemektedir. Siyasal kültür, her şeyden önce bir insanın kolektif değerlerini ifade edebilmesini, bireylerin sosyal ve grup kimlikleri hakkındaki duygularını, topluma duydukları sadakat ve bağlılık duygularını da içermektedir. Bu nedenle de siyasal kültürde, yerleşmiş olan milli duyguların önemi de artmaktadır. Kısacası, siyasal modernleşme, toplumun geleneksel özelliklerinin tamamen yıkılması ile alakalı değil; tam tersi bu değerlere sadık bir biçime geçtiği takdirde gelişme gösterebilmektedir. Örneğin, istikrar

açısından verimli olarak konumlanan İngiliz siyaseti gelenekseli modernle birleştirmesi açısından öncü nitelik taşımaktadır.

Siyasal modernleşmede önemli olan geleneksel yapının modern uygulamalar dahilinde sürdürülebiliyor olmasıdır. Örneğin, Türkiye ve Japonya geçmişin varlığını her daim sürdürmeye çalışan ülkeler arasındadır. Çalışma dahilinde Türkiye'yi inceleyen Ward ve Rustow (1965: 173), Türkiye'nin yeni uygulamalara eski etiketler verdiğini ve böylece de geleneksel kalıpların yeniden uygulandığını ifade etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün dini bir imparatorluktan seküler bir devlet yaratması; Japonya'nın birçok ekonomik ve endüstriyel yeniliğinin yanı sıra geleneksel kalıplardan hiçbir zaman çıkmaması eski ve yeni arasındaki ilişkinin karmaşıklığını da ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, güçlü ve etkili geleneksel sistemler toplumdaki bireylere sağlam bir kimlik duygusu kazandırabiliyorsa, kalkınma karşısında o toplum bazı paradokslar da yaşayabilmektedir (Pye, 1965: 21-22). Japonya ve Türkiye yerleşmiş geleneksel yapısının güçlü olması açısından siyasal kültür bağlamında birbirine benzetilmiştir.

Tüm bu örnekler ve kavramlar perspektifinde siyasal kültürün içeriği dört etkin tema ile şekillenmektedir (Pye, 1965: 22 – 24):

1. Güven: İlk tema güven veya onun tam tersi olan güvensizlik ve şüphe duygularının hakimiyeti ile alakalıdır. Siyasal kültürler, insanlara güvenin oluştuğu, birlikte iş birliği yapmanın mümkün olduğu bir ortamda şekillenebilir; ya da tam tersi şekilde özellikle de yabancı insanların tehlikeli olabileceğine dair inançların var olduğu güvensiz bir ortamda oluşabilir. Siyasal kültürde güven algılayışı; insanların birbirini düşman olarak görüp görmediğine, kamu kurumlarının ve özel kişilerin güvenilir olarak algılayıp algılanmadığı gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Eğer bir toplumda yaygın bir güvensizlik anlayışı hakimse, o toplumda kamu kurumları gibi devleti ilgilendiren organların gelişme gösteremeyeceği açıktır. Ayrıca, ulusal anlamda kalkınmanın önündeki bir diğer engel; yöneticilere ve devleti ilgilendiren tüm otoritelere karşı eleştirellikten yoksun

olan çocuksu bir güvenin varlığıdır. Güvenin hem çok fazla olması hem de yetersiz olması bir ülkenin kalkınmasında engel olarak ele alınmaktadır.

2. Hiyerarşi: İkinci tema ise hiyerarşidir. Burada hiyerarşi ile ifade edilen tema halk ve yönetici arasındaki hem yukarıdan aşağı hem de aşağıdan yukarıya doğru gerçekleşen iletişimin varlığıdır. Bu tema yine siyasal kültürlere göre farklılık gösterebilmektedir. Örneğin geleneksel toplumlarda, hiyerarşinin gücü daha fazla hissedilmektedir.

3. Özgürlük: Üçüncü tema ise özgürlük veya bunun tam tersi şekilde görülebilen baskıdır. Demokratik siyasal kültürlerde özgürlük temasının yaygın olduğu görülmektedir. Ancak bazı ülkeler baskıcı ortamların ulusal güç yaratmada etkin olabileceğine dair örnekler sunmaktadır.

4. Sadakat: Son tema ise sadakat temasıdır. Siyasal kültürler, bireylerin ülke geneline karşı hissettikleri bağlılık anlayışı ile farklılıklar gösterebilmektedir. Örneğin mahalli siyasal ve tebaa kültürlerde, bireylerin yaşadıkları toplumlara daha fazla bağlılık gösterdikleri bilinmektedir.

Siyasal kültürler, bu dört tema bakımından birbirinden farklılık göstermektedir. Ayrıca, bu dört tema arasında sabit bir ilişkinin de olmadığı bilinmektedir. Hatta bu dört tema, ayrı ayrı olarak ele alındığında siyasal kültürlerin kalkınma biçimlerinde ayırt edici özellikler sunmaktadır. Örneğin; İngiltere'de her dört temanın da var olduğu araştırmalarca bilinmektedir. Almanya'da güven temasının daha az var olduğu ortadadır. Japonya'da ise geleneksellikten kaynaklı olduğu bilinen sadakat teması ağırlıktadır. İtalya, Meksika ve Etiyopya'nın ise güven bakımından düşük değerler taşıdığı bilinmektedir. Türkiye ve Hindistan'da ise demokratik kurumlar yaratmak için büyük çabaların var olduğunu ancak, tarihsel süreçlerin dinamiklerinin belirleyici bir rol oynadığı için demokratik kültürün tamamen gelişemediği çalışma içinde belirtilmektedir (Pye, 1965: 25- 26). Her siyasal kültür yapısı birbirlerinden farklı olarak bu dört temayı içeriğinde barındırmaktadır.

Pye, siyasal kültür kavramını siyasal modernleşme perspektifinde ele almış, diğer araştırmacıların da katılımıyla araştırmasında on farklı siyasal kültürün açıklamasını gerçekleştirmiştir. Siyasal modernleşmeyi ele alırken, özellikle

geleneksel kalıpların bir ülkenin bazen gelişiminde engel olmadığı gibi destek bile olabileceğini vurgulamıştır. Bir siyasal kültürü oluşturan temaları ise güven, özgürlük, sadakat ve hiyerarşi olarak açıklamıştır. Ayrıca siyasal kültürün kavramının dinamik olduğunu, zamanla değişebileceğini ve zaman içinde var olan bir kavram olduğunu ifade etmiştir. Siyasal kültürün içeriğinde farklı temaları ele alışı; on ülkeyi tek bir araştırma çatısı dahilinde birleştirerek geniş bir perspektif yaratması açısından Pye'in çalışmaları önem taşımaktadır.

4.3. Stephen Welch'in Siyasal Kültür Kuramı

Stephen Welch'in siyasal kültür tanımında; siyasal kültürün sosyal davranışları açıklamada yetersiz olabileceği; ancak siyasi eylemlerin olası sonuçlarının ne olabileceğine dair gözlemlemelerin yapılabilmesine olanak sağlayan bir kuram söz konusudur. Welch (2013: 1), bir ülkenin siyasal kültürünün o ülke ile ilgili ileri görüşlü tahminler sağlayabileceğini savunmaktadır. Welch'in siyasal kültür kuramı, kuramsal anlamda siyasal kültür hakkında yapılan araştırmalardan en güncellerden birisidir. Welch, siyasal kültür kuramının duayeni olarak Pye, Almond ve Verba'yı görmektedir. Bu anlamda Pye çalışmasını tarihsel perspektifte ele alırken, Almond ve Verba ise niceliksel araştırma neticesinde sonuçlara ulaşmıştır.

Welch, çalışmasında teorik olarak siyasal kültür tanımlarını ve argümanlarını ele alırken, aynı zamanda bir sorgulama da gerçekleştirmektedir. Ayrıca Welch'e göre (2013: 2), siyasal kültür kavramının şu ana kadarki kullanılışında da teorik bir eksiklikten bahsetmektedir. Siyasal kültürü; yaşamda kalıcılığa ve değişime direnmeye yol açan bir ifade olarak vurgulamıştır.

Metodolojik açıdan ise, kavram daha genelleyici bir şekilde açıklanması gerekirken sınırlandığı için tekdüzeliğe düşmüştür. Elbette ki zaman zaman siyasal kültür kavramı, bunun tam zıttı bir şekilde daha dinamik şekillerde de kullanılmıştır. Örneğin, toplumsal hareketlerin araştırılmasında tasvir edilen siyasal kültürde, kültürel çevreler derinlemesine incelenmiştir (Welch, 2013: 3). Bu anlamda, siyasal kültür kuramının hem teorik hem de metodolojik açıdan daha kapsayıcı bir amaç güderek hazırlandığı söylenebilir.

Welch (2013: 5), siyasal kültür kuramının tam olarak ne olduğunu ve nasıl işlediğini yetersiz bulmakta, siyasal kültür teorisinin ne olduğunu tam olarak açıklayabilmek için hem kültür ontolojisi hem de bu temelde nedensel dinamiklerinin tam olarak ortaya konulması gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda Welch (2013: 6), siyasal kültür teorisinin araştırmasını ontolojik ve epistemolojik olarak gerçekleştirmektedir.

Welch (2013: 8), siyasal kültür kuramını iki ana başlık altında toplamıştır. Bunlar; hem siyasal kültürde alternatifleri hem de siyasal kültüre alternatifleri içeren kuramsal gereklilik ile kültürün ontolojisi ve siyasal kültür dinamiklerini içeren kuramsal gelişim başlıklarıdır. Siyasal kültür kuramı Şekil 1'de belirtildiği gibidir.

Şekil 1: Welch'in Siyasal Kültür Kuramı'nın Yapısı

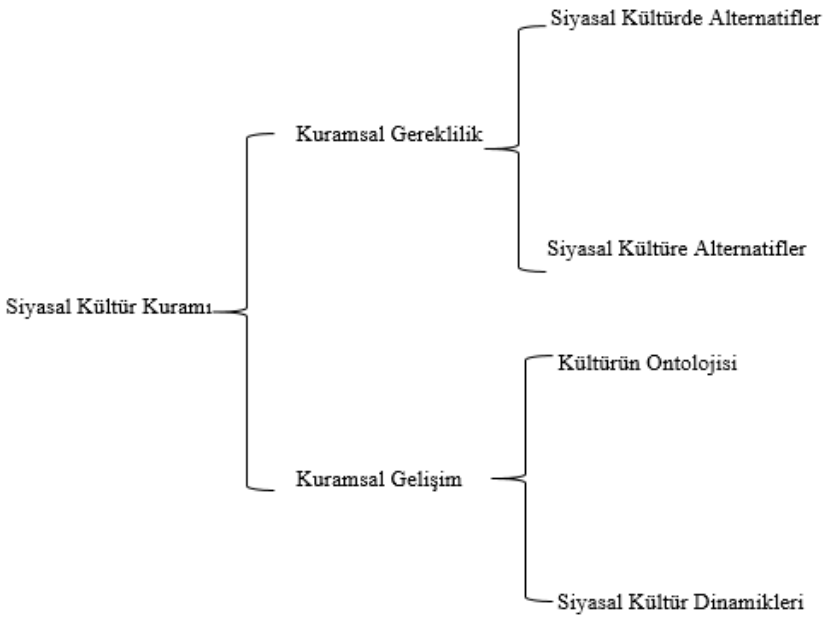

Kaynak: Welch, 2013.

Öncelikle literatür araştırmasının yapıldığı ilk bölüm olan kuramsal gereklilikte; siyasal kültür kuramının pozitivist araştırmalarda nasıl yer aldığı ortaya konulmuştur. Siyasal kültür araştırmalarının ana akımını en temelde Pye, Almond ve Verba'nın ele aldığı tutumlar temelli araştırmalar oluşturmaktadır. Welch, tutumların temel alındığı erken klasik çalışmaların neredeyse tamamını pozitivist ana akım

araştırmaları olarak adlandırmıştır. Bu araştırmalar siyasal kültürü tanımlayabilmek için bireylerin tutumlarını temel almıştır. Ayrıca pozitivist siyasal kültür araştırmaları teorik bir çerçeveye de sahiptir. Ancak, Welch'in "erken dönem klasik pozitivisit çalışmalar" olarak adlandırdığı tutumlar odaklı siyasal kültür çalışmaları günümüzde teorik açıdan eksiklikler barındırmaktadır (Welch, 2013: 11). Bu açıdan kuramsal gereklilik eleştirel bir perspektifte ele alınmıştır.

Siyasal kültür kuramı araştırmalarında bir diğer önemli özellik; kuramcıların Talcott Parsons'ın sosyal teorisinin gölgesinde çalışıyor olmasıdır (Welch, 2013: 12). Bu durum olması gerekendir; çünkü siyasal sistem, bir anlamda siyasal kültür içerisinde gömülü bir kavramdır. Ayrıca, siyasal kültür araştırmalarının başladığı 1960'larda Talcott Parsons'ın sosyal teorisinin etkisi oldukça büyük olmakla beraber siyaset bilimine de katkıları oldukça fazlaydı. İşte Almond ve Verba'nın ele aldığı siyasal kültür formülü de Talcott Parsons'ın büyük ölçekli sosyal sistemler için formüle ettiği kuramın, makrokozmik düzeyde ele alınışı ile açıklanmaktadır. Parsons'ın ise sosyal sistem kuramının temelini; Durkheim, Weber ve Freud'un araştırmalarının bir kombinasyonu olarak ortaya çıkmıştır (Welch, 2013: 21). Parsons'ın sosyal sistem kuramı; siyasal kültür araştırmalarında yol gösterici bir kuram olarak yer almaktadır.

Welch, siyasal kültürün egemen ana akımda nasıl yer aldığını irdelemek için pozitivizm üzerinde de durmaktadır. Pozitivist olarak siyasal kültür araştırmalarının özünü; pozitivizmin felsefi kaynakları ile siyaset biliminin disiplin analizinin birleştirilmesi oluşturmaktadır.

Erken dönem siyasal kültür araştırmaları; pozitivizmde de sıklıkla yer alan bir kavram olan davranışçılık ile açıklanmaya çalışılmaktaydı. Welch'e göre (2013: 34), pozitivizm davranışçılığın nedeni değildir; fakat siyaset biliminin davranışçılık temelli araştırmalar gerçekleştirebilmesi adına çok büyük bir dayanak sağlamıştır. Aslında davranışsal araştırmalar, siyaset bilimi disiplini içerisinde siyasal kültür araştırmaları ile ivme kazanmıştır. Davranışçılık temelli pozitivizm de erken dönem siyasal kültür araştırmalarında metodolojik olarak yer almıştır.

Erken dönem siyasal kültür araştırmaları; kültürün geniş kapsamlı sonuçlarını pozitivist olarak irdelenmesi ile alanyazında yer almıştır. Tüm bu araştırmalar, gözlemlenebilir davranışların görüşmeler neticesinde doğrulanması ile ortaya konmuştur. Metodolojik açıdan pozitivist felsefe ile yakınlık kurarken, siyasal kültürü sadece bireylerin tutum ve davranışlarının etkisi olarak ele alması bakımından günümüzde yetersiz kalmıştır (Welch, 2013: 35). Bu araştırmalar, uzun süreçlere dayalı olarak bireylerle görüşmeler neticesinde sonuçlanmış; araştırma kapsamında bireylerin siyasal sistemlere karşı eğilimleri analiz edilmiştir.

Welch'in siyasal kültür kuramı dahilinde ele aldığı bir diğer araştırma; siyasal kültüre yorumlayıcı yaklaşımlardır. Ancak bu yorumlayıcı araştırma, pozitivizm tarafından tamamen dışlanmış bir nitelik sergilememektedir. En temelde istatistiksel bir yorumlamayı ele almaktadır. Bu anlamda "pozitivist-yorumlayıcı" bir nitelik taşıdığı söylenebilir.

Pozitivist ve yorumlayıcı siyasal kültür araştırmaları dahiline giren kavramsallaştırmalar önemli farklılıklar barındırdığı gibi, bazı paralellikler de barındırmaktadır. Hatta, literatürdeki paralellikler farklılıklardan daha ağır basmaktadır. Bu paralelliğin en belirgin sebebi ise bir siyasal kültürde yer alan bireylerin siyasal nesneler karşısındaki tutumlarının paralellik göstermesinden kaynaklanmaktadır (Welch, 2013: 18). Yorumlayıcı araştırmalar, erken dönem siyasal kültür araştırmalarındaki pozitivist metodolojinin üzerine bazı katkılar yapılarak gerçekleştirilmiştir. Kısacası siyasal kültürde yapılan yorumlayıcı araştırmalar; pozitivist araştırmaların daha geniş bir perspektifte ele alınmasıyla gerçekleşmiştir.

Welch, siyasal kültür kuramının yorumlayıcı araştırmasını; tarihsel-kültürel boyutta, Weber'in yorumlayıcı yaklaşımı ile ve son olarak da antropolojideki yorumlayıcı metodoloji ile gerçekleştirmektedir. Tüm bu yaklaşımlarla beraber, eski dönemde kullanılan pozitivist araştırmalara ek olarak hem sosyolojik hem de antropolojik açıdan yorumlayıcı yöntem siyasal kültür kuramında oldukça önemlidir.

Yorumlayıcı anlayış özellikle insan temelli sosyal bilimler araştırmalarında ve birçok sosyal meselenin daha neden-sonuç bağlamında daha fazla anlaşılabilmesinde önem taşımaktadır. Pozitivizm ile arasında karmaşık bir ilişkiye vardır. Özellikle

Weber'in yorumlayıcı sosyolojisi; yirminci yüzyılın kültürel araştırmalarında yeni ve önemli bir yol gösterici olmuştur (Welch, 2013: 59). Pozitivizm, bu anlamda tek başına özellikle kültürel araştırmalarda yetersiz kalmakta; kültürün dinamik süreçlerinin irdelenmesinde yorumlayıcı anlayış özellikle yirminci yüzyılda önem kazanmıştır.

Yorumlayıcı yöntemin, alternatif bir yöntem olarak ortaya çıkması aslında daha çok kültürün antropolojik düzeyde yapılan araştırmalarında görülmekte, ancak siyaset biliminin siyasal kültür fikrini geliştirmesinde de kullanılmaktadır (Welch, 2013: 60). Hatta öyle ki bu durum, siyasal kültür kuramında bir gerekliliktir. Welch (2013: 61), siyasal kültür kuramının geliştirilmesinde yalnızca tutum anketleri yapılarak ya da kültürü yorumsuzca bir kitap okur gibi okuyarak geliştirilemeyeceğini savunmaktadır. Siyasal kültürün kuramsal düzeyde ele alınmasında pozitivizm ve yorumlayıcı yöntemler bir gereklilik olmakla beraber tamamen yeterli değildir. Bu nedenle Welch, siyasal kültür kuramına alternatifler olarak adlandırdığı bölümde; günümüzde kuramın geliştirilmesi için alternatif yaklaşımlardan söz etmektedir. Bunlardan ilki; siyasal kültür araştırmalarına materyalist alternatiflerdir.

Welch, siyasal kültürün tanımlamalarının hala tartışmalı bir konu olduğunu savunurken bunun en temel sebebini; kavramın bir kuram olarak incelenmemesine bağlamaktadır. Ayrıca, siyasal kültür çalışmalarındaki araştırma yöntemlerini de yetersiz bulmakta; bu nedenle de siyasal kültürün kuramlaştırılabilmesi için alternatif yöntemler sıralamaktadır (Welch, 2013: 63).

Bu nedenle de ilk olarak materyalizm özellikle de bir toplumu tarihsel boyutta ele almakta önemlidir. Materyalist yöntem alternatifleri arasında ise en önemli iki yöntem; rasyonel seçim kuramı ve özellikle Marksist ideoljinin ortaya koyduğu kültür kuramıdır (Welch, 2013: 64). Welch, siyasal kültür araştırmalarını özetlerken, kavramın kuram niteliğinde ortaya konulabilmesi için yöntemsel eksiklikleri ilk olarak materyalist yöntem olarak adlandırdığı bu iki kuram önerisiyle gerçekleştirmektedir.

"*Rasyonel seçim kuramı*", Gary Becker tarafından "*İnsan Davranışlarına Ekonomik Yaklaşım"* isimli çalışmasıyla alana kazandırılmıştır. Rasyonel Seçim Kuramı'nın temel unsurlarını; sabit tercihlerin birleşimi, fayda maksimizasyonu ve Pazar dengesi meydana getirmektedir. Kurama göre kişilerin, zevkleri, ilgileri,

merakları ve değerlerini içine alan tercihleri ver tercih sırasındaki kısıtlamalar rasyonel seçimin değişkenleri olarak görülmektedir (Selman ve Uçar, 2011: 94). Her ne kadar ekonomi temelli bir kuram olarak ortaya çıkmış olsa da birçok sosyolojik araştırma da kullanılmaktadır. Kuramın özellikle insanların tercihlerine odaklandığı görülmektedir. Bu çerçevede, siyasal kültürdeki tutum araştırmalarıyla aslında benzerlik göstermektedir.

Bir diğer materyalist kuram; Marsizm'in kültür, ideoloji ve hegemonya kuramıdır. Welch (2013: 71), Marksist kültürel kuramı iki aşamada açıklamaktadır. Bunlardan ilki; Gramsci'nin hegemonya kavramıyla şekillenen dönem; bir diğeri ise Gramsci sonrası dönemdir.

Marksizm, her şeyden önce Gramsci'nin çalışmasında da görüleceği gibi kültürel Marksizm temelinde; kültürü daha bilinçli bir şekilde yeniden okumaya dayanmaktadır. Hegel'in idealizmine tepkiden kaynaklanan Marksizm öncelikle kültürü tartışmaya, onu sınıf kuralının bir aracı olarak temel bir materyalizm ışığında ortaya çıkarmaya çalışmıştır (Welch, 2013: 83). Kültürel çalışmalarda ve kültürel okumalarda Marksizm'in kültürel ideolojisi sonraki birçok kültürel çalışmaya ışık tuttuğu gibi siyasal kültür çalışmalarında da metodolojik anlamda önem taşımaktadır.

Welch'in siyasal kültür kuramını yöntemsel anlamda daha ileriye taşımada öngördüğü bir diğer alternatif kavram; söylemdir. Aslında bu görüş; İngiliz Kültürel Çalışmalarında yaygın olarak görülmekle beraber, kültür ve söylem ilişkisinin ne denli güçlü olduğunu da ortaya koymuştur. Siyasal kültür araştırmalarında ise Welch, Foucalt'nun söylem ve iktidar çalışmalarının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Foucault'ya göre (1993: 10), söylemin anlaşılabilmesi; söz konusu söylemi üreten, çeşitlendiren ve sürekli hale getiren iktidar ve iktidara ait kurumlar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Burada, söylemin iktidar ve erklerinden bağımsız olarak düşünülemeyeceği gerçeğidir.

Söylem, siyasal kültürden bağımsızlığı olan bir ifade değildir; çünkü ideoloji ve hegemonyadan daha fazlası değildir. Her ne kadar söylemin basit bir şekilde ortaya çıktığı, kendiliğinden olduğu gibi düşünceler var olsa da söylemler ideoloji ve hegemonya ile şekillenmekte ve böylece de siyasal kültür hakkında birçok öngörü

sağlamaktadır (Welch, 2013: 108). İşte tam bu noktada söylemin siyasal kültür ile ilişkisi oldukça önem kazanırken, Foucault'nun söylemi iktidardan bağımsız ele almadığı çalışmasını Welch siyasal kültür kuramında oldukça önemli görmektedir.

Welch'in siyasal kültür kuramını açıklarken siyasal kültür dinamiklerinin neler olduğunun ayrıntılı bir şekilde aktarılmaya çalışılması kuram açısından bir diğer önemli noktadır. Burada asıl önemli olan, Welch'in siyasal kültür kuramının özünü oluşturan siyasal kültür dinamikleridir. Siyasal kültür kuramı dinamikleri; durağan dinamikler ve akıcı dinamikler olmak üzere iki şekilde irdelenmiştir.

Kuramı geliştirirken ilk bölümlerde mevcut siyasal kültür teorilerinin eksiklikleri odaklı çalışmalar gerçekleştirilirken; bu bölümlerde ise yeni bakış açılarıyla siyasal kültür kuramı geliştirilmiştir. İlk olarak ele alınan durağan dinamiklerde direniş kavramı üzerinde durulmuştur.

Öncelikle siyasal kültür dinamiklerinden; durağan dinamikler altında direniş ve sebat yer almaktadır. Bu ikisi birbiriyle ilişkili kavramlardır ve ayrıca zaman içerisindeki etkileri olduğu dönemdekinden çok daha fazla olabilir. Örneğin Komünist bir rejimde komünist yönetime karşı yapılan bir direniş, o rejim sona erdiğinde dahi siyasal kültürü etkileme gücüne sahiptir (Welch, 2013: 171). Bu durum, elbette ki siyasal kültürün sadece tek bir olayla değil, o olayın etki ettiği tüm süreçleri kapsıyor olması ile de alakalıdır. İşte bu paradigma, siyasal kültür açısından açıklayıcı bir nitelik taşımaktadır.

Welch, direniş olarak en fazla komünist rejimler üzerinde durmaktadır; çünkü komünist devletler özellikle siyaset bilimcilere önemli bir siyasal kültürel analiz alanı sağlamış, hatta bir anlamda test görevi görmüştür. Bu kapsamda en büyük mesele ise; komünist rejimlerin ilgili siyasal kültürleri yeniden oluşturmayı başarmadaki etkinliğidir. Bu dönemlerde gerçekleştirilen tutum odaklı davranışlarda bireylerin yetkililer tarafından yürütülen araştırmalara güvensizliğinden kaynaklı tutumlarını olduğu gibi ortaya koyamama vakaları görülmüş, bu nedenle de zamanla siyasal kültür araştırmalarında davranışsal yaklaşımlar önem kazanmıştır (Welch, 2013: 175).

Welch'in akıcı dinamikler olarak adlandırdığı bir diğer siyasal kültür dinamiğinin temelini ise söylem oluşturmaktadır. Bireylerin, zihinlerinde sakladıkları

ölçülebilir değerler ve yorumlar kimi zaman kolektif bir biçimde de yer alabilmektedir. Bu kolektiflik, kültürel anlamda birçok değer taşımaktadır (Welch, 2013: 179). Elbette ki kolektif kavramı birçok kültürel çalışmanın da özünü oluşturmaktadır. Welch'in ağırlıklı olarak söylemi ele aldığı bu dinamik; siyasal kültür kuramının nedensel dinamikleri ile bağlantılıdır.

Tüm bu yaklaşımlar ve siyasal kültür kuramını geniş bir perspektifle ele almasıyla Welch, siyasal kültürün tanımlamalarını eleştirmiştir. İlk eleştirisi, metodoloji üzerinedir. Siyasal kültür araştırmalarının yeterince bilimsel olmadığını ve bu nedenle de her zaman için şüpheye mahal verildiğini ifade etmiştir. Bu sorunun önüne geçilmesi için ihtiyaç duyulan şey ise; siyasal kültürün gerçekte ne olduğunu ve bunun nedensel etkinliğinin araştırılmasıdır (Welch, 2013: 203). Ayrıca, siyasal kültürü tek bir tanımla genelleyici bir ifadeyle kullanmanın da sakıncalarını ifade etmektedir.

Bir siyasal kültür kuramı inşa ederken ilk yapılması gerekenler; siyasal kültür araştırmalarını ve alternatiflerini incelemek; siyasal kültüre dair yapılan tartışmalar arasındaki ortak görüşleri saptayabilmektir (Welch, 2013: 207). Welch, siyasal kültür kuramını ifade ederken de Şekil 1'de görüleceği gibi bu aşamaları takip etmiştir.

Welch (2013: 209), mevcut siyasal kültür araştırmalarını direniş olarak adlandırdığı dinamik süreçler perspektifinde incelenmesi gerektiğini de savunmuştur. Bu çalışma; var olan siyasal bir kültürün değişime karşı gösterdikleri direnişler hakkında fikir vermektedir. Kalıcılık ya da değişim; siyasal kültürde çok büyük önem taşımaktadır. Çünkü, bir bölgede/ülkede yaşanan büyük değişmeler söz konusu yerin var olan siyasal kültürü ile çelişebilir ve olumsuz sonuçlar doğurabilir.

Bir diğer önemli siyasal kültür dinamiği; söylemdir. Söylemin nedensel etkinlikleri; siyasal kültür hakkında bazı argümanlar ortaya koyabilir (Welch, 2013: 209). Bu yaklaşım, tıpkı kültür kavramındaki dilin ondan ayrılamaz önemi gibi; siyasal söylem ile siyasal kültür ilişkisinin de ayrılamaz parçalar olduğunu açıklamaktadır.

5. Türkiye'de Siyasal Kültür ve Unsurları

Siyasal kültür kavramı, siyasal davranış ve kuramsal yaklaşımlar perspektifinde ele alındıktan sonra siyasal kültürün genel bir tanımlamasını yapmak yerinde olacaktır. Siyasal kültür, bir toplumda yaşayan bireylerin siyasal nesneler karşısındaki gerek bireysel gerekse kolektif olarak geliştirdikleri tutum, ilgi ve davranışlarla; aynı zamanda siyasi aktörlerin siyasal iletişim biçimleri ve tüm yönetim faaliyetleri dahil olmak üzere hem geçmiş hem de aktüel politikalarıyla şekillenen; kültür ile siyasetin iç içe geçtiği, tarihsel ve dinamik bir süreci ifade etmektedir.

Türkiye'nin nasıl bir siyasal kültüre ve unsurlarına sahip olduğu çalışma açısından bir diğer önemli konudur. Türkiye'de siyasal kültür, tarihsel kökenleri gereği geniş bir zaman dilimini içermekle beraber, dönemsel farklılıklara da sahiptir. Siyasal kültürün bir kuram olarak incelemeleri ve siyasal kültüre dahil olan kavramlar çerçevesinde Türkiye'de siyasal kültür birçok etmenle şekillenmektedir.

Görmez, Türkiye'de ordu, vatandaşlık, askerlik gibi kavramların realist anlamlarından saptığını, bu kavramlara öznel yaklaşımlar doğrultusunda farklı anlamlar yüklendiğini ve siyasal davranışların da bu anlamlar neticesinde şekillendiğini ifade etmiş ve Türkiye'de iki devlet anlayışının hakim olduğunu vurgulamıştır. Bu anlayışlar; siyasal anlamda devlet anlayışı ve kültürel ve ideolojik devlet anlayışıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin siyasal kültürünü şu şekilde özetlemiştir (Görmez, 1999: 17):

1. Vatandaşlar siyasal anlamdaki devletin karşısında yer almakta ve siyasal anlamdaki devlete karşı güvenden çok kuşku duymaktadır.

2. Siyasal anlamda devlet anlayışına duyulanın tam tersi bir biçimde, kültürel ve ideolojik devlet anlayışını kutsallaştırmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de Osmanlı İmparatorluğu'ndan gelen geleneksel devlet ve itaat anlayışı mevcuttur.

3. İkinci maddeden dolayı, vatandaşların kutsal kavramını veya devleti ne ile özdeşleştirdiği karmaşası bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumun güvensizlik duyduğu devlet, işleyen çalışan bir devlet olduğuna göre bu

devlete yönelik olan güvensizlik devleti işletenlere yöneliktir. Bu bağlamda, siyaset ve devlet kavramları özdeşleştirilmektedir.

4. Orduya ve polise atfedilen değer kutsallık düzeyindedir.

5. Devlet ve ordu kutsallaştırmalarını yapan bireylerin bile çoğunluğunda konu bireyselleşmeye başladığında (askerlik yapma gibi) kolaycı bir tavır takındıkları gözlemlenmiştir.

6. Türkiye'de bireyselleşme zayıf kalmaktadır. Milli ve manevi kolektif değerlere duyulan önem, bireysellikte sınırlı kalmaktadır.

7. Bireysel tavır geliştirmenin tersine; yüce, mutlak amaçlara yönelmek, kişisel ve maddi olan hedeflerden çok daha üstün durumdadır. Semboller ve değerler gerçekliğin üzerindedir. Bu, devlet ve vatandaşlık kavramlarının gerçek anlamlarından uzaklaşmasının hem bir nedeni hem de sonucudur. Gurur duyulan devlet, siyasal anlamıyla devlet değil, kültürel ve ideolojik bir devlettir.

8. Kavramsal olan devletle gurur duyulmakta, kuramsal olan devletten de şikayet edilmektedir. Toplumun hemen hemen her kesiminde kutsal devlet anlayışı hakimdir.

9. Vatandaşın hem kutsal olarak atfettiği devletle gurur duyuyor olması hem de devletten şikayet ediyor olması ile anlamlı bir siyasal ve hukuksal tutumu yansıtmıyor olması demokrasi kültürünün yerleşmesi ile çelişmektedir.

10. Türkiye'de neredeyse her vatandaş din konusunda oldukça hassastır. İnanç noktasında ısrarlı ve ibadet konusunda toleranslıdır.

Görmez'in bu değerlendirmesine göre; Türkiye'de yaygın olan siyasal kültürün, bireysellikten çok kolektif bir anlam taşıdığını; demokrasi kültürünün yerleşebilmesi için önünde bir takım engeller olduğunu; vatandaşların birçoğunun din, milliyetçilik, devlet gibi kavramlar hususunda oldukça hassas olduğunu; devlet kavramının siyasal bir yapı olarak değil, ideolojik ve kültürel bir kavram olarak kutsallaştırıldığını ifade etmek mümkündür.

Türkiye'de demokrasi kültürü siyasal kültür açısından tartışmalı ve eleştirilen bir kavramdır. Benzer şekilde Kongar (2016: 15), Türkiye'deki demokrasi kültürünün yerleşmesindeki engelleri iki şekilde açıklamıştır. Bunlardan ilki; iktidarda olanların düşüncelerinden farklı olanları gözardı etmektir. İkincisi ise, demokratik her türlü mekanizmayı yok edici çözümlere ve eylemlere karşı duramaması ve kendini koruyamamasıdır. Kongar, bu yanlışların Türkiye'de iki kez yapıldığını ifade etmiştir. Öncelikle, 1950 ve 1960 yılları arasında demokratik yollar ile hükümet elde eden Demokrat Parti, kendi düşünceleri haricindeki düşünceleri gözardı etmeye, dolayısıyla da kendisini iktidara getiren mekanizmaya karşı çıkmıştır. 1960 ve 1980 yılları arası ise, demokrasi iki açıdan başarısızlığa uğramıştır. Öncelikle, şiddet eylemlerine yol açan birçok gelişme engellenememiş, hatta dönemsel olarak bu eylemler düzenin bir parçası durumuna gelmiştir. İkincisi ise, demokratik kurumların ülkenin sorunlarına çözüm aramak yerine, hem işleyiş hem de koruma hatası yapmış olmasıdır.

Türkiye'de demokrasi kültürünün pekişmesinde önemli engeller olarak 1950'den 1980 yılına kadar olan bazı olayları sorumlu tutan Kongar, demokratik kültürün yerleşebilmesi için çözüm önerilerini şu şekilde sıralamıştır (Kongar, 2016: 15-16):

1. Demokrasinin karar verme ve koruma görevlerini birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Doğru ve yerinde karar alma, bir toplumdaki her düşüncenin gücü oranında dikkate alınarak gerçekleştirilebilir. Karar mekanizmalarının, çoğunluk haricindeki fikirlere kapanması, bu fikirlerin sistem tarafından dışlanmasına ve sistemin dışında tutulmasına yol açar. Bu nedenle en önemli unsur, toplumun en sağlıklı bir biçimde iktidara ortak olabilmesi, yani katılımcı kültürdür.

2. Ülke ile ilgili sorunlara dair çözümlerin temsilcisi sayılan siyasi partilerin toplumla olan iletişimleri kısıtlanmamalıdır. Tam tersine, etkileşimleri arttırılarak yaygınlaştırılmalıdır.

3. Korunma açısından ise, kararlı, kesin ve çabuk çözüm ile sonuç ortaya çıkaran mekanizmaları çoğaltmak gerekmektedir. Demokrasinin korunmasını olağanüstü yasalardan beklemek, demokrasiyi yıpratacaktır.

4. Dünyada ilk kez Türkiye, tek parti yöntemi ile demokrasiye geçiş sağlamıştır. Bu nedenle, demokrasiyi kurma ve aynı zamanda yaşatma gayesi, tüm insanlığa katkı niteliğindedir.

Demokrasi kültürünün siyasal kültür perspektifinde toplumda pekişememesi konusunda Kalaycıoğlu (2008: 4) benzer görüşler savunmuştur. Türkiye'deki siyasal kültür, demokrasinin pekişmesini zorlaştırmaktadır. Demokrasinin belli özellikler göstererek kendiliğinden ortaya çıktığı toplumlarda (Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve İsviçre gibi) demokrasi daha kolay istikrar bulabilmektedir. Ancak tam tersi şekilde, Almanya, İtalya, Japonya gibi İkinci Dünya Savaşı sonrasında özel çaba ve girişimler neticesinde hayata geçirilen demokrasinin pekişmesi zorlaşmaktadır. Türkiye, ikinci örneğe yakın bir siyasal kültüre sahiptir. Türkiye'nin demokratik kültürünün incelendiği araştırmaya göre şu sonuçlara ulaşılmıştır (Kalaycıoğlu, 2008 25-26):

1. Türkiye'de kişilerarası güven, ortaklık kurma, dernekleşme ve var olan gönüllü kuruluşların çalışmasını teşvik etmede yetersiz kalmaktadır.

2. Toplumsal hoşgörü oldukça zayıf olmakla beraber, sivil toplum ve demokrasi için var olması gereken muhalefet içeriği azdır.

3. Otoriter sağ siyasal kuruluşların gelişmesi için toplumsal koşullar mevcuttur.

4. Türkiye'de uzun zamandır devam eden çok partili hayat, seçmenin seçimlere katılmasını kurumsallaştırmıştır. Seçmenin siyasete olan ilgisinin ve seçimden önce seçimlere duyduğu ilginin ve katılım eğiliminin demokrasi işleyişini kolaylaştırmada etkisinin var olduğu söylenebilir.

5. Siyasal katılım, oy verme davranışı hariç yoğun değildir. Özellikle de, kamu görevlileri ve siyasal otoritelerle temas konusunda fazla bir katılım mevcut değildir.

6. Seçmenin büyük bir çoğunluğunun eğitimi ilköğretim düzeyindedir.

7. Altıncı maddenin de etkisiyle, milletvekilleri ile iletişim yazılı olmaktan çok sözel olarak yapılmaktadır. Yazılı yerine sözlü iletişimin yapılmasında,

seçmenin aleyhine kamu görevlileri veya milletvekilleri tarafından kullanılacağından çekinilmesi de bir sebeptir.

8. Oy verme davranışı dışında "olağandışı" siyasal katılım özellikle 1990'lı yıllarda belirgin bir biçimde artmış, ancak 2007 Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde yine azalmıştır. Protesto kültürü, diğer demokratik ülkelere göre Türkiye'de yerleşmemiş durumdadır.

9. Milletvekilleri başta olmak üzere, temsili demokrasinin siyasal aktörleri ve kurumlarına güven oldukça düşüktür.

10. Türkiye'de seçmen, temsili demokrasinin seçime ilişkin işleyişlerini hem kavramış hem de benimsemiş durumdadır. Hem oy verme hem de seçim kampanyasına katılma konularında işlevsel davranmaktadır. Ancak siyasal aktörlere güven, düşük düzeydedir.

Tüm bu maddelere göre, siyasal katılımın oy verme davranışı dışında düşük düzeyde olması, siyasal aktörlere güvensiz bir anlayışın hakim olması, hoşgörü kavramının pekişmemiş olması Türkiye'de demokratik kültürün yerleşmesini yavaşlatmaktadır. Seçmen, seçimlere ve seçim kampanyalarına katılımda işlevsel davranmaktadır. Ayrıca, var olan siyasal ortam, otoriter sağ parti ve kurumların gelişmesine olanak sağlamaktadır.

Sağ ve sol parti ayrımı ve bu noktada Türkiye'nin demokratik kültürü ile ilgili bir diğer önemli görüş Küçükömer'e aittir. Küçükömer (2009), Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması'nda; Türkiye halkının biat kültürüne alışkın olduğu için demokrasiyi benimsemesinin zor olduğunu, Türkiye'de sol siyasal parti ve kurumların üretim güçlerinden değil, otoriter rejimden yana olduğunu; sağ siyasal parti ve kurumların ise ekonomik ve sosyal anlamda sol ideolojinin yapması gereken dönüştürücü hareketlerinin olduğunu ifade etmiştir.

Tüm bu araştırmalar ve fikirler, Türkiye'de demokrasi kültürünün ve sivil toplum kavramının pekişmesinde var olan zorlukları ortaya koymaktadır. Zaten demokrasi ve sivil toplum kavramları birbirinden destek almakta ve biri kurumsallaşmaya başladığında diğerinin de o ülkede pekişme olanağı artmaktadır.

Sivil toplumun herhangi bir toplumda gelişmesi bazı koşullara bağlıdır. Genel anlamda bu koşullar; evrensel hukuk kurallarını geçerli kılan devletin varlığı, sivil hakların yasalar aracılığı ile güvernce altına alınmış olması, başarıya ve liyakat usulüne göre kadroların var olması, yasalar karşısında eşitlikçiliği önde tutan düşünce ve inanç özgürlüğü temelinde din ve devlet işlerinin ayrılmasıdır (Yavaşgel, 2014: 49). Sivil toplum anlayışının bir toplumda yerleşebilmesi için sadece siyasal aktörlerin söylemleri yeterli olmamaktadır. Aynı zamanda, yasal güvenceye de alınmış olması gerekmektedir.

Türkiye'deki duruma bakıldığında ise sivil toplumun nitel olarak gelişmesini engelleyen sorunların, Türkiye'de var olan devlet-merkezci siyaset anlayışı, demokrasi eksiği ve bu gelişmeyi engelleyici nitelikteki yasal düzenlemeler ile ilgili olduğu görülmektedir. Ayrıca, sivil toplumu söylemsel destekleyen devlet aktörleri ve siyasal partilerin, bu önemin nitel bir yapıya dönüşmesinde katkı sağlamadığı söylenebilir. Hatta, yaklaşımları engelleyici niteliktedir (Keyman, 2004: 12). Hakların yasal olarak güvence altına alınmayışı, Türkiye'de tam anlamda sivil toplum anlayışının hakim olamamasına bir sebep olarak gösterilebilir.

Türkiye'de hakim olan siyasal kültür ve unsurları ile ilgili olarak bir diğer araştırma İlter Turan tarafından yapılmıştır. Turan Türkiye'de siyasal kültürü ve unsurlarını şu şekilde özetlemiştir (Turan, 1996: 25):

1. Türkiye toplumu kendi içinde yeterince farklılaşamamıştır. Bireyler, kişiliklerini topluluk dışında algılayamadığı bir bütün olarak görmektedir. Böylece, farklılıkların ifadesi güçleşmekte; bölücü bir eylem olarak nitelendirilmekte; düşünce özgürlüğünün üzerine sınır koyulmaktadır.

2. Türkiye toplumunda, farklı davranışlara ve hatta görüşlere karşı hoşgörü hakim değildir. Toplumda var olan "cemaatçilik" baskın olandan farklılaşanları dışlamakta ve toplum dışına itmektedir.

3. Siyasal kültür, bireysellikten yerine toplumsallığa önem vermektedir ve toplum anlayışı birey anlayışının üzerindedir.

4. Ülkedeki siyasetin müdahale alanı oldukça geniştir. Toplumda siyaset sınırı belli değildir. Vatandaşlar, ihtiyaçlarının genellikle devlet tarafından görülmesini beklemekte, devlet ise kendisinde birçok alanda sınırsız müdahale hakkı görmektedir.

5. Toplumdaki özerk kurumların sayısı yetersizdir. Toplumda yer alan bireyleri yönetim sürecine doğrudan ya da dolaylı katılımı böylece örgütlü bir şekilde engellenmektedir.

6. Siyasal kültürde uzlaşma ortamı yerine çatışma ortamı hakimdir. Toplumsal anlayışlardan uzaklaşmak bir anlamda zaaf olarak görülmektedir. Uzlaşma olarak tanımlanan demokrasi kavramı ile uzlaşmacı olmayan kültür arasında gerilimler mevcuttur.

7. Toplumda "siyasal seçkincilik" anlayışı vardır. Siyasal seçkinciliğe göre, belirli özelliklere sahip kişilerin toplumu yönetme konusunda özel haklarının olduğu düşünülmektedir. Bu anlayış, devleti kutsallaştırırken, birey ve toplumu değersizleştirmektedir.

Türkiye'deki siyasal kültür ortamı, genellikle demokrasinin pekişmesi anlamında birçok değişken ile sınırlanmaktadır. Bunların en başında ise bireysellik yerine toplumsallığa verilen önem ve bunun neticesinde de devletin müdahale alanlarının fazlasıyla genişlerken, vatandaşın katılım alanlarının oldukça sınırlı kalması gelmektedir.

Sivil toplumun yeterince gelişememesinde ise, özerk kurumların varlığının azlığı ile evrensel hukuk düzeyinde sivil toplum anlayışının yasalarla güvence altına tam anlamıyla alınmayışı gelmektedir. Ayrıca, Türkiye'de yapılan araştırmalara göre "güven" duygusu hem kişilerarası hem de siyasete karşı zayıf kalmaktadır. Bu durum, oldukça büyük bir zıtlıkla meydana gelmektedir. Vatandaşlar, devleti kutsal olarak atfetmekte, ancak siyasal aktörlere ve bürokrasiye güven duymamaktadır. Kutsallaştırma, sadece milli duygular çerçevesinde yapılmaktadır.

Türkiye'de siyasal kültür günümüze kadar geçen süreç içerisinde genellikle birbirine benzer şekillerde tanımlanmıştır. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda nasıl bir

siyasal kültürün hakim olduğu ve bundan sonra da nasıl olacağı önem arz etmektedir. Elbette ki, geçmişinden etkileneceği gibi tüm dünyayı etkisi altına alan küreselleşme, bilgi çağı gibi kavramlardan da etkilenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM İLETİŞİMİ

1. Demokrasilerde Seçim Sistemi Kavramı

Seçimler, demokrasinin ve siyasal rejimin en önemli unsurlarından biridir. Bir ülkenin seçim sistemi, o ülkedeki siyasal sistemin bir parçası olmakla beraber, siyasal partiler ve siyasal kültür üzerinde önemli etkiler meydana getirir.

Seçim en temelde, yöneticilerin yönetilenler tarafından belirlenmesini sağlayan hukuki işlemler, araçlar ve eylemler bütününü ifade eder. Bu sebeple, seçimler siyasal hukukun özel alanıdır. Bu siyasal hukuk, vatandaşların niteliğinin belirlenmesine, farklı seçim yöntemlerinin birbirinden ayrılmasına, seçimin ilerleyişinin düzenlenmesine yönelik olan kural ve yasalardan meydana gelir. Seçime dair tüm bu kural ve yasaların zaman içerisinde değişmesinin en temel sebebi ise, her siyasal rejimin yansımasının farklı olmasıdır (Cotteret ve Emeri, 1991: 13). Her türlü demokratik değişme ve yenilik zaman içinde seçim sistemlerinde de değişiklik yapılmasına sebep olmuştur. Tıpkı demokraside yaşanan değişimler gibi, ülkelerin seçim sistemleri de zaman içinde değişikliğe uğramıştır. Sartori (1997: 44) seçim sistemlerinin bir kez yürürlüğe girdikten sonra, kendileri de sonuçların sonuçlarını üreten, neden olucu faktörler haline geldiğini belirtmiştir. Dolayısıyla, mevcut seçim sistemleri ve bir toplumda seçim sistemi değişikliğine gidilmesi, hem bir neden hem de bir sonuç olarak kabul edilebilir.

Seçim kavramı en temelde demokrasi ile ilişkilendirilir. Seçimin olmadığı bir yerde demokrasiden söz edilemeyeceği gibi demokrasinin gelişimine paralel olarak seçim sistemleri de gelişme göstermiştir. Bu nedenle demokrasilerde seçim sistemi kavramını irdelemeden önce farklı demokrasi tanımlarını ele almak yerinde olacaktır.

Demokrasi kelimesi Yunanca olup, demos ve kratos kelimelerinden oluşmaktadır. Demos halk/yurttaşlık anlamına gelirken; kratos ise egemen olmak anlamına gelmektedir (Schmidt, 2002: 13). En temelde demokrasi kelimesi halkın kendi kendini yönetmesi gibi anlamları aklımıza getirebilir. Bu temel tanımlamanın

yanı sıra, uygulanış biçimine bakıldığında demokrasi üçe ayrılmaktadır. Uygulanışına göre türleri; doğrudan, yarı doğrudan ve temsili demokrasidir.

Doğrudan demokrasi, en özet tanımıyla; halkın egemenliği, bizzat aracısız kullanması olup, kuramın kökeni halk egemenliği, Rousseau'nun (2006) "*sosyal sözleşme ve egemenliğin devredilemez olmasına"* dayanmaktadır. Doğrudan demokrasilerde devlete dair alınan yasa ve kurallar halk tarafından verilmektedir. Özellikle Eski Yunan'da uygulanmış; halkın bir araya gelerek doğrudan karar mekanizmasına katılmaları biçiminde gerçekleşmiştir. Atina'da kadınlar, köleler ve yabancılar siyasal istencin oluşumunda ve siyasal karar sürecinde yer almamaktaydı (Aliefendioğlu, 2005: 72). Günümüzde doğrudan demokrasinin uygulandığı üç yer İsviçre kantonu olan Glaris, Unterwald ve Appenzell'dir (Gözler, 2004: 115-116). Ancak zaman içinde artan nüfus ve ülke sınırlarının genişlemesi ile beraber doğrudan demokrasinin uygulanabilirliği imkansız bir hal almıştır.

Temsili demokrasi ise aslında günümüzdeki modern demokrasiyi ifade etmektedir. Klasik teoriye göre temsili demokrasi egemenliğin sahibi olan milletin, bunun kullanılmasını kendisini temsil eden organlara devrettiği bir yönetim biçimidir (Sezen, 1994: 38). Kısacası, temsili demokraside, egemenlik halkın seçtiği yöneticiler aracılığı ile kullanılmaktadır. Modelin meşruluğu, siyasal karar vericileri ve halkı yönetenleri seçme anlamını taşımasından kaynaklanmaktadır. Siyasal iktidar, toplumun tercih ettiklerine göre şekillenmektedir (Eren ve Özden, 2014 :163). Burada Roussea'nun egemenliğin devredilemez görüşünden hareketle temsili demokrasiyi savunmadığı ifade edilebilir.

Yarı doğrudan demokrasi için ise temsili demokrasilerde halkın yönetime aktif bir biçimde katılamamasının bir sonucu olarak gelişme gösterdiği söylenebilir. Yarı doğrudan demokrasi temsil ve katılım ilkelerini göz önünde bulundurarak demokrasinin gerçekleşmesini sağlamaya çalışmaktadır. Aktan (2016: 7) yarı doğrudan demokrasinin katılımcı bir model olduğunu ifade etmekte ve halkın yönetime katılımını aktif olarak sağlayan şu araçları ele almaktadır: Seçim ve oylama işlemleri (genel ve eşit oy sistemi kuralına uygun bir seçim sistemi aracılığı ile vatandaşın temsilcileri seçmesi); toplumun kanun teklifi (belirlenen sayılardaki

seçmenin, parlamentoya yasa teklifi verebilme hakkının var olması); halk vetosu (seçmenlerin kendi seçtikleri temsilciler aracılığı ile yöntecilerin çıkarmış olduğu bir yasayı veto edebilmesi); referandum (önemli konularda yapılan halk oylamaları); geri çağırma hakkı (özellikle yerel yönetimlerde vatandaşın, başarısız olmaları halinde yöneticileri çoğunluk imzası ile görevden alabilmeleri); halkın meclis toplantılarına katılımı; halk danışma kurullarının oluşturulması (belirli konularda uzmanlaşmış seçmenlerin yerel meclisler ya da yürütme kurullarında danışman olabilmesi); bilgi edinme özgürlüğü (vatandaşların yönetim ile ilgili bilgi alma hakkının yasal düzeydeki güvencesi) ve ombudsmandır (çevreyi koruma, trafik kurallarının uygulanırlılığının denetlenmesi, yönetime yapılan şikayet gibi birçok konuda gönüllü vatandaşlardan oluşan ombudsman bürolarının kurulması).

Demokrasi egemenliği uygulayış biçimlerine göre doğrudan, yarı-doğrudan ve temsili demokrasi olmak üzere üç şekilde var olmasına rağmen günümüzde birçok demokrasi kuramından bahsetmek mümkündür. Demokrasi kuramları farklı demokrasi çeşitleri, uygulanışları ve siyasal anlamda ne ölçüde katılıma olanak sağlayabildiği gibi birçok alt metine göre farklı isimlerde kullanılmıştır. Demokrasi kavramı hem uygulandığı dönemin sosyo-politik koşullarından hem de hukuki yapısından dolayı birçok tanımlamayı içeriğinde barındırmıştır ki zaman içerisinde bu tanımlamalar demokrasi kuramları olarak literatürde yer almıştır. Bu kuramların hem tanımlamaları hem de demokrasinin seçime nasıl yer verdiği de demokrasilerde seçim sistemleri açısından önem taşımaktadır.

Liberal demokrasi, sınırlı yönetim anlayışı ile halkın iknası fikri arasında denge sağlayan demokratik bir yönetim biçimi olup; liberal nitelikleri, hürriyetleri garanti altına almak ve vatandaşların devlete karşı korunabilmesini sağlamak için tasarlanmış, yönetimi içeriden ve dışarıdan frenleyen ağlarda yansımasını bulurlar. Demokratik niteliklerini ise evrensel oy kullanma hakkı ve siyasal eşitlik zemininde yapılan düzenli ve yarışçı seçimler sistemi üzerine kurulu olması kapsamaktadır (Heywood, 2015: 240). Heywood'un liberal demokrasi tanımlamasından anlaşılacağı gibi kavramın demokrasi ile ilintisi yine seçim ayağıdır ki bu da seçim sistemlerinin demokrasinin hangi türü olursa olsun vazgeçilmez olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Müzakereci demokrasi ise liberal demokrasinin gelişen dünyada yetersiz kaldığı düşünüldüğü bazı noktalarda ortaya çıkmıştır. Derdiman (2006: 117) müzakereci demokrasiyi devlette kurum ve kuralları oluşturulurken her türlü sorunun çözüme kavuşturulmasında karşılıklı görüşme ve danışma yolu ile gerçekleştirildiği demokrasi olarak tanımlamaktadır. Müzakereci demokrasi kuramının alt yapısının Jürgen Habermas'ın iletişimsel eylem kuramına paralellik gösterdiğini ifade etmek yanlış olmayacaktır ki müzakereci demokrasinin özünü de tıpkı iletişimsel eylem kuramında olduğu gibi diyalog ve dil oluşturmaktadır. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramına göre dil (Habermas, 2001: 427); anlaşma işlevinin üzerinden, değişik eylem öznelerinin hedefe yönelik etkinliklerinin koordine edilmesi görevini ve bu eylem öznelerinin toplumsallaşma aracı olma görevini de üstlenir. Dil, iletişimsel eylem kuramında iletişimsel eylemi olanaklılaştıran, dilsel olarak kurulmuş bir öznelerarasılık biçimidir (Habermas, 2001: 434).

Radikal demokrasi kuramı da müzakereci demokrasiye benzer bir şekilde demokrasinin iletişime dayandırılarak gerçekleşmesi fikrini savunmaktadır. Radikal demokrasinin en önemli savunucusu olan Mouffe (2000: 19) modern demokrasiyi belirleyen en belirgin niteliğin çoğulculuk olduğunu ifade etmektedir. Radikal demokrasi anlayışı da tıpkı müzakereci demokrasi kuramı gibi iletişimi savunurken bu iletişime ek olarak farklılıkların tanınması politikasını eklemektedir. Böylece Mouffe hem liberal demokrasiyi hem de müzakereci demokrasiyi eleştirmiş ve radikal demokrasi fikrine bağlı kalarak agonistik demokrasi projesini geliştirmiştir. Bu projede çoğulculuğun aynılaştırma yoluyla değil; farklılıkların tanınması yoluyla mümkün kılınacağını; çatışan çıkar ve değerlerin kabullenilerek var olabileceğini savunur (Mouffe, 1999: 756). Agonistik demokrasi aynı zamanda psikanalizmi de içermekte ve müzakereci demokrasiyi iktidar ve güç ilişkilerini doğru yansıtmaması bağlamında eleştirmekte ve özgürlüğün sağlanması yolunda farklı bir perspektif sunmaktadır (Savaş, 2019: 224).

Dahl'ın demokrasi tanımlaması da farklılıkların kabulünün gerçekleştiği bir perspektifi kapsamaktadır. Robert Dahl'a göre (1993: 277) demokrasinin var olma sebebi, ötekinin tanınması, kabul edilmesidir. Demokrasi, ötekine ve farklıya saygı duyma ile değil, aynı zamanda ötekinin kabul edilerek, toplumun bir parçası haline

getirilmesiyle mümkün olabilmektedir. Demokrasinin, aynı toplum içerisinde birbirinden ayrı olan ve hatta zaman zaman tamamen zıt ve karşıt olan grupları bir arada yaşatmak ideali söz konusuyken zorunlu olduğunu ifade etmiştir

Çoğulculuğun tam tersi olarak ifade edilebilecek çoğunlukçu demokrasi ise halkın çoğunluk tarafından yönetilmesi; azınlığın muhalefet etmesi; böylece azınlığın karar verme mekanizmalarına dahil edilmemesi şeklinde tanımlanabilir. Arend Lijphart bu modeli Westminster modeli demokrasi olarak da ifade etmiş ve bu modelin çoğunlukçu modelin protoriplerini oluşturan üç çağdaş demokrasi ile temsil edildiğini ifade etmiştir. Bunlar; İngiltere, Yeni Zelenda ve Barbados'tur (Lijphart, 2006: 21). Elbette ki bir kesimin temsil edilemediği yerde demokrasinin tamamen işleyişinden de söz etmek mümkün olmayacaktır.

Oydaşmacı demokrasi modeli ise tam da çoğunlukçu demokrasideki çoğunlukların yönetmesi ve azınlıkların muhalefette kalması fikrine karşı çıkmaktadır. Lijphart (2006: 43) oydaşmacı modeli açıklamak için hepsi çoklu etnik yapıya sahip İsviçre, Belçika ve Avrupa Birliği gibi entiteleri örnek olarak kullanmıştır. Özellikle bunların içerisinde İsviçre'yi pür oydaşmacı modele en yakın bulmaktadır. Lijphart (2006: 50-55) oydaşmacı modeli İsviçre ve Belçika üzerinden tanımlarken çoğunlukçu demokrasinin tam tersi olan özelliklerini de sıralamıştır. Bunlar; yürütmenin koalisyon güçleri tarafından paylaşılması; yasama ve yürütme arasındaki güç dengesinin varlığı; çok partili sistem, nispi temsil, çıkar gruplarının işbirliği, federal ve birey merkezli yönetim; güçlü çift meclis, katı anayasa, yargısal yorum ve merkez bankası bağımsızlığıdır.

Seçim sistemlerinin demokrasi modelleri ile ilişkilendirilmesinin en önemli sebebi olarak her demokrasi modelinin tipik bir seçim sisteminin olması gösterilebilir. Örneğin Lijphart (2006: 143), çoğunlukçu demokrasinin tipik seçim sistemi olarak tek temsilcili mutlak ya da nispi çoğunluk sistemini gösterirken, oydaşmacı demokrasinin ise nispi temsili kullandığını vurgulamıştır. Ayrıca demokrasi kuramı ne olursa olsun özünde seçim bulunmaktadır. Seçimler demokrasinin en önemli ayağı olmakla beraber ön koşuludur.

2. Seçim Sisteminin Unsurları

Seçim sistemi en genel anlamıyla, demokrasilerde halkın kendisini yönetecek kimseleri seçmesi için oluşturulan seçim formülleridir. Sadece matematiksel bir anlam ifade etse de uygulanan seçim sonuçlarının uygulandığı bölgede hem birçok sonucu mevcuttur hem de uygulamak için seçilen seçim sisteminin birçok nedeni bulunmaktadır. Bu bağlamda seçim sistemi kavramı aslında birçok disiplin ile ilişki içerisindedir. Bunlardan en önemlisi ise siyaset bilimidir.

Daha önce de bahsedildiği üzere, seçim kavramı demokrasi ile doğrudan bağlantılı olmakla beraber, uygulanan seçim sisteminin ne kadar demokratik olduğu siyaset bilimciler arasında hala tartışılan bir konudur. Çünkü, halen günümüzde uygulanan birçok seçim sistemi mevcuttur. Uygulandığı ülkede hangi seçim sisteminin daha demokratik sonuçlar oluşturacağı ise büyük ve önemli bir tartışma konusudur.

Demokratik rejimlerde seçim sistemlerinin meşruiyet temelinde yer almasının en belirgin sebebi; yönetenlerin yetkilerini demokratik seçimlerle halktan almasıdır. Seçim sistemlerinin hem çoğunluk oluşturarak hükümet kurma açısından hem de toplumdaki farklı görüşlerin parlamentoya yansımasını sağlaması açısından işlevleri bulunur.

Robert Dahl (2010: 48) demokrasinin tanımları üzerinde dururken, demokratik sürecin kriterlerini de beş başlık altında toplamıştır:

1. *Etkin Katılım:* Çoğunluk tarafından kabul edilmeden önce, her politika nasıl uygulanacağına dair görüşlerini diğer üyeler ile paylaşmada etkin ve eşit haklara sahip olmalıdır.

2. *Oy Kullanma Eşitliği:* Her üyenin oyu eşit değere sahip olmalıdır. Ayrıca, her üyenin oy hakkı olmalıdır.

3. *Bilgi Edinebilme:* Uygulanacak politikalara dair her üyenin eşit oranda bilgi alma sahibi olmalıdır.

4. *Gündemin Kontrolü:* Gündem maddelerinin neler olacağı ve nasıl yer alacağına dair her türlü gündemi ilgilendiren konuda karar yetkileri olmalıdır.
5.*Yetişkinlerin Dahil Olması:* Bir ülkede ikamet sahibi olan yetişkinlerin

çoğunluğu veya tamamı yukarıda sayılan dört kriter olan tüm vatandaşlık haklarına sahip olmalıdır.

Dahl, demokratik sürecin kriterlerini sıralamakla beraber, demokrasinin gelişimini; "*bugünkü yüksekliğine getirecek olan uzun tırmanışa geçinceye kadar sadece birkaç tepe olan bir çölü aşan gezginin tırmanışına"* benzetmektedir. Dahl'ın demokrasi için sıraladığı kriterler ister istemez vatandaşların ne boyutta siyasete katılabileceğine izin veren seçim sistemlerini akıla getirmektedir. Bu bağlamda seçim sistemlerinin en temel unsuru olarak katılım boyutu ele alınabilir.

Demokratik sürecin ilk aşamasını etkin bir siyasal katılım oluşturmaktadır. Katılma düzeyleri araştırmacılar tarafından değişik –ancak bir anlamda da benzer- şekillerde sınıflandırılmakta veya tanımlanmaktadır. Kışlalı'ya göre (1998: 185), her türlü sınıflandırmada, siyasal süreçlere hiç katılım sağlamayanlar en önemli kesimi oluşturur. Bu kişilerin toplum içindeki çoğunlukları her toplumda farklıdır. Bu bireyler, siyasal kararlara ilgi göstermezler, bu nedenle siyasal kararları önemsemez, bilgi edinmez ve herhangi bir eylemde bulunmazlar. Siyasal ilgisizlik bir konuyu bilmemekten veya umutsuzluktan olabilir. Refah düzeyi ve hayat standartlarının yüksek olduğu Amerika Birleşik Devletleri gibi toplumlarda sosyal ve ekonomik sorunları olmayan orta sınıf bireylerin de siyasal ilgisizliği görülebilir.

Siyasal katılım, demokrasi açısından oldukça önemlidir ve hatta demokrasinin özünü oluşturmaktadır. Çağdaş demokrasinin ne kadar gelişmiş olduğu, bir toplumdaki siyasal katılım yaygınlığı, etkinliği ile ölçümlenir. Siyasal katılım, vatandaşların yöneticilerin farklı düzeydeki kararlarını ve işleyişlerini etkilemek için yapılan eylemler bütünü olarak tanımlanabilir (Kışlalı, 1998: 183). Bu tanımlamadan da anlaşıldığı üzere siyasal katılım sadece oy verme davranışı olmamakla beraber, oy verme davranışı siyasal katılımın en temel yapı taşıdır.

Siyasal katılımın yasal boyutu ise araştırmacılar arasında görüş farklılıklarına sebep olmaktadır. Bazıları siyasal katılımı sadece yasal olarak sınırlandırmakta, bazıları ise yasadışı katılımı da siyasal katılım tanımlamasına sokmaktadır. Örneğin Norman, Verba ve Converse (1989: 3) siyasal katılmayı sadece yasal boyutu kapsamında ele almaktadır. Halkın hükümet tercihini ve bu hükümetlerin

yaptıklarını/yapacaklarını etkileme amacı barındıran yasal eylemler bütünü olarak tanımlamaktadırlar. Bu tanımlamada yasa dışı hiçbir faaliyet siyasal katılım olarak sayılmamaktadır.

Kışlalı ve Kalaycıoğlu gibi yazarlar ise siyasal katılıma yasal olmayan faaliyetleri de dahil etmektedir. Kışlalı (1998: 186), yasa dışı örgütlere ilgi duymayı, yasaklanmış afişleri asmayı, yasak bildiri dağıtmayı, silahlı mücadele gibi eylemlere girişmeyi yasa dışı siyasal katılım olarak tanımlamaktadır. Bunların nedenlerinin rejim katılığı, baskılar, özellikle farklı düşünce ve grupların toplumdan onay görmemeleri veya yasal yollarla etkili olamayacaklarını düşünmeleri şeklinde ifade etmektedir. Kalaycıoğlu ise (1998: 11) suikaste, darbeye, isyana katılan kişinin başkalarının etkisiyle de olsa sonuçta buna rıza göstererek katıldığı takdirde siyasal katılım gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Böylece o da Kışlalı gibi siyasal katılım tanımına illegal eylemleri de dahil etmektedir.

Elbette ki, katılımcı demokrasilerde katılımın birçok gerekliliği vardır. Çünkü katılımcı demokrasi temsili demokrasinin getirdiği bazı kısıtlamaları reddederek yurttaşların etkin bir biçimde söz sahibi olması anlamına gelmektedir. Temsili demokrasi halkın prototipini temsil eden meclis ile parlamentoyla sınırlanmaktadır. Katılımcı demokrasi ise halk veya kitle yönetimi yerine yurttaşlık kavramını vurgulamaktadır. Hiç tartışmasız ki halkın yönetime etkin katılmasını sağlamada ilk gereklilik seçimlere her yurttaşın eşit bir şekilde katılmasını sağlayabilecek seçim sistemleridir.

Touraine (2015: 25) ise demokratik yönetim biçimini; çok fazla sayıda kişiye en büyük özgürlüğü veren, muhtemel en fazla çeşitliliği sağlayan ve koruyan siyasal yaşam şekli olarak tanımlamıştır. Ayrıca, demokrasinin var olma koşulunun siyasal eşitlik ve tüm yurttaşlara aynı hakların verilmesine ek olarak; toplumsal her türlü eşitsizliği ahlaki haklar adına dengeleyen bir araç olması gerekliliğinden bahsetmiştir. Toruaine'in bu tanımlaması aslında Dahl'ın yukarıdaki yıllar içinde oy kullanma oranının artmasının demokrasi tarihi açısından ne kadar önemli olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Taylor (2016) demokrasinin esaslarını vurgularken dört kavramdan bahsetmektedir. Bunlar; yasama gücü, yürütme gücü, yargı gücü ve kuvvetler ayrılığıdır. Yasama gücü, bir toplumu yönetmede kullanılan yasaları ve diğer kuralları koyma, değiştirme ve kaldırma yetkisine karşılık gelir. Bu çoğunlukla, parlamentolar ve diğer temsil meclislere karşılık gelmektedir. Yürütme gücü ise yönetim yetkilerini diğer yetkilerden ayıran esas öğeyken, yasalara karşı çıktığı iddia edilen bir kişinin veya grubun suçluluğuna ve buna ek olarak sorumlu bulunması halinde uygulanacak cezaya karar verme yetkisi ise yargı gücü olarak tanımlanır. Son olarak, kuvvetler ayrılığı; bir demokraside yönetim yetkilerini dağıtmak için kullanılan bir modeldir. Kuvvetler ayrılığı, demokrasinin diğer üç işlevinin farklı organlara yerleştirmek gereğini vurgular. Kuvvetler ayrılığı işlevinin önemi, James Madison'un şu sözleriyle açıklanabilir: *"Bütün güçlerin aynı elde toplanmasının –o elin bir kişinin, bir azınlık ya da çoğunluğun, saltanatın, atanmışın ya da seçilmişin olmasına bakılmaksızın- tiranlık olduğunu söylemek haksızlık olmayacaktır"* (Aktaran Taylor, 2016: 86). Bu bağlamda, demokrasinin işlevleri seçim sistemlerinin uygulanma biçimi ile paralellik göstermektedir.

Seçim sistemleri en genel anlamda çoğunluk sistemleri ve nispî (orantılı) seçim sistemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Çoğunluk sistemlerinde "*fayda*" veya "*yönetimde istikrar*" ilkesi ön plandayken, nispî (orantılı) seçim sistemlerinde "adalet" ilkesi ön plandadır. Ayrıca birçok ülke, her iki seçim sisteminin avantajlarını ve dezavantajlarını dengeleyebilmek için karma sistemleri geliştirmiş ve kullanmıştır (Türk, 2006). Temsilde adalet, seçmen tercihlerinin adil olarak parlamentoda temsil elde etmesini, yönetimde istikrar ise istikrarlı bir hükümetin kurulmasını amaçlar. İkisnin de özelliğinden dolayı, bir seçim sisteminde biri öne çıktığında diğerinin özelliği azalmaktadır. Anayasanın 69. Maddesi, "*Seçim kanunlarının, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenmesini*" ifade etmektedir. Ancak, bir seçim sisteminde bu iki ilkenin bir arada olmasını sağlamak her zaman mümkün değildir (Tuncer, 2006: 167).

Görüldüğü üzere seçim sistemi düzenlemelerindeki kriterler özellikleri ve amaçları gereği birbiri ile çelişmektedir. Seçim sistemleriyle ilişkili olarak en önemli kriterler, yönetimde etkinlik, iktidarın duyarlı olması ve gerektiğinde hesap verebilir

bir nitelik göstermesi, özellikle de küçük partilerin temsiliyeti adına seçimlerin adil olması ve azınlıklar gibi bazı grupların temsil edilebilmesidir. Bu kriterlerin bazıları, birbiri ile çelişmektedir. Örneğin, yönetimde etkinlik, istikrar ve hesap verilirlik kriterleri ile, temsilde adalet ve hakkaniyet kriterlerinin aynı anda gerçekleştirilmesi olanaklı değildir (Lijphart, 1994 :144). Bu nedenle karma sistemler de geliştirilmiştir. Ayrıca her ne kadar seçim sistemleri genel anlamda çoğunluk sistemi ve nispi temsil sistemleri olarak ikiye ayrılsa da her birinin farklı alt dalları ile farklı uygulanma biçimleri mevcuttur. Seçim sistemlerinin uygulanış biçimi halkın parlamentoda temsil şeklini yani seçim sonuçlarını değiştirmektedir. Bu nedenle uygulanan seçim sistemi türü önemlidir.

3. Seçim Sistemlerinin Gelişimi

Bir ülkede/bölgede seçilmiş olan yöneten ve temsilcilerin demokratik olarak seçme hakkına sahip olan halkın oylarıyla belirlenmesi genel olarak siyasal seçimleri ifade etmektedir. Demokrasinin en önemli unsuru olan seçimlerle hem ulusal hem de yerel düzeydeki kadrolar oluşturulmaktadır.

Doğrudan demokrasi olanaksız hale gelip, temsili demokrasi ise tam teri biçimde zorunlu hale geldiğinde, siyasal katılımın en önemli koşulu olan seçimlerle karşılaşılmıştır (Yavaşgel ve Polat, 2008: 30). Temsili demokrasi; millet egemenliğinin doğrudan değil, milletin seçtiği temsilciler aracılığı ile kullanılması anlamına gelmektedir.

Temsili demokrasinin vazgeçilmez öğesi olan seçimlerin nasıl yapılacağı geçmişten günümüze tartışma konusu olmuştur. Örneğin, Montesquieu, kura yoluyla oy vermeyi demokrasilerin özü gereği görürken, Rousseau baştakilerinin seçiminin, egemen varlığın değil, yönetimin bir işlevi olduğuna dikkat çekmiş, bu nedenle de kura yolunun demokrasinin özüne uygun düştüğünü belirtmiştir (Rousseau, 2006: 147). Temsili sistem, vatandaşların kamu yönetimine belli oranda katılımını gerektirir ki bu da seçim yoluyla mümkündür (Cotteret ve Emeri, 1979: 8). Temsili demokrasinin özünü oluşturan günümüzdeki seçimler ‘temsilde adalet’ ve ‘siyasal istikrar’ unsurlarına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Seçim sistemleri demokrasinin en önemli ve vazgeçilmez bir öğesi olduğu için esasen seçim sistemlerinin tarihsel olarak gelişimi demokrasinin tarihi gelişimiyle paralellik gösterir. Seçim uygulamaları, ilk olarak M.Ö. 4. yüzyılda kura yoluyla başlamıştır. Bundan çok daha önce (Drakon'dan önceki) devletin yönetiminde memurlar soyluluk ve zenginlik kriterlerine göre seçiliyordu. Daha sonraları Atina'da kura yolu ile yapılan devlet görevlileri seçimlerini Aristoteles demokrasinin öğeleri arasında göstermiştir.

Dünya üzerinde ilk devletleşmenin M.Ö. 3500 yıllarında Mezopotamya'da daha sonra Çin, Mısır ve Anadolu'da olduğu savunulmakta, devletleşmeden bu yana geçen süre, varoluşundan bu yana geçen tahmin edilebilen insanlık tarihinin yaklaşık iki yüzde biri kadardır. Bu bağlamda, devlet ile toprağın ayrılmaz oluşuna göre – toprağı devletin vazgeçilmez bir öğesi sayan görüş – devlet kendi yönetimi altında bulundurduğu topluluk üzerinde kayıtsız şartsız egemen olabilen, ihtiyaç hâlinde zor kullanabilen, yönetici üstün bir otorite olarak tanımlanabilir. Ne zaman ki otorite, tanrısallıktan çıkmış, laikleşmiş ve kutsallığını kaybetmişse halk kendisini, kendi adına kendisi yönetmek istemiştir (Sezen, 1994: 14-15). Belki de seçimlerin ve demokrasinin ortaya çıkışında bu isteğe paralellik göstermiştir.

Atina'da devlet yönetiminin daha halkçı, seçimlerin ise daha demokratik olmaya başlaması da bu dönemde başlamıştır. Halk partisinin başına geçen Kleisthenes siyasal derneklerin karşısında yenilen halka devletin yönetiminin çoğunluğunu vererek halkı yanına çekmiştir. Seçimleri ise şu şekilde yapmaktaydı (Aristoteles, 1998: 39): Atinalıları on kabileye böldü. Bunu, halkın daha çok yönetime katılmasını sağlamak için yapıyordu ve ayrıca soy listelerinin soruşturulmasını isteyenlere de karşı çıktı. Bundan sonra ise her kabileden elli üye alınmak üzere beş yüz kişilik meclis kuruldu ve ülkeyi bucaklara ayırarak otuza böldü. Her bucağa bir müdür atadı. Böylece devlet yönetimi daha halkçı bir kılığa bürünmüştür.

Seçimlerin demokratikleşme süreci ise bundan sonraki yıllarda yine Atina'da Telesinos'un arkhonluğu zamanında, dokuz arkhonun seçiminin fasulye tanelerinin kura çekilerek yapılmasıyla (Aristoteles, 1998: 42) başlamıştır. Atina'daki demokrasi, bütün Yunan demokrasileri içerisinde önemli olup en fazla tanınanıdır. Belki de bu

nedenle, siyaset felsefesi içerisinde oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur. Daha sonraları ise, halkın katılımının, yani katılımcı demokrasinin ilk örneği olarak kabul edilmiştir (Dahl, 2010: 20). Böylece hem halk egemenliği hem de seçim kavramı Atina'da gelişmeye başlamıştır

Oligarşilikten ve tiranlıktan demokrasiye geçiş ile seçimler –bugünkü uygulamasından çok farklı olmakla beraber- böylece gelişmeye başlamış, bugünkü uygulanabilirliğini alması ise uzun yıllar sürmüştür. Jean-Jacques Rousseau (2006: 105) da seçimleri irdelerken Roma politik düzeninin tarihçesini ele almakta ve yönetici seçmek bir yönetim görevi sayıldığında, kura yolu ile seçimin demokrasinin gereğine daha uygun olduğunu belirtmektedir. Ancak, kura yoluyla seçimin gerçek bir demokraside az verimli olduğunu da ifade etmiştir. Bunun en önemli sebebi ise gerçek bir demokraside töreler, yetenekler, ilkeler ve zenginlik bakımından her şey eşit olduğu için seçilen hemen hemen önemsiz kalmaktadır.

Hem seçim tarihinde hem de Fransız monarşik yapısındaki bir diğer önemli gelişme ise kralın seçimle gelmesinden Kilise'nin meşrulaştırdığı kalıtsal bir sisteme geçilmesidir. Tanrısal hukukun egemenliğinden ulus ya da halk egemenliğine geçiş temsili rejim vasıtasıyla yapılmıştır. Böylece halkın siyasete seçtiği kişiler aracılığıyla katıldığı anayasal bir sistemdir. Bu rejim yapısı hem vatandaşların iktidarın uygulanmasına katılmasını dışlayan monarşiye hem de seçime başvurmadan halkın dolaysız hükümetini öngören doğrudan demokrasiye karşıdır (Cotteret ve Emeri, 1979: 8). Bu karşıtlık esasen doğrudan demokrasi ile temsili demokrasi arasındaki en belirgin farkı da ortaya koymaktadır.

Oy hakkı ve seçim yasalarının bugünkü mevcut hali uzun zaman içerisinde şekillenmiş ve benimsenmiştir. Oy hakkını halk egemenliğine dayandıran görüşe Fransız Devrimi'nden önce karşı çıkılmıştır. Rousseau oy hakkını yurttaşlık niteliğinin bir sonucu olarak görüyordu. Oysa bütün zamanlarda bir ulusun mensubu yurttaştır, ama her yurttaş seçmen olamamıştır (Cotteret ve Emeri, 1991: 13-14). Seçimlerle demokrasinin bağdaştırılmasındaki en önemli ölçüt genel oy hakkı (evrensel oy hakkı) için verilen mücadeleyi de içermektedir.

Genel oy hakkı evrensel hale gelmeden önce, sınırlılıkları vergiye, eğitim durumuna, servete, ırka ve cinsiyete göre farklılıklar göstermiştir (Yavaşgel, 2014: 13). Ayrıca oy hakkının evrensel olabilmesi hususunda önemli mücadeleler verilmiştir. 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyılda genel oy hakkı elde etmek için siyasal anlamda birçok mücadele verilmiştir. 1789 Fransız Devrimi ile beraber, iktidar aristokrasinin elinden alınarak, büyük seçmen topluluklarına verilmiştir. İngiltere'de ise herhangi bir devrime gerek kalmadan, oy hakkı 1932 ve 1867 yıllarında genişletilerek, yasal düzeyde tanınmıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nde ise genel oy hakkı diğer batı ülkelerinden daha önce ve yine devrime gerek kalmadan elde edilmiştir. Bunun en önemli sebebi, aristokrasinin olmayışıdır (Çam, 2011: 482). Aristokrasinin yerleştiği diğer toplumlarda demokratik rejimlere geçiş illa ki devrim sonucu olmasa da, yavaş yavaş ve halkın benimsemesi süreci ile gerçekleşmiştir

Roma'da ise halkçı yönetim, Yunan'da ortaya çıktığı zamanda gelişme göstermiştir. Ancak, Romalılar *republic* ismini verdiler. Burada yönetime dahil olma hakkı başta soylular ya da aristokratla sınırlıyken, uzun ve çabalayıcı uğraşlar neticesinde (aşağı tabakadan olanlar anlamına gelen) *plebler* de böylece yönetimde etkin olma hakkı elde etti. Atina'da, 20. yüzyıldaki demokrasilerde ve cumhuriyetlerdeki gibi burada da katılım cinsiyete göre, sadece erkekler ile sınırlıydı (Dahl, 2010: 21). Oy hakkının bugünkü evrensel oy hakkına dönüşebilmesi, öncelikle servet ve eğitim düzeyi kriterinin kaldırılmasıyla, daha sonra ise cinsiyet eşitsizliğinin kaldırılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Daha önce de değinildiği üzere, genel oy hakkı evrensel haline ulaşmadan önce kısıtlamalar; eğitim durumuna, vergiye, servete, cinsiyete, yaşa ve ırka göre farklılıklar göstermiştir (Çam, 2011: 486). Örneğin, 1814-1818 yılları arasında Fransa'da oy verebilmek, 300 frank vergi verme zorunluluğuna tabiydi. Eğitime örnek ise; Amerika Birleşik Devletleri'ndeki anayasayı okuyup anlama şartıdır. İngiltere'de 1945'ten önce uygulanan üniversite mezunlarına verilen artı bir oy hakkı da eğitim kısıtlamasına bir diğer örnektir. Cinsiyet konusunda ise, Türkiye'de kadınlara oy hakkı kronolojik sıralama olarak birçok Avrupa ülkesine göre daha önce verilmiştir (1930 yılında). En son tanıyan ise 1970 yılında, İsviçre'dir. Irk ayrımına dayalı kısıtlama ise özellikle

Faşist rejimlerde görülmüş, 1933 yılına kadar Güney Afrika'da siyahi vatandaşlara, Nazi dönemi Almanya'sında ise Musevilere oy hakkı hiç tanınmamıştır.

Grafik 1: Yıllara Göre Demokratik Ülke Vatandaşlarının Oy Kullanma Oranları

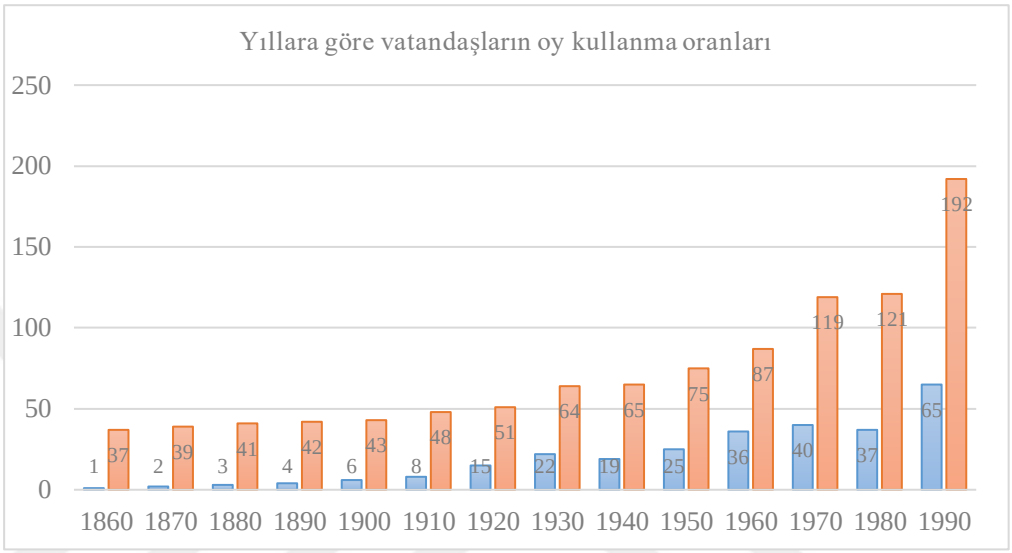

Kaynak: Robert Dahl, 2010: 16

Görüldüğü üzere demokrasi mücadelesi seçimlerin geliştirilmesi ve genel oy hakkının elde edilmeye çalışılmasıyla gelişebilmiştir. Bazı çıkar gruplarının siyasal ve ekonomik başta olmak üzere birçok ayrıcalığını zedeleyeceğinden genel oy hakkı uzun süre engellenmeye çalışılmıştır. Genel oy hakkı 18. ve 19. yüzyıllarda benimsenmeye başlayarak, bu dönemden sonra evrensel bir hak halini almaya başlamıştır.

Türkiye'de seçimlerin gelişimine bakıldığında ise ilk kez seçimlerin Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'nde gerçekleştiği görülmektedir. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiş; böylece Osmanlı toplumu ilk kez seçim olgusu ile karşılaşmıştır. Doğrudan demokrasiye örnek olabilecek bu seçimlerde muhassıl[1] olabilmek için erkek olunması ve seçmen olabilmek için de emlak sahibi olmak gerekiyordu. Seçimler ise adayların seçmen karşısına gelmesi; adayın seçilmesini

[1]Daha etkili bir biçimde vergi alabilmek amacıyla taşrada Muhassıl Meclisi isminde yerel kuruluşlar oluşturulmuş; bu kurumların başına ise mali vali olarak "Muhassıl" adında yönetici atanmış; muhassılın yanına ise meclis ve atamayla gelen üyelerin yanı sıra seçimle iş başına gelenler de olmuştur (Alkan, 1999: 48).

isteyenlerin bir tarafa; istemeyenlerin ise diğer tarafa geçmesi; eşitlik halinde kuraya başvurulması şeklinde gerçekleştiriliyordu (Alkan, 1999: 48).

Bunun dışında ise Türkiye'de ilk genel seçimler 1877 yılında, ilk anayasa olan Kanun-i Esasi'nin ilanı ile yapılmıştır. Bu dönemde yapılan seçim uygulamaları İstanbul için farklı, taşra için farklı olacak şekilde geliştirilmiş; bu dönemde ilk kez parlamento oluşturulmuştur. Bu seçimlerde İstanbul'da seçmen olabilmek için emlak sahibi olmak ve son bir yıldır İstanbul'da yaşıyor olmak gerekiyordu. Mebus seçilebilmek için ise erkek olunması, ahlaken halk tarafından tanınmış olması; devletin resmi dilini iyi biliyor olması, 25 yaşından büyük olması; cinayet veya politik suçla sabıkalı olmaması, Osmanlı Devleti uyruklu olması gerekmektedir (Alkan, 2006: 140). İlk sayılabilecek bu seçimlerde seçmen ve aday olabilme kriterlerine bakıldığında seçimlerin evrensellik ilkesinden uzak olduğu görülmektedir.

Kanuni-i Esasi'den sonra hak ve özgürlüklerde gelişmeler de söz konusu olmuştur. Seçim kanunu 1908'de Mebus Seçimi Geçici Kanunu olarak yürürlüğe girmiş hem 2. Meşrutiyet Dönemi'nde uygulanmış hem de Cumhuriyet Dönemi'ne kadar yürürlükte kalmıştır. Bu kanun aracılığıyla Osmanlı Devleti'nde seçimler iki dereceli olarak gerçekleştirilmiş ve her ikisinde de çoğunluk sistemi uygulanmıştır (Yavaşgel, 2014: 148-149). Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi'ne dayanan seçimler böylece yavaş da olsa gelişme göstermeye başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Mebus Seçimi Geçici Kanunu'nun 21. maddesine göre oy hakkı bulunan her 500 seçmen için bir ikinci seçmen seçilmekte; 11. ve 17. maddelerine göre ise oy verebilmek için yaş sınırı 25; mebus olabilmek için ise yaş sınırı 30'dur. Bundan sonraki İkinci Meşrutiyet sonrasındaki 1908, 1912, 1914 ve 1919 seçimlerinde de bu maddelere bağlı kalınarak seçimler gerçekleştirilmiştir (Demirel, 2014). Bu dönemden sonra ise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapılan seçimlerden bahsedilebilir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi döneminde yapılan seçimler için 1920 ve 1923 seçimleri olmak üzere iki ayrı seçim döneminden bahsedilebilir. 1920'deki seçimler olağanüstü durumda gerçekleşmiş olmakla beraber hem kendisinden önceki hem de kendisinden sonra gerçekleşecek olan seçim uygulamalarına göre farklılıklar

içermektedir. 1923 seçimleri ise yeni bir devletin kurulmuş olması ve nüfustaki değişiklikler gibi sebeplerle yeni bir seçim kanunu doğrultusunda gerçekleştirilmiştir.

1920 yılında Meclis-i Mebusan'ın dağılması, devlet merkezinin İtilaf Devletleri tarafından resmen işgali üzerine Mustafa Kemal Atatürk şu hususlar göz önünde bulundurularak seçimlerin yapılması gerekliliği üzerinde durmuştur (Atatürk, 2006: 288): "*Memleket işlerini idare etmek ve denetlemek üzere, Ankara'da olağanüstü yetkilere sahip bir meclis toplanacaktır. Bu meclise üye olarak seçilecek kişiler milletvekilleri ile ilgili yasa hükümlerine bağlıdır. Seçimlerde sancaklar esas alınacaktır. Her sancaktan beş üye seçilecektir. Seçim, sancakta, o ilin kendi ilçelerinden çıkaracağı ikinci seçmenlerle, il merkezinden seçilecek ikinci seçmenlerden, sancak, idare ve belediye meclisleriyle Müdafaa-i Hukuk Yönetim Kurulu'ndan; illerde il merkez kurumlarıyla, il yönetim kurullarından, il merkezindeki belediye meclisinden il merkezi ile merkez ilçesi ve merkeze bağlı ilçelerin ikinci seçmenlerinden oluşturulmuş bir kurul tarafından aynı günde ve aynı oturumda yapılır. Bu meclis üyeliğine, her parti, zümre ve dernek tarafından aday gösterilebilir ve her bireyin bağımsız olarak adaylığını koyma hakkı mevcuttur. Seçimlere her bölgenin en büyük sivil yöneticisi başkanlık edecek ve güvenlikten sorumlu olacaktır."* Olağanüstü durumda belirlenmiş olan bu maddelere göre seçimlerde il değil sancak usulü esas alınmıştır ve hem kendinden önceki hem de kendinden sonraki seçimlerden farklı olarak sancakların nüfus durumları göz önünde bulundurulmamıştır.

1923 döneminde yapılan seçimlerde ise Osmanlı Dönemi'ne göre yine bazı değişiklikler söz konusudur. Bu değişiklikleri Olgun (2011: 11-12) şu şekilde özetlemiştir: Tek dereceli seçim sisteminin millet egemenliği esasını daha karşılar nitelikte olduğu vurgulansa da, iki dereceli seçim sistemi olduğu gibi uygulanmış; seçmen yaşı 25'ten 18'e indirilmiş; vergi vermiş olma koşulu kaldırılmış, milletvekili olmak için ise Türkiye vatandaşı olmak, 30 yaşından küçük olmak ve Türkçe bilmek gerekmektedir. 1923 seçimleri 3 Kasım 1923 tarihinde ve 320 sayılı kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan seçimlere bakıldığında ise iki ayrı dönemden söz edilebilir. Bunlar; Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan tek partili dönem ve gerçek

anlamda demokrasinin var olmaya başladığı çok partili dönemdir. Tek partili dönem Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluşu ile başlayan dönemi kapsamaktadır ve 1946 yılına kadar sürmüştür. 1946 yılından itibaren, çok partili hayata geçiş ile gerçek anlamda demokrasinin var olduğu seçimlerden söz etmek mümkündür.

Tek partili dönem Cumhuriyet Halk Partisi'nin kuruluşu ile 1927 yılında ilk seçimin gerçekleşmesi ile başlamıştır. Partinin ilk programını 8 Nisan 1923 tarihinde dokuz ilkesinin oluşturduğunu ifade eden Mustafa Kemal Atatürk temel ilkelerini partinin programı şeklinde özetlemektedir (Atatürk, 2006: 486): *"Milletin maddi ve manevi alandaki yenileşmesi ve gelişmesi yolunda, söz ve teori ile iş ve icraate önem vermeyi tercih ettik. Bununla Birlikte hakimiyet milletindir. Türkiye Büyük Millet Meclisi dışında hiçbir makam, milli mukadderata hakim olamaz. Bütün kanunların düzeltilmesinde, her türlü teşkilatta, yönetimin bütün ayrıntılarında, genel eğitimde, ekonomi konularında, milli hakimiyet esasları çerçevesinde hareket edilecektir. Saltanatın kaldırılması ile ilgili karar değişmez bir kanun hükmüdür."*

Tek partili dönemde birkaç kez parti kurma denemesi olmasına rağmen başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu nedenle de 1927, 1931 ve 1935 yıllarında Mustafa Kemal Atatürk başkanlığında, 1939 ve 1943 yıllarında ise İsmet İnönü başkanlığında Cumhuriyet Halk Partisi seçimlere girmiştir.

Tek partili döneme bakıldığında, 1943 yılı dışında yapılan tüm seçimlerde İkinci Meşrutiyet Dönemi'ndeki seçim kanunları birtakım farklılıklarla yürürlüğe devam etmiştir. Ayrıca, iki dereceli seçim sistemi uygulanmış; öncelikle ikinci seçmen ardında da milletvekili seçimleri yapılmıştır. (Unat, 2015: 212). 1943 seçimleri ise tek partili dönemde ilk ve son kez 1942 yılında oluşturulan Milletvekili Seçim Kanunu'na bağlı kalınarak gerçekleşen seçimler olmasıyla diğerlerinden ayrılmaktadır.

1946 yılında Demokrat Parti'nin de kurulup aday olmasıyla beraber çok partili hayata geçilmiş ve gerçek anlamda demokratik seçimlerden söz edilmeye başlansa da Yavaşgel (2014: 152) gizli oy, açık sayım ilkesine dayalı olarak ancak 1950 seçimlerinde gerçek anlamda çoğulculuğu yaşamaya başlandığını ifade etmiştir.

Türkiye'de çok partili hayata geçişin başlangıcı kabul edilen 1946'dan günümüze kadar olan süreçte birçok seçim sistemi denenmiştir. Bu yıldan itibaren

seçimler, dönemsel olarak darbelerle sekteye uğramakla beraber, düzenli aralıklarla gerçekleştirilmiştir. Çok partili hayata geçişin başlangıcı sayılan 1946 yılından bugüne kadar Türkiye'de uygulanan seçim sistemleri genel anlamda; liste usulü çoğunluk, milli bakiye, d'Hondt (barajlı- çevre barajlı – ülke barajlı) ve barajsız d'Hondt sistemidir. Türkiye'de çok partili hayata geçişten günümüze kadar olan süreç içerisinde uygulanan seçim sistemleri şu şekildedir (Köker, 2017): 1946, 1950, 1954 ve 1957 yıllarında liste usulü çoğunluk sistemi uygulanmıştır. 1961 yılında çevre barajlı d'hondt sistemi; 1965 yılında milli bakiye sistemi; 1969, 1973 ve 1977 yıllarında barajsız d'hondt sistemi; 1983 yılında ülke ve bölge barajlı olmak üzere çift barajlı d'hondt sistemi; 1987 ve 1991 yıllarında çift barajlı ve kontenjanlı d'hondt sistemi; 1995 yılından sonra yapılan tüm seçimlerde is ülke barajlı d'hondt sistemi uygulanmıştır.

Seçimlerin gelişimi kadar uygulanan seçim sistemlerinin neyi formüle ettiği, hangi ülkelerde uygulandığı ve nasıl sonuçlar doğurduğu seçim sistemlerinin siyasal kültüre yansımaları açısından önem taşımaktadır. Seçim sistemleri en temelde çoğunluk sistemleri ve orantılı temsil sistemleri olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Çoğunluk sistemlerinin istikrar; orantılı temsil sistemlerinin ise temsilde adalet işlevinden faydalanabilmek amacıyla karma sistemler de geliştirilmiştir. Bu nedenle üçüncü seçim sistemi olarak karma sistemler de ele alınabilir.

3.1. Çoğunluk Sistemleri

Çoğunluk sistemlerinin temel işlevini "fayda" veya "yönetimde istikrar" ilkesi oluşturmaktadır. Bu sistemde, matematiksel olarak en fazla oyu alan aday seçilir. Öncelikle bu ilke göz önünde bulundurulduktan sonra, değişik biçimlerinin uygulanması söz konusudur (Cotteret ve Emeri, 1991: 49). Bu bağlamda, çoğunluk sistemi tanımlaması en kolay sistem olarak değerlendirilebilir. En basit tanımıyla, çoğunluk sistemi en fazla oyu alan adayın seçildiği seçimlerdir.

Kökeni Romalılara kadar giden çoğunluk sisteminin esası, bir seçim çevresinde en fazla oy almış adayın ya da parti listesinin seçimi kazanmasına dayanır. Çoğunluk sistemini klasik demokrasiye sokan Jean-Jacques Rousseau'dur (Armaoğlu, 1953: 19).

Jean-Jacques Rousseau oy verme ve oy toplama yollarından söz ederken Roma'nın Comitia'larının tarihçesinden bahsetmektedir. Rousseasu Toplumsal Sözleşme'de (2006: 103) çoğunluğun oyunun öbür yurttaşların hepsini her zaman bağladığını ifade etmiştir. Farklı görüşlerin seçime veya sisteme yansımasını ise şu şekilde ifade etmiştir (Rousseau, 2006: 102-103): *"Toplum sözleşmesi yapıldığı zaman, ona karşı gelenler olursa, onların karşı çıkmaları sözleşmeyi geçersiz kılmaz, bu sözleşmeye girmelerine engel olur sadece. Devlet kurulduktan sonra orada oturan, sözleşmeyi onamış sayılı; devletin topraklarında oturmaksa, o devletin egemenliğine boyun eğmeyi gerektirir."* Roussea'nun seçimler ve oylar hakkında ele aldığı bu görüşleri çoğunluk sisteminin özünü; çoğunluğun seçimiyle oluşan her türlü yönetimin kabulünün olması gerekliliğini vurgulamaktadır. Sadece seçimler için değil devlet içinde her türlü fikir farklılığı için bu düşünceyi esas almıştır.

Çoğunluk sistemlerini felsefi temellere dayandırmak da mümkündür. Çoğunluk ilkesinin felsefi temelleri için Aristoteles'in çoğunluk ile ilgili görüşleri ele alınabilir. Aristoteles (2017: 59) örneğin kent yönetimleri açısından (her zaman çoğunluğun azınlıktan üstün olmadığını da kabul etmekle beraber) büyük çoğunluğun mutlu olması söz konusu değilse, kentin de mutlu olamayacağını ifade etmiştir. Ayrıca (2017: 182) demokratların temel özelliklerini çoğunluk egemenliği ve özgürlük olarak ifade etmiştir. Demokrasiyi çoğunluğun egemen görüşüyle paralel tutmuş ve demokrasilerde fakirlerin zenginlere göre daha üstün olduğunu çünkü yine demokrasilerde çoğunluğun dediğinin olduğunu ve fakirlerin çoğunlukta olduğunu ifade etmiştir.

Bu görüşlere göre tiranlık, oligarşi gibi yönetim biçimlerinden sonra demokrasi direkt olarak çoğunluk fikri ile ilintilendirilmiştir. Şöyle ki, demokrasinin özünü en kolay ve en temel biçimde çoğunluğun fikrinin uygulanması ve çoğunluğun seçtiğinin yönetime getirilmesi de seçim sistemlerinden çoğunluk sistemlerinin özünü oluşturmaktadır.

Seçim sistemlerinden çoğunluk sistemlerinin çoğunlukçu ideolojiye yakın olduğuna dair farklı görüşler de mevcuttur. Lijphart (1994: 143) çoğunlukçu demokrasinin tipik seçim sisteminin tek temsilcili mutlak ya da nispi çoğunluk sistemi

olduğunu ifade etmekte, bu seçim sistemlerinde kazananın her şeyi aldığını, en çok oyu alanın seçimi kazandığını, dolayısıyla diğer seçmenlerin temsil edilemediğini, çoğunlukçu felsefeyi birebir yansıttığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda çoğunluk sistemlerinin çoğulculuk anlayışı ile çeliştiği söylenebilir.

Çoğunluk sistemi, halkı yönetme hakkının seçime katılan yurttaşların çoğunluğu tarafından seçilen temsilcilere ait olduğu ilkesine dayanmaktadır. Çoğunluk sistemini, parlamentoda sürekli bir politikanın yürütülmesi için gerekli çoğunluğun oluşumuna olanak sağlamaktadır (Güvenir, 2015: 223). Çoğunluk sisteminin "yönetimde istikrar" çerçevesinde değerlendirilmesinin en önemli sebebi de çoğunluk oluşturularak politika yürütülmesidir.

Matematiksel olarak nasıl işlediğine bakarsak ise çoğunluk sisteminin özünün oldukça basit olduğu görülmektedir. Belirli bir seçim çevresinde geçerli olan oyların çoğunluğunu elde eden siyasai parti adayı/adayları ya da bağımsız aday milletvekili olarak seçilir. Fakat, seçim çevresinin genişliği ya da milletvekili seçilebilmek için gerekli olan azami oy oranı açısından çoğunluk sistemleri farklı şekillerde uygulanabilir (Türk, 2006: 78). Çoğunluk sistemi, seçim çevresinin bölümlenmesi bakımından; mutlak çoğunluk, basit çoğunluk ve mevsuf çoğunluk olmak üzere üçe; seçim çevrelerinin büyüklüğü bakımından ise tek isim usulü ve liste usulü olmak üzere iki ayrı uygulanışı mevcuttur.

Uygulanma yerlerine bakıldığında ise; anglo-sakson ülkelerinin çoğu, İngiltere'den esinlenerek çoğunluk sistemini uygulamışlardır. Örneğin, öncelikle Amerika Birleşik Devletleri, sonra ise Common Wealth devletlerinin birçoğu, bu sistemi uygulamış, Hindistan da yerel ayrılıkların çokluğuna karşın aynı sistemi uygulamış, Fransa ise 1919, 1927 ve 1985 seçim dönemleri hariç, 2. Cumhuriyet'ten sonra olan dönemde çoğunluk sistemini uygulamıştır (Çam, 2011: 493). Çoğunluk sisteminin uygulanmaya başlaması eskilere dayanmakla beraber dünyada yaygın bir biçimde kullanılmaktadır.

Çoğunluk sistemlerinin diğer seçim sistemlerine göre olumlu tarafları; oylama biçiminin daha kolay olması, olumsuz tarafları ise; parlamentodaki çoğunluk grubunun seçmen çoğunluğu ile orantılı olmaması, dolayısıyla da azınlık olanların

yaklaşık olarak temsil edilebilmesi ve ayrıca da parlamentoda bazen muhalefetin çok güçsüz olarak yer almasına sebebiyet vermesiyle iktidarın oldukça az bir oran ile denetlenmesidir (Çam, 2011: 492-493). Aslında çoğunluk sistemlerinin de farklılaşan uygulama biçimleri sistemin olumlu ve olumsuz yönleri ile alakalıdır. Örneğin dar bölge çoğunluk sistemi halkın adayı yakından tanımasına olanak sağlaması açısından olumludur.

Görüldüğü üzere çoğunluk sisteminin, sistemi içerisinde farklı biçimlerinin uygulanması olanaklıdır. Çoğunluk sistemi ile seçim tek yer için ya da çok yer için yapılabilir. Birinci halde, seçim tek bir sandalye için yapılırken, ikinci halde seçmenlerden aynı anda birçok sandalye için seçim yapmaları istenir. (Cotteret ve Emeri, 1991). Çoğunluk sistemleri tek turlu çoğunluk sistemleri ve iki turlu çoğunluk sistemleri olmak üzere iki ana başlığa ayrıldıktan sonra uygulanma biçimlerine göre tek isimli tek turlu ve iki isimli iki turlu çoğunluk sistemleri olarak tekrar ikiye ayrılmaktadır.

Şekil 2: Çoğunluk Sistemleri

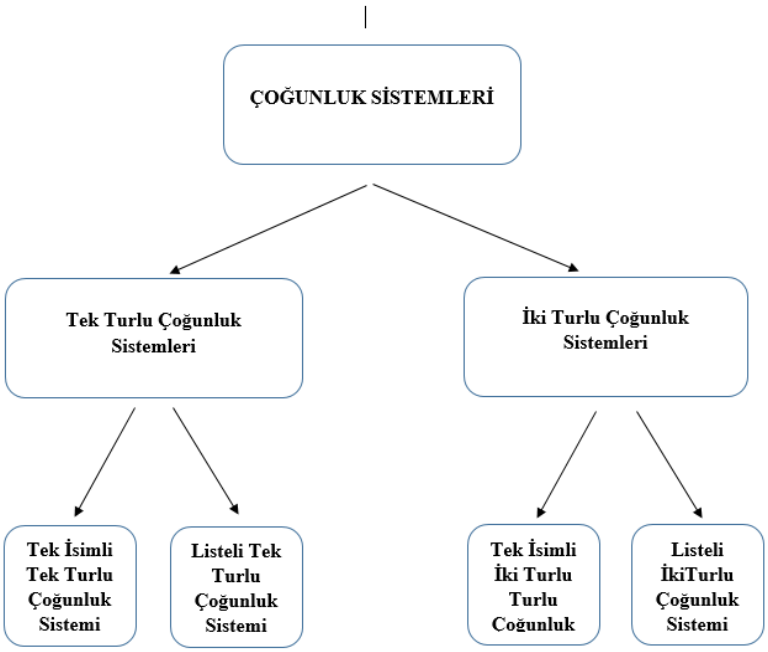

3.1.1. Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isim usulü çoğunluk sistemi uygulanması açısından 3 farklı şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlar; mutlak çoğunluklu tek isim usulü; nispi çoğunluklu tek isim usulü ve tercihli oylu tek isim usulüdür (Çam, 2011: 491-492):

> *Mutlak Çoğunluklu Tek İsim Usulü:* Özellikle çok partili rejimlerde, birinci turda hiçbir adayın mutlak çoğunluğu kazanamadığı durumlarda uygulanır. Nispi çoğunluğun, yani basit çoğunluk anlamına gelen diğer adaylara oranla en yüksek oyu toplamaya yeterli olduğu bu son turlara "balotaj" seçimi denilmektedir.
>
> *Nispi Çoğunluklu Tek İsim Usulü:* Tek isim usulünün doğrudan nispi çoğunluk ilkesiyle uygulandığı zaman aldığı isimdir. Bu uygulamada en fazla oyu alan aday seçer ve seçim tek turla sona ermiş olur.
>
> *Tercihli Tek Oylu İsim Usulü:* Eğer herhangi bir seçim çevresinde iktidara aday olan fazla kişi bulunuyorsa, seçmenin adayların ismini kapsayan bir listede tercih yapması ile uygulanan yöntemdir. Bu yöntemde, oyların dağıtımı birinci tercih üzerinde yapılır, birinci derece oyların miktarıyla kullanılan oyların mutlak çoğunluğunu kazanan aday seçilmiş olur. Ancak, eğer hiçbir aday mutlak çoğunluğu elde edememiş ise en az birinci derece oy alanlar elenerek bu oyların aktarılmasına ve böylece de adaylardan birisinin mutlak çoğunluğu elde etmesini sağlamaya çalışılan çoğunluk sistemidir.

Daha önce de bahsedildiği gibi, çoğunluk sistemini klasik demokrasi unsurları arasına sokan en önemli isim J. J. Roussea'dur. Rousseau'nun ortaya koyduğu çoğunluk sistemi; mutlak çoğunluktur. Çoğunluk sisteminin siyasal iktidarın yapısını belirlemesi açısından en güçlü eğilim tek turlu çoğunluk sistemindedir (Çam, 2011: 492). Çoğunluk sistemleri, ilk olarak seçim çevrelerinin bir veya birden daha fazla milletvekili çıkarmasına bağlı olan milletvekili sayısına, daha sonra ise belli bir seçim çevresinde milletvekili seçilebilmek için ne kadarlık bir basit çoğunluk belirlendiğine göre iki yönteme ayrılabilir.

Türkiye'de yasama organları seçiminde 1960 öncesi dönemde tek yer için çoğunluk sistemi uygulanmıştır. Çoğunluk sisteminde esas ayrım; seçim tam sayısıyla

ilgili olandır. Tek turlu çoğunluk sisteminde seçmenlerin çoğunluğundan oy almasa bile, en fazla oyu alan aday seçilir (Cotteret ve Emeri, 1991). Çoğunluk sistemleri bu nedenle seçimin temsilde adalet ilkesiyle çelişmektedir.

3.1.1.1. Tek İsimli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi/Dar Bölge Çoğunluk Sistemi

Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi veya dar bölge çoğunluk sisteminde seçim çevresini belirleyen unsur milletvekili sayısıdır. Milletvekili sayısı kadar seçim çevresi belirlenmekte ve o seçim bölgesinde oyların basit çoğunluğunu alan aday milletvekili seçilmektedir. Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemine göre, yapılan seçimde en çok oyu alan adayın olduğu bölgede milletvekilliğini kazanması "temsilde adalet" ilkesi ile ters düştüğü için eleştirilmektedir.

Tek isimli, tek turlu çoğunluk sisteminin bir diğer ismi "dar bölge çoğunluk sistemi"dir ve günümüzde ABD'de uygulanmaktadır. Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminde, seçim çevresinin daraltılmasının temel sebebi; seçmenlerin tek bir temsilci seçecek olmasıdır (Yavaşgel, 2014: 84). Ayrıca, çoğunluk sistemleri arasında en çok kullanılan seçim sistemidir. ABD dışında İngiltere, Yeni Zelenda, Kanada ve Hindistan'da da uygulanmaktadır (Özbudun, 1995: 522).

Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemlerinde ülke milletvekili çıkartacak olan seçim çevrelerine ayrılır. Seçimler tek turda tamamlanır ve bir seçim çevresinde en fazla oyu elde eden milletvekili adayı seçilmiş olur. Tek turlu çoğunluk sistemi parlamentoda çoğunluk sağlarken, temsilde adalet açısından zayıf kalmaktadır.

A, B, C ve D partileri seçime katılmış ve geçerli oyların sırasıyla % 29, 27, 25 ve 19'unu almış olsunlar. Seçimi A partisi adayı (basit çoğunluk) kazanır. Bu hesaplamaya göre, bu bölge seçmenlerinin % 71'i parlamentoda temsil edilmemiş olur (Akyıldız, 2016:132). Temsil edilemeyen bu yüksek oran sebebiyle tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi eleştirilmektedir.

Tek turlu çoğunluk sisteminin sağladığı avantajların, seçmen ve aday arasındaki iletişim ve seçim bölgesi ile ilgili istikrar olduğu söylenebilir.

Yüzbaşıoğlu'na göre (1996: 106) tek turlu çoğunluk sisteminde seçmen ve temsilci birbirini daha yakından tanıma şansı bulmakta, böylece de seçmen ve aday arasındaki ilişki bu sayede güçlenebilmektedir. Çoğunluk sistemlerinin birçoğunda olduğu gibi tek turlu çoğunluk sisteminde de "istikrar" ilkesi ön plana çıkmaktadır. Öyle ki, seçim sonucunda istisnalar dışında hükümeti kuracak bir çoğunluk oluşmaktadır. Böylece genellikle bir partinin parlamentoda çoğunluk sağlamasını kolaylaştırmaktadır. Ayrıca Teziç (2018: 276), bu sistemde seçmenlerin oylarının boşa gitmemesi için iki büyük partiden birine oy verdiklerinden iki partili siyasal hayata sebep olduğunu vurgulamıştır. Genellikle iki parti yakın oylar alırsa seçimin kazananı "yüzen oylar" yani seçimlerin neredeyse son gününe kadar kararsız olan seçmen oyları belirlemektedir.

Tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminin uygulandığı ülkelerde genellikle iki güçlü siyasal parti öne çıkmaktadır. Küçük siyasal partiler ise az sayıda da olsa parlamentoda temsil şansı elde etmektedir. Fakat, küçük partilerin iktidara gelme ya da koalisyona ortak olabilme şansları neredeyse yok denecek kadar azdır (Aydoğdu, 2015: 45). Bu nedenle sistemin dezavantajları arasında parlamentoda çoğulculuğu değil çoğunlukçuluğu yansıttığı; seçim sistemlerinin "temsilde adalet" işlevine ters düştüğü ifade edilebilir.

3.1.1.2. Listeli Tek Turlu Çoğunluk Sistemi/Çok Adaylı Tek Turlu Çoğunluk Sistemi

Listeli tek turlu çoğunluk sistemi ya da diğer ismiyle çok adaylı tek turlu çoğunluk sisteminde her seçim bölgesi için birden fazla milletvekilini içeren listeler oluşturulup, liste halinde seçmenin oyuna sunulur. Seçmenin en fazla oy verdiği liste ise seçimleri kazanmış olur.

Bu sistem Türkiye'de çok partili hayatın başlangıcı olan 1946 yılından 1960 yılına kadar uygulanmıştır. Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemiyle arasındaki en belirgin fark; seçim bölgelerinin birden fazla milletvekilini içerecek genişlikte olmasıdır. Listeler birkaç adaydan oluşur ve yine en fazla oyu alan liste seçilmiş olur.

Akyıldız (2016: 133) listeli tek turlu çoğunluk sistemini en adaletsiz seçim sistemi olarak değerlendirmiştir. 1946-1961 yılları arasında Türkiye'de uygulanan bu sistemde; 1954 seçimlerinde Demokrat Parti % 56 oy almasına rağmen, parlamentoda % 93 oranında temsil elde etmiştir. Kalan % 42 oy, sadece % 7 oranında temsil edilebilmiştir. Benzer biçimde, 1957 genel seçimlerinde de, Demokrat Parti % 48 ile geçerli oyların yarısından daha azını almasına rağmen, parlamentoda % 69,1 oranında (neredeyse % 70) temsil kazanmıştır. Böylece, kalan % 52 oyun temsil oranı % 31,9'da kalmıştır (Akyıldız, 2016: 133). Sonuçlardan da anlaşılacağı üzere tıpkı tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi gibi listeli tek turlu çoğunluk sistemi de seçimlerin "temsilde adalet" ilkesiyle çelişmekte ve oranlarıyla dengesiz sonuçlar sağlayabilmektedir. Ancak tek isimli tek turlu çoğunluk sistemine göre daha orantısız temsiliyetle sonuçlanabilmektedir.

Listeli çoğunluk sistemine çok adaylı çoğunluk sistemi de denir. Bunun en temel sebebi; her seçim bölgesinden birden fazla milletvekili seçilmesidir. Her bölgenin kaç milletvekiline sahip olacağı ve ayrıca da seçim bölgesinin genişliği yasalarla belirlenmektedir. Seçim bölgesi mülki sınırlara göre belirlenebilir veya geniş/dar olabilir. Örneğin Türkiye'de nüfusa göre bir il birden fazla seçim çevresine bölünebilmektedir.

Yavaşgel (2014) de listeli tek turlu çoğunluk sisteminin orantısız temsil sonuçlarını 1950 seçimleri sonrasındaki sonuçlarla ifade etmiştir. 1950, 1954, 1957 yıllarında yapılan milletvekili seçimlerinde listeli çoğunluk sisteminin uygulanması; Demokrat Partinin kazandığı oy oranının çok daha üstünde mecliste temsil edilmesiyle sonuçlanmıştır. Bahsedilen yıllarda Demokrat Parti'nin aldığı oy oranı ve temsil oranları şu şekildedir (Yavaşgel, 2014: 155):

- 1950 seçimlerinde % 53,35 oranında oy almış, % 83,57 oranında temsil edilmiştir.
- 1954 seçimlerinde % 56,61 oranında oy almış, % 92 oranında temsil edilmiştir.
- 1957 seçimlerinde ise % 47,70 oy oranı kazanmasına rağmen % 69,50 oranında milletvekilliği sandalyesi kazanmıştır.

Listeli çoğunluk sisteminin önemli bir özelliği; seçmenlerin aday olan siyasi partilerin oluşturdukları liste üzerinde değişiklik yapmadann partiye oy verebilmelerinin yanı sıra tercihli oy kullanabilmeleridir. Böylece, listedeki aday sıralamasında değişiklik yapma şansı bularak, seçilecek milletvekillerinin değişmesine neden olabilirler. Hatta bazı uygulamalarında listedeki adaylarının bazıları yerine seçmen tercihine göre başka isimler de yazma şansı da bulunmaktadır (Kaya, 2014:6). Tercih imkanı bulunmayan listeli tek turlu çoğunluk sisteminde ise bir partiye oy veren seçmen o parti listesini tümüyle kabullenmek zorundadır (Türk, 1969: 85).

Özet olarak listeli tek turlu çoğunluk sisteminin tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminden farkı bir seçim bölgesi için tek bir milletvekili adayı değil, birden fazla milletvekilini içeren listeler seçilmektedir. Seçimler yine tek bir turda, basit çoğunluk usulüne göre tamamlanmakta; yani en fazla oyu alan liste parlamentoda temsil kazanmaktadır. Eğer sistemde tercihli oy hakkı mevcutsa seçmen listede değişiklik yapabilmektedir. Tercihli oy hakkının mevcut olmadığı durumda ise partinin sunduğu ve oy verdiği listeyi her bir milletvekili adayı ile kabul etmek durumundadır. Tek isimli tek turlu çoğunluk sistemi gibi listeli tek isimli çoğunluk sistemi de seçim sistemlerinin temsilde adalet değil, siyasal istikrar işlevini yerine getirmede fayda sağlamaktadır. Hatta listeli çoğunluk sistemi Türkiye'de uygulandığı 1950, 1954 ve 1957 yıllarında temsiliyet oranlarında oldukça büyük orantısızlıklara sebep olmuş, bu nedenle de literatürde uygulanışı açısından oldukça eleştiri toplamıştır.

3.1.2. İki Turlu Çoğunluk Sistemi

İki turlu çoğunluk sistemleri, tek turlu çoğunluk sistemleri gibi tek isimli veya liste usulü gerçekleştirilmektedir. İki turlu çoğunluk sisteminde baraj araya girmekte ve ilk turda oyların çoğunluğunu alamayan aday ikinci tura katılamamaktadır. Oyların belirlenen azami çoğunluğunu alabilen adaylar ise ikinci tura katılabilmektedir.

Cotteret ve Emeri (1991) iki turlu çoğunluk sistemini; "*baraj sistemi sayesinde, seçmenlerin çoğunluğunu alan aday seçilir; ilk turda sadece geçerli oyların çoğunluğunu –yarıdan fazlasını- alan adaylar seçilir; ikinci turda göreli çoğunluk*

yeterlidir" şeklinde tanımlamıştır. Özet olarak tek turludan farkı; baraj sistemi ile ilk seçimlerde adayların çoğunluğu alamaması halinde seçimin ikinci tura kalmasıdır.

3.1.2.1. Tek İsimli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde, ülke her birinden milletvekili kazanacak seçim bölgelerine ayrılır. Seçim ilk turda da bitebilir. Eğer seçim sonuçlarına göre; adaylardan biri, yapılan ilk turda yarıdan bir fazla oy alabilmişse seçim tek turda tamamlanır. Ancak aday milletvekillerinden hiçbiri %50'den daha fazla oy alamamışsa seçim ikinci tura kalır. Bu ikinci tura her aday tekrar katılamaz; yalnızca oyların en fazlasını alan iki aday veya belirlenen bir oranı geçen adaylar katılabilir. İkinci turda oyların yarısından en az bir fazlasını alma koşulu yoktur. En fazla oy alan aday seçimleri kazanmış olur.

Tek isimli iki turlu çoğunluk sistemi, en başta sistemin ortaya çıktığı Fransa'da, Cezayir'de, eski doğu bloku ülkelerde, İtalya'da sadece yerel seçimlerde ve Bağımsız Devletler Topluluğu'na üye olan Ukrayna gibi bazı ülkelerde uygulanmaktadır (Türk, 2006: 81). Carcassone (1996: 56) Fransa'da uygulanan tek isimli iki turlu seçimlerin temel kuralını adaylardan birisinin salt çoğunluğu (oyların yarısı artı bir) elde etmesi ve böylece ilk turda seçilmesi; ilk turda hiçbir adayın seçilememesi durumunda ise parlamento seçimlerinden bir hafta sonra, başkanlık seçimlerinden sonra ise iki hafta sonra ikincü turun gerçekleştirilmesi şeklinde açıklamıştır. Ayrıca bu seçim sistemini "kazananın her şeyi aldığı" seçim sistemi olarak da ifade etmiştir.

İki turlu tek isimli çoğunluk sistemi tek isimli tek turlu çoğunluk sisteminin sakıncalarından biri olan seçmen çoğunluğunun oyunu alamamış adayın seçilmesini engellemeye yöneliktir (Tunç ve Erdoğan, 2016: 19). Bu durum çoğunluğun görüşünün parlamentoda temsil edilmesine olanak vermesi açısından önemlidir.

Tek isimli iki turlu çoğunluk sisteminde adayların ilk turda oyların mutlak veya basit çoğunluğunu elde edememesi durumunda ikinci tura katılamaması durumudur ki bu formül ülkemizde de halen uygulanmakta olan baraj sistemini de hatırlatmaktadır. İlk turda bir anlamda ön eleme gerçekleştirilmekte, ikinci turda seçmen tarafından çoğunlukla oy alan adaylardan biri seçimi kazanabilmektedir. Yine çoğunluğun

oylarına dayalı olan bu çoğunluk sisteminde de seçim sistemlerinin temsilde adalet ilkesi zayıf kalmakta, siyasal istikrar ilkesi ön plana çıkmaktadır.

3.1.2.2. Listeli İki Turlu Çoğunluk Sistemi

Listeli iki turlu çoğunluk sisteminin, listeli tek turlu çoğunluk sisteminden tek farkı; seçimlerin tek turda değil, iki turda tamamlanmasıdır. Bu seçim sisteminde partiler tek turluda olduğu gibi adaylarını liste halinde sunmakta; seçmen de seçtiği listeye yani partiye oy vermektedir. İlk turda yarıdan fazlasını kazanamayan parti olursa, seçim ikinci tura kalmaktadır. İkinci turda ise mutlak çoğunluk aranmadan oyların en fazlasını alan liste/parti seçimleri kazanmaktadır.

Akyıldız (2016: 133), listeli iki turlu çoğunluk sistemini diğer çoğunluk sistemlerine oranla temsilde adaletsizliğin en azaldığı seçim olarak değerlendirmiştir. Çünkü ikinci tura kalan seçimlerde partiler kendisine yakın bulduğu partilerle ittifak yapabilmekte; hatta ülkenin tamamında oyların daha fazlasını sağlayan bir siyasal parti parlamentoda azınlık olabilmektedir. Bu bağlamda diğer çoğunluk sistemlerine göre listeli iki turlu çoğunluk sisteminin çok partili parlamentoya daha fazla olanak sağladığı söylenebilir.

Carcassone (1996: 61) Fransız sistemi olarak da bilinen liste seçimlerini kazananın her şeyi aldığı bir sistem yerine parlamenter temsil sistemini getirmekten ziyade çoğunluk mantığını muhafaza ederek belediyeyi tamamen istikrarlı, sorumlulukların netleştiği yetkilerle donatmak aynı zamanda da belediye meclisinin kendi içinde muhalefet edebilmesini sağlamak amacıyla 1982 yılında getirilen bir anayasayla geliştirildiğini ifade etmiştir.

Listeli iki turlu çoğunluk sistemi, ilk turda çoğunluğu elde edilmediği durumda ikinci bir oylama şansı sunmasıyla temsilde adaletsizliği diğer çoğunluk sistemlerine nispeten azaltsa da, küçük partilerin parlamentoda temsil şansının neredeyse yok denecek kadar az olması sebebiyle yine seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevinden uzak olduğu söylenebilir. Güçsüz partiler ancak ikinci turda ittifak yoluyla parlamentoda temsil şansı sağlayabilmektedir.

3.2. Nispi (Orantılı) Seçim Sistemi

Seçim sistemlerinden bir diğeri nispi (orantılı) seçim sistemidir. Nispi temsilin temel aması, her siyasal partiye elde ettiği seçim gücüne paralel bir şekilde temsiliyet kazandırmaktır. Bir liste seçimini içerir ve siyasal partilerin sandalye sayısı oranında adayın mevcut olduğu liste hazırlamasını gerekli kılmaktadır (Cotteret ve Emeri, 1991). Nispi seçim sistemleri, seçim sistemlerinin "temsilde adalet" işlevini sağlamaya yöneliktir.

Uygulanışı açısından ele alındığında nispi seçim sisteminin çoğunluk sisteminden en belirgin farkı seçim çevresinde birden çok milletvekili seçimine uygun olması ve liste usulüyle gerçekleştiriliyor olmasıdır. Nispi seçim sisteminde siyasal partiler milletvekili adaylarını sıralı bir şekilde seçmene sunmaktadır. Kazananlar ise yine bu sıraya göre belirlenmektedir. Ayrıca uygulanışı açısından çoğunluk sisteminden bir diğer önemli farkı; seçimlerin sadece tek turla tamamlanmasıdır. Oylama ikinci tura gerek kalmadan sonuçlanmaktadır.

Çoğunluk sistemlerinde yapılan seçimlerde mutlak veya nispi çoğunluğu elde eden parti aldığı oy oranından da yüksek sayıda sandalye kazanma eğiliminde olmaktadır. Ancak, bunun tersi bir şekilde nispi temsilde asıl amaç; hem çoğunluğun hem de azınlığın temsil edilmesi, aradaki orantısızlık ve dengesizliklerin giderilmesi, meclisteki sandalye sayısıyla kazanılan oy oranı arasındaki eşitsizliğin giderilmesidir (Lijphart, 2006: 143). Elbette ki, nispi orantılı seçim sistemlerinde bazı uygulanma yolları sebebiyle tam olarak amacına ulaşamamaktadır. Örneğin siyasal istikrar sebebiyle uygulanan barajların yüksek oranları, yine temsilde adalet ilkesini zayıflatmaktadır. Bu bağlamda, hiçbir nispi temsil sisteminin de aslında temsilde adalet işlevi açısından mükemmel olmadığını söylemek doğru olacaktır.

Sartori (1994: 20) nispi temsil sistemindeki olabilecek orantılılığı hem oyların parlamentoda temsil edilecek sandalyeye dönüştürülmesiyle hem de seçim çevresinin büyüklüğü ile açıklamıştır. Özellikle seçim çevresi büyüklüğünün temsilde adalet işlevini doğrudan etkilediğini savunmuştur. Bu büyüklük ise her seçim çevresinin

seçtiği milletvekili sayısı ile ölçülmektedir. Kısacası seçim çevresi ne kadar büyük olursa orantılılık da bir o kadar yüksek çıkacaktır.

Oyların sandalyeye dönüştürülmesi açısından orantılılığı ise yine şu şekilde sıralamıştır (Sartori, 1994: 21): En saf sistem aktarılabilir tek oy sistemidir. Burada seçmenler adayları tercih sıralarına göre numaralandırır ve kotayı aşan oylar ikinci tercihlere göre yeniden dağıtılır. Daha sonra ise en alttaki adaylar sırayla elenir ve bunların tercihleri tüm sandalyeler doldurulunca kadar yeniden dağıtılır. Burada görüldüğü üzere partilerin yaptığı sıralama milletvekilinin kazanabilmesi açısından da önem taşımaktadır. Aktarılabilir tek oy sisteminden sonra ise daha az nispi olarak değerlendirilen sistemler ise sırasıyla; en büyük artık oy, en yüksek ortalama (d'Hondt) ve Sainte Lague sistemidir. En büyük artık oy sisteminde oyları sandalye sayısına bölerek her tam kotaya bir sandalye verilir ve geri kalan sandalyeler en büyük artıklara ya da bakiyelere sahip partilere verilir. Sartori'nin de belirttiği gibi bu formüller orantılılığı veya orantısızlığı etkilemekle beraber, en büyük etkilemeyi seçim çevresi büyüklüğü yapmaktadır.

Lijphart (2006: 145) otuz altı ülkenin yönetim biçimlerini ve performanslarını ele alırken, özellikle nispi sistemde uygulanan seçim formüllerini şu şekilde formüle etmiştir:

Şekil 3: Mutlak ve Nispi Çoğunluk Formülleri

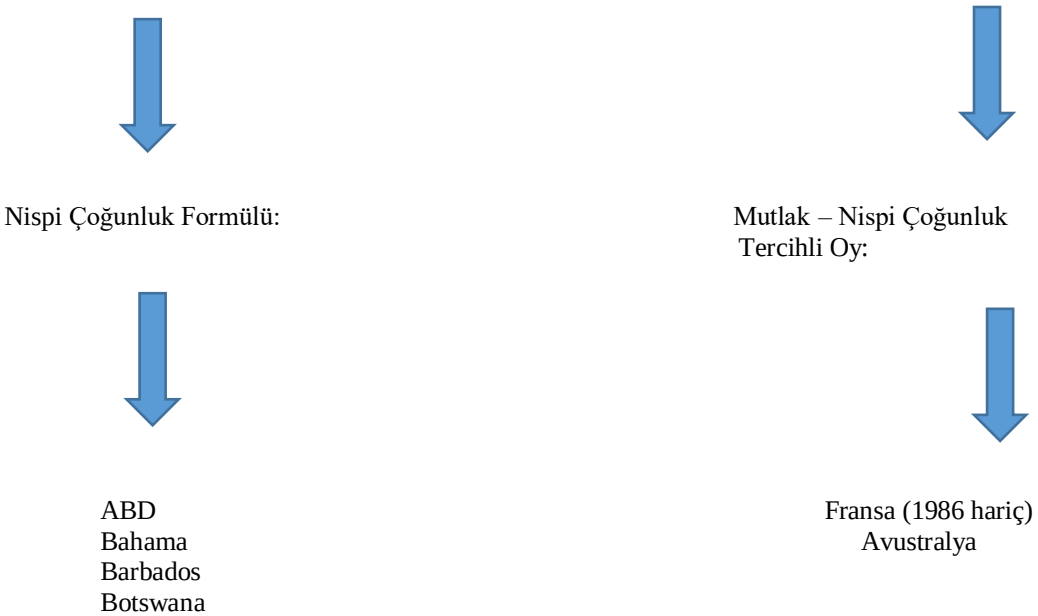

Hindistan
İngiltere
Kanada
Mauritius
Yeni Zelenda (1946-1993)
Papua Yeni Gine
Trinidad

Yarı-Nispi Formüller:

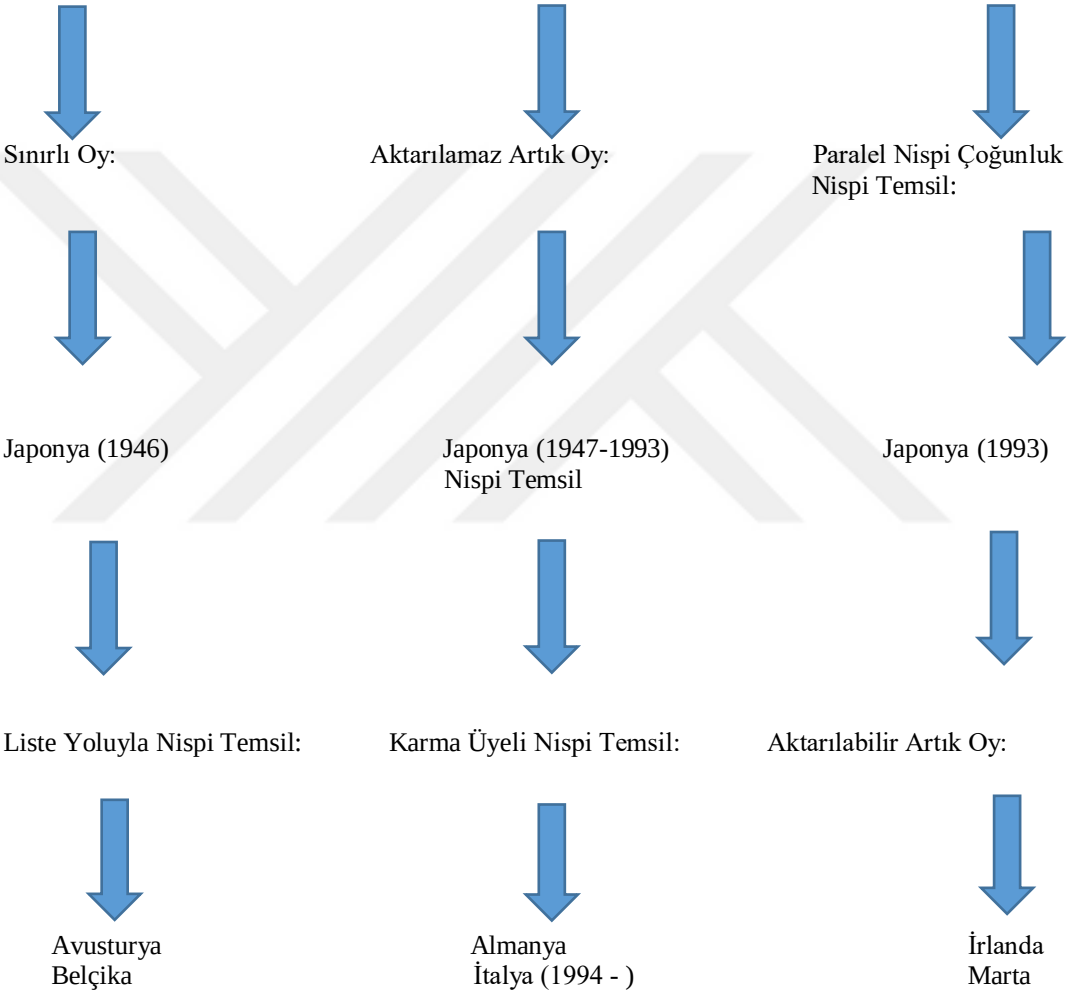

Portekiz
Venezüella

Kaynak: Arend Lijphart, 2006: 145.

Yapılan bu araştırmaya göre; nispi temsil sisteminin en çok uygulanan şekli liste yoluyla nispi temsildir.[2]

Cotteret ve Emeri (1986: 58-59) nispi temsil sisteminin amacını her partiye ve her kamuoyu grubuna sayısal olarak gücü oranında milletvekilliği kazandırmak olarak tanımlamıştır. Bu temsili fikre, Aristoteles'de Saint Just'de ve Condorcet'de de rastlandığını vurgulamışlardır. Ancak, bu fikirlerin seçim sistemi şeklinde formüle edilmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında matematikçiler ile gerçekleşmiştir. İlk olarak Danimarka'da olmak üzere, Belçika, İngiltere ve Fransa'da ilgi görmüştür. Özellikle 1. Dünya Savaşı sonrasında yükselen adalet ve özgürlük fikirleri sonrası Avrupa'da nispi temsil sisteminin "temsilde adalet" ilkesiyle bağdaşması açısından ilgi görmüştür.

Nispi (orantılı) temsil sistemi daha önce de belirtildiği üzere ancak liste yoluyla gerçekleşmektedir. Çam (2011: 494) tek bir siyasal aday temelli dar seçim çevresi yerine birden fazla milletvekili elde edilebilcek seçim çevresi gerektirdiğini vurgulamış ve bu dar olmayan seçim çevresinden birden fazla milletvekili çıkabileceği için partilere göre listelere girmesi gerekliliğinden bahsetmiştir.

Nispi (orantılı) temsil sistemleri; ulusal düzeyde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere iki ayrı başlıkta irdelenebilir. Seçim çevresi düzeyinde gerçekleştirilen nispi seçim sistemleri ise; en büyük artık oy, en kuvvetli ortalama, milli bakiye ve d'Hondt sistemi olarak dört şekilde formüle edilmiştir.

[2] Lijphart, nispi temsil sisteminin üç temel alt kategoriye ayrıldığını vurgular. Nispi temsilin en çok kullanılan biçimi; 1945-1996 zaman aralığında otuz altı demokrasinin on sekizinde; yani yarısında kullanılan liste usulü nispi temsildir (Lijphart, 2006).

Şekil 4: Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi

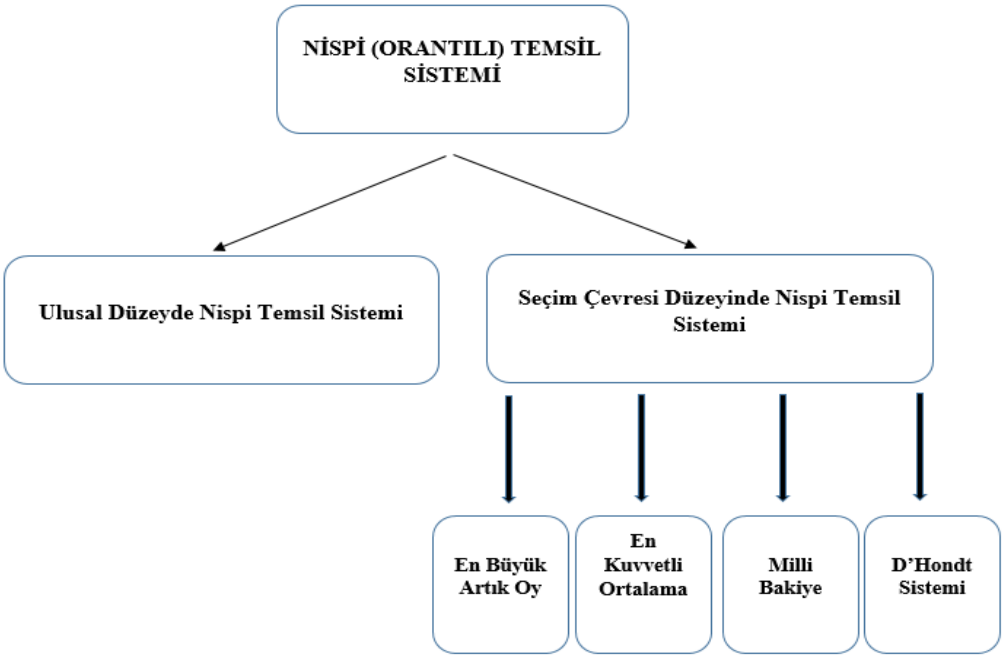

3.2.1. Ulusal Düzeyde Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi

Ulusal düzeyde nispi temsil sisteminde, ülke tamamen tek bir seçim çevresi sayılır ve parlamentoda yer alacak tüm milletvekilleri bu ülke düzeyindeki adaylar arasından seçilir. Genellikle az nüfuslu ülkelerde uygulanan bir seçim sistemidir.

Türk (1999: 85) nispiliği seçim çevrelerinin genişliği ile doğru orantılı olarak değerlendirmiş ve nispiliğin sağlanması bakımından örneğin İsrail gibi çok nüfusa sahip olmayan ülkelerin bir ülkenin tümüyle tek bir seçim çevresi oluşturmasını en uygulanır çözüm olarak değerlendirmiştir. Bu görüşten hareketle ulusal düzeyde nispi temsil sisteminin ancak ve ancak az nüfuslu ülkelerde uygulanabilir olduğu söylenebilir. Akyıldız ise (2016: 134) nispi temsil sisteminde en adil temsili, ülkenin sadece tek bir seçim çevresi olarak kabul edilmesi halinde gerçekleştiğini ifade etmiştir.

Matematiksel olarak ulusal düzeyde nispi (orantılı) temsil sisteminin uygulanışına bakıldığında ise oldukça basit bir formül karşımıza çıkmaktadır. Öncelikle parlamentoda temsil edilecek milletvekilleri sistemin isminden de

anlaşılacağı üzere ulusal seçim çevresinden seçilmektedir. Bu seçim sisteminde siyasal partiler parlamentodaki üye sayısı kadar milletvekili adayı sunmaktadır. Seçim sonuçlarına göre ise her parti ülkenin tamamında aldığı oy oranında milletvekilini parlamentoya yerleştirebilmektedir. Bunun için ise ulusal seçim kotası bulunur. Ulusal seçim kotası, geçerli olan tüm oyların belirlenen parlamento üye mevcuduna bölünmesi yolu ile elde edilir. Bu doğrultuda formül şu şekildedir:

Ulusal seçim kotası = Geçerli Oy Sayısı / Parlamento Üye Sayısı

Ulusal seçim kotası bulunduktan sonra ise her partinin aldığı oy bu kota sayısına bölünerek seçilecek milletvekilinin sayıları tespit edilmektedir. Yavaşgel (2014: 109) nispi temsil sistemlerinde bir seçim çevresinde bir milletvekilliği kazanmak için gerekli olan azami seçim sayısını, yine o seçim çevresi için baraj olduğunu ifade etmiştir. Nispi temsil sistemlerinde, seçim çevrelerinde oyların sandalyeye dönüştürülmesi aşamasına gelindiğinde bu barajlar söz konusu olmaktadır.

Aydoğdu (2015: 56) bu sistemi uygulayan ülkelerin genellikle çok partili ülkeler olduğunu ifade etmiş, hatta bazen seçimlerin hükümet oluşturamayacak kadar istikrarsızlıkla sonuçlandığını belirtmiştir. Örneğin 2015 yılında İsrail'de yapılan seçimlerin sonuçlarına göre hiçbir parti tek başına yeterli sayıda temsilci çıkaramamış, hatta en yüksek oyu alan iki parti bile beraber hükümet kurma yetkisine erişememiştir.

Özet olarak ulusal düzeyde nispi temsil sisteminde ülke tek bir seçim çevresi olmakta ve bu bağlamda seçim kotası elde edilerek milletvekili sayısı hesaplanmaktadır. Bu seçim sistemini uygulayan ülkelerin başında İsrail ve Hollanda gelmektedir. Etkilerine bakıldığında ise temsilde adaleti başarılı bir şekilde sağlama ve istikrar konusunda başarısız olma sonuçları görülmektedir.

3.2.2. Seçim Çevresi Düzeyinde Nispi (Orantılı) Temsil Sistemi

Seçim çevresi düzeyinde nispi (orantılı) temsil sistemlerinde o ülke tek bir seçim çevresi düzeyinde değil, birden çok seçim çevresine ayrılarak seçim gerçekleştirilmektedir. Böylece, belirlenen seçim çevrelerinde kazananların, kazandığı oylara orantılı bir biçimde temsiliyet elde etmesi sağlanır.

Seçim çevreleri, nispi (orantılı) temsil sistemleri için özellikle temsilde adalet işlevi açısından çoğunlukla avantaj sağlasa da, özellikle seçim çevresi belirlemede bazı uygulanma biçimleri olumsuzluklara sebep olmaktır. Bu olumsuzlukların en başında ise, seçim çevrelerinin belirlenmesinde manipülatif bir uygulama olarak gerçekleştirilen *gerrymandering* yer almaktadır.

Gerrymandering en basit tanımıyla, seçim çevrelerinin bir siyasal parti, çıkar grubu veya adayın yararına olacak şekilde belirlenmesini ifade etmektedir. Garrymander, Elbridge Gerry'nin soyadı olan "Gerry" ve "semender (kertengelegiller familyasından bir sürüngen çeşidi)" kelimelerinin birleşimi ile türetilmiştir. Sisteme ismini veren Elbridge Gerry, Amerika Birleşik Devletleri Başkan Yardımcısı seçilmeden önce yürüttüğü Valilik görevi sırasında, seçim çevrelerini partisinin çıkarları doğrultusunda ve rakibi olan Federalist Parti aleyhinde düzenleyen yasayı, 1812 seçimleri için onaylamıştır. Massachussets Eyaleti'nde oluşturulan bu seçim çevresinin haritadaki görüntüsü, Federalist Parti destekçileri tarafından tuhaf bulunmuş ve semender hayvanına benzetilmiştir (Kırıt, 2010: 19-20). Böylece seçim literatüründe kavram "gerrymander" olarak yer bulmuştur.

Scheidegger (2011: 1-2), gerrymandering kavramını uygulanışı açısından üç şekilde ele almaktadır. Bunlar partizan gerrymandering, ırkçı gerrymandering ve görevdekini koruyucu gerrymandering'tir. En eski uygulanma biçimi olan partizan gerrymandering, belirli bir siyasi partinin sandalye sayısının çoğunu elde ederek, seçimleri kazanmasına fayda sağlayacak şekilde seçim çevrelerinin belirlenmesini ifade etmektedir. Günümüzde de oldukça yaygın olan ırkçı gerrymandering ise etnik, dini ya da mezhepsel bazı grupların lehine seçim çevrelerinin belirlenmesini ya da ırksal çoğunluğun ırksal azınlığa galip gelmesini sağlamak amacıyla uygulanmaktadır. Son olarak, California'da halen uygulandığı düşünülen mevcut iktidarı koruyucu gerrymandering ise görevdeki yönetimin rakiplerinden korkmamasını sağlayacak bir biçimde, iktidarın lehine seçim çevrelerinin belirlenmesi anlamına gelmektedir.

Uygulanış biçimleri değerlendirildiğinde gerrymandering kavramının, kamu çıkarları yerine siyasal parti, bazı ırklara fayda sağlama ya da iktidar çıkarları doğrultusunda gerçekleştirilen manipülatif seçim çevresi uygulamalarını ifade ettiği görülmektedir. Türk (1999: 43-44), seçim çevreleri sınırlarının yeniden belirlenmesini,

belirli bir partiye hatta belirli bir adaya suni oy üstünlüğü yaratmak amacına hizmet etmeyi sağlayan gerrymandering olarak adlandırmıştır.

Türkiye'de 1950'li yıllarda, ağırlıklı olarak muhalefet partilerine oy veren il ve ilçelerde yeni seçim çevresi uygulamalarına gidilmesi gerrymandering örneği olarak gösterilmektedir. Bu yıllarda Malatya, Malatya-Adıyaman olarak ikiye bölünerek Adıyaman il yapılmış; Kırşehir ilçe yapılmış; Nevşehir ve Sakarya il statüsü almış ve son olarak Abana ilçesi Bozkurt-Pazaryeri ile birleştirilmiştir. Bu partizanca tutum neticesinde, 1954 Genel Seçimleri iktidarın lehine sonuçlanmıştır (Safi ve Kurşuncu, 2019: 59). Dolayısıyla, uluslararası literatürde yer bulan gerrymandering kavramının ülkemizin Milletvekili Genel Seçimlerinde de uygulanmış olduğu söylenebilir.

Gerrymandering kavramı, özellikle seçim çevrelerinin belirlenmesinde seçim literatüründe önemli ve bir o kadar da manipülatif bir kavram olarak yer bulmaktadır. Nispi (orantılı) temsil sisteminin temel işlevi temsilde adaleti sağlamaktır. Ancak, seçim çevresi belirlemede yasal bir şekilde uygulanmasına rağmen, sisteme adaletsizlik olarak yansıyan gerrymandering, uygulanan nispi sistem çeşidine bakılmaksızın seçim çevresi belirlemede yasa koyucular tarafından etkin bir biçimde kullanılabilmektedir. Nispi (orantılı) temsil sistemlerinin seçim çevresi düzeyinde uygulanan çeşitleri ise; en büyük artık oy, en kuvvetli ortalama, milli bakiye sistemi ve d'Hondt sistemi olarak dört ayrı başlıkta irdelenmektedir.

3.2.2.1. En Büyük Artık Oy

En büyük artık oy yönteminde partilerin aldıkları geçerli oy sayısı seçim sayısına veya değişmez tek sayıya bölündükten sonra, artık oylar dolayısıyla açıkta kalan milletvekilleri en fazla artık oyu alan partilere, bıraktıkları artıkların büyüklüklerine göre sıra ile dağıtılmaktadır (Çam, 2011: 495). Bu bağlamda, en büyük artık oy uygulamasındaki temel fikir, hiçbir oyun boşa gitmemesi amacını yerine getirmektir. Bu durum nispi seçim sisteminin temel fikri olan her siyasal partiye aldığı oy oranında güç kazandırmak fikri ile bağdaşmaktadır.

En büyük artık oy sistemi uygulanışı açısından daha sonra bahsedilecek olan milli bakiye sistemine benzer olmakla beraber farklılıklar içermektedir. Akyıldız (2016: 136) en büyük artık oy usulünü seçim çevresi büyüdükçe, artık oyların en üst

limitini ifade eden oran azalacağından ve en yüksek artık bırakan partilere de açıkta bırakılan milletvekilleri dağıtılacağından (aldığı oya göre) parlamentoda temsil edilmeyen oyların nispeten azalacağını; seçim çevresi daraltıldıkça da parlamentoda temsil edilemeyen oylarda artış olacağını ifade etmiştir. Bu bakımdan en büyük artık oy sisteminin seçim çevresi büyük olduğu sürece seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini yüksek oranda sağladığı söylenebilir.

En büyük artık oy usulünü daha iyi açıklayabilmek için rakamlarla bir örnek vermek yerinde olacaktır. Öncelikle bu seçim sisteminde çevre seçim sayısı bulunması gerekmektedir. Çevre seçim sayısı ulusal düzeyde nispi temsil sisteminde olduğu gibi hesaplanmaktadır. Bir ülkede tüm kullanılan geçerli oyların sayısı ne ise; o ülkede parlamentoda yer alacak toplam milletvekili sayısına bölünür:

Çevre Seçim Sayısı = Kullanılan Geçerli Oy Sayısı / Parlamentoda Yer Alacak Milletvekili Sayısı

Bir ülkede kullanılan geçerli oy sayısını 480 000 olarak; parlamentoda yer alacak milletvekili sayısını ise 16 olarak ele aldığımızda, bahsi geçen ülkedeki çevre seçim sayısı 30 000 olacaktır. Her partinin kaç kez 30 000 oy aldığına bakılarak artık oya bakmaksızın kazandığı milletvekili sayıları elde edilir. Bu ülkede toplam 5 parti olan A, B, C, D ve E partilerinin seçime katıldığını ve aldığı oy oranlarının A Partisi = 200.000; B Partisi = 104.000; C Partisi = 85.000; D Partisi = 46.000 ve E Partisi = 45.000 olduğunu farz edersek kazandığı milletvekili sayıları artık oylara bakılmaksızın şu şekilde olacaktır:

A Partisi 200.000 oy aldığına göre parlamentoda 6 milletvekilliği kazanmış ve 20.000 oy da artmıştır.

B Partisi 104.000 oy aldığına göre parlamentoda 3 milletvekilliği kazanmış ve 14.000 oy artmıştır.

C Partisi 85.000 oy aldığına göre parlamentoda 2 milletvekilliği kazanmış ve 25 000 oy artmıştır.

D Partisi 46.000 oy aldığına göre parlamentoda 1 milletvekilliği kazanmış ve 16.000 oy artmıştır.

E Partisi ise 45.000 oy aldığına göre parlamentoda 1 milletvekilliği kazanmış ve 15.000 oy artmıştır.

Bu kazanılan milletvekilleri artık oylara bakılmaksızın hesaplanan milletvekili sayılarıdır. En büyük artık oy usulünde elde edilen bu milletvekili sayıları haricinde partilere artık oyları oranlar dahilinde dağıtılır. Yukarıdaki hesaplamaya göre ülke genelinde dağıtılacak 16 milletvekilinin 13'ü dağıtılmış ve geriye 3 milletvekili kalmıştır. Kalan milletvekilini de paylaştırmak için partilerin artık oyları büyükten küçüğe doğru sıralanır. Bu sıralama şu şekildedir:

C Partisi; 25.000 artık oy

A Partisi; 20.000 artık oy

D partisi; 16.000 artık oy

E Partisi; 15.000 artık oy

B Partisi; 14.000 artık oy

Bu artık oylara göre kalan üç milletvekili en fazla artık oyu olan üç partiye dağıtılır. Bu durumda C partisi, A Partisi ve D Partisi birer milletvekilliği de artık oyları sayesinde kazanmış; E Partisi ve B Partisi kazandığı oylar haricinde artık oylarından bir milletvekilliği elde edememiş olacaktır.

Son duruma göre yukarıdaki örnekte özet olarak ülke genelinde 480.000 geçerli oy sayısı seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısı olan 16'ya bölünerek çevre seçim sayısı 30.000 olarak bulunmuştur. Her parti kaç kez 30.000 oy elde ettiyse o oranda parlamentoya milletvekili sokmuş ve artık oylar sırasıyla artan milletvekili sayısı kadar partilere bölüştürülmüştür. Bu durumda A Partisi aldığı 200.000 oy ile 7 (6 +1) milletvekili; B Partisi aldığı 104 000 oy ile 3 milletvekili; C Partisi aldığı 85.000 oy ile 3 (2 + 1) milletvekili; D Partisi aldığı 46.000 oy ile 2 (1 + 1) milletvekili ve E Partisi de 45.000 oy ile 1 milletvekili ile parlamentoda temsil sağlamıştır.

Bu örnekte de görüldüğü gibi, en büyük artık oy usulünde partilerin aldığı oy oranının fazlalığı kadar artık oyların miktarı da parlamentoda temsil oranını yükseltmektedir. En büyük artık oy oranının avantajının temsiliyet açısından artık

oyların boşa gitmemesi ve küçük partilere de temsiliyet şansını vermesi olarak ifade edilebilir. Dezavantajı ise çok küçük bir oranla (yukarıdaki örnekte görüleceği üzere aldıkları oy oranı farkının D ve E Partilerinde çok az olmasına rağmen D Partisi'nin E Partisinden fazla milletvekili kazanabilmesi) partiler arasında milletvekili sayısı farkının artabilmesidir. Ancak en büyük artık oy usulünün her koşulda, nispi temsil sisteminin sağlamak istediği temsilde adalet işlevini yerine getiriyor olduğu söylenebilir.

3.2.2.2. En Kuvvetli Ortalama

Nispi seçim sistemlerinden bir diğeri olan en kuvvetli ortalama usulü amacı bakımından en büyük artık oy usulüne benzemekle beraber matematiksel olarak uygulanışında az da olsa farklılıklar içermektedir. En kuvvetli ortalama usulünde, en büyük artık oy usulünde olduğu gibi ilk aşama yine çevre seçim sayısının aynı şekilde edilmesidir.

Özbudun (1995: 523), kota sistemi olarak ifade ettiği bu sistemde ilk adımın kota bulmak olduğunu; kotanın seçim çevresinde geçerli olan oy miktarını, o çevrenin çıkaracağı milletvekili sayısına bölünmesi ile bulunduğunu ifade etmiştir. Bu durumda en kuvvetli ortalama usulünde yine ilk adımın çevre seçim sayısının hesaplanması olduğu söylenebilir. Bu hesaplama daha önce ele alınan ulusal nispi sistem ve en büyük artık oy usulü ile aynıdır:

Çevre Seçim Sayısı = Kullanılan Geçerli Oy Sayısı / Parlamentoda Yer Alacak Milletvekili Sayısı

Bundan sonra uygulanacak aşamalarda ise en büyük artık oy usulünden farklılıklar bulunmaktadır. Çünkü, en kuvvetli ortalama yönteminde açıkta kalmış milletvekili sandalyeleri, oy sayısını ifade eden en büyük ortalamaya sahip olan partilere verilir. En kuvvetli ortalamanın belirlenmesi, siyasal parti listesinin seçim sayısına göre elde edilen parlamentodaki sandalye sayısına 1 eklenerek, ayrı ayrı partilerin oyları ortaya çıkan bu sayıya bölünmesi işlemi ile bulunur. Bu işlem neticesinde, en büyük ortalamayı elde eden siyasal parti, açıkta kalan milletvekilliğinden birini almaktadır. Bu işlem açıkta milletvekili sayısı kalmayana

dek devam etmektedir (Yavaşgel, 2014: 121). Bu uygulamayı daha iyi anlayabilmek için en büyük artık oy yöntemini açıklamak için kullanılan sayıların bu yöntemde örneklenmesi yerinde olacaktır.

Öncelikle en büyük artık oy sisteminde olduğu gibi çevre seçim sayısının bulunması gerekmektedir. Ülke genelinde kullanılan geçerli oy sayısı 480.000 ve parlamentoda temsil edilecek toplam milletvekili sayısı 16 olduğuna göre yukarıdaki işlem doğrultusunda 480.000 16'ya bölünerek çevre seçim sayısı yine 30.000 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamaya göre, birinci adımda partilerin ne kadar milletvekili elde ettiği yine kaç kez 30.000 adet oy aldığına göre belirlenmektedir. Bu ülkede toplam 5 parti olan A, B, C, D ve E partilerinin seçime katıldığını ve aldığı oy oranlarının A Partisi = 200.000; B Partisi = 104.000; C Partisi = 85.000; D Partisi = 46.000 ve E Partisi = 45.000 olduğunu farz edersek kazandığı milletvekili sayıları kaç kez 30.000 oy elde ettiklerine bakılarak yine şu şekilde hesaplanmıştır:

A Partisi 200.000 oy aldığına göre parlamentoda 6 milletvekilliği kazanmış ve 20.000 oy da artmıştır.

B Partisi 104.000 oy aldığına göre parlamentoda 3 milletvekilliği kazanmış ve 14.000 oy artmıştır.

C Partisi 85.000 oy aldığına göre parlamentoda 2 milletvekilliği kazanmış ve 25.000 oy artmıştır.

D Partisi 46.000 oy aldığına göre parlamentoda 1 milletvekilliği kazanmış ve 16.000 oy artmıştır.

E Partisi ise 45.000 oy aldığına göre parlamentoda 1 milletvekilliği kazanmış ve 15.000 oy artmıştır.

Buraya kadar en büyük artık oy yönteminden farklı bir hesaplama söz konusu değildir ve ilk adımda her iki yöntemde de partilerin parlamentoda elde ettiği sandalye sayısı değişiklik göstermemektedir. Mecliste temsil edilmesi gereken 16 milletvekilinin 13'ü meclise girmiş ve geriye 3 milletvekili kalmıştır. Kalan 3 milletvekili ise aşama aşama yerleştirilmektedir. En kuvvetli ortalama yönteminde bu hesaplamadan sonra her partinin aldığı oy oranı mecliste elde ettiği milletvekili

sayısına 1 ekleyip, çıkan sayıya bölünerek bulunmaktadır. Böylece, kalan 3 milletvekilinden biri mecliste temsiliyet sağlamış olacaktır. Bu durumda ikinci aşama şu şekilde gereçekleştirilecektir:

A Partisi'nin toplam 200.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 200.000 / (6 + 1) = 28.571,4286

B Partisi'nin toplam 104.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 3 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 104.000 / (3 + 1) = 26.000

C Partisi'nin toplam 85.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 2 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 85.000 / (2 + 1) = 28.333, 333

D Partisi'nin toplam 46.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 1 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 46.000 / (1 + 1) = 23.000

E Partisi'nin toplam 45.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 45.000 / (1 + 1) = 22.500

Bu hesaplamaya göre en kuvvetli ortalama 28.571 ile A Partisi'nin olduğu için üç milletvekili temsiliyetinden birincisini A Partisi elde etmiştir. İkinci aşamada, ikinci milletvekilini kazananı bulmak için yine aynı işlem kullanılacak, ancak A Partisi'nin elde ettiği +1 milletvekili de bu işleme yansıyacaktır. İkinci aşamada, ikinci milletvekilini elde edeni bulmak için uygulanacak yöntem şu şekildedir:

A Partisi'nin toplam 200.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 200.000 / (7 + 1) = 25.000

B Partisi'nin toplam 104.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 3 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 104.000 / (3 + 1) = 26.000

C Partisi'nin toplam 85.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 2 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 85.000 / (2 + 1) = 28.333, 333

D Partisi'nin toplam 46.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 1 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 46 000 / (1 + 1) = 23.000

E Partisi'nin toplam 45.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 45.000 / (1 + 1) = 22.500

İkinci aşamadaki hesaplamaya göre ise en kuvvetli ortalama 28.333 ile C Partisi'nin olmuş ve böylece C Partisi artan üç milletvekilliğinden ikincisini elde etmiş olmuştur. Geriye bu durumda tek milletvekili kalmıştır ve bunu hangi partinin elde edeceğini hesaplamak için C Partisi'nin aldığı +1 milletvekili de hesaba katılarak işlem yenilenir:

A Partisi'nin toplam 200.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 200.000 / (7 + 1) = 25.000

B Partisi'nin toplam 104.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 3 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 104.000 / (3 + 1) = 26.000

C Partisi'nin toplam 85.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 2 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 85.000 / (3 + 1) = 21.250

D Partisi'nin toplam 46.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 1 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 46.000 / (1 + 1) = 23.000

E Partisi'nin toplam 45.000 oyu olduğuna göre ve mecliste toplam 6 milletvekiliyle temsiliyet elde ettiğine göre; 45.000 / (1 + 1) = 22.500

Yenilenen bu işlem doğrultusunda, en kuvvetli ortalama bu kez 26.000 ile B Partisi'nin olduğu için kalan son milletvekili temsilini de B Partisi elde etmiş olur. Böylece ilk aşamada temsiliyet elde edemeyen 3 milletvekilliği en kuvvetli ortalama yöntemi ile partiler arasında bölüştürülmüş ve hiç artan milletvekili kalmamıştır. Bu hesaplamaya göre son durum ise şu şekilde olmuştur: Toplam 480.000 geçerli oyun yer aldığı bir ülkede 16 milletvekili çıkartılacak olmasına bakılarak; A Partisi seçmeninden 200.000 oy alarak parlamentoda 8 milletvekili ile; B Partisi seçmeninden 104.000 oy alarak parlamentoda 4 milletvekili ile; C Partisi seçmeninden 85.000 oy alarak parlamentoda 4 milletvekili ile; D Partisi seçmeninden 46.000 oy alarak parlamentoda 2 milletvekili ile ve E Partisi seçmeninden 45.000 oy alarak parlamentoda 2 milletvekili ile temsiliyet sağlamıştır.

En kuvvetli ortalama usulünde yukarıdaki örnekte yer almasa da öne çıkan farklı bir belirginlik ise ilk aşamada hiç milletvekili elde edemeyen bir partinin bile ikinci aşamada milletvekili elde edebilmesidir. Çünkü ilk aşamada 30 000 oyu elde edemeyen partiye de +1 milletvekili eklenmektedir. Bu bir anlamda en kuvvetli ortalama sisteminde barajın olmaması ve küçük partilerin de az oylarıyla temsiliyet sağlayabilmesi anlamına gelmektedir.

Hem en yüksek artık oy yönteminde hem de en kuvvetli ortalama yönteminde söylenebilecek ortak bir yargı seçim çevresinin büyüdükçe temsil edilen parti sayısının ve dolayısıyla seçim sistemlerinden temsilde adalet işlevinin artacağı gerçeğidir. Örneğin seçim çevresi sayısı 16 yerine daha büyük bir sayı olsaydı bu yöntemde de siyasal partilerin meclisteki sandalye sayısı artmış olacaktı. Bu bağlamda, seçim çevre büyüklüğü ile temsilde adalet arasında dolaylı olarak doğru orantının varlığından söz edilebilir. Nispi seçim sistemlerinden biri olan en kuvvetli ortalama yönteminin, artan oyları aldıkları oy oranlarında partilere sandalye kazandırmasına olanak sağladığı ve küçük partilere de temsiliyet hakkı verebildiği için seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini yerine getiriyor olduğu söylenebilir.

3.2.2.3. Milli Bakiye Sistemi

Milli bakiye sistemi veya bir diğer ismiyle ulusal kota sistemi en temelde küçük partilerin oylarının ziyan olmasını önleyen ve mecliste aldıkları oy oranında temsil edilmelerine olanak sağlamaktadır. Bu seçim sisteminde büyük partilerin aleyhinde; küçük partilerin ve azınlıkların ise lehinde bir imkan sağlayan sonuçlar görülmektedir (Dursun, 2012: 361). Bu bağlamda, milli bakiye sisteminin birçok partinin ve çok sesliliğin parlamentoda temsil sağlamasına olanak sağladığından temsilde adalet işlevini yerine getirmede oldukça başarılı olduğu söylenebilir.

Milli bakiye sisteminde öncelikle yine diğer nispi seçim sistemlerinde olduğu gibi çevre seçim sayısı bulunmaktadır. Çevre seçim sayısı diğer nispi seçim sistemlerinde olduğu gibi kullanılan geçerli oyların o seçim çevresinde çıkartılacak milletvekili sayısına bölünmesiyle bulunmaktadır

Çevre Seçim Sayısı = Kullanılan Geçerli Oy Sayısı / Parlamentoda Yer Alacak Milletvekili Sayısı

İkinci aşamada ise her partinin ülke düzeyindeki artık oylarının toplamı, ülke düzeyindeki açık milletvekilliği sayısına bölünerek bir ulusal seçim sayısı bulunmaktadır.

Ulusal seçim sayısı = Her Partinin Ülke Düzeyindeki Artık Oylarının Toplamı / Ülke Düzeyindeki Açık Milletvekili Sayısı

Bulunan ulusal seçim sayısı, her partinin artık oyunda kaç kez mevcutsa, o parti artık oylarıyla o kadar daha milletvekilliği kazanmış olmaktadır. Eğer seçim sayısı partilerin artık oylarından daha fazla olursa, dağıtılacak artık sandalyelere bir birim daha eklenerek ulusal seçim sayısı düşürülür. Bu sisteme ise Hagenbach Bishoff sistemi denmektedir. Partilerin ülke çapındaki artık oy sayısı, açıkta kalan sandalye sayısına bir eklenerek bölünür. Sonra her bir partinin artık oy sayısı ulusal seçim sayısına bölünerek kazanacağı sandalye sayısı ortaya çıkarılır. Bu formülün uygulanmasında da açıkta kalan milletvekili olabilir. Bu durumda ise artık sandalye sayısına bir birim daha eklenerek ulusal seçim sayısı yeniden düşürülür ya da geriye kalan sandalyelerin en yüksek artık bırakan partilere verilir (Yavaşgel, 2014: 117). Milli bakiye sisteminin uygulanışı açısından zaman zaman yaşanabilen zorluklar başka sistemlerle desteklenmeye çalışılmıştır.

Yine örnekleştirmek için bir seçim çevresindeki geçerli oy sayısı 300.000 ve parlamentoda temsil edilecek toplam milletvekili sayısı 15 farz ettiğimizde; 300.000, 15'e bölünerek çevre seçim sayısı 20.000 olarak hesaplanmıştır. Bu hesaplamaya göre, birinci adımda partilerin ne kadar milletvekili elde ettiği yine diğer nispi seçim sistemlerinde de olduğu gibi kaç kez 20.000 adet oy aldığına göre belirlenmektedir. Bu ülkede toplam 5 parti olan A, B, C ve D partilerinin seçime katıldığını ve aldığı oy oranlarının A Partisi = 135.000; B Partisi = 59.000; C Partisi = 56.000 ve D Partisi = 50.000 olduğunu farz edersek kazandığı milletvekili sayıları kaç kez 20.000 oy elde ettiklerine bakılarak yine şu şekilde hesaplanmıştır:

A Partisi 135.000 oy aldığına göre parlamentoda 6 milletvekilliği kazanmış ve 15.000 oy artmıştır.

B Partisi 59.000 oy aldığına göre parlamentoda 2 milletvekilliği kazanmış ve 19.000 oy artmıştır.

C Partisi 56.000 oy aldığına göre parlamentoda 2 milletvekilliği kazanmış ve 16.000 oy artmıştır.

D Partisi 50.000 oy aldığına göre parlamentoda 2 milletvekilliği kazanmış ve 10.000 oy artmıştır.

Milli bakiye sisteminin nispi seçim sistemlerinden belirgin farkı ikinci aşamada uygulanacak matematiksel formülde belirginleşmektedir. Her bir siyasal partinin ülke çapındaki artık oylarının toplamının ülke düzeyindeki açık milletvekili sayısına bölünmesiyle ulusal seçim sayısı belirlenmekte ve bu sayı her partinin aldığı oyda ne kadar varsa milletvekili sayısı eklenmektedir. Burada önemli olan tüm ülke çapında artan oylardan bir ulusal kota oluşturulmasıdır. Örnek verilen bu seçimde 15 milletvekili çıkartılacağına göre tüm siyasal partilerin çıkarttığı milletvekili sayısı artık oylara bakılmaksızın 12 olduğuna göre seçim çevresi düzeyindeki eksik kalan milletvekilliği sayısı 3'tür. Açıkta kalan iki milletvekilliği ise ülke genelindeki artık oylara bakılarak dağıtılacaktır.

Tüm ülke genelinde tüm seçim çevrelerinden gelen artık oyların A Partisi'nin 500.000; B Partisi'nin 450.000; C Partisi'nin 350.000 ve D Partisi'nin 250.000; böylece ülke genelinde toplam artık oy sayısının 1.550.000 olduğunu ve açıkta kalan milletvekilliği sayısının 50 olduğunu farz edersek ulusal seçim kotasında her bir milletvekilliği için gerekli sayı 31 000 olarak hesaplanır. Bu hesaplamaya göre artık oyların siyasal partilere dağılımı ise şu şekilde olacaktır:

A Partisi'nin artık oyu 500.000 olduğuna göre; 500.000 / 31.000 = 16 milletvekili

B Partisinin artık oyu 450.000 olduğuna göre 450.000 / 31.000 = 14 milletvekili

C Partisinin artık oyu 350.000 olduğuna göre 350.000 / 31.000 = 11 milletvekili

D Partisinin artık oyu 250.000 olduğuna göre 250.000 / 31.000 = 8 milletvekili

Uygulanışı açısından ele alındığında milli bakiye sisteminde öncelikle seçim çevresi düzeyinde milletvekili sayıları elde edilmekte; ikinci aşamada ise uygulanılan ulusal seçim kotası aracılığıyla tüm ülkedeki siyasal partilerin artık oylarına göre açıkta kalan seçim çevrelerine bölüştürülmektedir.

Milli bakiye sistemi Türkiye'de de uygulanmıştır. 1965 yılında bir defaya mahsus olmak üzere Türkiye'de de denenen milli bakiye sistemini Tuncer (2006: 170) temsilde adalet işlevinin en fazla olduğu seçim sistemi olarak değerlendirmiştir. Çoğulculuk açısından ele alındığında da milli bakiye sisteminin çeşitlilik taahhüdünü sağladığı ifade edilebilir. Akyıldız (2016: 130) da benzer şekilde 1961 Anayasası aracılığı ile yürürlükte olan seçim kanunlarında, gerçekte temsilde adalet sisteminin ön planda tutulduğu ve hatta 1965 seçimlerinde temsilde adalet işlevinin en üst düzeyde olmasını sağlayan milli bakiye sisteminin uygulandığını vurgulamıştır.

Milli bakiye sisteminin temel amacı, seçim çevrelerinde oyların ziyan olmamasını sağlamaktır. Her seçim çevresinde değerlendirmeye alınamayan geçerli oylar ulusal düzeyde toplanır. Toplanmış bu artık oylar, dağıtılmamış milletvekili sayısına bölünür, böylece yeni bir seçim sayısı bulunur. Ardından da, kalan milletvekillerinin dağılımı gerçekleştirilir (Dursun, 2012: 361). Uygulanışı açısından değerlendirildiğinde milli bakiye sisteminin her partinin aldığı oy oranında parlamentoda temsil sağlayabilmesine olanak sağladığı söylenebilir. Hatta milli bakiyenin ilk ve son kez uygulandığı 1965 seçimlerinin sonuçlarını incelediğimizde bu duruma açık bir kanıt da görülmektedir. 1965 yılında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerine toplam 6 parti olmak üzere; Cumhuriyet Halk Partisi, Millet Partisi, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi, Adalet Partisi, Yeni Türkiye Partisi ve Tğrkiye İşçi Partisi katılmış; seçimlerin sonucunda ise yine 6 parti yani aday olan her parti milletvekili elde ederek parlamentoda temsil sağlamıştır. Aldığı oy oranlarına göre mecliste kazandığı temsil oranları ise Tablo 2'de belirtildiği gibidir.

Tablo 2: Milli Bakiye Sistemi ile Gerçekleşen Seçimlerin Sonuçları

Siyasal Parti	Aldığı Oy Oranı	Meclisteki Temsil Oranı	Milletvekili Sayısı
Adalet Partisi	% 52,9	% 53,3	240
Cumhuriyet Halk Partisi	% 28,7	% 29,7	134
Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi	% 2,2	% 2,4	11
Millet Partisi	% 6,3	% 6,8	31
Türkiye İşçi Partisi	% 3	%3,1	14
Yeni Türkiye Partisi	% 3,7	% 4,2	19

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2020.

Tabloda da açık bir şekilde görüldüğü üzere 1965 seçimlerinde uygulanan milli bakiye sistemiyle her parti aldığı oy oranına çok yakın bir oranda Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir. Hem milli bakiye sisteminin temsilde adaleti sağlamaya en yakın seçim sistemi olması hem de herhangi bir baraj uygulamasının olmayışı tüm partilerin aldığı oy oranında mecliste milletvekili kazanmasına olanak sağlamıştır.

Milli bakiye sistemi veya bir diğer ismiyle ulusal kota sistemi matematiksel uygulanışı açısından diğer nispi sistemlere oranla uzun aşamalar gerektirse de işlev bakımından seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini oy oranlarına en yakın şekilde ortaya çıkartan seçim sistemidir. Küçük veya büyük her siyasal parti aldığı oy oranında mecliste temsil edilebilmektedir. Bu durum çoğunluk sistemlerinin ortaya çıkardığı seçmenin "oyum boşa gitmesin" fikriyle sadece büyük siyasal partilere yönelmesine de engel olabilecek bir durumdur. Çünkü her parti aldığı oy oranında parlamentoda sandalye kazanmaktadır. Çoğulculuk açısından değerlendirildiğinde, azınlık sayılabilecek küçük partilerin karar alma mekanizmalarında yer alması ve siyasal haklarının bulunmasına olanak tanıdığı için milli bakiye sisteminin bir ülkede çoğulculuk fikrini geliştirmeye yardımcı olabileceği söylenebilir.

3.2.2.4. d'Hondt Sistemi

d'Hondt sistemi dünya genelinde Avusturya, Belçika, Finlandiya, İtalya'da 1993'e kadar senato seçimleri için ve birçok Latin ülkesi olmak üzere en fazla kullanılan seçim sistemi olmakla beraber büyük partileri yararlandırma açısından diğer nispi seçim sistemlerine göre daha az orantılıdır (Sartori, 1997: 21). Türkiye'de de uzun yıllardan beri d'Hondt sistemi kullanılmaktadır. İlk defa 1961 yılında çevre barajlı d'Hondt sistemi kullanılmış; 1969, 1973 ve 1977 yıllarında barajsız d'Hondt sistemi; 1983 yılında ülke ve bölge barajlı olmak üzere çift barajlı d'Hondt sistemi uygulanmıştır. 1995 yılından beri ise ülke barajlı d'Hondt sistemi ülkemizde uygulanmaktadır.

Lijphart da (1994: 147) d'Hondt sistemini en yaygın kullanılan seçim sistemi olarak betimlemiş ve formülün diğer birçok nispi formülle karşılaştırıldığında büyük partilere az da olsa üstünlük sağladığını; küçük partilerin ise aleyhinde olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca (1994: 153 – 159) diğer nispi sistemlerden farkını kısmen açık ya da kapalı olmaları şeklinde ifade etmiştir. Bu ayrımda, kapalı listedeki seçmenler listenin bütünü için oy kullanabilmekteyken spesikik adaylar için tercihlerini ifade edememektedir. Adaylar ise partinin kendilerini listede koyduğu sıralamaya göre seçilmektedir. Kapalı liste sistemlerine örnek Kosta Rika, İsrail ve İspanya'dır. Finlandiya ise açık listeli sistemlere en iyi örneklerden biridir: Seçmenler adaylar için tek tek oy kullanır ve listeden seçilecek adayın sırası da bu tercihlere göre belirlenir. Belçika, Hollanda ve diğer çok sayıda ülkede listeler kısmen açık olmaktadır: Seçmenlerin listedeki adaylar için tercihlerini ifade etme olanağı olmasına rağmen, genel eğilim partiler tarafından sunulan liste sıralamasına göre adayların seçilmesidir.

d'Hondt seçim sisteminin tarihsel olarak çıkış yerine bakıldığında ise Belçika olduğu görülmektedir. Adalet Bakanı Van den Heuven'in isteği üzerine, Gand Üniversitesi'nde medeni hukuk profesörü ve matematikçi olan Viktor d'Hondt 30 Kasım 1899'da kabul edilen bir seçim yasası tasarısına esin kaynağı olmuştur (Cotteret ve Emeri, 1991: 59). Seçim sistemi ismini hukuk profesörü d'Hondt'tan almakla beraber ortaya çıkışı çok eski tarihlere dayanmaktadır.

Tarihçesine bakıldığında aslında d'Hondt sisteminin ortaya çıkışı genel anlamda diğer nispi temsil sistemlerinde olan artık oy sorununu çözmeye yöneliktir.

Bu sistemde artık oylar sorunu milletvekillerinin listeler arasında tek bir işlemde bölüştürülmesi sağlanarak çözüme ulaştırılmıştır: (Çam, 2011: 496) Uygulanışına bakıldığında; d'Hondt sisteminde her partinin aldığı geçerli oylar, seçilecek milletvekili sayısına dayanılarak saptanan bir ortak sayına bölünür. Ortak bölen her partinin aldığı oy sayısında kaç defa mevcutsa, siyasal parti o kadar milletvekili çıkarmış olur. Her siyasal partinin, söz konusu seçim bölgesinde aldığı oy, ilk olarak 1'e, daha sonra 2'ye ve sırasıyla o seçim bölgesinde çıkarılması beklenen milletvekili sayısına kadar bölünür. Bulunan sayılar ise en yüksekten başlayarak en aza doğru, o seçim çevresinden seçilecek milletvekili sayısına uygun olan basamağa dek inilir. O basamakta yer alan rakam ortak bölen olarak ele alınır ve bununla her partinin oyları bölünerek çıkaracakları milletvekili sayısı bulunur.

Yine bir örnek üzerinden seçim sisteminin nasıl uygulandığını açıklamak gerekirse; toplam 6 milletvekili seçilecek bir seçim çevresinde partilerin sırasıyla aldığı oylar A Partisi = 90 000; B Partisi = 45 000 ve C Partisi = 20 000 olduğunu farz edersek, toplam 6 milletvekili seçileceği için bu partilerin aldığı oy sayısı sırasıyla 1'e, 2'ye, 3'e, 4'e , 5'e ve 6'ya bölünecektir:

Tablo 3: d'Hondt Sistemi Örneği

Parti ve Aldığı Toplam Oy	A Partisi (90 000 oy)	B Partisi (45 000 oy)	C Partisi (20 000 oy)
1. Milletvekili:	**90 000**	45 000	20 000
2. ve 3. Milletvekili	**45 000**	**45 000**	20 000
4. Milletvekili:	**30 000**	15 000	20 000
5. Milletvekili:	**22 500**	15 000	20 000
6. Milletvekili:	18 000	15 000	**20 000**

Bu işlemde öncelikle en yüksek oy olan 90 000'i aldığı için A Partisi'ne 1 milletvekili verilmiş ve 2'ye bölünmüştür. Bölme işlemi neticesinde A ve B Partisi'nde eşit sonuçlar görüldüğü için her iki siyasal partiye de birer milletvekili daha verilmiş; A Partisi'nin toplam oy sayısı 3'e; B Partisi'nin ise toplam oy sayısı 2'ye bölünmüştür. Çıkan sonuçlar neticesinde en fazla oy hala A Partisi'nde olduğu için A Partisi bir milletvekilliği daha elde etmiştir. A Partisi'nin toplam oy sayısı bu defa 5'e

bölünmüş ve çıkan son sonuç doğrultusunda en fazla oy olan 20 000 C Partisi'nde olduğu için C Partisi kalan son milletvekilliğini elde etmiştir.

Hem verilen bu örnekten hem de d'Hondt sisteminin tanımlarından anlaşılacağı üzere sistem büyük partilerin lehine; küçük partilerin ise aleyhine sonuçlar doğurabilmektedir. Ayrıca d'Hondt sistemine dair söylenebilecek bir diğer önemli durum seçim çevresi ile ilintilidir. Bir seçim çevresinden ne kadar fazla milletvekili çıkartılacaksa sistemin temsilde adalet işlevi ve partiler arası milletvekili dağılımı da o kadar artmaktadır. Çünkü seçim çevresi küçüldükçe büyük partilerin lehine sonuçlar da matematiksel işlemin azalmasına bağlı olarak artmaktadır. d'Hondt sisteminin diğer nispi seçim sistemlerine göre daha kolay bir matematiksel işlemle uygulandığı ifade edilebilir.

3.2.3. Nispi (Orantılı)Temsil Sisteminde Liste Çeşitleri

Seçim sistemlerinde nispi temsilin uygulanışı açısından tüm çeşitlerine bakıldığında nispi sistemin tamamen liste usulü ile gerçekleştirildiği söylenebilir. Kısacası liste; bir siyasal partideki tüm adayların oy pusulasına alt alta sıralanarak seçmenin oyuna sunulmasını ifade etmektedir. Özellikle Milletvekili Genel Seçimlerinde, genellikle bir oy pusulası üzerinde her siyasal partinin aday gösterdiği isimler sıralanmaktadır.

Listeler hem adayların sıralanışı açısından hem de seçmenin oy vermesini etkilemesi açısından farklı biçimlerde uygulanmaktadır. Uygulanışı açısından nispi seçim sistemlerinde listeleri, Gözler (2004: 108) nispi (orantılı) seçim sisteminde liste çeşitlerini bloke liste usulü, tercihli oy ve karma liste olarak sıralamıştır.

En basit tanımıyla bloke liste usulünün, seçmenlerin kendilerine sunulan aday listelerinde hiçbir değişiklik yapmadan oy vermesi; dolayısıyla seçtiği siyasal partinin aday listesini de olduğu gibi onayladığı liste seçimleridir (Terzi, 2013: 9). Karma listede ise seçmenin adayları da seçebilme şansı mevcuttur. Örneğin listede yazılı olan istemediği bir aday bulunması halinde yerine bir başka adayı yazabilmektedir. Dolayısıyla karma liste usulünün bloke liste usulüne göre seçmene daha fazla karar alma yetkisi verdiği söylenebilir.

Tercihli oy ise seçmenlerin tercih işareti ile listedeki sırada değişiklik yapabilmesini ifade etmektedir. Bu liste usulü belirli bir dönem Türkiye'de uygulanmıştır. Türk (2006: 84) 1983 tarihindeki 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 35. maddesinde tercihli oy olanağını tanıyan ilk metnin yer aldığını; 1991 yılındaki 19. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde kısıtlansa da sürdürüldüğünü; ancak nihayetinde 20. dönem milletvekilliği öncesinde Milletvekili Seçim Kanunu'nun 27/10/1955 tarih ve 4125 sayılı kanunla yapılan değişiklik ile kaldırıldığını belirtmiştir.

Duverger (1962: 113) tercihli oy ve karma listeye izin verildiği takdirde, milletvekillerini seçme hakkının kısmen seçmenin elinde olduğunu ve böylece seçmen ile partiler arasında da iş birliği doğduğunu, parti içi kadar seçmenin de seçimlerde etkili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca bu iki liste usulünün aday üzerinde de değişiklik yapabiliyor olması daha katılımcı bir seçim ortamı olarak değerlendirilebilir.

Hikmet Sami Türk 1969 yılında oy hakkına dair bazı önerilerde bulunurken oy hakkını öncelikle iki aşamada değerlendirmiştir (Türk, 1969: 106-107): Bunlardan ilki; vatandaşın devlet yönetimi ve toplum düzeninde geçerli kılmak istediği görüşleri yansıtan siyasal parti, diğer ise; bu görüşleri gerçekleştirmeye en yeterli gördüğü kişilerin seçimidir. Kısacası, oy hakkı sadece parti seçimiyle değil, vatandaşın kişi seçimiyle de devam etmelidir. Ancak mevcut seçim sistemimiz partilerin öngördüğü adayları listelemekte ve vatandaşa sunmaktadır. Yani bu iki kriterden yalnızca ilki gerçekleştirilmektedir.

Türk (1969, 107-108), tercihli oyu dar tercihli oy ve geniş tercihli oy olarak sıralarken Türkiye için uygun olan yöntemi geniş tercihli oy olarak belirtmektedir. Dar tercihli oyda seçmen sınırlı bir tercih imkanına sahiptir. Parti içi yoklama sonucunda listeye girmiş adaylar arasından en yeterli gördüklerini seçmen seçebilmektedir. Geniş tercihli oy ise seçmenin önüne parti isminin yanı sıra aday olan her milletvekili alfabetik olarak sıralanacaktır. Seçmen ise seçim günü seçtiği partinin yanı sıra aday listelerinden seçtiği adayları da işaretleyebilecektir. Yapılan bu özet tanımlama doğrultusunda Türk'ün önerdiği geniş tercihli oy liste usulünün hem parti içi

demokrasi kavramı açısından hem de seçmenin karar alma mekanizmalarına katılımcılığı açısından oldukça büyük değer taşıdığı söylenebilir.

Nispi seçim sistemleri, daha önce de birçok defa ifade edildiği gibi seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini yerine getiriyor olması açısından önem taşımaktadır. Seçimlerin matematiksel olarak uygulanış yöntemi kadar listelerin ne şekilde uygulandığı da hem katılımcılık hem de parti içi demokrasi kavramları açısından oldukça önemlidir. Bir sistemin ne kadar demokratik olup ne kadar demokrasiden uzaklaştığı neredeyse tamamen uygulanış yöntemi ile alakalıdır. Demokratik seçimler açısından bir diğer önemli ve tartışmalı konu ise seçim barajlarıdır.

3.2.4. Nispi (Orantılı) Temsil Sisteminde Seçim Barajları

Seçim barajları özellikle uygulandığı ülkeye veya bölgeye etkileri bakımından önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Seçim barajlarını ülke düzeyinde ve seçim çevresi düzeyinde olmak üzere iki farklı şekilde uygulandığı söylenebilir. Seçim barajının en genel geçer tanımı ise; bir ülkede veya bölgede parlamentoda sandalye kazanabilmek için bir siyasal partinin çıkaracağı azami milletvekili sayısı olarak ifade edilebilir.

Seçim barajının yanı sıra aslında nispi seçim sistemlerindeki bazı uygulamalar da seçim barajı adını almadan baraj görevi görmektedir. Bunlardan en önemlisi ise seçim çevresi büyüklüğüdür. Özellikle nispi seçim sistemlerinde karşımıza çıkan seçim çevre büyüklükleri, bir bölgede/ülkede ne kadar azsa seçim barajı artmakta; yani bir siyasal partinin parlamentodaki temsil edilme oranı da o oranda azalmaktadır. Dolayısıyla, seçim barajlarının aslında nispi seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini yerine getirmenin aleyhine sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi seçim barajları ülke düzeyinde ve çevre düzeyinde olmak üzere iki farklı şekilde uygulanmaktadır. Ülke düzeyinde seçim barajı; bir ülkede bir siyasal partinin parlamentoda temsil elde edebilmesi için alması gereken en az oy miktarını ifade ederken; seçim çevresi düzeyinde uygulanan seçim barajı ise yine bir siyasal partinin herhangi bir seçim bölgesinden milletvekili kazanabilmek için alması gereken en az geçerli oy miktarını ifade etmektedir.

Seçim barajlarının etkileri; yüzde oranı, uygulandığı bölge ya da ülkenin siyasal yapısı, büyüklüğü veya küçüklüğü gibi birçok değişkene bağlı olarak farklılıklar gösterebilmektedir. Sabuncu (2006: 192), seçim barajlarının siyasal yaşam sonuçlarını iki ana başlık altında toplamıştır. Bu etkiler; kurumsal ve davranışsaldır. Kurumsal etkiler; seçim barajlarının yasama organınlarında yer alan sandalye dağılımına yapacağı kısa dönemsel etkiler ve siyasal parti hayatının meydana getireceği orta/uzun dönemli etkileri kapsar. Davranışsal etkiler ise; seçmenlerin oy kullanma davranışlarında özellikle uzun süreçlerde gözlemlenebilecek değişiklikler ve etkilerdir. Özet olarak kurumsal etkiler siyasal mekanizmaları ve özellikle de siyasal partileri içerirken; davranışsal etkiler ise seçmen davranışlarını kapsamaktadır. Ancak, her iki taraf da seçimlerin en başat özneleri olduğundan seçim barajları etkilerinin yadsınamayacak oranda büyük olduğu ifade edilebilir.

Seçim barajlarının etkinliği ve neden uygulandığını anlayabilmek için tarihsel olarak gelişimini ele almak yerinde olacaktır. Çünkü seçim barajı kavramı hem günümüzdeki en tartışmalı konulardan biridir hem de anayasal kararlarda Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde hem değişiklik teklifleri hem de değişiklikler geçirmiştir. Türkiye'de seçim barajlarında yapılan değişiklikler tarihsel olarak incelendiğinde özellikle askeri müdahale sonrasında çıkartılan anayasalarla değişiklik yoluna gidildiği görülmektedir.

Seçim barajlarının etkinliği ve neden uygulandığını anlayabilmek için tarihsel olarak gelişimini ele almak yerinde olacaktır. Çünkü seçim barajı kavramı hem günümüzdeki en tartışmalı konulardan birisidir hem de anayasal kararlarda Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süre içerisinde hem değişiklik teklifleri hem de değişiklikler geçirmiştir. Türkiye'de seçim barajlarında yapılan değişiklikler tarihsel olarak incelendiğinde özellikle askeri müdahale sonrasında çıkartılan anayasalarla değişiklik yoluna gidildiği görülmektedir.

Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar geçen süre içerisinde toplam üç anayasadan söz etmek mümkündür. Bunlar; 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarıdır. 1924 ve 1961 Anayasalarında ülke barajı uygulamasına dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. 1961 Anayasası itiabariyle seçim çevresi barajlarından ülkede uygulanan

seçim sistemlerinin niteliğinden dolayı söz etmek mümkün olsa da "ülke barajı" ismi ile herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

Türkiye'de ulusal düzeyde seçim barajları ilk kez 1982 Anayasası ile çıkarılan Milletvekili Seçim Kanunu'nun 2839 sayılı kanunu ile yasalaştırılmıştır (Ormanoğlu, 2019: 394). Bu seçim kanunundaki ilgili 33. madde şu şekildedir (Milletvekili Seçim Kanunu, 1983: 5825): *"Genel seçimlerde ülke genelinde, ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde, geçerli oyların % 10'unu geçmeyen partiler milletvekili çıkaramazlar. Seçim ittifakı yapılması halinde, yüzde onluk barajın hesaplanmasında ittifak yapan siyasi partilerin aldıkları geçerli oyların toplamı esas alınır ve bu siyasi partiler için ayrıca baraj hesaplaması yapılmaz. Bir siyasi parti listesinde yer almış bağımsız adayların seçilebilmesi de listesinde yer aldığı siyasi partinin ülke genelinde ve ara seçimlerde seçim yapılan çevrelerin tümünde yüzde onluk barajı aşması ile mümkündür."* Bu tarihten sonra ve halen de günümüzde yüzde 10 ülke barajı uygulanmaktadır.

Seçim barajlarına dair bir diğer önemli konu baraj uygulamalarının dünyadaki diğer ülkelerde nasıl uygulandığıdır. Parlamenter sistemin yer aldığı bazı ülkelerde seçim barajı oranları şu şekildedir (Ustabulut, 2018: 345-346): İngiltere, İsviçre, Finlandiya ve İrlanda'da seçim barajı yüzde sıfır; Hollanda'da yüzde 0,6; İspanya, Belçika ve Yunanistan'da yüzde 3; İsraile'de yüzde 3,25; İsveç, Norveç ve İtalya'da yüzde 4; Almanya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'da ise yüzde 5'tir. Yarı başkanlık sisteminin uygulandığı bazı demokratik ülkelerdeki seçim barajı oranlarına bakıldığında ise; Fransa ve Portekiz'in yüzde sıfır; Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Rusya, Gürcistan, Romanya, Ukrayna ve Sırbistan'da yüzde 5 olduğu görülmektedir. Bir diğer yönetim biçimi olan başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelere bakıldığında ise; Amerika Birleşik Devletleri'nde yüzde sıfır; Arjantin ve Güney Kore'de yüzde 3; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde yüzde 3,6; Kazakistan'da ise yüzde 3 olduğu görülmektedir.

Ulusal baraj; çok küçük partileri elimine ederek parlamentoda temsil edilen partilerin sayısını azaltmaktadır (Özbudun, 1995: 527). 2017 yılında gerçekleşen referandum itibariyle Türkiye'nin başkanlık sistemine geçildiği söylendiğinde ise

Türkiye'nin son grupta yer aldığını ifade etmek doğru olacaktır. Türkiye; uygulanan yüzde 10 baraj ülke barajı ile hem başkanlık sistemi ile yönetilen ülkeler kategorisinde hem de diğer tüm kategorilerde en yüksek baraj uygulamasına sahip ülkedir. Bu durumun sonuçları oldukça tartışmalı ve çok sayıda olmakla beraber en önemli sonucunun yıllardır tek partili bir şekilde yönetilmesi, istikrar oranını yükseltirken temsilde adalet işlevini yetersiz kılması olarak söylenebilir.

3.3. Karma Sistemler

Karma seçim sistemlerinde temel amaç çoğunluk sistemleri ile nispi sistemleri amaçları doğrultusunda kaynaştırarak, ikisinin birleşiminden yeni bir seçim sistemi elde etmektir. Bu biçimde yeni bir seçim sistemi elde etme işlemine "*seçim mühendisliği*" denir. Bu sayede elde edilebilecek seçim sistemlerinde sayıca bir sınır yoktur (Yavaşgel, 2014: 126). Karma sistemin seçim yöntemi olarak kullanılmasındaki temel fikrin; çoğunluk sisteminin ve nispi temsil sisteminin sebep olduğu bazı olumsuz sonuçların azaltılması ya da giderilmesi olduğu söylenebilir.

Daha önce de ifade edildiği gibi, seçim sistemlerinden çoğunluk sistemleri, siyasal istikrar işlevini öne çıkarıp, temsilde adalet işlevinde zayıf kaldığı gibi, nispi seçim sistemleri de aynı şekilde seçimlerin temsilde adalet işlevini arttırmakta, ancak siyasal istikrar konusunda zayıf kalabilmektedir. İşte tüm bu dengesizlikleri sona erdirebilmek ve hem çoğunluk sistemlerinin hem de nispi temsil sistemlerinin sadece "fayda" kısmından yararlanabilmek amacıyla bazı karma seçim sistemleri geliştirilmiştir. Böylece var olan seçim sistemlerinin de dezavantajlarını ortadan kaldırarak yeni seçim sistemi formüle etmek amaçlanmıştır. Hem var olan karma seçim sistemleri ele alındığında, hem de matematiksel olarak nasıl formüle edildiği düşünüldüğünde, karma seçim sistemlerinin oldukça fazla sayıda mümkün olabileceği söylenebilir. Karma seçim sistemleri, bazı milletvekillerinin nispi seçim sistemi ile, bazı milletvekilerinin ise çoğunluk seçim sistemi ile seçildiği şekliyle (Özkan, 2007: 111) de gerçekleştirilebilmektedir. Bu anlamda karma seçim sistemlerinin en önemli özelliği toplumsal yapıya göre oluşturularak, istenen matematiksel formülle uygulanabilir olmasıdır. İktidarlar, amaçları doğrultusunda seçim formülü oluşturabilir ya da oluşturulan formüllerle farklı siyasal ve kültürel sonuçlarla karşılaşabilirler.

Türkiye'de 1987 ve 1991 yıllarındaki Milletvekili Genel Seçimlerinde karma seçim sistemi uygulanmıştır. Bu karma seçim sistemi; d'Hondt usulü nispi temsil sistemi ile "kontenjan adaylığı" bakımından tek adlı çoğunluk sisteminden oluşan bir karma seçim sistemidir. Ancak bu karma seçim sistemine 27 Ekim 1995 tarihli ve 4125 sayılı kanun ile son verilmiştir. Ancak, kontenjan adaylığı günümüzdeki belediye seçimlerinde halen uygulanmaktadır (Türk, 1999: 101). Çok partili hayata geçişten günümüze kadar olan süre içerisinde sadece iki kez Milletvekili Genel Seçimlerinde karma seçim sistemi ülkemizde uygulanmıştır.

29 Kasım 1987 ve 20 Ekim 1991 tarihlerinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde karma seçim sisteminden sayılabilecek çift barajlı ve kontenjanlı seçim sistemi uygulanmıştır. Bu seçimlerde yüzde 10 ülke barajı yine uygulanmış; bu oranın altında kalan siyasal partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanamamıştır. Uygulanışı açısından seçim sistemi ise şu şekildedir (Sabuncu, 2006): Tüm geçerli oylar elde edildikten sonra, yüzde 10 ülke barajı uygulandı ve ülke genelinde bu barajı aşamayan siyasal partiler parlamentoda sandayle kazanamadı. Ülke geneli barajı haricinde, seçim çevresi barajı da uygulanmıştır ki, "çift barajlı" ismini de sistem bu uygulamasından almaktadır. Böylece seçim çevresi dahilindeki geçerli oyların toplamı, söz konusu seçim çevresi için belirlenen milletvekili sayısına bölünmüş; ancak 6 milletvekili çıkartacak olan seçim çevrelerinde -1 olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Böylece yapılan bu bölme işlemiyle; seçim çevre barajı oluşturulmuş, bir bölgede milletvekili çıkartmak için gerekli olan azami sayı belirlenmiştir. 1987 seçimlerinde seçim çevre barajı; % 20; % 25 ve % 33 şeklinde gerçekleşirken; 1991 seçimlerinde ise % 25 ve % 20 şeklinde gerçekleşmiştir

Seçim çevresi barajlarının farklılık göstermesi seçim sonuçlarına da yansımıştır. 1991 seçimlerinde daha fazla siyasal parti parlamentoda temsil elde ederken; seçim çevre barajlarının daha yüksek olduğu 1987 seçimlerinde daha az siyasal parti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanmıştır. 1987 seçimlerinde, Anavatan Partisi, 292 milletvekili ile % 36,3 oranında; Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 99 milletvekili ile % 24,8 oranında; Doğru Yol Partisi ise 59 milletvekili ile % 19,1 oranında temsiliyet kazanmıştır. Temsiliyetin daha yüksek, seçim çevresi barajının ise daha düşük olduğu 1991 seçimlerinde; Doğru Yol Partisi, 178 milletvekili

ile % 27; Anavatan Partisi, 115 milletvekili ile % 24; Sosyal Demokrat Halkçı Parti, 88 milletvekili ile % 20,8; Refah Partisi 62 milletvekili ile % 16,9 ve son olarak Demokratik Sol Parti ise 7 milletvekili ile % 10,8 oranında temsiliyet elde etmiştir.

Karma seçim sistemlerini tanımlarken, hem nispi seçim sistemlerinin hem de çoğunluk sistemlerinin bazı dezavantajlarını azaltarak dengeli bir seçim sistemi oluşturma amacından bahsedilmişti. Bu bağlamda, karma seçim sistemlerinin amaçları oldukça önemlidir. Çünkü aslında bir anlamda, bir ülkenin veya bölgenin iktidarının seçim sistemlerinden temsilde adalet mi ya da istikrar işlevlerinden hangisini daha çok uygulamak istediğini de ortaya koymaktadır.

Amaçları doğrultusunda karma seçim sistemleri şu şekilde özetlenebilir (Yavaşgel, 2014): Sınırlı oy sistemi, devredilemez tek oy sistemi ve yığmalı oy sisteminin formüle edilmesindeki temel amacın; çoğunluk partilerinin bir seçim çevresindeki tüm milletvekilliğini almasını önlemek ve böylece de azınlıkta kalan küçük partilerin temsiliyet elde etmesine yardımcı olmak olduğu söylenebilir. Birleşik listeli nispi temsil sistemi, çift oylu Alman seçim sistemi ile daha önce 1987 ve 1991 yıllarında ülkemizde uygulanmış çift ve kontenjan barajlı Türkiye seçim sistemlerinin temel amacı ise; nispi temsilin parlamentoda artık-eksik temsil toplumdaki bütün siyasal eğilimleri yansıtabilen özelliğini daha çok büyük partiler lehine kırmaktır.

Seçim sistemlerinden karma seçim sistemlerini uygulanışı açısından çoğunluk sistemine ağırlık veren seçim sistemleri ve nispi temsil sistemine ağırlık veren seçim sistemi olarak iki ana gruba ayırmak da mümkün olabilir. Çünkü genellikle karma seçim sistemleri oluşturulurken bir sistemin avantajlarından faydalanmak amacıyla birine daha fazla ağırlık vererek oluşturulmaktadır.

Türkiye'de uygulanan karma seçim sistemlerini inceledikten sonra dünyada hangi karma seçim sistemlerinin hangi ülkelerde uygulandığı da ayrıca önemlidir. Nohlen (1996: 35), seçim sistemlerini incelerken karma seçim sistemlerinin kesin bir kombinasyonu olmadığını vurgulamış, geleneksel olarak çoğunluk sisteminin uygulandığı dar bölgeleri nispi temsil sisteminin öğeleri ile kombinasyonunda üç olanaktan bahsetmiştir. Bunlar; nispi esasa dayanan ek liste uygulanan çoğunluk sistemi, telafi edici nitelik taşıyan barajlı nispi temsil sistemi ve barajlı karma nispi

sistemdir. Tüm bu üç sistemin özellikleri sandalye oranları üzerindeki etkileri bakımından çoğunluk sistemine daha yakın sistemlerdir. Dünyada uygulanan örnekleri ise şunlardır (Nohlen, 1996: 36):

Tablo 4: Karma Seçim Sistemleri ve Uygulandığı Ülkeler

Ülke	Seçim Barajı	Seçim Sistemi
Almanya	% 5	Orantılı
Bolivya	0	Orantılı
Yeni Zelenda	% 5	Orantılı
Venezuela	0	Orantılı
İtalya	% 4	Telafi Edici
Macaristan	% 5	Telafi Edici
Meksika	% 1,5	Nispi Ek Listeli
Japonya	% 3	Nispi Ek Listeli

Kaynak: Dieter Nohlen, 1996.

Tablodan da anlaşılacağı gibi bazı ülkeler karma seçim sistemlerinin farklı şekillerini uygulamaktadır. " Orantılı", barajlı karma nispi sistemi ifade etmektedir ve kazanılan oy ile elde edilen sandalye sayısı oranlarında büyük farklar/orantısızlıklar mevcut olmadığı için sistemin orantılı sonuçlara vesile olduğu söylenebilir. Telafi edici nitelik taşıyan nispi seçim sistemi ise kısmen orantılıdır ve dar bölgenin sebep olduğu bazı orantısızlıklar telafi edilebilmektedir. Nispi seçim sistemine dayalı ek liste uygulanan seçim sistemleri ise adından da kendisini belli ettiği gibi tam olarak çoğunluk ve nispi sistemin arasında yer almaktadır ve bu sistemdeki orantısızlığın büyük sebebi; dar bölge çoğunluk sistemine göre elde edilen milletvekili sayısı ile parti listesindeki nispi sistem ile elde edilen milletvekili sayısının farkından oluşmaktadır. Ancak aradaki fark, salt çoğunluk sisteminin uygulanışındaki orantısızlığa göre azdır.

Karma seçim sistemlerine ihtiyaç duyulmasının en öncelikli sebebi; hem nispi seçim sisteminin hem de çoğunluk sisteminin hem uygulanışında hem de sebep olduğu sonuçlarda bazı kusurların var olmasıdır. Geçmişten günümüze kadar geçen süre içerisinde, sadece temsiliyet ya da sadece istikrar hiçbir zaman hedeflenmemiştir. Örneğin, her ne kadar ismine "karma seçim sistemi" denmese de ülkemizde uygulanan ve nispi seçim sistemlerinden biri olan d'Hondt sistemi yıllardır ülke barajı ile

uygulanmakta ve bir anlamda hem çoğunluk hem de nispi seçim sistemini içermektedir. D'Hondt sistemi, temel amacı gereği seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini yerine getirmekte ancak uygulanan baraj ile bu temsilde adalet işleyişi oldukça kırılmakta; onun yerine aslında çoğunluk sistemlerinin temel amacı olan istikrar işlevine daha yakın durmaktadır. Neredeyse tüm Avrupa da –Türkiye kadar yüksek bir baraj uygulaması gerçekleştirmemekle beraber- uyguladıkları nispi sisteme, baraj ekleyerek "yönetimde istikrar" işlevini de korumaya çalışmaktadır.

Elbette ki, demokrasilerde temsilde adalet kadar halkın refahı için yönetimde istikrarın da önemi oldukça büyüktür. Temsilde adalet kavramı, günümüzde oldukça önemli ve artık ihtiyaç haline gelmiş bir kavram olan çoğulculuğu sağlayabilir, azınlıkların temsilini iradeye taşıyabilir. Bu nedenle, nispi seçim sistemleri demokrasi açısından amacı gereği oldukça önemlidir. Bir ülkede verimli siyasi süreçlerin ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi için de siyasal istikrara mutlaka ihtiyaç duyulduğunu birçok araştırmacı savunmaktadır. Tam bu noktada, karma sistemlerin önemi ortaya çıkmaktadır. "Seçim mühendisliği" ile her iki seçim sistemi birleştirilmekte, böylece her iki sistemin dezavantajları giderilmeye/azaltılmaya çalışılmaktadır.

Karma seçim sistemlerine neden ihtiyaç duyulduğu ve neden geliştirildiğini daha iyi anlayabilmek için hem çoğunluk sistemlerinin hem de nispi temsil sistemlerinin avantajlarının ve dezavantajlarının bilinmesi gerekmektedir. Çünkü, karma seçim sistemleri esas olarak tamamen yeni bir seçim formülü değildir. Varılmak istenen seçim sonucuna göre matematiksel olarak her iki seçim sisteminin de kullanılmasını ifade etmektedir. Hangi seçim formülünün ne ölçüde kullanılacağının sınırı bulunmamaktadır. Her iki sistem bileştirilerek oldukça fazla sayıda seçim formülü oluşturulabilir. Özellikle seçim iletişimi perpektifinde seçim sistemlerinin avantajları ve dezavantajları açısından değerlendirilmesi ve bu özelliklerin ortaya konulması oldukça önemlidir.

4. Seçim İletişimi Perspektifinde Demokratik Seçim Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Siyasal iletişim özellikle de günümüz yeni medya çağında tanımlaması oldukça geniş bir kavramdır. Çünkü içeriğinde hem birçok disiplini barındırmakta, hem de aslında günlük yaşantımızın herhangi bir anında bile maruz kaldığımız çoğu iletişimi kapsamaktadır. Yavaşgel (2004: 1), siyasal iletişimin biçimsel içeriğini; siyasal konuşmaları, nutukları, siyasetçilere atfedilen sözleri, siyasal sürece ilişkin her türlü haber ve yorumları, idari makamların açıklama ve savunmalarını, oturum tutanaklarını, siyasal danışmanların halkla ilişkiler ve tanıtım etkinliklerini ve hatta 'görünürde' siyasal içerik taşımayan sinema televizyon filmlerini ve eğlence programlarını dahi içine alan kapsamlı tanımlamayla aktarmıştır. Gerçekten de günümüzde siyasal iletişimin mekansal ve zamansal sınırları oldukça geniştir.

Aziz (2014) siyasal iletişimin, günümüzde git gide önem kazanmış olan siyaset bilimi ile iletişim bilimleri alanlarının buluştuğu noktada yer aldığını ifade etse de; diğer sosyal bilim disiplinlerinden sosyoloji başta olmak üzere, tarih, sosyal antropoloji, psikoloji, sosyal psikoloji gibi birçok bilim dalı ile yakın ilişkisi bulunan ve özellikle de 20. yüzyılda gelişen reklamcılık, propaganda, iletişim yönetimi, halkla ilişkiler ve eğitim bilimleri gibi alanlarla da yakından ilgili olan disiplinlerarası bir alan olduğunu ifade etmiştir.

McNair (2017: 5), siyasal iletişimin unsurlarını açıklarken; her türlü siyasal kuruluş ile vatandaşlar arasındaki medya destekli birçok faaliyeti içerdiğini ifade etmiştir. Bu iletişimde siyasal kuruluşlar; siyasal partiler, kamu kuruluşları, baskı grupları, terör örgütleri ve hükümetleri kapsamaktadır. Kampanyalar, programlar, reklam ve halkla ilişkiler faaliyetleri, röportajlar, her türlü editoryal yayınlar, yorumlar, yeni medya faaliyetleri, kamuoyu araştırmaları, yurttaş gazeteciliği gibi birçok kavram medya destekli faaliyetlerdir.

Lilleker (2006: 5), siyasal iletişimin siyasi faaliyetler kadar eski olduğunu ve Antik Yunan ve Roma İmparatorluğu'nun yanı sıra modern çağdaki çeşitli siyasi sistemlerin de bir özelliği olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda, aslında siyasal

iletişimin siyaset kadar uzun bir tarihçesinin var olduğunu söylemek mümkün olacaktır.

Demokrasilerde "seçim" kavramı gelişmeye başladıkça, kamuoyunu ikna çabaları da kendisini gösterme başlamıştır. İkna, siyasal iletişimin en temelini oluştururken, seçim kavramı da demokratik siyasetin olmazsa olmaz koşuludur. Hem siyasal partiler hem de siyasal liderler, başarılı olabilmek için başarılı bir siyasal iletişime özellikle seçim zamanlarında bir anlamda mecburlardır.

Demokratik siyasetin başlıca koşulu seçimlerdir. Siyasal partilerin seçim kampanyaları ve bunun yanı sıra birçok faaliyet düzenleyerek siyasal iletişim uygulamaları ağırlıklı olarak seçim dönemlerinde gerçekleşmektedir. Elbette ki, siyasal iletişim sadece seçim zamanlarını kapsayan bir süreç değildir. Daha önceki tanımlamalarda da yer aldığı gibi, oldukça karmaşık ve özverili süreçleri gerektirmektedir. Ancak seçimler, iktidar mücadelesinin en yoğun yaşandığı zamanlar olduğu için bu süreçte de siyasal iletişim faaliyetlerine de ağırlık verilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, seçimler siyasi sistemin bir alt sistemi; seçim kampanyaları da seçim sisteminin bir alt sistemidir ve ikna odaklı iletişim kullanılarak kamuoyunun dikkati çekilmeye; güven yaratmaya çabalanır (Aktaş, 2014: 59). Dolayısıyla, seçim sistemlerinin seçim kampanyaları ile yakından ilintili kavramlar olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Öyle ki, bir ülkede uygulanan seçim sistemi, o ülkenin hem seçim öncesi propaganda faaliyetlerini içeren seçim iletişimini hem de seçimlerin sonuçlarını bir o kadar etkileyecektir. Gerçekleştirilen seçim iletişiminin seçim sisteminin bir sonucu olduğu kadar sebebi de olduğu ifade edilebilir. İşte tam da bu sebepten dolayı uygulanan seçim sistemlerinin değerlendirilmesi oldukça önemlidir.

Seçim sistemi, her zaman için birçok demokratik ülkede tartışmalı bir konu olmuştur. Bunun belki de en önemli sebebi, ideal ve kusursuz bir seçim sistemi önerisinin tam olarak önerilmemiş olmasıdır. Çünkü 'kusursuz' seçim sistemi fikri, hem birçok anlamda objektif olarak nitelendirilebilir hem de her ülkenin siyasal kültürü farklı ve dinamiktir. Ancak, seçim sistemlerinin bazı avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Bunlar objektif olmamakla beraber, uygulandıktan sonraki sonuçlarıyla da

bir anlamda kanıtlanmıştır. Tüm bu sebeplerle, seçim iletişimi perspektifinde çeşitli araştırmacıların hem çoğunluk sistemlerini hem de nispi temsil sistemlerini nasıl değerlendirdiklerinin özeti oldukça önemlidir.

Çoğunluk sistemi, uygulanış yöntemi açısından oldukça basit bir formül gerektirmektedir. Bu nedenle, nispi seçim sistemine göre uygulanışı açısından daha basit olduğu söylenebilir. Ayrıca çoğunluk sistemleri, en temelde uygulandığı bölge ya da ülkedeki seçim sonuçlarında tek parti iktidarı olasılığını arttırmaktadır ki bunun da avantaj ya da dezavantaj olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konu olup, istikrarı savunanlar için avantajlı, temsilde adaleti savunanlar için ise dezavantajlıdır.

Türk (2006: 82); çoğunluk sistemlerinde "fayda" ilkesinin ön planda olduğunu ifade ederken; bu fayda ilkesinin her zaman garantili sonuç vermediğini İngiltere örneği ile açıklamıştır. Tek isimli, tek turlu seçim sisteminin merkezi sayılabilecek İngiltere'de; (seçim çevrelerinde yer alan seçmen miktarlarının aynı olmaması ve oy dağılım faktörleri nedeniyle) bazı genel seçimlerde, ülke genelinde daha fazla oy almasına rağmen siyasal partilerin muhalefette kalmalarına, sayıca az oy sağlayan partinin ise iktidara gelebildiği görülmüştür. Buna göre, her ne kadar çoğunluk sistemlerinin avantajları arasında "fayda" unsurunu saysak da, her zaman sağlanmak istenen faydaya yönelik sonuçlar doğurmadığı da görülmektedir.

Alkan (2006: 151) da benzer şekilde, çoğunluk sistemlerine yönelik olarak; genel kanının eğer bir ülkede çoğunluk sistemi uygulanıyorsa, güçlü olan bir siyasal partinin parlamentoda çoğunluğu sağlama olasılığının yüksek olduğunu ve bu durumda da parlamentoda çoğunluğa dayalı güçlü iktidarların, yani yürütme gücünün var olacağını ifade etmiştir. Yürütme ve iktidar kavramları da siyasal istikrar ile doğrudan bağlantılıdır.

Nohlen (1996: 24) çoğunluk sisteminin avantajlarını; küçük partilerin milletvekili çıkarma ihtimallerinin düşük olması sebebiyle partilerin parçalanma ihtimalinin azalması; çoğunluk hükümetleri şeklinde kalıcı hükümetlerin desteklenmesi; büyük siyasi partilerin kararsız olan seçmenleri etkileyebilmek için mücadele etmesi ve elde etmesi durumunda da sorumluluklarını yerine getirme zorunluluğun olacağını ve gerçekten yerine getirebileceği vaatlerde bulunabileceğini;

hükümet görevinde değişikliğin desteklenmesi; seçmen oylarına bağlı olarak partilerarası güç dağılımında meydana gelebilecek ufak değişikliklerin milletvekili sayılarında büyük değişikliklere sebep olabilmesi; kararların seçim sonrası yapılacak koalisyon görüşmelerinde partiler tarafından değil, hükümet yönetimi üzerinden doğrudan seçmen tarafından alınması olarak özetlemiştir.

Seçim sistemlerinden bir diğeri olan nispi temsil sistemine bakıldığında ise uygulanışı açısından çoğunluk sistemlerine göre daha karmaşık olduğu söylenebilir. Nispi temsil sisteminin en temel işlevi; uygulandığı bölge ya da ülkede daha fazla siyasal partinin parlamentoda temsil edilmesine olanak sağlamasıdır ki bu da tıpkı çoğunluk sistemlerinin istikrar işlevi gibi avantaj mı yoksa dezavantaj mı olduğu amaca göre farklılık gösterir. Ancak çoğulculuk ve demokrasi açısından ele alındığında nispi temsil sistemlerinin avantajlı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Nispi temsil sistemiyle ilgili olarak en önemli eleştiri sistemin istikrarsızlığa yol açmasıdır. Örneğin Türkiye'de 1961 Anayasası ile nispi temsil sistemi benimsenerek temsilde adalet amaçlanmıştır. Ancak, 1970 sonrası koalisyon hükümetlerinin yer aldığı dönem başlamış, sonuç olarak da siyasal krizler görülmüştür (Bulut, 2010: 5). Elbette ki ülkemizde yaşanan koalisyon kaynaklı hükümet krizleri sadece seçim sisteminin bir sonucu değil, siyasi partilerin de tutum ve davranışlarının bir sonucudur.

Seçim sistemlerinin, siyasal partiler veya bağımsız adaylar için verilmiş olan oyların tamamının yasama meclislerine aynı miktar ve oranda yansımamasına aşkın-eksik temsil olarak tanımlayan Tuncer (2006: 168), aşkın ya da eksik temsil oranlarının, temsilde adalet işlevine öncelik veren sistemlerde düşük düzeylerde olduğunu; yönetimde istikrar ilkesini öne çıkaran seçim sistemlerinde ise yüksek düzeylerde olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla, nispi seçim sistemlerinde aşkın-eksik temsilin düşük; ancak çoğunluk sistemlerinde yüksek olduğu söylenebilir.

Özet olarak, seçim sistemlerinden çoğunluk sistemlerinin avantaj ya da dezavantaj olarak sayılabilecek genel özellikleri şunlardır:

- Çoğunluk sistemleri, seçim sistemlerinin siyasal istikrar işlevini öne çıkarır.

- Bir ülkede çoğunluk sistemi uygulanıyorsa, genellikle seçimler güçlü bir siyasal partinin tek başına iktidarı elde etmesiyle sonuçlanır.
- Aşkın-eksik temsil düzeyi çoğunluk sisteminde fazladır.
- Genellikle siyasal partiler aldıkları oy oranına göre orantısız denilebilecek oranda fazla temsil sağlayabilirler ya da oy oranı fazla olmasına rağmen parlamentoda temsil elde edemezler.
- Küçük siyasal partilerin çoğunluk sistemlerinde parlamentoda temsil edilme ihtimalleri düşüktür.
- Büyük siyasal partilerin tek başlarına iktidar olma ihtimalleri yüksek olduğu için, seçim iletişimi sırasında sadece gerçekleştirebilecekleri vaatleri sıralarlar.
- Seçmen davranışı açısından ele alındığında ise seçmenler küçük siyasal partilerin temsiliyet ihtimalini düşük gördüğü için oyunu büyük siyasal partilere yönlendirebilir.
- Birçok seçmenin oyu parlamentoda temsil edilemediği için, seçmen hayal kırıklığı ya da güvensizlik yaşayabilir.
- Genellikle bir büyük siyasal partinin iktidar olmasıyla sonuçlandığı için, kalan siyasal partiler arasında çok güçlü bir muhalefet oluşabilir.
- Genellikle koalisyon gibi sonuçlar doğurmadığı için, çoğunluk sistemi uygulanan ülkelerde daha az siyasi/ekonomik kriz ve daha fazla siyasal istikrar görülebilir.

Seçim sistemlerinden nispi temsil sistemlerinin avantaj ya da dezavantaj sayılabilecek genel özellikleri ise şunlardır:

- Nispi temsil sistemleri, seçim sistemlerinin temsilde adalet işlevini öne çıkarır.
- Temsilde adalet işleviyle beraber, seçmen oylarının büyük çoğunluğu parlamentoda temsil edilir.
- Birçok farklı siyasal fikir, dini görüş, etnik grup vb. aynı anda parlamentoda yer almış olur.
- Aşkın-eksik temsil düzeyi nispi temsil sistemlerinde düşüktür.
- Genellikle siyasal partiler, aldıkları oy oranına oldukça yakın bir oranda parlamentoda temsil edilirler.

- Demokrasinin önemli bir koşulu olan çoğulculuğun o ülkede yerleşmesine olanak sağlamaya yardımcı olur.
- Parlamentoda yer alan iktidar ve muhalefet partileri arasında görüş ayrılıkları ya da birtakım krizler yaşanabilir.
- Genel geçer ve kesin olarak siyasal istikrarsızlığa sebep olduğu söylenemez, ancak siyasal parti tutum ve davranışlarına göre uygulandığı ülkelere siyasal ya da ekonomik krizler getirebilir.
- Seçmen davranışı açısından ele alındığında ise, çoğunluk sistemine göre seçmen kendini oy verirken temsil edilememe endişesi olmayacağı/ az olacağı için daha özgür hissedebilir.

Uygulanışı açısından seçim sistemleri kadar, seçim çevrelerinin belirlenmesi de tartışmalı bir konudur. Bu bağlamda, seçim çevrelerinin belirlenmesinde uygulanan gerrymandering, temsili demokrasinin işleyişi açısından bazı dezavantajlara sahiptir. Sartori (1994), özellikle partizan gerrymandering uygulamalarını "hilekar" olarak nitelendirmiştir. Benzer şekilde, gerrymandering literatürde "seçim hilesi" olarak yer bulmaktadır. Seçim sistemlerini düzenleyenler, ağırlıklı olarak mevcut iktidarın lehine düzenlemeler gerçekleştirirken; toplumun diğer kesimlerinin temsilini zorlaştırmaktadır. Bu doğrultuda, seçim çevrelerinin aleyhine düzenlendiği kesimin haklarının da ihlal edildiği bir gerçektir. Ayrıca, bu uygulamalar toplumda belli bir kesimin hak ihlaline sebep olduğundan, toplumda çatışma ve kutuplaşmalara da yol açabileceği öngörülebilir.

Hem çoğunluk sistemi için hem de nispi temsil sistemi için ideal ya da kusursuz demek imkansızdır. Her ikisinin de işlevi birbirinden oldukça farklıdır. Belki de ideal bir seçim sistemi hem siyasal istikrarsızlığın hiç olmadığı, hem de parlamentoda birçok farklı görüşün temsil edildiği adaletli bir sistemi gerektirmektedir. Ancak, iki sistemin işlevi gereği bunu aynı anda yapmak mümkün olmayacaktır. Özbudun (1996: 533) ideal seçim sistemi ile ilgili şunları söylemiştir: *"Türkiye için nasıl bir seçim sistemi? sorusu için iki yanılgıya düşülmektedir. Bunlardan ilki, ideal bir seçim sisteminin seçim adaleti veya orantılılık ile hükümette istikrar ilkelerini bağdaştıran bir sistem olduğudur. Oysa bu iki ilke, birbirine tamamen zıttır. Yönetilebilirliği sağlamaya çalıştığımız ölçüde adalet ilkesinden, temsilde adaleti gerçekleştirmeye çalıştığımız*

ölçüde de yönetilebilirlikten ödün vermek zorunludur. Dolayısıyla belki iki ilkeyi bağdaştırmaktan değil, iki ilkeden de belli ölçülerde ödün vererek ortalama bir yol bulmaktan söz etmek daha doğru olur. Hangi ilkeden ne ölçüde ödün verilmesi gerektiği ise, bilimsel olarak cevaplandırılması mümkün olmayan, ülkeden ülkeye ve dönemden döneme değişen siyasal bir tercihtir."

Nispi temsil sisteminin "temsilde adalet" işlevi ile, çoğunluk sistemlerinin "siyasal istikrar" işlevleri birbirine amaçları gereği karşıtlık yarattıkları için iki sistemi birleştirerek yeni bir seçim sistemi önermek kolay değildir. Ancak Özbudun'un (1996) da ifade ettiği gibi, her iki seçim sisteminin ilkelerinden farklı oranlarda ödün vererek, yeni sistemler üretilebilir ki bu seçim sistemlerine karma sistemler denmektedir ve "seçim mühendisliği" ile yapıldıkları için sayıları sınırsızdır. Hangi işlevden, (istikrar mı yoksa adalet mi) ne kadar ödün verilmesi gerektiği, o ülkenin birçok özelliğine ve içinde bulunulan zamana göre değişmektedir. Bir ülkenin siyasal kültürü muhakkak ki seçim sisteminin belirlemesinde oldukça etkilidir. Ayrıca seçim sistemleri de siyasal kültürü etkilemekte, bu karşılıklı etkileşim dinamik bir şekilde birbiri ardı sıra devam ediyor görünmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİYASAL KÜLTÜRE YANSIMALARI AÇISINDAN TÜRKİYE'DE SEÇİM SİSTEMLERİ VE SEÇİM İLETİŞİMİ

1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın temel amacı, seçim sistemleri ve siyasal kültür ilişkisini esas alarak, Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemleri ve iletişiminin Türkiye siyasal kültürüne yansımalarını incelemektir. Araştırma kapsamında, Milletvekili Genel Seçimlerinin dönemsel olarak, siyasal kültür perspektifinde sonuçları incelenmiştir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda yanıtı aranan sorular şunlardır:

a. 2000 ve 2020 yılları arasında uygulanan seçim sistemlerinin yapısal özellikleri nelerdir?
b. 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde seçim çevre büyüklüğü nasıldır?
c. Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde kullanılan seçim sistemlerinin statik sonuçları bağlamında;
    - Katılım yeterliliğine sahip olan siyasal partiler nelerdir?
    - Seçime katılan siyasal partiler nelerdir?
    - Seçimlere katılım oranları nasıldır?
    - Siyasal partilerin mecliste kazandığı sandalye sayıları nasıldır?
    - Siyasal partilerin parlamentoda elde edilen temsil oranları nasıldır?
d. Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında, Milletvekili Genel Seçimlerinde kullanılan seçim sistemlerinin dinamik sonuçları bağlamında;
    - Seçmen davranışı nasıl şekillenmiştir?
    - Parti davranışları nasıl etkilenmiştir?
e. 2000 ve 2020 arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçim sonuçlarının temsiliyet ve istikrar oranları nasıldır?
f. Gerçekleşen Milletvekili Genel Seçim sonucunda parlamentoda temsiliyet elde eden siyasal partilerin seçim iletişimleri kapsamında resmi

propaganda konuşmalarının içeriği ağırlıklı olarak hangi sorun/konuları kapsamaktadır?

Çalışmada, seçim sistemlerinin Türkiye siyasal kültürüne dönemsel olarak yansımaları 21. yüzyıl dahilinde incelenmiştir. Siyasal kültür, bireyin içinde yaşadığı toplumu yönetimiyle ilgili olarak algıları, bilgileri, eylemleri ve değerleri ile şekillenmekle beraber, o toplumdaki kitle iletişim araçlarının politik rolüne ve siyasal iletişimine de etki etmektedir. Ayrıca, bir ülkede hangi seçim sisteminin uygulanacağına, seçim sisteminin ne gibi özelliklere sahip olduğu ve meydana getireceği sonuçlar göz önünde tutularak karar verilmektedir. 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde uygulanan seçim sistemlerinin siyasal kültür açısından önemli sonuçlar doğurduğu düşünülmektedir. 21. yüzyıl siyasal kültürünün başlangıcı olan bu dönemin, gelecek dönemler için de önemli bir kesit sunabileceği ve Türkiye'de siyasal kültür araştırmalarının sınırlılığa sahip olması; araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

2. Araştırmanın Sınırlılığı

Araştırma, 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen tüm Milletvekili Genel Seçimleri olan toplam beş seçim ile sınırlandırılmıştır. Bu seçimler, kronolojik sıralaması ile şunlardır:

- 3 Kasım 2002 / 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri
- 22 Temmuz 2007 / 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri
- 12 Haziran 2011/ 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri
- 1 Kasım 2015 / 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri [3]
- 24 Haziran 2018 / 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri

Bu sınırlandırılmanın yapılmasındaki en temel sebep; günümüze en yakın dönem olan süreci kapsaması; yeni bir yüzyılın başlangıcı olması; hem dünyada hem de

[3] Sıralama olarak 24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinden, 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine geçilmiş olmasının sebebi, 7 Haziran 2015 tarihinde gerçekleşmiş olan 25. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin iptal edilerek yerine 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen 26. dönem Milletvekili Genel Seçimleri ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil elde eden siyasal partilerin belirlenmiş olmasıdır (Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2015).

ülkemizde birçok alanda olduğu gibi politik kültür anlamında da yenilenmenin başlangıcı olarak 21. yüzyılın büyük bir öneme sahip olmasıdır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, sosyal bilimlerde niteliksel araştırma paradigması çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. İlk aşaması, seçim sistemleri ve siyasal kültür kavramları açısından derinlemesine bilgi sondajını, dolayısıyla da geniş bir alan yazın taramasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda, birinci ve ikinci bölümlerde eleştirel literatür taraması gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın üçüncü bölümünde çalışmanın temel amacı gereği iki ayrı yöntemden faydalanılmıştır. Bunlardan ilki, seçim sistemlerinin ve doğurduğu sonuçların analizinin gerçekleştirilmesi için kullanılan betimsel istatistiksel yöntemdir. Diğer yöntem ise, seçim iletişimi kapsamında propaganda konuşmalarını incelemek için yararlanılan eleştirel söylem analizidir.

3.1. Betimsel İstatistiksel Analiz

Betimsel istatistiksel analizde temel amaç, bir değişkene ait veri setini kantitatif veya grafik şeklinde ifade edip özetlemektir. Betimleyici analizde kullanılan temel araçlar tablolar, grafikler, merkezi eğilim ve değişkenlik ölçüleridir (Gürbüz ve Şahin, 2016: 220). Bu çalışmada, 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 seçimlerinin ortaya çıkardığı oransal sonuçlar, belirlenen indeksler doğrultusunda betimsel istatistiksel yöntem ile analiz edilmiştir. Bahsedilen bu indeksler, Lijphart'ın (2006) "seçim eşiği indeksi" ile "temsili orantısızlık indeksi" ve Gallagher'in (1991) "seçim orantısızlığı indeksi"dir.

Lijphart'ın (2006: 153) "Seçim Eşiği Indeksi" kapsamında formülü şu şekildedir:

$$G = \%75/ M+1$$

Formülde G, seçim eşiğini; M ise seçim çevresi büyüklüğünü ifade etmektedir. Formül doğrultusunda, her seçim dönemindeki seçim çevre büyüklüğü yani seçim

eşikleri elde edilerek betimsel istatistiksel analizi gerçekleştirilmiştir. Lijphart'ın (2006: 157) bir diğer indeksi olan "temsili orantısızlık indeksi" ile seçim sonuçlarına göre parlamentoda temsiliyet elde etmiş siyasal partilerin temsili orantısızlıkları hesaplanmıştır. Bu formüle göre, siyasal partinin seçimlerde aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi birbirinden çıkarılmakta ve böylece temsili orantısızlıkları ortaya konmaktadır.

Betimsel istatiksel analiz kapsamında yararlanılan bir diğer indeks temsilde adaleti ölçümlemek amacıyla kullanılmıştır. Her seçim döneminin temsili orantısızlıklarını, dolayısıyla da temsiliyet ve istikrar oranlarını ölçmek amacıyla 1991 yılında Michael Gallagher tarafından geliştirilen "Gallagher İndeksi" kullanılmıştır (Gallagher, 1991: 39):

$$G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$$

Bu formülde G, temsili orantısızlığı ifade etmektedir. Formül gereği, her partinin aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın karesi alınmakta, farklar toplanarak bulunan toplam ikiye bölünmekte ve son olarak da karekökü alınmaktadır. Bu işlem neticesinde, her seçim döneminin temsili orantısızlıkları yüzde olarak sunulmuştur. Böylece seçim sistemlerinin iki işlevi olan temsilde adalet ve siyasal istikrarın ne oranda var olduğu sorgulanmıştır.

3.2. Eleştirel Söylem Analizi

Tez kapsamında yararlanılan bir diğer bilimsel araştırma yöntemi, eleştirel söylem analizidir. Araştırmada, parlamentoda temsil elde eden siyasal partilerin, TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmaları deşifre edilmiş ve eleştirel söylem analizi gerçekleştirilmiştir. Bu konuşmalar, seçimlerden önce TRT 1'de yayınlanmakta olup, Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim takviminde yer almaktadır. Siyasal parti adına konuşma yapmak isteyen liderler, Yüksek Seçim Kurulu'nun belirlediği tarihten önce 10 dakikalık konuşmaları için başvuru gerçekleştirmektedir. Konuşma sırasının kura ile belirlendiği bu propaganda konuşmalarının seçimlerden hemen önce

gerçekleşmesi, son konuşma olması ve siyasal partilerin hangi konuları/sorunları önemsediğinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, siyasi liderlerin TRT 1'de seçimlerden hemen önce yaptıkları resmi propaganda konuşmaları eleştirel söylem analizi ile incelenmiştir. Eleştirel söylem analizinin en temel özelliklerini Wodak şu şekilde ortaya koymuştur (Wodak, 2001: 5-6):

1. Dil, sosyal bir olgudur.

2. Bu sosyal olgu, sadece bireylerin değil, aynı zamanda kurumlar ile sosyal grupların da dil içeriğindeki özel anlam ve değerlerini sistematik bir biçimde ortaya koyar.

3. Metinler, iletişim açısından toplum ile bağıntıya sahip birimlerdir.

4. Okuyucular veya dinleyiciler, bu metinler ile olan ilişkilerinde pasif alıcılar değildir.

Tüm bu temel özelliklerin yanı sıra Wodak, eleştirel söylem analizinin ayrıntılı özellikleri kapsamında, yöntemin disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip olduğunu ifade etmiştir. Özellikle toplumlardaki sorunların karmaşık olduğu ve tek bir perspektif içinde anlaşılamayacağı varsayılarak, çeşitli disiplinlerdeki kuramlardan yararlanıldığını vurgulamıştır. Wodak'a göre, bu yaklaşımın yararlandığı kuramlar ve yöntemler eklektiktir. İnceleme nesnesini açıklamaya ve araştırmaya yönelik olarak çeşitli kuram ile yöntemlerden faydalanılmaktadır. Analiz kategorileri ile araçları ise evre ve prosedürlere bağlı kalınarak gerçekleştirildiği kadar, inceleme nesnesine göre de tanımlanmaktadır. Bu durum, eklektizm kadar pragmatizmi de gerekli kılmaktadır. Bu anlamda, büyük kuramların temel fayda sağlayacağı kadar, belirli analizlerde orta ölçekli kuramlar da amaca fayda sağlamaktadır (Wodak'tan akt. Evre, 2009: 137-138).

Evre (2009: 139), eleştirel söylem analizini hem kuramsal hem de pratik bir yaklaşım olarak tanımlayarak, tek bir kurama, perspektife veya yönteme dayanmadığını vurgulamıştır. Bu bağlamda, eleştirel söylem analizinin, *farklı yaklaşımların yaklaşımı* haline geldiğini; dolayısıyla birçok farklı kuramsal, yöntemsel yaklaşımı bünyesinde barındıran bir analiz tekniği olduğunu ifade etmiştir.

Bunlara ek olarak, Palmer (2008: 302), metinlerde söylenmeyen/söylenemeyenleri bulabilmenin önemini vurgulayarak; bunun için de metnin ötesine gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu anlamda, siyasal liderlerin hangi konulara propaganda konuşmalarında yer verdiği kadar hangi sorunlara yer vermediği de önem taşımaktadır. Siyasal liderlerin, sosyal sistemi karşılayan değerlere söylemlerinde yer verip vermediği eleştirel söylem analizi ile araştırılmıştır.

Çalışmada eleştirel söylem analizinden yararlanılmasının temel nedeni, seçim sistemi iletişimini, siyasal kültüre yansımaları açısından değerlendirmektir. Bu doğrultuda, Wodak'ın eleştirel söylem analizini eklektik yapı ile açıklaması ve eklektisizm kadar gerekli gördüğü pragmatizm araştırma modelinin dayanak noktasını oluşturmuştur. Bu çerçevede, analitik olarak Talcott Parsons'ın sosyal sistemin (toplumun) alt sistemler modelinin salt tabaka boyutundan yararlanılmış; seçim iletişimi kapsamında siyasal parti liderlerinin söylemlerinde var olan vaatlerin, sorunların ve bu sorunlara yönelik olarak ortaya koydukları çözümlerin; sosyal sistem ihtiyaçlarından ne kadarını karşılayabildiği eleştirel söylem analizi ile ortaya konmuştur.

Sosyal sistem ihtiyaçları, Parsons'ın ortaya koyduğu değerleri ifade etmektedir. Sosyal sistem ihtiyacını karşılayan değerler, Talcott Parsons'ın AGIL olarak ifade ettiği dört otonom sistemdir. Bunlar; Adaptation (uyum), Goal Attainment (hedefe ulaşma veya amaç gerçekleştirme), Integration (bütünleşme) ve Latency (örüntü sürdürme)'dir. Bu işlevlerle ilgili alt sistemler ise ekonomik sistem, politik sistem, sosyal sistem ve değerler sistemidir (Aktaran Erjem, 2012: 59). Duverger'ye göre (2007: 240); Talcott Parsons'ın modeli bir bakıma Einstein'ın "E = MC2" formülünün fizik evreninin tümünü açıklamaya çalışması gibi, tüm toplumsal olayları kapsama amacı taşır. Toplumsal tabakalaşma literatüründe tabakalaşma kavramını savunanlar genellikle işlevselciler iken tabakalaşmaya sosyal sınıf açısından yaklaşanlar da sosyal eşitisizlik kavramını kullanmayı tercih etmektedirler. Bazı durumlarda ise her iki tarafın da işlevselci ve sosyal sınıf yaklaşımı sentezleyip birlikte kullandıkları da olur (Aydın, 2015: 236-7).

Bu eksende, seçim iletişimi araştırmaları alanının geniş gamı içindeki temel motifleri bir kültür, yapı ve eylem örgüsü içinde sentezleyerek analiz etmek

amaçlanmıştır. Dolayısıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanan siyasal partilerin toplumsal gereksinimleri karşılamaya yönelik ne vaat ettikleri seçim iletişimi açısından önem taşıdığı için araştırmada bu şekilde bir tasarıma gidilmiştir.

Tüm bu önermelerle, her seçim döneminden önce TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmaları söylem analizine tabi tutulmuştur. Siyasal liderlerin ne kadar süre ile ekonomik sistem, politik sistem, sosyal sistem ve değerler sistemi üzerinde durduğu araştırılmıştır. Ayrıca kendilerine verilen bu kısıtlı 10 dakika içerisinde, hangi vaatlerde bulunduğu ve alt yapılardan hangisini daha fazla önemsediği hakkında bulgular ortaya konmuştur. Böylece, 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerindeki seçim iletişiminin, Türkiye siyasal kültürüne olan yansımaları tartışılmıştır.

4. Türkiye'de 2000 Sonrası Seçim Sistemleri Ve Seçim İletişimi

4.1. Milletvekili Genel Seçimleri: 2002 Dönemi Seçim İletişimi

4.1.1. Dönem Seçim Sistemi

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi ile gerçekleştirilmiş ve ülke barajı uygulanmıştır. Ülke genelinde uygulanan baraj, % 10 olup; seçim sonuçlarına göre % 10'luk barajı aşabilen siyasal partiler ve bağımsız milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir.

4.1.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü

Bir seçim çevresinin büyüklüğü o seçim çevresinden seçilecek temsilcilerin sayısı anlamına gelmektedir. Bu kavram, seçim çevresinin coğrafi büyüklüğünden veya bölgedeki seçmenlerin sayısal büyüklüğünden tamamen farklıdır (Lijphart, 2006: 150). Seçim çevresi büyüklüğünün seçim bölgesindeki nüfusa orantılı bir şekilde belirlenmesi sistemde orantısızlığın giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Seçim çevresi büyüklüğünün iki farklı dinamik sonuçlarından bahsedilebilir. Bunlar istikrar ve temsiliyettir. Özellikle nispi sistemlerde seçim çevresi büyüklüğü seçim sonuçlarında o kadar oranlılık sağlamaktadır. Özet olarak seçim çevresi

büyüklüğü ile temsiliyet doğru orantılıdır ve bunun sonucunda seçim çevresi ne kadar büyürse mecliste temsil sağlayan parti sayısı da o kadar artmaktadır.

Lijphart (1997: 74-75) seçim çevresi büyüklüğünü "etkin baraj" olarak adlandırmıştır. Bu tanımlamaya göre seçim bölgelerinin çıkartacağı milletvekili sayısı eğer nüfus sayısına orantısız bir biçimde belirlenirse oyların değerleri arasında adaletsizlikler olacaktır. Ayrıca da seçim çevresi ne kadar küçülürse (milletvekili sayısı ne kadar azalırsa) o oranda orantısızlık olacaktır. Özet olarak seçim çevresi büyüklüğü ile etkin baraj arasında ters orantı vardır. Seçim çevresi ne kadar fazla olursa, etkin baraj o kadar azalmış olacak ve temsilde adalete o kadar yaklaşılmış olunacaktır. Lijphart'ın (2006: 153) "seçim eşiği" tanımı kapsamında formülü şu şekildedir:

$$G = \%75/ M+1$$

Bu işleme göre, seçim çevresinde 1 milletvekili çıkarılacağı belirlenen bir yerde oyların en az % 37,5 alınmış olması gerekir ve etkin baraj % 37,5'tur. İşlemde "G" Etkin Baraj" iken, M ise "Seçim Çevresi Büyüklüğü'dür.

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde illerin çıkaracağı milletvekili sayıları 22 Ekim 2000 tarihinde yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına ve yine diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 4. ve 5. Maddelerine göre belirlenmiştir.

3 Kasım 2002, 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin seçim çevre büyüklükleri ve bu seçim çevre büyüklüklerine göre Lijphart'ın "G = %75/ M+1" formülü doğrultusunda hesaplanıp elde edilen etkin baraj oranları Tablo 5'te belirtildiği gibidir:

Tablo 5: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü

SEÇİM BÖLGESİ	SEÇİM ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ	ETKİN BARAJ
İstanbul 1	24	% 3
İstanbul 2	21	% 3,4
İstanbul 3	25	% 2,8
Ankara 1	15	% 4,6
Ankara 2	14	% 5
İzmir 1	12	% 5,7
İzmir 2	12	% 5,7
Adana	14	% 5
Adıyaman	5	% 12,5
Afyonkarahisar	7	% 9,3
Ağrı	5	% 12,5
Amasya	3	% 18,7
Antalya	13	% 5,3
Artvin	2	% 25
Aydın	8	% 8,3
Balıkesir	8	% 8,3
Bilecik	2	% 25
Bingöl	3	% 18,7
Bitlis	4	% 15
Bolu	3	% 18,7
Burdur	3	% 18,7
Bursa	16	% 4,4
Çanakkale	4	% 15
Çankırı	3	% 18,7
Çorum	5	% 12,5
Denizli	7	% 9,3
Diyarbakır	10	% 6,8
Edirne	4	% 15

Elazığ	5	% 12,5
Erzincan	3	% 18,7
Erzurum	7	% 9,3
Eskişehir	6	% 10,7
Gaziantep	10	% 6,8
Giresun	5	% 12,5
Gümüşhane	2	% 25
Hakkari	3	% 18,7
Hatay	10	% 6,8
Isparta	5	% 12,5
Mersin	12	% 5,7
Kars	3	% 18,7
Kastamonu	4	% 15
Kayseri	8	% 8,3
Kırklareli	3	% 18,7
Kırşehir	3	% 18,7
Kocaeli	9	% 7,5
Konya	16	% 4,4
Kütahya	6	% 10,7
Malatya	7	% 9,3
Manisa	10	% 6,8
Kahramanmaraş	8	% 8,3
Mardin	6	% 10,7
Muğla	6	% 10,7
Muş	4	% 15
Nevşehir	3	% 18,7
Niğde	3	% 18,7
Ordu	7	% 9,3
Rize	3	% 18,7
Sakarya	6	% 10,7

Samsun	9	% 7,5
Siirt	3	% 18,7
Sinop	3	% 18,7
Sivas	6	% 10,7
Tekirdağ	5	% 12,5
Tokat	7	% 9,3
Trabzon	8	% 8,3
Tunceli	2	% 25
Şanlıurfa	11	% 6,25
Uşak	3	% 18,7
Van	7	% 9,3
Yozgat	6	% 10,7
Zonguldak	5	% 12,5
Aksaray	4	% 15
Bayburt	2	% 25
Karaman	3	% 18,7
Kırıkkale	4	% 15
Batman	4	% 15
Şırnak	3	% 18,7
Bartın	2	% 25
Ardahan	2	% 25
Iğdır	2	% 25
Yalova	2	% 25
Karabük	3	% 18,7
Kilis	2	% 25
Osmaniye	4	% 15
Düzce	3	% 18,7

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2002.

2002 seçimlerinde üç şehir olan İstanbul, İzmir ve Ankara birkaç seçim bölgesine ayrılmıştır. İstanbul 3; İzmir ve Ankara ise 2'şer seçim bölgesine ayrıştırılmıştır. Bu doğrultuda Lijphart'ın etkin baraj formülü doğrultusunda hesaplanan oranlara göre en düşük seçim barajına sahip bölgeler sırasıyla İstanbul 3. Bölge, İstanbul 1. Bölge ve

İstanbul 2. Bölgedir. Bu sıralamayı Ankara 1. Bölge izlemektedir. İstanbul 3. Bölge % 2,8; İstanbul 1. Bölge % 3; İstanbul 2. Bölge % 3,4 ve Ankara 1. Bölge % 4,6 oranında etkin baraj oranlarına sahiptir.

Etkin barajın en yüksek olduğu iller ise yine seçim çevresi en küçük olan ve en az milletvekili çıkaracak iller olarak belirlenmiştir. Bu iller % 25 etkin baraj oranıyla Artvin, Bilecik, Gümüşhane, Yalova, Iğdır, Tunceli, Bartın, Bayburt ve Kilis olarak belirlenmiştir.

Etkin baraj oranları seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısına göre şekillenmektedir. Çıkarılacak milletvekili sayıları ise nüfus sayımları doğrultusunda belirlendiğinden, nüfus sayımı da etkin barajın artması ya da azalmasında etkin bir değişkendir. 2002 yılında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde, nüfusun fazla olduğu illerde etkin baraj düşerken, nüfusun az olduğu illerde bu baraj yükselmektedir. Böylece büyük iller daha fazla milletvekili ile temsiliyet elde edebilirken; küçük iller daha az milletvekili ile parlamentoda daha az oranda temsiliyet sağlamaktadır

4.1.3. Seçimlerin Statik Sonuçları

Seçim sistemlerinin statik sonuçları; seçimlerin sayısal sonuçlarını ifade etmekte ve öncelikle meclisteki parti sayısını belirlemektedir. Örneğin bazı sistemler koalisyonlara/çok partililiğe sebep olurken bazıları da tek partililiğe veya daha az partinin temsil edilmesine sebep olurlar. Ayrıca, hangi partinin mecliste ne oranda temsil edildiği de seçim sistemlerinin statik sonuçları arasındadır. Örneğin bazı sistemler küçük partilerin temsiliyetini yok edebilir veya az temsil edilmesine sebep olabilir veya tam tersi olarak daha fazla küçük partinin temsil edilmesine olanak sağlayabilir. Bu bağlamda, Milletvekili Genel Seçimlerinin statik sonuçları; katılım yeterliliğine sahip olan siyasal partiler, seçime katılan partiler; seçmenlerin seçimlere katılım oranı; partilerin mecliste kazandığı sandalye sayısı ve bu sayıların meclisteki temsiliyet oranı ekseninde analiz edilmiştir.

22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılma yeterliliğine sahip siyasi partilerin sayısı 23 olup, Tablo 6'da listelendirilmiştir.

Tablo 6: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler

No	Siyasal Parti
1	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Anavatan Partisi
3	Aydınlık Türkiye Partisi
4	Bağımsız Türkiye Partisi
5	Büyük Birlik Partisi
6	Cumhuriyet Halk Partisi
7	Demokrat Parti
8	Demokrat Türkiye Partisi
9	Demokratik Halk Partisi
10	Demokratik Sol Parti
11	Doğru Yol Partisi
12	Emeğin Partisi
13	Halkın Demokrasi Partisi
14	İşçi Partisi
15	Liberal Demokrat Parti
16	Millet Partisi
17	Milliyetçi Hareket Partisi
18	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
19	Saadet Partisi
20	Türkiye Komünist Partisi
21	Yeni Türkiye Partisi
22	Yeniden Doğuş Partisi
23	Yurt Partisi

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2002.

22. dönem seçim sonuçlarına göre seçimlere katılan siyasal partiler, seçmenlerin seçimlere katılım oranı, siyasal partilerin kazandığı milletvekili sayıları ve yüzdelik oranları sırasıyla Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Toplam Seçmen Sayısı		41.407.027	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		32.768.161	
Geçerli Oy Sayısı		31.528.783	
Geçersiz Oy Sayısı		1.239.378	
Seçime Katılım Oranı		**%** 79,14	
Siyasal Parti:	**Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı**	**Milletvekili Sayısı:**	**Oran:**
Adalet ve Kalkınma Partisi	10.808.229	363	% 34,28
Cumhuriyet Halk Partisi	6.113.352	178	% 19,39
Doğru Yol Partisi	3.008.942	0	% 9,54
Milliyetçi Hareket Partisi	2.635.787	0	% 8,36
Genç Parti	2.285.598	0	% 7,25
Demokratik Halk Partisi	1.960.660	0	% 6,22
Anavatan Partisi	1.618.465	0	% 5.13
Saadet Partisi	785.489	0	% 2,49
Demokratik Sol Parti	384.009	0	% 1,22
Yeni Türkiye Partisi	363.869	0	% 1,15
Büyük Birlik Partisi	322.093	0	% 1,02
Bağımsızlar	314.251	9	%1,00
Yurt Partisi	294.909	0	% 0,94
İşçi Partisi	159.843	0	% 0,51
Bağımsız Türkiye Partisi	150.482	0	% 0,48
Özgürlük ve DayanışmaPartisi	106.023	0	% 0,34
Liberal Demokrat Parti	89.331	0	% 0,28
Millet Partisi	68.271	0	% 0,22
Türkiye Komünist Partisi	59.180	0	% 0,19
Toplam	31.528.783	550	% 100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2002.

Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan partilerin milletvekili sayıları ve bu milletvekili sayısının meclisteki oranları, Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri'nde Milletvekili Sayısı ve Oranları

Siyasal Parti	Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı
Adalet ve Kalkınma Partisi	10.808.229	363	% 66
Cumhuriyet Halk Partisi	6.113.352	178	% 32,36
Bağımsızlar	314.251	9	% 1,63
Toplam	17.235.832	550	% 100

4.1.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi

Seçim sistemlerinin statik sonuçları sayısal olarak partilerin kazandığı milletvekili sayılarını ifade ederken, dinamik sonuçlar bu sayısal verilerin siyasal olarak etkilerini açıklamaktadır. Bu nedenle seçim sistemlerinin dinamik sonuçları seçmen davranışı ve parti davranışı çerçevesinde ele alınmıştır.

4.1.4.1. Seçmen Davranışı

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen, 22. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, 2000'li yıllarda gerçekleşen tüm milletvekili seçimleri içerisinde katılımın en düşük olduğu seçim yılıdır. Türkiye genelinde seçimlere katılım oranı % 79,14'tür.

2002 seçimleri sadece katılım bağlamında değil, farklı noktalarda da seçmen davranışı açısından diğer seçim dönemlerine göre farklı bir tablo çizmektedir. Bunlardan en önemlisi, seçmenin bu seçim döneminde çeşitlilik gösterecek küçük-büyük birçok siyasal partiye oy vermiş olmasıdır. Öyle ki, % 1'in altında kalan siyasal partinin en fazla olduğu seçim dönemi 2002 seçimleridir. Seçmen, bu dönem seçimlerde oylarını sadece barajı aşacağını düşündüğü siyasal partilere değil, birçok farklı partiye vermiştir. Seçmenin bu davranışının en önemli ve belirgin sonucu; diğer seçim dönemlerinde barajı aşan büyük siyasal partilerin bu dönem barajın altında kalarak parlamentoda temsil sağlayamamış olmasıdır.

% 1'in altında kalan siyasal partiler Yurt Partisi, Bağımsız Türkiye Partisi, İşçi Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Liberal Demokrat Parti, Millet Partisi ve Türkiye Komünist Parti'dir. Bu partiler dışında seçime katılan tüm partiler seçmenden % 1'in üzerinde oy almıştır.

Seçmen davranışı açısından 2002 seçimlerinin bir diğer önemi; seçmenin Adalet ve Kalkınma Partisi'ne % 34,28 oranında oy vermiş olmasıdır. Böylece ilk kez 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi iktidar olmuş, bundan sonraki her seçimde ise tekrar iktidarı kazanmıştır. Parti, 2001 yılında kurulmuş olmasına rağmen, toplumun % 34'lük bir seçmen kitlesinden oy elde etmiştir.

2000 sonrası seçim dönemlerinde, Milliyetçi Hareket Partisi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet sağlayamadığı tek seçim dönemi 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimleridir. Seçmenden aldığı oy oranı diğer seçim dönemlerine göre düşüktür ve sıralamaya göre baraja giremeyen ikinci siyasal parti olmuştur. Doğru Yol Partisi % 9,54; Milliyetçi Hareket Partisi ise % 8,36 oranında seçmenden oy almış, her iki parti de % 10'un altında oy alarak temsiliyet sağlayamamıştır.

2 Kasım 2002 seçimleri, seçmenin oy verme davranışında, siyasal parti açısından en fazla çeşitlilik gösterdiği seçim dönemidir. Seçmen oyları diğer yıllara oranla daha fazla siyasal partide çeşitlenmiştir. Seçmen oyu % 10'luk ülke barajına takılıp birçok partinin temsil edilemese de seçmen davranışı açısından 2002 seçimlerinin barajı düşünmeden oy verdiği bir dönem olarak değerlendirilebilir. Toplam 7 siyasal parti % 5'in üzerinde seçmenden oy almıştır ki bu durum 2000 sonrasında gerçekleşen seçimler arasında bir ilktir.

4.1.4.2. Parti Davranışı

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde 23 siyasal parti katılım yeterliliğine sahipti. 23 siyasal partinin 19'u bu seçim döneminde seçimlere katılmıştır. Aydınlık Türkiye Partisi, Demokrat Türkiye Partisi, Demokrat Parti, Emeğin Partisi ve Halkın Demokrasi Partisi seçimlere

katılmamıştır. 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri, katılım yeterliliğine sahip olup, en fazla oranda siyasal partinin katılım sağladığı seçim dönemi olmuştur.

Hem seçmen davranışı hem de parti davranışı açısından 2002 seçimlerinin % 10 ülke barajı engelini en az göz önünde bulundurduğu seçim dönemi olduğu söylenebilir. Çünkü, seçmen oylarını siyasal partiler arasında çeşitlendirirken, siyasal partiler de diğer küçük partilerle birleşme yoluna gitmeden genellikle tek olarak seçimlere katılmışlardır. Diğer seçim dönemlerinde katılım yeterliliğine sahip olmasına rağmen, daha fazla siyasal parti çeşitli sebeplerle (diğer partileri destekleme, birleşme veya bağımsız aday gösterme gibi) katılmamış olmasına rağmen 2002 seçimlerine sadece beş siyasal parti katılmamıştır.

2002 seçimlerinin önemli bir dinamik sonucu; katılıma sahip birçok siyasal parti olmasına rağmen sadece iki partinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanmış olmasıdır. Seçmen oylarının çok fazla farklı partide çeşitlenmiş olması, partilerin % 10 ülke barajı engeline takılmalarına sebep olmuş; böylece sadece iki siyasal parti ve 9 bağımsız milletvekili % 10'un üzerinde oy alarak parlamentoda temsil sağlamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi **%** 34,28 oranında oy alarak 363 milletvekili ile, Cumhuriyet Halk Partisi ise % 19,39 oranında oy alarak 178 milletvekili ile parlamentoda temsil sağlamıştır.

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçim sonuçları parti davranışı açısından kendinden önceki dönemlere göre birkaç açıdan farklılaşmaktadır. 21. yüzyıl siyasal kültür tarihinin başlangıcını oluşturabilecek bu seçimlere hem sağ hem de sol partiler geniş bir yelpazede katılım göstermiş ve toplam 19 parti seçimlere katılmıştır. HADEP kapatıldığı için, onun yerine aynı çizgiyi temsil eden DEHAP seçime girmiştir. Cumhuriyet Başsavcılığı'nın bu partinin, YSK'ya yaptığı bildiride hile yaptığını öne sürmesi ve seçime katılımının yasaklanması hususundaki isteği, YSK tarafından seçimlerde kullanılacak oy pusulalarının basılmış olması sebebiyle reddedilmiştir (Çavdar, 1995: 354). Siyasal parti % 6,22 oranında oy almış ve bu nedenle de parlamentoda temsil elde edememiştir.

22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerini diğer dönemlerden ayıran en belirgin fark; sağ ve sol tendans olmak üzere birçok siyasal partinin seçimlere katılıp belirli

oranlarda seçmenden oy almasına rağmen hiçbir milletvekilini meclise sokamayarak temsiliyet elde edememiş olmasıdır. Bu durum uygulanan seçim sisteminin sonucudur. Örneğin, ülke barajı % 10 değil % 5 üzerinden hesaplandığında, % 5'in üzerinde oy alan siyasal partiler Doğru Yol Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Genç Parti, Demokratik Halk Partisi ve Anavatan Partisi de parlamentoda temsil elde edebilir çıkmıştır.

Niceliksel olarak temsiliyet oranları diğer bölümlerde incelenecektir. Ancak, niteliksel olarak 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyetin oldukça zayıf olduğu söylenebilir. % 10'luk ülke barajı sebebiyle partilerin aldığı oylar boşa gitmiş, temsil sağlayan siyasal partilerin ise aldığı orana göre kazandığı milletvekili sayısı oldukça fazla olduğundan aradaki temsili orantısızlık belirgin bir fark doğurmuştur.

4.1.5 Temsiliyet ve İstikrar

Seçim sistemlerinin ortaya çıkardığı sonuçların, en önemlileri arasında seçimlerin en önemli iki işlevi olan temsiliyet ve istikrar ilkesi gelmektedir. Milletvekili Genel Seçimlerindeki, temsiliyet orantısızlıklarını ölçümlemek için Lijphart'ın (2006) uyguladığı yöntem kullanılmıştır. Öncelikle belli bir seçim için partilerin tek tek orantısızlık dereceleri belirlenecek, daha sonra ise tüm seçimin temsili orantısızlığı hesaplanacaktır.

Belli bir seçim için her bir partinin orantısız temsilini belirlemek oldukça kolaydır: Seçimlerde aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi birbirinden çıkarılır ve basit bir şekilde sonuç ortaya çıkar (Lijphart, 2006: 157). Bu hesaplama sonucunda, 2002 Milletvekili Genel Seçimleri'nde partilerin oy yüzdesi, kazanılan sandalye yüzdesi ve bunların sonucunda oluşan temsili orantısızlık yüzdelik oranları Tablo 9'da belirtildiği gibidir.

Tablo 9: 22. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları

Siyasal Parti	Oy Yüzdesi	Sandalye Yüzdesi	Temsili Orantısızlık
Adalet ve Kalkınma Partisi	% 34,2	% 66	%31,8
Cumhuriyet Halk Partisi	% 19,3	%32,3	% 13
Bağımsızlar	% 1	% 9,5	% 8,5

Seçimlerde partilerin aldığı oy oranında veya oy oranına en yakın oranda temsil edilmesi seçim sistemlerinin temsiliyet işlevi açısından önem taşımaktadır. Erdoğan'a göre (1999: 16) bu tür endekslerde iki oranın birbirine eşit olduğu durumlarda bütün endeksler 0 olacak ve mükemmel oranlılığı gösterecektir.

2002 seçimlerinin siyasal partiler bağlamında temsili orantısızlığın en yüksek olduğu seçim dönemi olduğu söylenebilir. Sadece 2 siyasal parti ve 9 bağımsız milletvekilinin parlamentoda temsil sağlayabilmesi zaten temsiliyetin düşük olduğunu niteliksel olarak göstermektedir. Niceliksel olarak bakıldığında ise Adalet ve Kalkınma Partisi % 34,2 oranında seçmenden oy almış ancak % 66 oranında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet sağlamıştır. Benzer şekilde Cumhuriyet Halk Partisi % 19,3 oranında oy almasına rağmen % 32,3 oranında temsiliyet sağlamıştır. Neredeyse aldıkları oy oranının iki katı kadar temsiliyet kazanan siyasal partilerden Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temsili orantısızlık oranı % 31,8; Cumhuriyet Halk Partisi'nin % 13 olarak hesaplanmıştır. 2000 sonrasında gerçekleşen tüm seçim dönemleri içerisinde Cumhuriyet Halk Partisi en fazla bu seçim döneminde temsili orantısızlık göstermiştir. 2002 seçimlerinde temsil sağlayan bağımsız milletvekilleri ise sadece % 1 oranında oy sağlamış ancak bu durum mecliste % 9,5 oranında temsiliyetle sonuçlanmıştır. Bağımsız milletvekillerinin temsili orantısızlık oranı ise ise % 8,5 olarak hesaplanmıştır.

Tabloda da belirtildiği üzere partilerin seçimler neticesinde elde ettiği oy oranı ile sandalye %si arasındaki mutlak fark ne kadar fazla olursa temsiliyette orantısızlık o kadar artmaktadır. Bu anlamda, seçimlerde partilerin aldığı oy oranında veya oy oranına en yakın oranda temsil edilmesi seçim sistemlerinin temsiliyet işlevi açısından önem taşımaktadır. Erdoğan'a göre (1999: 16) bu tür endekslerde iki oranın birbirine

eşit olduğu durumlarda bütün endeksler 0 olacak ve mükemmel oranlılığı gösterecektir.

Tüm partiler açısından seçimlerde kazanılan oy ile, elde edilen sandalye arasındaki dağılımda meydana gelen sapmaları ölçmek ve böylece 2002 Milletvekili Genel Seçimleri'ndeki temsili orantısızlığı ölçmek amacıyla Michael Gallagher tarafından 1991 yılında geliştirilen Gallagher indeksi kullanılmıştır. Bu endekse göre partinin aldığı oy yüzdesi ile mecliste kazandığı sandalye yüzdesi arasındaki mutlak fark bulunur; mecliste sandalye kazanan her partinin ayrı ayrı kareleri alındıktan sonra toplanır, bu toplam ikiye bölünür ve en son olarak da bu değerin kare kökü alınır (Gallagher, 1991: 39):

$$G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$$

2002 seçimlerinin genel orantısızlık oranı, diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi Gallagher'in "$G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$" formülüne göre hesaplanmış; her partinin aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın karesi alınıp farklar toplanarak bulunan toplam ikiye bölünerek karekökü alınmıştır. Bu hesaplama neticesinde 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsili orantısızlık % 24,55 oranında hesaplanmıştır. 2000'li yıllarda gerçekleşen tüm seçimler içerisinde 2002 seçimlerinde 0'a en uzak oran bu dönem olmuştur. 2000'li yıllarda gerçekleşen tüm seçim dönemleri içerisinde temsili orantısızlığın en yüksek, dolayısıyla da temsilde adaletin en düşük olduğu seçim dönemi 3 Kasım 2002 seçimleridir.

Seçim sistemlerinin "temsilde adalet" ilkesini ölçecek ve mutlak bir sonuç ortaya çıkartacak çok sayıda endeks bulunmasına rağmen "istikrar" ilkesini ölçümleyecek böyle bir endeks mevcut değildir. Ancak seçim sonuçlarına göre oluşan meclisin hükümet kurması ve yaşatma gücü seçim sistemlerinin siyasal istikrara etkisi açısından önem taşımaktadır ve bir kriter olarak ele alınmaktadır.

Seçim sistemlerinden temsilde adalet ilkesinin tersine siyasal istikrarın en yüksek olduğu dönemin 2002 seçimleri olduğu söylenebilir. 2000'li yıllarda

gerçekleşen diğer seçimlerde olduğu gibi Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidara gelmiştir. Diğer seçim dönemlerinden en belirgin farkı; iktidar partisi dışında sadece tek bir partinin parlamentoya girmiş olmasıdır. Bu durum tek bir partinin iktidar partisinin yanında muhalefet partisi olarak yer aldığını ifade etmektedir.

Çalışma içeriğinde daha önce de belirtildiği üzere istikrarı niceliksel olarak ölçmek mümkün değildir ancak, koalisyon kurmaya uygun bir tablonun ortaya çıkmayışı, tek bir partinin iktidarı tek başına elde etmesi o seçim döneminde istikrarın varlığına işaret etmektedir. Bu seçim döneminde % 66 oranında parlamentoda sandalye çoğunluğunu elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar olmuştur. Tüm bu nedenlerle 3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen, 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsilde adaletin oldukça düşük, siyasal istikrarın ise tam tersi şekilde yüksek bulunduğu söylenebilir.

4.1.6 Seçim Propagandası

3 Kasım 2002 tarihinde gerçekleşen, 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin sonuçlarına göre toplam iki siyasal parti, ülke genelindeki % 10 barajını aşarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir. Bu iki siyasal parti; Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'dir.

Her genel seçimden önce TRT 1'de yapılan propaganda konuşmaları Yüksek Seçim Kurulu'nun aldığı kararlar doğrultusunda gerçekleşmektedir. Resmi propaganda konuşmalarına katılım sağlayacak siyasal partiler, Yüksek Seçim Kurulu'nun belirlediği tarihten önce kurula yaptıkları yazılı başvuru ile konuşmalarını gerçekleştirme hakkı elde etmektedir.

22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin propaganda konuşmaları ise Yüksek Seçim Kurulu'nun 414 no'lu kararı doğrultusunda, 15 Ekim 2002 tarihine kadar siyasal partilerin kurula yazılı olarak başvurusunun sonucunda resmi propaganda konuşma haklarını elde etmesiyle gerçekleştirilmiştir. 17 Ekim 2002 tarihinde ise, propaganda konuşmalarının sırası belirlenmiştir. 2 Kasım 2002 günü ise propaganda konuşmaları gerçekleştirilmiştir.

3 Kasım 2002 tarihinde barajı aşarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde eden Adalet Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi ilgili

başvuruları yaparak, resmi propaganda konuşmalarına katılmıştır. İlgili birimlere yazılı ve sözlü başvurular gerçekleştirilmesine rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi'nin döneme ait konuşma içeriğine yazılı, işitsel veya görsel olarak ulaşılamamıştır. İlgili döneme ait arşiv kaydı birimlerde bulunmamaktadır.

4.2.6.1. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, temsil elde eden Cumhuriyet Halk Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Toplam 10 dakika 9 saniye konuşma yapan siyasal partinin söylem analizi kapsamında sürelerine göre yer verdiği konular Grafik 2'te belirtildiği gibidir.

Grafik 2: 22. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

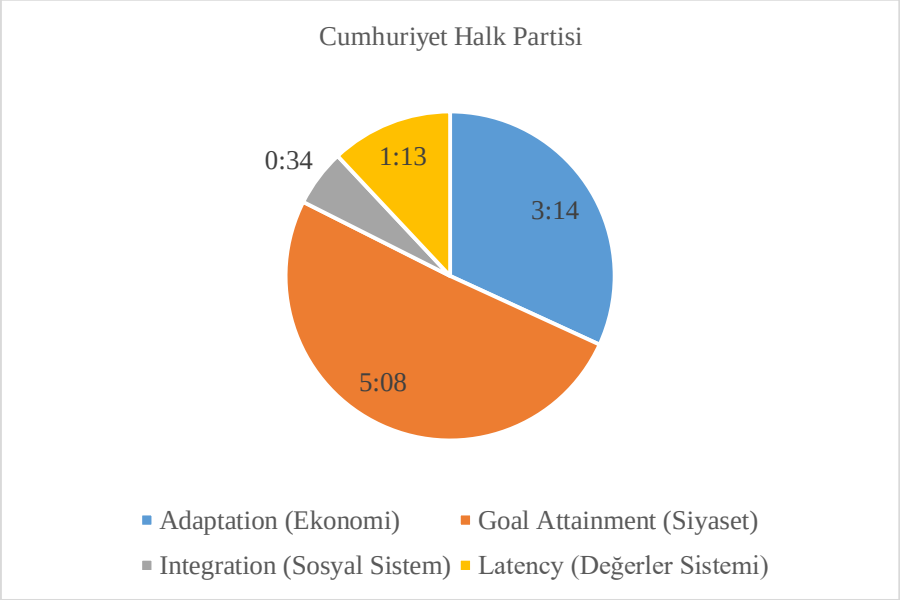

2002 yılında resmi propaganda konuşması yapan Cumhuriyet Halk Partisi'nin söylem içeriğini ağırlıklı olarak siyasi vaat ve eleştirileri oluşturmaktadır. Toplam 10 dakika, 9 saniyelik konuşma içeriğinin 5 dakika 8 saniyesini siyaset; 3 dakika 14 saniyesini ekonomi; 1 dakika 13 saniyesini sosyal haklar ve 34 saniyesini ise değerler sistemi oluşturmaktadır.

2002 seçimleri için siyasi temelli konuşmalarının içeriğini siyasal vaatler ve eleştiriler oluşturmaktadır. Siyasal eleştirileri, son 15 yıllık Türkiye siyasetini kapsayıcı bir nitelik taşımaktadır. Ülkenin siyasal anlamda ciddi bir kriz noktasında olduğunu vurgularken, bu krizin sorumluları olarak son 15 yıldır Türkiye'yi yönetenleri göstermektedir.

Siyasal içerikli söylemine, 2002 seçimleriyle ilk kez aday olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ni eleştirerek başlamaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin başbakan adayının belli olmamasını ve bu durumun demokrasi ile bağdaşmadığını ifade ederken, siyasal partinin temsil elde etmesi durumunda ülkenin siyasal sorunlarına demokratik ve hukuki birçok sorun getireceğini ifade etmektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'ni eleştirirken, genel başkanı olduğu kendi partisiyle kıyaslama yaptığı da görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dönem genel başkanının siyasi suçlu olduğunu, ancak Cumhuriyet Halk Partisi'nin ise 550 milletvekilinin hiçbir suç kaydının olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca, siyasette yeni bir başlangıç yapma idealini; 550 milletvekili adayı içerisinden 512'sinin siyasete yeni atılmış adaylar olduğunu vurgulamaktadır.

Ülkenin siyasal krizlerine sebep olarak; siyasi belirsizlikleri ve istikrarsız koalisyon hükümetlerini sebep olarak göstermektedir. Çözüm olarak ise tamamen yeni bir başlangıç yapılması gerektiğini ifade etmektedir. Yeni başlangıçlar kapsamında siyasal vaatlerinin içeriğini ise, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılacağı; bakanlık sayısının azaltılacağı; bürokratik dokunulmazlığın giderileceği; Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne gireceği konularını kapsamaktadır.

Siyasi temelli ele aldığı önemli konulardan bir diğer ise, ülkede var olan ülke barajı ile ilgili olarak seçmenlere yaptığı uyarıdır*: "Oyunuzu baraj altında kalacak partilere vererek israf etmeyin. Boş yere harcamayın. Olmayacak duaya amin demeyin. Oyunuzu boşa harcayarak, Türkiye'yi tehlikeye atacak olanlara meydanı bırakmayın."* Ancak, seçmen davranışı açısından partiler arası oy çeşitliliği en fazla 2002 seçimlerinde görülmüştür. Seçmen, baraj altında kalan birçok siyasal partiye oy vermiştir.

Siyaset temasından sonra, konuşma içeriğinde ağırlık verilen bir diğer tema ekonomidir. Ekonomi konusunda ise, konuşma içeriğini vaatlerden çok eleştiriler oluşturmaktadır. Ekonomik krizin ne kadar ciddi boyutta olduğunu vurgulamaktadır. Ekonomik krizin sebebi olarak ise, yönetenlerin devlet bütçesini borç ve faiz bataklığına döndürdüğünü; tüm bu borçların faizini vatandaşın ödedeğini; yolsuzluk yapıldığını ve toplam 21 bankanın batarak 21 milyar dolarlık bir kayıp olduğunu ifade etmektedir.

Ekonomi açısından propaganda söyleminde eleştiriler mevcut iken, vaatleri oldukça azdır. Ekonomiyi güçlendirmeyi amaçladığını söylemektedir. Bu konudaki vaatleri ise, faizleri indirerek ekonomik kalkınma başlatılacağı; esnafın, çiftçinin faiz yükünün azaltılacağı; çiftçiye ise 2 Milyar Dolarlık bir destek sağlanacağıdır.

Siyasal parti, değerler sistemini ise iki ayrı açıdan ele almaktadır. Bunlardan ilki, seçim döneminin bir diğer adayı olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ni eleştirmek; diğeri ise seçmeninden oy istemektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Genel Başkanını, dönemin Cumhurbaşkanıyla kavga etmesi açısından eleştirirken, Cumhurbaşkanını Türkiye Cumhuriyeti devletinin onur, şeref ve yüce makamı olarak adlandırmaktadır. Seçmeninden oy isterken ise, Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermeyi, birçok değere sahip çıkmak olarak nitelendirmektedir. Bu değerler; Kuvayi Milliye, Müdafaa-i Hukuk, milli mücadele şehit ve gazileri, laiklik ve Mustafa Kemal Atatürk'tür.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 10 dakikalık konuşmasında niceliksel olarak en az üzerinde durduğu tema sosyal haklardır. Bu kapsamda, konuşmasını sadece vaatleri oluşturmaktadır. Bu vaatler, eğitim sisteminin dönüştürüleceği; herkese tek bir sosyal güvenlik kartı verileceği; sağlık sisteminde yapılan değişikliklerle vatandaşın kendi hastane ve doktorunu seçebileceği; bir milyon işsize iş verileceği ve memur maaş artışlarından bütün emeklilerin yararlanabileceğidir.

Özet olarak, Cumhuriyet Halk Partisi, 2002 seçimlerinde ağırlıklı olarak siyaset ve ekonomi üzerinde durmuş; 10 dakikalık konuşma hakkının çoğunluğunu bu temalara ayırmıştır. Bu temalarda, konuşmasının içeriğini Türkiye'nin hem siyasi hem de ekonomik açıdan bir kriz yaşaması oluşturmakta; bu konuda sorumluları

sıralamaktadır. Vaatten çok, eleştirel bir yaklaşım sergilemiştir. Sosyal haklar konusunda ise sadece vaatlerini sıralamıştır. Değerler sistemi açısından ise, seçmenden oy isterken Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermenin birçok değerimizi yaşatacağını savunmuştur.

4.2. Milletvekili Genel Seçimleri: 2007 Dönemi Seçim İletişimi

4.2.1. Dönem Seçim Sistemi

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen 23. dönem Milletvekili Genel Seçimleri nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi ile gerçekleştirilmiş ve ülke barajı uygulanmıştır. Ülke genelinde uygulanan baraj % 10 olup; seçim sonuçlarına göre % 10'luk barajı aşabilen siyasal partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir.

4.2.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen 23. Milletvekili Genel Seçimlerinin Lijphart'ın "G = %75/ M+1" formülü doğrultusunda hesaplanan etkin baraj ve seçim çevresi büyüklükleri Tablo 10'da belirtildiği gibidir:

Tablo 10: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü

SEÇİM BÖLGESİ	SEÇİM ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ	ETKİN BARAJ
İstanbul 1	24	% 3
İstanbul 2	21	% 3,4
İstanbul 3	25	% 2,8
Ankara 1	15	% 4,6
Ankara 2	14	% 5
İzmir 1	12	% 5,7
İzmir 2	12	% 5,7
Adana	14	% 5
Adıyaman	5	% 12,5
Afyonkarahisar	7	% 9,3

Ağrı	5	% 12,5
Amasya	3	% 18,75
Antalya	13	% 5,3
Artvin	2	% 25
Aydın	8	% 8,3
Balıkesir	8	% 8,3
Bilecik	2	% 25
Bingöl	3	% 18,75
Bitlis	4	% 15
Bolu	3	% 18,75
Burdur	3	% 18,75
Bursa	16	% 4,41
Çanakkale	4	% 15
Çankırı	3	% 18,75
Çorum	5	% 12,5
Denizli	7	% 9,3
Diyarbakır	10	% 6,8
Edirne	4	% 15
Elazığ	5	% 12,5
Erzincan	3	% 18,75
Erzurum	7	% 9,3
Eskişehir	6	% 10,71
Gaziantep	10	% 6,8
Giresun	5	% 12,5
Gümüşhane	2	% 25
Hakkari	3	% 18,75
Hatay	10	% 6,8
Isparta	5	% 12,5
Mersin	12	% 5,7
Kars	3	% 18,75
Kastamonu	4	% 15
Kayseri	8	% 8,3

Kırklareli	3	% 18,75
Kırşehir	3	% 18,75
Kocaeli	9	% 7,5
Konya	16	% 4,41
Kütahya	6	% 10,71
Malatya	7	% 9,3
Manisa	10	% 6,8
Kahramanmaraş	8	% 8,3
Mardin	6	% 10,7
Muğla	6	% 10,7
Muş	4	% 15
Nevşehir	3	% 18,7
Niğde	3	% 18,7
Ordu	7	% 9,3
Rize	3	% 18,7
Sakarya	6	% 10,7
Samsun	9	% 7,5
Siirt	3	% 18,7
Sinop	3	% 18,7
Sivas	6	% 10,7
Tekirdağ	5	% 12,5
Tokat	7	% 9,3
Trabzon	8	% 8,3
Tunceli	2	% 25
Şanlıurfa	11	% 6,25
Uşak	3	% 18,7
Van	7	% 9,3
Yozgat	6	% 10,7
Zonguldak	5	% 12,5
Aksaray	4	% 15
Bayburt	2	% 25

Karaman	3	% 18,7
Kırıkkale	4	% 15
Batman	4	% 15
Şırnak	3	% 18,7
Bartın	2	% 25
Ardahan	2	% 25
Iğdır	2	% 25
Yalova	2	% 25
Karabük	3	% 18,7
Kilis	2	% 25
Osmaniye	4	% 15
Düzce	3	% 18,7

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2007.

Daha önce de belirtildiği gibi seçim çevre büyüklükleri nüfus sayımlarına göre belirlenmektedir. Bu nedenle seçim çevresi çok ya da az olan iller 21. yüzyılda gerçekleşen seçim dönemlerinde hemen hemen aynıdır. 2002 yılında gerçekleşen 22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde olduğu gibi 2007'de gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçiminde de İstanbul 3; İzmir ve Ankara 2'şer seçim çevresine ayrılırken diğer iller tek seçim bölgesine ayrılmıştır. Seçim çevresi büyüklükleri 2839 sayılı kanunun 3. ve 4. maddelerine göre; nüfus bilgilerine göre belirlenmiş ve 550 milletvekilinin 81 ile dağılımı gerçekleştirilmiştir.

2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde etkin barajın en yüksek, dolayısıyla da temsiliyetin en düşük olduğu iller; Artvin, Ardahan, Bilecik, Iğdır, Yalova, Gümüşhane, Kilis, Tunceli ve Bayburt'tur. Bu illerde seçim çevre büyüklüğü 2; etkin baraj ise % 25 olarak hesaplanmıştır. Etkin barajın en düşük, temsiliyetin ise en yüksek olduğu seçim bölgesi ise İstanbul 3. bölgedir. Bu bölgede seçim çevresi büyüklüğü 25, etkin baraj ise % 2,8 olarak hesaplanmıştır. Nüfusun en fazla olduğu bölgelerde temsiliyet de artmaktadır.

4.2.3. Seçimlerin Statik Sonuçları

23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılma yeterliliğine sahip siyasi partilerin sayısı 21 olup, Tablo 11'de listelendirilmiştir.

Tablo 11: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler

No	Siyasal Partiler
1	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Anavatan Partisi
3	Aydınlık Türkiye Partisi
4	Bağımsız Türkiye Partisi
5	Büyük Birlik Partisi
6	Cumhuriyet Halk Partisi
7	Demokratik Sol Parti
8	Demokratik Toplum Partisi
9	Doğru Yol Partisi
10	Emek Partisi
11	Genç Parti
12	Hak ve Özgürlükler Partisi
13	Halkın Yükselişi Partisi
14	Hürriyet ve Değişim Partisi
15	İşçi Partisi
16	Liberal Demokrat Parti
17	Milliyetçi Hareket Partisi
18	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
19	Saadet Partisi
20	Sosyal Demokrat Halk Partisi
21	Türkiye Komünist Partisi

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2007.

23. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre seçimlere katılan siyasal partiler, seçmenlerin seçimlere katılım oranı, siyasal partilerin kazandığı milletvekili sayıları ve yüzdelik oranları ise Tablo 12'de belirtildiği gibidir.

Tablo 12: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Toplam Seçmen Sayısı		42.799.303	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		36.056.293	
Geçerli Oy Sayısı		35.049.691	
Geçersiz Oy Sayısı		1.006.602	
Seçime Katılım Oranı		%84,25	
Siyasal Parti:	**Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı**	**Milletvekili Sayısı:**	**Oran:**
Adalet ve Kalkınma Partisi	16.327.291	341	% 46,58
Cumhuriyet Halk Partisi	7.317.808	112	% 20,88
Milliyetçi Hareket Partisi	5.001.869	70	% 14,27
Demokrat Parti	1.898.873	0	% 5,42
Bağımsızlar	1.835.486	26	% 5,24
Genç Parti	1.064.871	0	% 3,04
Saadet Partisi	820.289	0	% 2,34
Bağımsız Türkiye Partisi	182.095	0	% 0,52
Halkın Yükselişi Partisi	179.010	0	% 0,51
İşçi Partisi	128.148	0	% 0,37
Aydınlık Türkiye Partisi	100.982	0	% 0,29
Türkiye Komünist Partisi	79.258	0	% 0,23
Özgürlük ve Dayanışma Partisi	52.055	0	% 0,15
Liberal Demokrat Parti	35.364	0	% 0,10
Emek Partisi	26.292	0	% 0,08
Toplam	35.049.691	550	% 100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2007.

Seçim Sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan partilerin milletvekili sayıları ve bu milletvekili sayısının meclisteki oranları ise Tablo 13'te gösterildiği gibidir.

Tablo 13: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları

Siyasal Parti	Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı
Adalet ve Kalkınma Partisi	16.327.291	341	% 62
Cumhuriyet Halk Partisi	7.317.808	112	% 20,36
Milliyetçi Hareket Partisi	5.001.869	70	% 12,72
Bağımsızlar	1.835.486	26	% 4,72
Toplam	30.482.454	550	% 100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2007.

4.2.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi

4.2.4.1. Seçmen Davranışı

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen 23. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarının dinamik etkilerinden biri olan seçmen davranışına bakıldığında kendisinden sonraki dönemlerle benzerlikler; ancak kendinden bir önceki seçimler olan 2002 seçimleriyle bazı farklılıklar olduğu görülmektedir.

22. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde seçmenin oy verme davranışı birçok siyasal parti arasında çeşitlenirken, 23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde ise ağırlıklı olarak barajı aşacağını düşündüğü siyasal partiye oy verme olarak şekillenmiştir. Siyaset biliminde bu davranış "psikolojik faktör" olarak tanımlanmaktadır. 2007 yılında gerçekleşen seçim dönemlerinde, Duverger'nin psikolojik faktör olarak adlandırdığı temsiliyet korkusu ile küçük partilere oy vermeme davranışı görülmektedir. Duverger'nin "psikolojik faktör" olarak adlandırdığı dinamik etki; çoğunluk sisteminin küçük partilerin temsiliyetini yok etmesi sebebiyle, seçmenlerin küçük partilere verdiği oyların boşa gitmesine engel olmak için, oylarını büyük partilere vermeleridir (Duverger, 1986). 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen seçimler çoğunluk sistemi ile gerçekleşmemiş olsa da, % 10 gibi yüksek bir ülke geneli barajı çoğunluk sistemi uygulamalarına yakın sonuçlar doğrurmaktadır.

2007 seçimlerinde temsiliyet kazanan partiler dışında başka birkaç parti de yüzde 1'in üzerinde oy almıştır. Bu siyasal partiler aldığı oy oranı fazlalığına göre sırasıyla; Demokrat Parti, Genç Parti ve Saadet Partisi'dir.

23. Milletvekili Genel Seçimlerinde de seçmen oyunu ağırlıklı olarak büyük partilerden yana kullanmıştır. Oyların yüzde 46,58'ini Adalet ve Kalkınma Partisi; % 20,88'ini Cumhuriyet Halk Partisi; yüzde 14,27'sini ise Milliyetçi Hareket Partisi almıştır. Seçmen davranışı açısından 2007 seçimlerini 2002 seçimlerinden ayıran bir diğer önemli nokta; seçmenin Milliyetçi Hareket Partisi'ne verdiği oylardır. 2002 seçimlerinde % 10'luk ülke barajının altında kalmasıyla temsiliyet sağlayamayan Milliyetçi Hareket Partisi aldığı % 14,27 oy oranı ile 2007 seçimlerinde parlamentoda temsil elde etmiştir.

2007 seçimlerinde, seçmenin bağımsız adaylara verdiği oylar da dikkat çekmektedir. Seçmenin bağımsız milletvekili çıkardığı iller ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almaktadır. Bağımsız milletvekillerinin yer aldığı iller 2007 seçimlerinde; Rize, Mardin, Diyarbakır, Batman, Van, Hakkari, Şırnak, Şanlıurfa, Tunceli, Muş, Bitlis, İstanbul, Sivas ve Siirt'tir. Bu illerde seçmen ağırlıklı olarak bağımsız adaylara oy vermiş ve toplam 26 bağımsız milletvekilinin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yer almasını sağlamıştır. Özet olarak, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan seçmenlerin parti yerine oylarını bağımsız adaylardan yana kullandığı söylenebilir.

2007 seçim sonuçlarına göre en belirgin seçmen davranışlarından biri daha önce de belirtildiği üzere seçmen oylarının Milliyetçi Hareket Partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi haricinde diğer bazı partilere de vermiş olmasıdır. 2002 seçimlerine göre oy oranını önemli ölçüde arttıran siyasal parti Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. 2002 seçimlerinde % 34,28 oranında oy elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi 2007 seçimlerinde % 46,58 oranında oy elde etmiştir. 2002 ve 2007 yılları arasındaki politikaları neticesinde Adalet ve Kalkınma Partisi daha fazla seçmen kazanmayı başarmıştır.

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerine Türkiye genelinde katılım oranı yüzde 84,25'tir. 2002 yılında gerçekleşen Milletvekili Genel

Seçimlerine göre 2007 yılındaki seçimlere katılım artış göstermiştir. 2002 yılında seçimlere katılım oranı %79,14 iken, 2007 seçimlerinde % 5'lik bir artış yaşanmıştır.

4.2.4.2. Parti Davranışı

22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, YSK'nın aldığı karar doğrultusunda 21 siyasal parti katılım yeterliliğine sahipti. Bu siyasal partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Anavatan Partisi, Aydınlık Türkiye Partisi, Bağımsız Türkiye Partisi, Büyük Birlik Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokratik Sol Parti, Demokratik Toplum Partisi, Doğru Yol Partisi, Emek Partisi, Genç Parti, Hak ve Özgürlükler Partisi, Halkın Yükselişi Partisi, Hürriyet ve Değişim Partisi, İşçi Partisi, Liberal Demokrat Parti, Milliyetçi Hareket Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Saadet Partisi, Sosyal Demokrat Halk Partisi, Türkiye Komünist Parti'ydi.

21 siyasal parti katılım yeterliliğine sahip olmasına rağmen 2007 seçimlerine toplam 14 siyasal parti katılmıştır. Büyük Birlik Partisi, Hak ve Özgürlükler Partisi, Anavatan Partisi, Sosyal Demokrat Halk Partisi seçimlere katılmamıştır. Büyük Birlik Partisi parti aday listesi vermediğinden, Hak ve Özgürlükler Partisi seçime katılmama kararı aldığından (Yüksek Seçim Kurulu'nun 325 no'lu kararı, 2007); Anavatan Partisi aday listesini geri çekerek seçimlere katılmaktan vazgeçtiğini beyan ettiği için; (Yüksek Seçim Kurulu'nun 373 no'lu kararı, 2007) Sosyal Demokrat Halk Partisi ise 6 Mayıs 2007 tarihinde yaptıkları toplantı sonucu Yüksek Seçim Kurulu'na yazılı olarak seçimlerden geri çekilme kararı bildirdikleri için (Yüksek Seçim Kurulu, 2007: 291 no'lu karar) 2007 seçimlerine katılmamışlardır.

2007 seçimlerine katılan siyasal partiler ise; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Demokrat Parti, Genç Parti, Saadet Partisi, Bağımsız Türkiye Partisi, Halkın Yükselişi Partisi, İşçi Partisi, Aydınlık Türkiye Partisi, Türkiye Komünist Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Emek Partisi'dir. Tüm bu siyasal partilerin dışında 699 bağımsız aday seçimlere katılmıştır.

12 Eylül askeri darbesinin ardından kurulan ve ilk kez 1983 yılında seçimlere katılan Anavatan Partisi, 2007 seçimlerinde Doğru Yol Partisi ile birleşme kararı almış

ancak daha sonra bunu uygulamaya geçirmemiştir ("BirGün", 2009). Birleşmenin gerçekleşmemesinin ardından Doğru Yol Partisi'nden 7 aday istifa etmiş ve partiden ayrılmıştır ("Bianet", 2007). Partinin 2007 seçimlerinden sonra da bir daha seçimlere katılmadığı görülmektedir.

Doğru Yol Partisi'nin davranışsal açıdan bu seçim döneminde yaptığı önemli bir değişiklik partide yaptığı değişikliklerdir. 27 Mayıs 2007 tarihi itibariyle, seçimlere yakın bir zaman kala olağanüstü kongresinde parti tüzük ve programında değişiklik yapmıştır. Parti adını Demokrat Parti olarak değiştirmiş, amblemini ise "Türkiye haritası önünde sağ ayağı havaya kalkmış Kırat ile alt kısmında Demokrat Parti" şeklinde değiştirmiştir (Yüksek Seçim Kurulu'nun 309 nolu kararı, 2007) Böylece 2007 seçimlerine Anavatan Partisi ile birleşmeden Demokrat Parti ismiyle girmiş ve yüzde 5,42 oranında oy kazanmıştır.

2007 seçimlerinin parti davranışı açısından bir diğer önemli özelliği % 10'luk baraj uygulamasını aşmak amacıyla küçük partilerin bağımsız aday göstermeleridir. Bu bağlamda çok önemli bir oluşum ise "Bin Umut Adayları"dır. Bin Umut Adayları; Demokratik Toplum Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Emek Partisi ve Sosyalist Demokrasi Partisi'nin yüzde 10'luk seçim barajını aşabilmek adına desteklediği bağımsız milletvekillerinden oluşan bir bloktur.

Seçim barajı engelini aşmak için yapılan yoğun tartışmalar ancak 2007 genel seçimlerinde Bin Umut Adayları ile sonuç vermiştir. Demokratik Toplum Partisi, 22 Temmuz 2007 Milletvekili Genel Seçimlerine, Bin Umut Adayları ismi altında 43 ile 58 bağımsız adayla katılmıştır. Demokratik Toplum Partisi 23 bağımsız milletvekilini meclise sokmuştur. Bu milletvekilleri; Batman, Bitlis, Diyarbakır, Iğdır, İstanbul, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Tunceli ve Van'da aday olmuş isimlerdir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki toplam 119 milletvekilinin 20'sini Demokratik Toplum Partisi, 86'sını Adalet ve Kalkınma Partisi, 7'sini Cumhuriyet Halk Partisi, 4'ünü Milliyetçi Hareket Partisi, 1'ini de Demokratik Toplum Partisi haricindeki başka bir aday kazanmıştır (Tayiz, 2014: 12). Bu bağlamda, Bin Umut Adayları ilk olması bakımından oldukça önemli olmasına rağmen, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Adalet ve Kalkınma Partisi oylarını 2007 seçim döneminde arttırmıştır. Birkaç doğu

ve güneydoğu illerinde Bin Umut Adayları yerine iktidar partisi Adalet ve Kalkınma Partisi'nin adayları seçimi kazanmıştır.

Bin Umut Adayları'nın Türk siyasal kültürü açısından iki ayrı önemi bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Demokratik Toplum Partisi ile Türk Solunun bir anlamda birleşmesidir. Demokratik Toplum Partisi ile birlikte az sayıda sol bağımsız aday seçimlere katılmış, ancak sadece biri seçilebilmiştir. Türk solu ile Demokratik Toplum Partisi arasındaki işbirliğine dayanan Bin Umut Adayları kampanyası sivil toplumdaki barış insiyatiflerinin bir meyvesi olması açısından önem taşımaktadır (Ersanlı v.d., 2012: 33).

2007 Milletvekili Genel Seçimlerinin önemli bir sonucu; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve Bağımsızların toplamı 550 vekilin, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilerek girmiş olması, ancak Milliyetçi Hareket Partisi'nden bir milletvekilinin ölümü sebebiyle mecliste bulunan meilletvekili sayısının 549'a düşmesidir. 2000'li yıllarda gerçekleşen tüm seçimler içerisinde ilk kez bu durum 2007 yılında görülmüştür.

2007 Milletvekili Genel Seçimleri, 21. yüzyılda hem kendinden önceki seçim döneminden hem de kendinden sonraki seçim döneminden parti davranışı açısından farklılaşmaktadır. Siyasal partilerin, özellikle ülke barajını göz önünde bulundurarak birleşme davranışında bulunması, bu farklılıklar arasında en belirginidir.

4.2.5. Temsiliyet ve İstikrar

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen 23. Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan siyasal partilerin ve Bağımsızların temsili orantısızlık yüzdeleri, Lijphart'ın ölçeği doğrultusunda hesaplanmıştır. 2002 seçimlerinde olduğu gibi, belli bir seçim için partilerin tek tek orantısızlık dereceleri belirlenmiş, daha sonra ise tüm seçimin temsili orantısızlığı hesaplanmıştır. Bu işlem doğrultusunda, 22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen 23. Milletvekili Genel Seçimlerinin temsili orantısızlık yüzdeleri Tablo 14'te belirtildiği gibidir.

Tablo 14: 23. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları

Siyasal Parti	Oy Yüzdesi	Sandalye Yüzdesi	Temsili Orantısızlık
Adalet ve Kalkınma Partisi	% 46,58	% 62	% 15,42
Cumhuriyet Halk Partisi	% 20,88	% 20,36	% 0,52
Milliyetçi Hareket Partisi	% 14,27	% 12,72	% 1,55
Bağımsızlar	% 5,24	% 4,72	% 0,52

Oy yüzdesi ile kazanılan sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın en fazla olduğu ve dolayısıyla da temsili orantısızlığın en yüksek olduğu siyasal parti 2002 seçim döneminde olduğu gibi Adalet ve Kalkınma Partisi olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen parti sayısı ne kadar azalırsa, birinci parti için o oranda temsili orantısızlık da artmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'ni, yüzde 1,52 oranıyla Milliyetçi Hareket Partisi izlemektedir. Mecliste aldığı oy oranına göre üçüncü olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin temsili orantısızlık oranı ikinci parti olan Cumhuriyet Halk Partisi'nden yüksektir. Temsili orantısızlığın en düşük olduğu siyasal parti Cumhuriyet Halk Partisi olurken, Bağımsız milletvekillerindeki orantısızlıkla eşit bir sonuç ortaya çıkmıştır. Yüzde 0,52 ile 2007 seçimlerinde en düşük temsili orantısızlık Cumhuriyet Halk Partisi ve Bağımsız milletvekillerinde olmuştur.

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen seçimlerin genel olarak temsili orantısızlık oranı ise 2002 seçim döneminde olduğu gibi, Gallagher'in "G $=\sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_i)^2}$" formülü doğrultusunda hesaplanmıştır. Bu hesaplamaya göre temsili orantısızlık 2007 seçimlerinde % 10,95 olarak hesaplanmıştır. Orantısızlık, 2002 seçim dönemine göre artış göstermiştir. Bu bağlamda, 2007 seçimlerinde temsili orantısızlığın oldukça yüksek, yani seçim sistemlerinden "temsilde adalet" ilkesinin oldukça zayıf olduğu söylenebilir.

Seçim sistemlerinin diğer ilkesi olan siyasal istikrarın ise 2002 seçim döneminde olduğu gibi bu dönemde de yüksek olduğu söylenebilir. 2007 seçim sonuçlarına göre Adalet ve Kalkınma Partisi tek başına iktidar partisi olmuştur. Bu nedenle seçimlerin siyasal istikrar ilkesinin 2007 seçimlerinde gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

4.2.6. Seçim Propagandası

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleşen, 23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin sonuçlarına göre; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir.

Seçimlerden önce TRT 1'de gerçekleşen resmi propaganda konuşmalarına temsiliyet elde eden siyasal partilerin tamamı katılmıştır. 2007 seçimleri için, resmi propaganda konuşmaları Yüksek Seçim Kurulu'nun 600 no'lu kararı doğrultusunda gerçekleşmiş; 25 Haziran 2007 tarihine kadar gerekli başvuruları gerçekleştiren her siyasal parti propaganda konuşmalarına katılmıştır.

4.2.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Konuşmanın toplam süresi 9 dakika 40 saniyedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin söylem analizi kapsamında değindiği konular ve süreleri Grafik 3'te belirtildiği gibidir.

Grafik 3: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

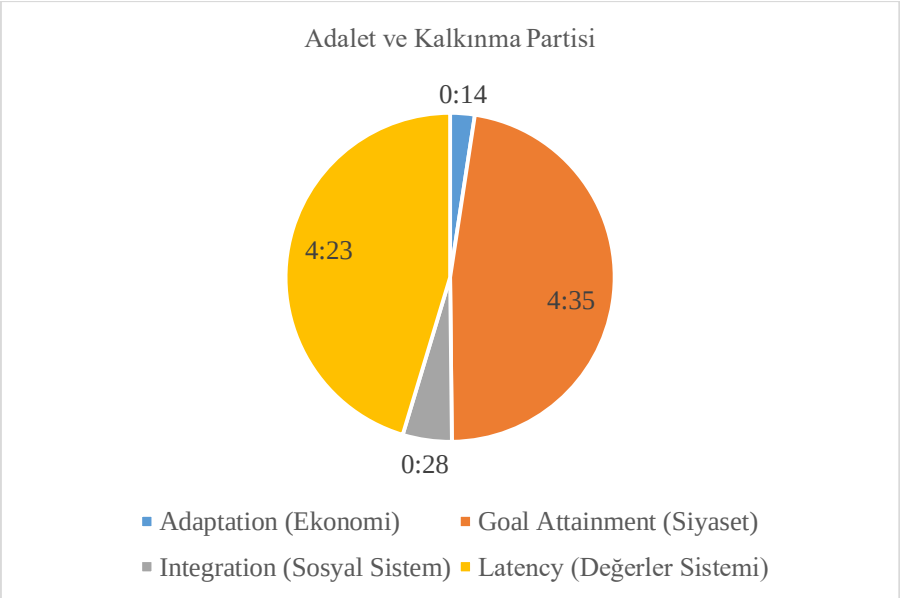

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin resmi propaganda konuşmasının içeriğini ağırlıklı olarak siyaset ve değerler sistemi oluşturmaktadır. 4 dakika 35 saniye siyasi konulara yer verirken, 4 dakika 23 saniye değerler sistemi üzerinde durmuştur. Siyasal parti, konuşmasında 28 saniye sosyal sisteme yer verirken, süre olarak en az ekonomiye yer vermiş; toplam 14 saniye ekonomi hakkında konuşmuştur.

Adalet ve Kalkınma Partisi, 2002 yılında iktidara gelmesiyle Türkiye'de siyasal alanda birçok yenilik yaptığını ifade etmektedir. Bu yenilenmeleri başarı olarak değerlendirirken, bu başarının sürmesi için seçmenden oy istemektedir. 2002 yılında geldiklerinde siyasal krizleri sona erdirdiklerini, ülkeye huzur, güven ve istikrar getirdiklerini ifade etmektedirler. Bu bağlamda, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi başarısını "*milletin değişim taleplerine verilen bir cevap*" olarak nitelendirmektedir.

Siyaset temasında, ele aldığı konular; toplumsal barış, siyasal istikrar ve hukukun gelişmesidir. Bu bağlamda, özellikle terör konusu ele alınmaktadır. Toplumsal barışın sağlanması için tek yolun, bölücü terör ve aşırı uçlarla mücadele olduğunu savunmaktadır. Parti, Türkiye'nin 2002 yılından 2007 yılına kadar önem verdikleri bu konularda gelişme gösterdiğini ve bu siyasal istikrarın sürebilmesi için de yeniden tek başına iktidar olmaları gerektiğini söylemektedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi, neredeyse siyaset kadar değerler sistemi içerikli bir konuşma gerçekleştirmektedir. Parti söyleminde, hedefledikleri güçlü aile ve güçlü toplum idealini, gök kubbe altında birlik ve beraberlikle her şeyin üstünde tutarak mümkün kıldıklarını ifade etmektedir. Vatan ve millet sevgilerinin vatanın milli birliğine ve bütünlüğüne dönüşen bir kazanım olduğunu söylemektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin İktidara gelmesini, Cumhuriyet rejiminin 84 yıllık kazanımı ve millet ile kucaklaşması olarak nitelendirmektedir. Hatta, bu birleşmenin en son Cumhuriyet kurulurken gerçekleştiği ifade edilmektedir. Ayrıca parti, birleştirici bir güce sahip olduğunu, bunu da Türkiye'nin neredeyse bütün şehirlerinden oy elde ederek temsiliyet kazanmasına bağlamaktadır. Bunu, "millet ile kucaklaşma" olarak nitelendirmektedir. Anlayışlarının "tek vatan, tek devlet, tek millet" olduğunu; birleştirici ortak hedeflerinin "güçlü ve müreffeh bir Türkiye" olduğunu; bu anlamda,

milletin ortak geleceği için 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılacak seçimin çok önemli olduğunu vurgulamaktadırlar.

Adalet ve Kalkınma Partisi, on dakikalık resmi propaganda konuşmasının çoğunluğunu siyaset ve değerler sistemine ayırırken, ekonomi ve sosyal haklar üzerinde süre olarak oldukça az durmaktadır. Sosyal haklar perspektifinde ele aldığı tek konu; bireysel özgürlüklerdir. Özgürlükleri ise gelecek seçimler için bir vaat niteliğinde değil, bu seçimlere kadar yaptıkları çerçevesinde sunmaktadır. Partinin, bireysel özgürlük odaklı yaklaştığını ve böylece de müreffeh bir toplum inşası yapılabildiği ifade edilmektedir.

Son olarak ele aldıkları ekonomi teması ise, yine geçmiş başarıları ile ilişkilendirilmektedir. Ekonomi teması olarak ele aldığı konular, ekonomik reformlar ve yolsuzlukla mücadeledir. İktidara gelmeleriyle beraber, ekonomik kalkınma ile demokratik reformları bir tutarak gelişme gösterdiklerini ve yolsuzluklar konusunda Türkiye'nin 2002 yılı öncesine göre çok daha iyi bir konumda olduğu vurgulanmaktadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi, ağırlıklı olarak siyaset ve değerler sistemi üzerinde durmuştur. Propaganda söyleminin içeriğinin genelini, vaatler yerine bugüne kadar yaptıkları oluşturmaktadır. Seçmenden oy istemelerini, yapacaklarının sürdürülmesi gerekliliğine bağladığı görülmektedir. Sosyal haklar ve ekonomi ise 2007 seçimlerinde ağırlık verdiği konular olmamış; ancak bunlar çerçevesinde de Türkiye'nin iyi bir gidişatı olduğu vurgulanmıştır.

4.2.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, Parlamentoda temsil hakkı kazanan Cumhuriyet Halk Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Toplam 10 dakika 35 saniye konuşma yapan siyasal partinin söylem analizi kapsamında değindiği konular ve süreleri, Grafik 4'te belirtildiği gibidir.

Grafik 4: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

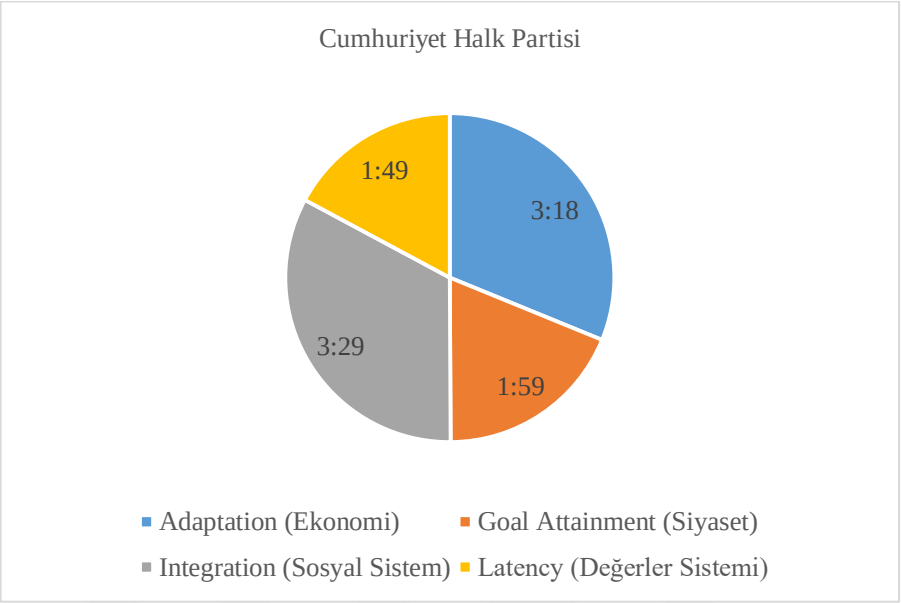

Cumhuriyet Halk Partisi, 2007 Milletvekili Genel Seçimleri için gerçekleştirdiği resmi propaganda konuşmasında en çok ekonomi ve sosyal sistem üzerinde durmuştur. 3 dakika 29 saniye sosyal sistem kapsamında sosyal haklar ile geliştireceği projelerden bahsederken, 3 dakika 18 saniye ekonomik eleştirileri ve vaatlerini ele almıştır. 1 dakika 59 saniye siyaset, 1 dakika 49 saniye ise değerler sistemi ile ilgili konuşma gerçekleştirmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi, genel olarak konuşmasında hükümeti eleştiren bir üslup kullanmıştır. Sosyal haklar çerçevesinde ele aldığı başlıca konu, istihdamdır. Özellikle, üniversite mezunu bireylerin iş bulamadığını ifade ederken, bu konuda da hükümeti eleştirmektedir. İstihdam ve yoksulluk konusunda uzun vadeli projelerini ifade etmektedir. Bu projeler, muhtarlar ve sosyal hizmet görevlilerinin istihdam olanağı olmayan vatandaşları belirleyerek devletin istihdam sağlaması; ailede kimsenin istihdam olanağı yoksa "vatandaşlık hakkı" adıyla yardımda bulunulması ve "devlet ana" projesiyle kadınlara ekonomik destek sağlanmasıdır.

Ekonomi hakkındaki konuşmalarının içeriğini ise eleştiriler oluşturmaktadır. Bu eleştiriler, iktidar sahiplerinin zenginleşirken, vatandaşın fakirleşmeye başlaması; Adalet ve Kalkınma Partisi'nin borçlanarak birçok kaynak kullanmasına rağmen,

ekonomik krizin sürüyor olması; Petkim, Tüpraş, Tekel, Türk Telekom'un satılması; bankaların yabancı sermayecilerin eline geçmesi; ithalatın artıp, ihracatın azalması ve derneklere yapılan yatırımların vatandaşın eline geçmemesidir.

2002 seçimlerine göre Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyasi içerikli konuşmalarına ayırdığı süre oldukça azdır. Siyasi konuşmalarının içeriği ise yine tamamen hükümet eleştirilerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda, Başbakanın devletin kurumlarıyla ve Cumhurbaşkanıyla kavgalı olduğunu; milleti alt kimlik ve üst kimlik olarak bölmeye çalışan bir siyasal politikanın uygulandığını; bu politikalar neticesinde terörü destekleyen çevrelerin büyüyerek geliştiğini ifade etmektedir. Ayrıca, bu seçimlerde hedef kitlesini daha geniş açıklayan bir Cumhuriyet Halk Partisi olduğu şu sözler ile görülmektedir: "*Gerçekten, bu seçimde bu güne kadar bize hiç oy vermemiş kişilerin de desteğine ihtiyacımız var. Kendisini liberal sayan, demokrat sayan, merkezin sağında yer tutmuş vatandaşlarımızdan destek istiyoruz."*

Değerler sistemi dahilinde, Türkiye'nin aile değerlerinden bahsetmekte; annelik için ise kutsal ifadeler kullanmaktadır. Ayrıca, dini değerlerden de bahsetmekte ve Peygamber sözlerinden örnekler vermektedir. Seçmenden oy isterken de milli değerleri ve vatan sevgisini vurgulamaktadır. Atatürk'e sevgi ve saygı duyan, Cumhuriyet'in ve Türkiye'nin bütünlüğüne inanan, Türkiye'nin şerefini ve onurunu korumak isteyen herkesten ve her görüşten kendisine destek beklediğini ifade etmektedir.

4.2.6.3. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

23. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden Milliyetçi Hareket Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de resmi propaganda konuşmasını yapmıştır. Grafik 2'de toplam 10 dakika 9 saniye konuşma yapan siyasal partinin söylem analizi kapsamında konularına göre ayırdığı süreler mevcuttur.

Grafik 5: 23. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

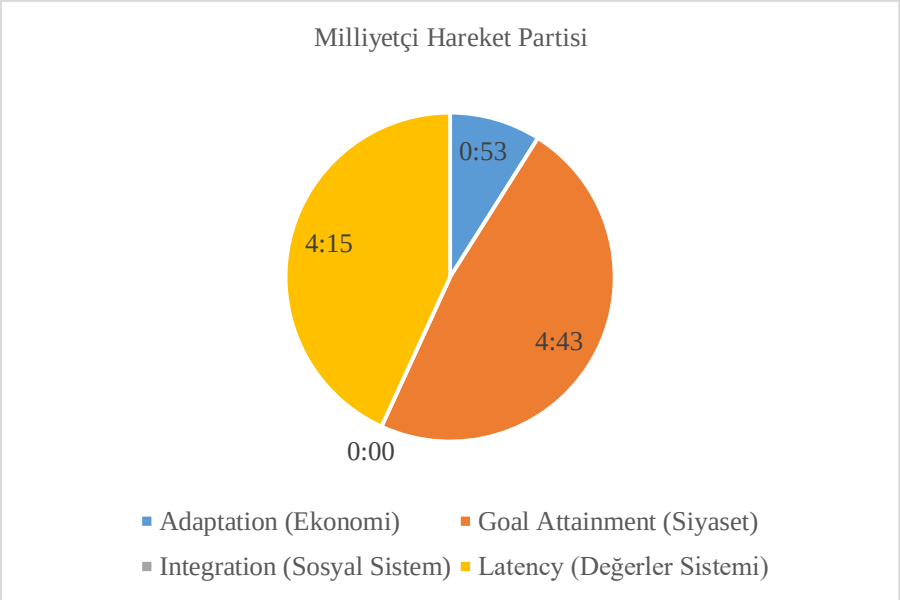

Milliyetçi Hareket Partisi, 2007 seçimleri öncesinde gerçekleştirdiği propaganda konuşmalarında Adalet ve Kalkınma Partisi'ne benzer olarak siyaset ve değerler sistemi üzerinde durmuş, sosyal haklara konuşma içeriğinde hiç yer vermemiştir. 10 dakikalık resmi propaganda konuşmasının 4 dakika 43 saniyesi siyaset; 4 dakika 15 saniyesi değerler sistemi ve 53 saniyesi ise ekonomi hakkındadır.

Milliyetçi Hareket Partisi, propaganda konuşmasının neredeyse tamamında eleştirel bir üslup sergilemiş ve bu eleştirilerin tamamını dönemin iktidarı Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yöneltmiştir. Siyaset teması altında ele aldığı eleştirel konuların başında terör gelmektedir. Eleştirileri, özellikle de terör konusunda suçlayıcı bir üsluba dönüşmektedir. Bu bağlamda eleştirdiği konular ise; sayıca fazla şehitlere rağmen hükümetin Kuzey Irak'a karşı askeri operasyonlarını durdurması ve terör destekçileri olarak nitelendirdiklerini meclise taşımak istemesi hakkındadır. Tüm bunların sürmemesi için ise, seçmenden tek başına iktidar yetkisi istemektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi, siyasal anlamda sadece teröre önem vermiş ve propaganda söylemi içeriğinde siyasal anlamda başka hiçbir konuya yer vermemiştir. Siyasal partinin propaganda söylemine dair dikkat çeken bir diğer nokta, değerler sistemini özellikle milli değerler olarak ele alması ve vatandaştan oy isterken 22 Temmuz'un hükümete vereceği tarihi bir ders niteliğinde olması gerekliliğini

savunmasıdır. Ayrıca konuşma içeriğinde, Türk milletine; aziz, yüce gibi kavramlar yüklemekte; Türkiye'nin içeriden ve dışarıdan ihanet ve düşmanlık cephesiyle kuşatıldığını vurgulamaktadır.

Değerler sistemi olarak ele aldığı diğer konular ise; bayrak, milli kimlik, manevi değerlerin yaşayabilmesi, Cumhuriyet'in temel ilkelerinin korunması gerekliliği ve milli iradedir. Tüm bu değerlerin yaşatılmasıyla Türkiye'nin huzurlu, güvenli, onurlu ve itibarlı bir ülke olabileceğini savunmaktadır. Kısacası siyasi anlamda gelişimin Türkiye'nin tüm bu değerler sistemine sahip çıkılarak mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi, ekonomi temasını ele alırken de diğerlerinde olduğu gibi eleştirel bir üslup kullanmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi döneminde yolsuzluk yapıldığını vurgularken; Milliyetçi Hareket Partisi'nin iktidara gelmesi halinde hem bu yolsuzlukların hesabını soracağını hem de açlık, işsizlik ve geçim sıkıntısı gibi kavramları Türkiye'den gidereceğini vaat etmektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi, 2007 seçimleri için gerçekleştirdiği propaganda söyleminde sosyal hakları hiç ele almamış, bu konuda herhangi bir vaatte bulunmamıştır. Bu bağlamda, siyasal partinin 2007 Milletvekili Genel Seçimlerinde sosyal hakları diğer konulara göre ikincil gördüğü söylenebilir. En önem verdiği konular; siyaset teması altında terör ve terör ile mücadele iken, değerler sistemi açısından ise milli değerler ve vatan bütünlüğüdür. Ayrıca, konuşmalarının içeriğini vaatler yerine eleştirileri oluşturmaktadır.

4.3. Milletvekili Genel Seçimleri: 2011 Dönemi Seçim İletişimi

4.3.1. Dönem Seçim Sistemi

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleştirilen 24. dönem Milletvekili Genel Seçimleri nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi ile gerçekleştirilmiş ve ülke barajı uygulanmıştır. Baraj % 10 olup, seçim sonuçlarına göre % 10'luk barajı aşabilen siyasal partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanmıştır.

4.3.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü

2002 ve 2007 seçimlerinin analizinde de belirtildiği gibi, seçim çevresi büyüklüğünün seçim bölgesindeki nüfusa orantılı bir şekilde belirlenmesi sistemdeki orantısızlığın giderilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Seçim çevresi ile temsiliyet doğru orantılıdır ve seçim çevresinin büyük olması mecliste temsil edilen parti sayısını da arttırmaktadır. Lijphart'ın seçim eşiği kapsamında formülü şu şekildedir (Lijphart, 2006: 153):

$$G = \%75/ M+1$$

Yukarıdaki formülde G "etkin baraj", M ise "seçim çevresi büyüklüğü" anlamına gelmektedir. 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen 24. Milletvekili Genel Seçimlerinde belirlenen çevre büyüklüğü Tablo 15'te belirtildiği şekildedir.

Tablo 15: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü

SEÇİM BÖLGESİ	SEÇİM ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ	ETKİN BARAJ
İstanbul 1	30	% 2,4
İstanbul 2	27	% 2,6
İstanbul 3	28	% 2,5
Ankara 1	16	% 4,4
Ankara 2	15	% 4,6
İzmir 1	13	% 5,3
İzmir 2	13	% 5,3
Adana	14	% 5
Adıyaman	5	% 12,5
Afyonkarahisar	5	% 12,5
Ağrı	4	% 15
Amasya	3	% 18,75
Antalya	14	% 5
Artvin	2	% 25
Aydın	7	% 9,3

Balıkesir	8	% 8,3
Bilecik	2	% 25
Bingöl	3	% 18,75
Bitlis	3	% 18,7
Bolu	3	% 18,75
Burdur	3	% 18,75
Bursa	18	% 3,9
Çanakkale	4	% 15
Çankırı	3	% 18,75
Çorum	4	% 15
Denizli	7	% 9,3
Diyarbakır	11	% 6,2
Edirne	5	% 12,5
Elazığ	5	% 12,5
Erzincan	2	% 25
Erzurum	6	% 10,7
Eskişehir	6	% 10,7
Gaziantep	12	% 5,7
Giresun	4	% 15
Gümüşhane	2	% 25
Hakkari	3	% 18,75
Hatay	10	% 6,8
Isparta	4	% 15
Mersin	11	% 6,2
Kars	3	% 18,75
Kastamonu	3	% 18,7
Kayseri	9	% 7,5
Kırklareli	3	% 18,75
Kırşehir	2	% 25
Kocaeli	11	% 6,2
Konya	14	% 5
Kütahya	5	% 12,5

Malatya	6	% 10,7
Manisa	10	% 6,8
Kahramanmaraş	8	% 8,3
Mardin	6	% 10,7
Muğla	6	% 10,7
Muş	4	% 15
Nevşehir	3	% 18,7
Niğde	3	% 18,7
Ordu	6	% 10,7
Rize	3	% 18,7
Sakarya	7	% 9,3
Samsun	9	% 7,5
Siirt	3	% 18,7
Sinop	2	% 25
Sivas	5	% 12,5
Tekirdağ	6	% 10,7
Tokat	5	% 12,5
Trabzon	6	% 10,7
Tunceli	2	% 25
Şanlıurfa	12	% 6,25
Uşak	3	% 18,7
Van	8	% 8,3
Yozgat	4	% 15
Zonguldak	5	% 12,5
Aksaray	3	% 18,7
Bayburt	1	% 37,5
Karaman	2	% 25
Kırıkkale	3	% 18,7
Batman	4	% 15
Şırnak	4	% 15
Bartın	2	% 25
Ardahan	2	% 25

Iğdır	2	% 25
Yalova	2	% 25
Karabük	2	% 25
Kilis	2	% 25
Osmaniye	4	% 15
Düzce	3	% 18,7

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2011.

2011 Milletvekili Genel Seçimlerinde seçim çevresi büyüklüğü, 2839 sayılı kanunun yine 3. ve 4. maddelerine bağlı kalınarak 2010 yılı nüfus bilgilerine göre belirlenmiştir. Böylece 550 milletvekilinin 81 ile dağılımı gerçekleştirilmiştir.

81 il içerisinden üç il yine 2002 ve 2007 seçimlerinde olduğu gibi birkaç seçim bölgesine ayrılmıştır. Bu iller İstanbul, İzmir ve Ankara'dır. İstanbul 3; Ankara ve İzmir ise 2'şer seçim bölgesine ayrılmıştır.

Lijphart'ın seçim çevresi büyüklüğünü ve etkin barajı ölçmek amacıyla kullandığı formül doğrultusunda yapılan etkin baraj hesaplamasına göre en az seçim barajına sahip bölgeler sırasıyla İstanbul 1, İstanbul 3 ve İstanbul 2'dir. Etkin baraj, seçim çevresi büyüdükçe azalmakta, böylece de temsiliyet artmaktadır. Tam tersi bir şekilde seçim çevresi küçüldükçe, temsiliyet azalmakta ve etkin baraj oranı artmaktadır. Etkin barajın en fazla olduğu iller; Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis, Sinop, Tunceli, Kırşehir, Gümüşhane, Erzincan ve Karaman'dır. Bu illerde seçim çevresi büyüklüğü 2, etkin baraj ise yüzde 25'tir. En düşük seçim çevresi büyüklüğüne sahip seçim bölgeleri aynı zamanda en yüksek baraja sahip bölgelerdir.

4.3.3. Seçimlerin Statik Sonuçları

24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılma yeterliliğine sahip siyasi partilerin sayısı yirmi yedi olup, Tablo 16'da listelendirilmiştir.

Tablo 16: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler

No	Siyasal Partiler
1	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Alternatif Parti

3	Bağımsız Türkiye Partisi
4	Barış ve Demokrasi Partisi
5	Büyük Birlik Partisi
6	Cumhuriyet Halk Partisi
7	Demokrat Parti
8	Demokratik Sol Parti
9	Doğru Yol Partisi
10	Emek Partisi
11	Eşitlik ve Demokrasi Partisi
12	Genç Parti
13	Hak ve Eşitlik Partisi
14	Hak ve Özgürlükler Partisi
15	Halkın Sesi Partisi
16	Halkın Yükselişi Partisi
17	İşçi Partisi
18	Liberal Demokrat Parti
19	Millet Partisi
20	Milliyetçi Hareket Partisi
21	Milliyetçi ve Muhafazakar Parti
22	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
23	Saadet Partisi
24	Türkiye Komünist Partisi
25	Türkiye Partisi
26	Yeni Parti
27	Yurt Partisi

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2011.

24. dönem seçim sonuçlarına göre seçimlere katılan siyasal partiler, seçmenlerin seçimlere katılım oranı, siyasal partilerin kazandığı milletvekili sayıları ve yüzdelik oranları sırasıyla Tablo 17'de gösterildiği gibidir.

Tablo 17: 24. Dönem Milletvekili genel Seçim Sonuçları

Toplam Seçmen Sayısı	52.806.322
Oy Kullanan Seçmen Sayısı	43.914.948
Geçerli Oy Sayısı	42.941.763

Geçersiz Oy Sayısı		973.185	
Seçime Katılım Oranı		%83,16	
Siyasal Parti:	**Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı**	**Milletvekili Sayısı:**	**Oran:**
Adalet ve Kalkınma Partisi	21.399.082	327	% 49,83
Cumhuriyet Halk Partisi	11.155.972	135	% 25,98
Milliyetçi Hareket Partisi	5.585.513	53	% 13,01
Bağımsızlar	2.819.917	35	% 6,57
Saadet Partisi	543.454	0	% 1,27
Halkın Sesi Partisi	329.723	0	% 0,77
Büyük Birlik Partisi	323.251	0	% 0,75
Demokrat Parti	279.480	0	% 0,65
Hak ve Eşitlik Partisi	124.415	0	% 0,29
Demokratik Sol Parti	108.089	0	% 0,25
Doğru Yol Partisi	64.607	0	% 0,15
Türkiye Komünist Partisi	64.006	0	% 0,15
Millet Partisi	60.716	0	% 0,14
Milliyetçi ve Muhafazakar Parti	36.188	0	% 0,08
Emek Partisi	32.128	0	% 0,07
Liberal Demokrat Parti	15.222	0	% 0,04
TOPLAM	42.941.763	550	% 100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2011.

Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan partilerin milletvekili sayıları ve bu milletvekili sayısının meclisteki oranları ise Tablo 18'deki gibidir.

Tablo 18: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları

Siyasal Parti	Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı
Adalet ve Kalkınma Partisi	21.399.082	327	% 59,45
Cumhuriyet Halk Partisi	11.155.972	135	% 24,54

Milliyetçi Hareket Partisi	5.585.513	53	% 9,63
Bağımsızlar	2.819.917	35	% 6,36
Toplam	40.960.484	550	% 100

4.3.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi

4.3.4.1. Seçmen Davranışı

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen 24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin dinamik etkilerinden biri olan seçmen davranışı katılım bağlamında ele alındığında, 2007 seçimlerine göre daha az olmakla beraber aradaki farkın çok da fazla olmadığı söylenebilir. 12 Haziran 2011 Milletvekili Genel Seçimlerine Türkiye genelinde katılım yüzde 83,16'dır.

Yüzde 10 baraj uygulaması, 2007 seçimlerinde olduğu gibi 2011 seçimlerinde de seçmen davranışlarında büyük partilere oy vermeye yönelme şeklinde kendini göstermiştir. Seçmen, oyunu baraj altında kalmayacağını düşündüğü siyasal partiler üzerinde yoğunlaştırmıştır. Bu siyasal partiler bu seçim dönemi için; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'dir. 2007 seçimlerinde olduğu gibi bu durum yine Duverger'nin "psikolojik faktör" olarak adlandırdığı etki ile açıklanabilir: Ülke genelinde uygulanan baraj sebebiyle, küçük partilerin temsiliyeti yok etmesi sebebiyle, seçmenlerin küçük partilere verdiği oyların boşa gitmesine engel olmak için oylarını ağırlıklı olarak büyük partilere vermişlerdir.

Seçmenler oylarını Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne yoğunlaştırmıştır. Bu partiler dışında ise bağımsız adaylara oy vermeyi tercih etmişlerdir ki 2000'li yıllarda gerçekleşen Milletvekili Genel Seçim sonuçlarında, seçmen davranışı açısından bu dönemi ve 2007 seçimlerini diğerlerinden ayıran en belirgin fark budur.

2011 seçimlerinin önemli bir dinamik sonucu; seçmenin 21. yüzyıl içerisinde gerçekleşen tüm seçimlere oranla en fazla bağımsız adaylara oy verdiği seçim dönemi olmasıdır. Aslında bu dinamik sonuç, seçimlerin bir başka dinamik sonucu olan parti davranışı neticesinde gerçekleşmiştir. Barış ve Demokrasi Partisi'nin 2011 seçimlerine katılmama kararı alarak, bunun yerine bağımsız adayları destekleyeceğini açıklaması

neticesinde Barış ve Demokrasi Partisi seçmeni oylarını bağımsız adaylara yöneltmiştir. Böylece 35 bağımsız milletvekili Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiştir.

35 bağımsız milletvekilinin parlamentoda temsil edildiği iller ağırlıklı olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndedir. Seçmenin en fazla bağımsız adaya oy verdiği il Diyarbakır olmuştur. Diyarbakır'da 6, Van'da 4; Mardin, Hakkari, Şırnak ve İstanbul'da 3'er; Batman'da 2; Adana, Ağrı, Bingöl, Bitlis, Kars, Mersin, Siirt ve Iğdır'da ise 1'er bağımsız aday mecliste sandalye kazanmıştır. Seçmen davranışı bağlamında, 2011 genel seçimlerinde Barış ve Demokrasi Partisi seçmeninin oylarını bağımsız adaylara verdiği söylenebilir. Çünkü birçok seçim döneminde Barış ve Demokrasi Partisi'nin oy kazandığı illerde 2011 seçimlerinde bağımsız adaylar kazanmıştır.

2015 seçimlerinde büyük partiler dışında tüm partiler yüzde 1'in altında oy alırken, 2011 seçimlerinde Saadet Partisi yüzde 1,27 oranında oy almıştır. 2011 seçim döneminde, seçmen davranışındaki Saadet Partisi'nin kazanabileceği ve parlamentoda temsil edilebileceğine olan inancının 2015 seçim dönemine oranla daha fazla olduğu ile ifade edilebilir.

4.3.4.2. Parti Davranışı

12 Haziran 2011 tarihinde yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde 27 siyasal parti katılım yeterliliğine sahipti. Ancak, 2007 seçimlerinde olduğu gibi 2011 seçimlerinde de katılım yeterliliğine sahip olmasına rağmen bazı partiler seçimlere katılmamıştır. Bu partiler, Bağımsız Türkiye Partisi, Barış ve Demokrasi Partisi, İşçi Partisi, Yeni Parti, Alternatif Parti, Eşitlik ve Demokrasi Partisi, Genç Parti, Halkın Yükselişi Partisi ve Türkiye Partisi'dir. Toplam 27 siyasal parti katılım yeterliliğine sahip olmasına rağmen 18 parti 2011 seçimlerinde aday olmuştur.

Siyasal partilerin seçimlere katılmama durumuna bakıldığında ise; Bağımsız Türkiye Partisi aday listesi vermediği için; Barış ve Demokrasi Partisi, İşçi Partisi ve Yeni Parti YSK'ya seçime katılmayacaklarını bildirdikleri için; Alternatif Parti, Eşitlik ve Demokrasi Partisi, Genç Parti, Halkın Yükselişi Partisi ve Türkiye Partisi ise seçime

katılmama kararı aldığı için aday vermedikleri görülmektedir (Yüksek Seçim Kurulu 341 no'lu karar, 2011).

Seçim sistemlerinin önemli bir dinamik sonucu olan parti davranışı açısından bu partilerin seçime katılmama nedenlerinin en başında yine Türkiye'de yüzde 10 gibi yüksek bir barajın olması gösterilebilir. Bu barajdan dolayı partilerin Parlamentoda temsil hakkı kazanamıyor olmaları sorunun temel kaynağı olarak görülebilir. Elbette ki, seçmen potansiyelinin farkında olan birçok siyasal parti, yüzde 10'u aşamayacağını düşünerek aday göstermekten kaçınmaktadır.

Statik sonuçlarda da görüldüğü üzere 2011 seçimlerinde yüzde 10'luk ülke barajını aşarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanan üç parti olmuştur. Bu partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'dir. Adalet ve Kalkınma Partisi % 49,83 oranında oy alarak toplam 327 milletvekili ile mecliste sandalye kazanmış, böylece meclisteki milletvekili oranının yüzde 59,45'ini elde ederek çoğunluğu sağlamıştır. Cumhuriyet Halk Partisi ise yüzde 25,98 oranında oy almış ve 135 milletvekili çıkartmış, böylece yüzde 24,54 oranında milletvekili ile mecliste temsil kazanan ikinci büyük parti olmuştur. Son olarak Milliyetçi Hareket Partisi ise yüzde 13,01 oranında oy alarak 53 milletvekili ile parlamentoda yüzde 9,63 oran ile temsil edilmiştir. Bağımsızlar ise toplam 35 milletvekilliği kazanmış, yüzde 6,36 oranında temsil sağlamıştır.

Seçimlerin dinamik sonuçlarından seçmen davranışlarında, seçmenin bağımsız adaylara yönelmesindeki en büyük faktör Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde oy potansiyelinin fazla olduğu Barış ve Demokrasi Partisi'nin 2012 seçimlerine katılmama kararıdır. 2011 yılında, genel seçimler konusunda farklı bir politika izleyen Barış ve Demokrasi Partisi, meclise girmek için zorunlu olan yüzde 10 baraj engelini aşabilmek için seçimlere doğrudan katılmamış, bunun yerine desteklediği bağımsız adayları seçmenlerine duyurarak oy çağrısı yapmıştır ("Aljazeera", 2013). Parti 61 bağımsız adayı desteklediğini açıklamış, bunlardan 36'sı verilen oylar neticesinde parlamentoda sandalye kazanmıştır. Ancak, Diyarbakır bağımsız adayı Mehmet Hatip Dicle, terör örgütü propagandası yapmakla suçlanarak, 1 yıl 8 ay hapis cezası almış ve bu nedenle de Yüksek Seçim Kurulu'nun 1022 sayılı kararıyla milletvekilliği iptal

edilmiştir. Verilen bu karar doğrultusunda, Barış ve Demokrasi Partisi'nin desteklediği bağımsız milletvekilleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni boykot etmişlerdir.

12 Haziran 2012, parti davranışları açısından bazı anlaşmazlıklar ve krizler gibi dinamik sonuçlar doğurmuştur. Bunlardan en önemlisi; Yüksek Seçim Kurulu'nun milletvekili adaylarından 12'sini mahkum olmaları sebebiyle veto etmesidir. Bunlardan yedisi, Barış ve Demokrasi Partisi'nin desteklediği adaylar olan; Leyla Zana, Mehmet Hatip Dicle, Ertuğrul Kürkçü, Gültan Kışanak, Sebahat Tuncel, Mehmet Salih Yıldız ve İsa Gürbüz'dür. Yapılan itirazlar neticesinde, dört gün sonra adaylıkları tekrar YSK tarafından onaylanmıştır.

Yüksek Seçim Kurulu'nun ilk aldığı veto kararı sadece Barış ve Demokrasi Partisi'nin değil, Milliyetçi Hareket Partisi dışındaki tüm partilerin eleştirilerine neden olmuş, medyanın da desteği ile nihayetinde dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Barış ve Demokrasi Partisi'nin eski Eşbaşkanı Selahattin Demirtaş'ı köşke davet etmiş ve krize müdahale etmiştir (Çakır, 2011: 21). Tüm bu süreç, aslında ülkede uygulanan ve diğer ülkelere kıyasla oldukça yüksek bir orana sahip seçim barajı sebebiyle, partinin barajı aşamayacağı düşüncesiyle bağımsız adaylara destek olması ile başlamıştır. Partinin bu davranışı bağımsız adaylarının çoğunluğunu Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sokması ile sonuçlanmıştır.

2007 ve 2002 seçimlerinde olduğu gibi, 2011 seçimleri de tek bir partinin iktidar olmasıyla sonuçlanmıştır. Nispi (orantılı) seçim sisteminden biri olan d'Hondt sistemi, seçim sistemlerinin temsilde adalet ilkesini gözetmesine rağmen, uygulanan yüzde 10 barajı sebebiyle temsilde adalet zayıflamış, siyasal istikrar olgusu ön plana çıkmıştır.

4.3.5. Temsiliyet ve İstikrar

2002 ve 2007 seçim sonuçlarında yapıldığı gibi 2011 seçim sonuçlarında da, seçimlerde aldığı oy yüzdesi ile mecliste kazandığı sandalye yüzdesi birbirinden çıkarılarak Lijphart'ın temsili orantısızlık ölçeği kullanılmıştır. Bu bağlamda, 12 Haziran 2011 tarihinde yapılan 24. Milletvekili Genel Seçim sonuçlarında temsiliyet kazanan partilerin temsili orantısızlıkları Tablo 19'da belirtildiği gibidir.

Tablo 19: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları

Siyasal Parti	Oy Yüzdesi	Sandalye Yüzdesi	Temsili Orantısızlık
Adalet ve Kalkınma Partisi	% 49,83	% 59,45	% 9,62
Cumhuriyet Halk Partisi	% 25,98	% 24,54	% 1,44
Milliyetçi Hareket Partisi	% 13,01	% 9,63	% 3,38
Bağımsızlar	% 6,57	% 6,36	% 0,21

Oy yüzdesi ile sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın en fazla olduğu siyasal parti Adalet ve Kalkınma Partisi olduğu için temsili orantısızlık yüzdesinin en fazla olduğu parti yine Adalet ve Kalkınma Partisi olarak hesaplanmıştır. Temsili orantısızlık bağımsız milletvekillerinde en az olarak hesaplanmış, hatta sıfıra yakın bir oran elde edilmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temsili orantısızlık yüzdesi; 9,62; Milliyetçi Hareket Partisi'nin 3,38; Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1,44; bağımsızların ise 0,21'dir.

Gallagher endeksi doğrultusunda, 2011 Milletvekili Genel Seçimlerindeki toplam temsili orantısızlığı ve temsilde adalet ilkesinin ölçümünü yapmak amacıyla aşağıdaki işlem doğrultusunda her partinin aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın karesi alınıp farklar toplanmış, bu toplam ikiye bölünüp, karekökü alınmıştır.

$$G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$$

Gallagher endeksi hesaplaması neticesinde 2011 seçimlerindeki temsili orantısızlık derecesi % 7,28 olarak saptanmıştır. Endeks sonucu 0'dan oldukça yüksek olduğu için, 2011 seçimlerinde seçim sisteminin temsilde adalet ilkesinin oldukça düşük olduğu söylenebilir. Temsili orantısızlık oranı 2007 seçimlerine göre daha düşük olduğu için, 2007 seçimlerine göre 2011 seçimlerinde temsilde adalet ilkesinin nispeten daha fazla sağlandığı ifade edilebilir. Bu durum en fazla bağımsız adayın bireysel olarak meclise girdiği seçim dönemi olması ile açıklanabilir.

Seçim sistemlerinin bir diğer önemli ilkesi olan siyasal istikrara bakıldığında ise; 2007 ve 2002 seçimleri ile aynı durum söz konusudur. 2011 seçimlerinde de tek bir parti; Adalet ve Kalkınma Partisi, koalisyona gerek kalmadan toplam 327 milletvekili ile tek başına iktidar olmuştur. Bu nedenle, seçim sistemlerinin siyasal istikrar ilkesinin 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen 24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde gerçekleşmiş olduğu söylenebilir.

4.3.6. Seçim Propagandası

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi parlamentoda temsiliyet elde etmiştir. Üç siyasal partinin her biri, TRT 1'de gerçekleşen resmi propaganda konuşmalarında yer almıştır.

4.3.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Toplam 9 dakika 30 saniye konuşma yapan siyasal partinin söylem analizi kapsamında konularına göre ayırdığı süreler Grafik 6'da gösterilmiştir.

Grafik 6: 24. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

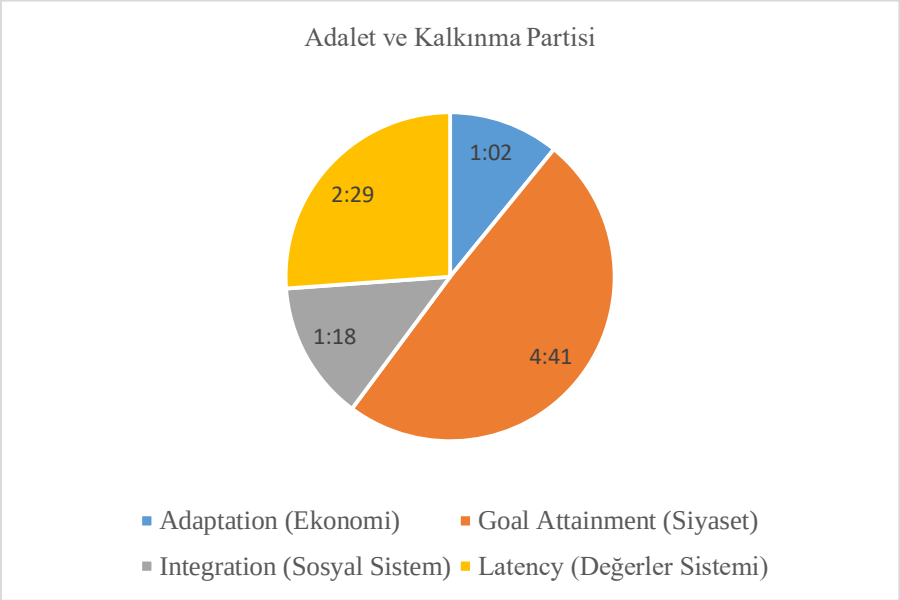

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşmiş olan 24. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre yüzde 49,83 oranında temsiliyet kazanmış olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin seçimden bir gün önce TRT 1'de yaptığı propaganda konuşmasını parti adına dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan gerçekleştirmiştir. Bu seçim döneminde siyasal parti ağırlıklı olarak siyaset temalı bir konuşma gerçekleştirmiştir. Siyasete 4 dakika 51 saniye zaman ayırırken, 2 dakika 29 saniye değerler sistemi, 1 dakika 28 saniye sosyal sistem ve 1 dakika 2 saniye ekonomi temalı bir konuşma gerçekleştirmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin bu seçim döneminde verdiği mesajlar ağırlıklı olarak siyaset ile ilgilidir. Konuşmasının siyaset temalı başlangıcını Türkiye tarihindeki darbeler oluşturmakta ve bu dönemlerde hükümetlerin demokrasi yoluyla sona ermeyişini eleştirmektedir. Siyasi temalı konuşmasında en öne çıkan özellik ise belki de 1950'lerde Demokrat Parti'nin siyasal propaganda için kullandığı "Yeter, söz milletindir!"[4] sözünü geliştirerek "Yeter, söz de karar da milletindir." demesidir. Türk demokrasi tarihindeki darbelerden örnekler verirken Adnan Menderes'in halkın

[4] 1950 seçimlerinde Demokrat Parti, reklam afişlerinde "Yeter, söz millerindir." sloganını kullanmıştır. Afiş Selçuk Milar tarafından bulunmuş ve siyasal iletişim tarihimizin en etkili araçlarından biri olarak değerlendirilmiştir (Gülsünler ve Ertürk, 2012).

takdiriyle iş başına gelip; 10 yıl hükümet görevini gerçekleştirdikten sonra idam edilişini eleştirmekte; eleştirilerini 12 Mart, 12 Eylül ve 28 Şubat süreçleri ile sürdürmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişini ise bu eleştirilerinden sonra şu sözlerle sürdürmektedir: "*Biz 3 Kasım 2002'de iş başına gelirken işte Türkiye'deki bu kısır döngüyü kırma sözü verdik. 'Yeter! Söz de karar da milletindir.' dedik."* Demokrat Parti'nin sloganını benzer biçimde tekrar kullanışı ve bunu demokrasi vurgusu ile yapıyor olması siyasal propaganda açısından önem taşımaktadır.

Siyaset temasında demokrasi haricinde ele aldığı diğer önemli kavramlar ise istikrar, güven ve özgürlüktür. Bu bağlamda özgürlük kavramını Türkiye'de temsiliyet sağladığı dönemde kendilerinin geliştirdiğini iddia etmektedir. İstikrar kavramı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin zaten her seçim döneminde en fazla vurguladığı kavram olarak öne çıkmaktadır. Siyaset temalı söylemlerinde öne çıkan önemli bir olgu; konuşmanın içeriğinin vaatlerden çok o güne kadar yapılanlardan oluşmasıdır. Bu bağlamda adaleti, demokrasiyi tesis etmek için mücadele verdiklerini; demokrasiyi, özgürlükleri savunarak istikrar ve güveni güçlü şekilde tesis ettiklerini; Türkiye'nin uluslararası itibarını yükselttiklerini ifade etmektedirler. Vaat ettikleri siyasal projelerin başında ise yeni bir anayasa gelmektedir. Yeni anayasa fikrinin önemini ise şu sözlerle savunmaktadırlar: "*Türkiye'nin dayatmayla kabul edilen değil, milletin iradesiyle yapılan, milletin sahiplendiği bir anayasaya sahip olmasını mutlaka sağlayacağız."*

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin niceliksel olarak en fazla üzerinde durduğu ikinci alt başlık ise değerler sistemidir. Genel olarak parti söylemi, milletin de önem verdiği değerleri içermektedir. Öncelikle kendisine verilen her oyu hem emanet hem de kutsal saydığını belirtmekte ve bu emanete bu yaklaşımla sahip çıktığını ifade etmektedir. Ayrıca değerler sistemi başlığında ele aldığı diğer kavramlar; kardeşlik ve dayanışma vurgularıdır.

Sosyal sistem alt başlığında ele aldığı konular ise o tarihe kadar gerçekleştirdikleri projeleri kapsamaktadır. Ülkenin her vilayetine yatırım yaptığını; adalet ve emniyeti ülkenin tüm satına güçlü ve kaliteli şekilde yaygınlaştırdığını; eğitime büyük yatırımlar yaptığını söylemekte ve başlattıkları reformları daha ileri seviyelere taşıyarak sürdüreceklerini vurgulamaktadır.

2015 seçimlerinde olduğu gibi ekonomi, niceliksel olarak en az öne çıkardığı alt başlık olmuştur. Bu alt başlık çerçevesinde iktidar oldukları dönemde yaptıkları yatırımları ele almışlardır. Bunun dışında Türkiye ekonomisinin kendi dönemlerinde büyüdüğünü; ihracatın üç kat artış gösterdiğini; enflasyonun tarihin en düşük seviyelerine indiğini; işçi, memur, esnaf, çiftçi, köylü, emekli, dar gelirli ve yoksul kesimlerin bu dönemde rahat bir nefes aldığını; alım gücünün arttığını söylemektedirler. Ekonomik vaatleri ise; 2023 yılında milli gelirin 2 Trilyon Dolar'a; ihracat rakamının 500 Milyar Dolar'a ve kişi başına düşen milli gelir seviyesinin 25 Bin Dolar'a yükselmesidir.

4.3.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşen, 24. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden bir diğer siyasal parti Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Siyasal partinin seçim öncesi TRT 1'de gerçekleştirdiği resmi propaganda konuşmasında yer verdiği konular ve bu konuların süreleri Grafik 7'de gösterildiği gibidir.

Grafik 7: 24. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

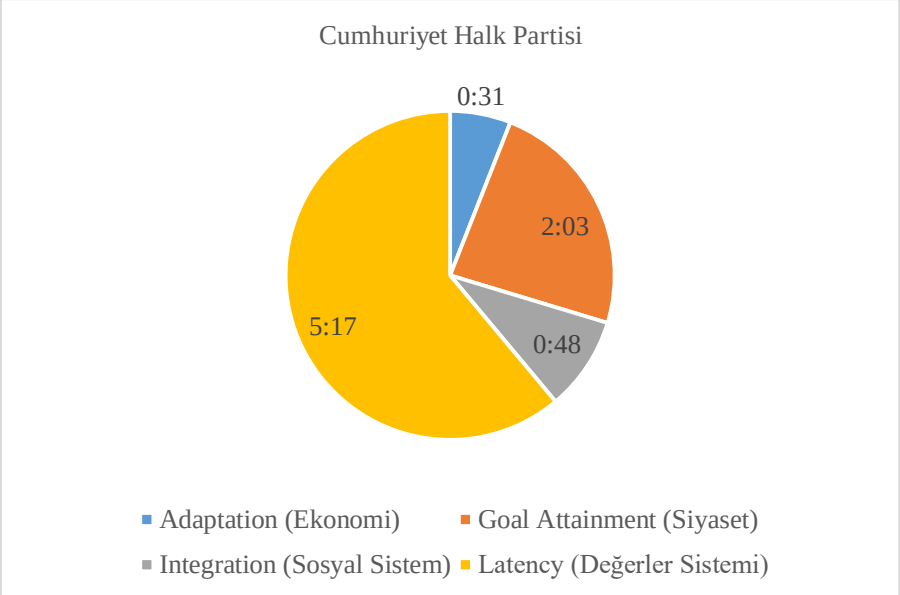

Cumhuriyet Halk Partisi 2007 seçim propagandasından farklı olarak 2011 döneminde değerler sistemi üzerinde durmuştur. 12 Haziran 2011 seçimlerinde %

25,98 oranında temsiliyet sağlayan Cumhuriyet Halk Partisi, propaganda konuşmasında genel olarak hükümeti eleştiren bir üslup kullanmıştır. Değerler sistemi dahilinde, Türkiye insanının dayanışma duygularını kimi zaman atasözü ve deyimlerle vurgulayarak tüm vatandaşları birleştirme amacı güden söylemlerde bulunmuştur. Ülkenin o anda genel olarak mutsuz, gergin ve ayrışmış olduğunu vurgulayarak bu konuda hükümeti hatta dönemin Başbakanını sorumlu bulan ifadesi şu şekildedir: "*İnsanların birbirinden bu kadar uzaklaştığı kaç zaman hatırlıyorsunuz? Halk gergin. Sokaklar gergin. İnsanların geleceğe inancı azalmış; umudu kırılmış. Bunların hepsi rastlantı mı? Hayır kardeşim, tabii ki değil! Ülkelerin kaderlerini liderleri belirler. Bir lider ne kadar öfke dolu olursa; ne kadar ayrımcılık yaparsa mizacı o kadar insanlarına ve kurumlarına yansır."*

Değerler sistemi dahilinde ele alınabilecek diğer söylemleri seçim çalışmaları kapsamındaki yolculuklarını Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'dan Anadolu'ya giden yolculuğuna benzetmesidir: "*Kurucumuz, önderimiz Mustafa Kemal'in izinden Samsun'dan Anadolu yolculuğumuzu başlattık. Onun fikirlerinin neferleri olarak Atatürk'ün Cumhuriyet'ini dişiyle, tırnağıyla inşa eden halkımıza gittik."* sözleriyle seçim çalışmasını ifade etmektedir.

Değerler sisteminden sonra ağırlıklı olarak siyaset alt başlığı üzerinde duran Cumhuriyet Halk Partisi bu bağlamda seçim çalışmaları kapsamında özellikle çok çalıştıklarını ve birçok farklı konuda uzman insanları partiden aday olarak çıkardıklarını vurgulamaktadır. Diğer siyasi partilerin üretemediği kadar proje ürettiklerini; bu nedenle de özellikle hükümet tarafından bir karalanma kampanyasına ve ithamlara maruz kaldıklarını ve bu konudaki mağduriyetlerini ifade etmektedirler. Bu alt başlık altında, iktidarın dokuz yıl boyunca ayrımcılığı körüklediğini; kendi çevresindeki kesimi ihya ederken memleketin ve vatandaşların sorunlarının arttığını ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin öncelikle bunlara sessiz kalmayıp bu sorunları gidermek için projeler geliştirdiğini söylemektedirler.

Cumhuriyet Halk Partisi 2011 yılında gerçekleştirdiği propaganda söyleminde süre olarak en az ekonomi ve sosyal sistem alt başlıklarına yer vermiş bulunmaktadır. Ekonomik olarak ülkenin yoksulluk içinde olduğunu vurgulamakta ve iktidar olmaları halinde ülkeyi bu yokluktan nasıl kurtaracaklarına dair çeşitli çalışmalarda bulunduklarını ifade etmektedir. Ayrıca ülkenin içinde bulunduğu yoksulluğu;

hükümetin ülkenin zenginliklerini ülke için değil; kendileri için kullanması kaynaklı olduğunu ifade ederek iktidarı eleştirmektedir.

Sosyal sistem alt başlığına bakıldığında ise yine eleştirel bir söylem mevcuttur. Mevcut hükümetin engelliye, öğrenciye, çiftçiye, gazeteciye, iş insanına hoşa gitmeyecek sözler sarfettiğini ve sosyal politikalarını sadece seçim sürecinde oy toplamak için yaptıklarını şu şekilde iddia etmektedir: *"Neden seçime beş kala öğretmen atadıklarını, kadro verdiklerini; neden dokuz yıldır insanları canından bezdiren sorunları duymayıp son haftada çözmeye çalıştıklarını düşün…"*

Ağırlıklı olarak değerler sistemine propaganda konuşmasında yer veren Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel söylemi de kültürel değer yargılarının öne çıkartılmasından oluşmaktadır.

4.3.6.3. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanı sıra Milliyetçi Hareket Partisi de 24.dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde parlamentoda temsil elde etmiş ve seçimlerden önce TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmasını gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda, partinin konuşmasında yer verdiği konular ve bu konular için ayırdığı süreler Grafik 8'de gösterilmiştir.

Grafik 8: 24. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

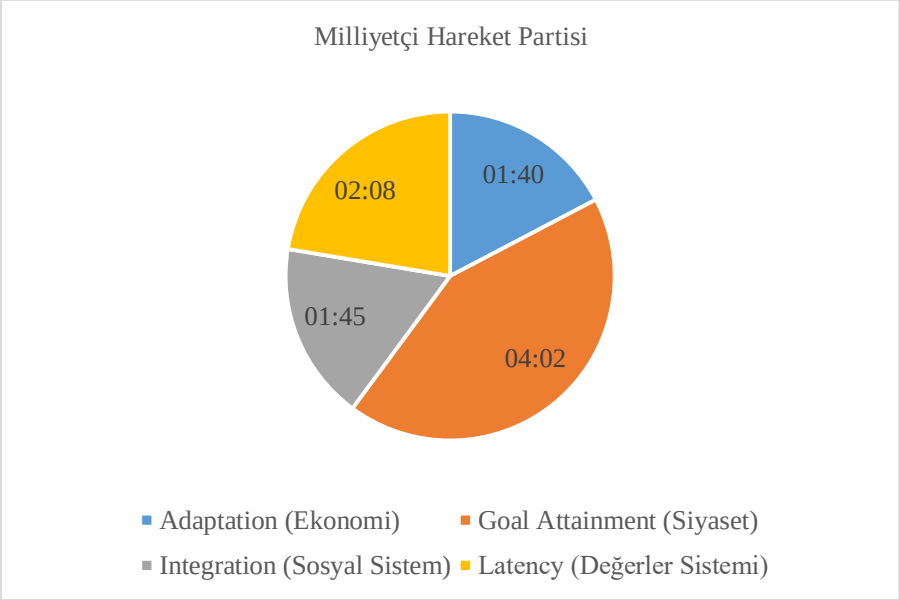

12 Haziran 2011 seçimlerinde yüzde 13,01 oranında temsiliyet elde ederek barajı aşan bir diğer parti Milliyetçi Hareket Partisi'dir. Siyasal parti 4 dakika 2 saniye siyaset; 2 dakika 8 saniye değerler sistemi; 1 dakika 45 saniye ekonomi ve 1 dakika 40 saniye sosyal sistem alt sistemleri üzerinde durmuştur. Niceliksel olarak propaganda konuşmasında Parsons'ın "hedefe ulaşma" olarak adlandırdığı siyasal alt sistem üzerinde durmuştur. Bir diğer muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi gibi söyleminin temelini iktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne yaptığı siyasal odaklı eleştiriler oluşturmaktadır.

Siyaset alt sistemi dahilinde ele aldığı konularda genel anlamda iktidarın terör konusunda gerekli önlemleri almada zayıf kaldığını; üniter ve milli devlet yapısı ile millet bütünlüğünün tahrip edildiğini; Güneydoğu Anadolu'nun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel bölücü terör sorununu yanlış uygulamalar neticesinde arttırıldığını ifade etmektedir. Bu değerlendirmelere Cumhuriyet Halk Partisi'nin de destek olduğunu ifade etmekte ve sorunlara çözüm olarak Milliyetçi Hareket Partisi'nin tek başına iktidar olması gerekliliğini savunmaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi'ne benzer şekilde 12 Eylül Anayasası'nın değiştirilmesi gerektiğini; ancak anayasa değiştirilirken devletin kurucu felsefesinden, milli ve üniter devlet yapısından, milli bütünlükten, parlamenter demokrasiden, anayasanın ilk üç maddesinden asla taviz vermeyeceklerini vaat etmektedir.

Siyasal partinin ağırlıklı olarak üzerinde durduğu bir diğer alt sistem ise ekonomidir. Bu alt sistem dahilinde de yine Adalet ve Kalkınma Partisi'nin dokuz yıllık iktidarının muhasebesini yaparak ortaya çıkan ekonomik sorunları ifade etmekte ve eleştirmektedir. Bu sorunlar; mazot, gübre, ilaç, yem fiyatının üç kattan fazla artmasıyla tarım kesiminin çökmesi; tarım ve hayvancılık ithalatının artmasıyla çiftçilerin işsiz kalması; küçük, orta ve büyük ölçekli sanayicilerin ithalat ve kur politikaları sebebiyle üretimden uzaklaşması; kamu çalışanları, emekliler, sigortalılar ve Bağkur'luların borçlanması; Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 220 Milyar Dolar ile devraldığı iç ve dış borcu dokuz yılda 518 Milyar Dolar'a yükseltmesidir.

Tüm bunların yanı sıra Adalet ve Kalkınma Partisi'ni şu sözlerle eleştirmektedir: *"Vaziyet bu iken* AKP[5] *yalan rüzgarı ile hayal satıyor. Kişi başı milli geliri 10 Bin Dolara çıkardığını ilan ediyor. Bu hesaba göre 5 kişilik bir ailenin yıllık 50 Bin Dolar; yani yaklaşık 75 Bin Lira geliri olması lazım. İçinizde kaç kişinin böyle bir geliri var? Siz günlük nafakaya muhtaç iken AKP yandaşlarının bir eli yağda, bir eli balda. AKP sizi fakirleştirirken; yandaş zenginlerini yarattı. 2002 yılında 4 adet olan dolar milyarderi sayısı dokuz yılda 36'ya çıktı. Çok laf yalansız; çok mal haramsız olmaz! Yalanın ve haramın bir gün hesabı sorulur."*

Ekonomi alt sistemi kapsamında iktidara yönelttiği eleştiriler dışında bazı proje ve vaatlerinden bahsetmektedir. Bu vaatler; her yıl yüzde yedi büyüme ile 700 bin kişiye iş imkanının sağlanacağı; asgari ücretin 825 Lira'ya yükseltileceği; her aileden bir kişiye iş imkanı sağlanacağı; iş bulunana kadar belli bir miktar ücret ödeneceği; emekliye bir maaş ikramiye verileceği; kamu çalışanlarının da bu ekonomik büyümeden refah payı alacağıdır. Vaatleri içerisinde en üzerinde durdukları projeleri ise aile sigorta sistemidir. Aile sigorta sistemi ile Hilal Kart uygulamasına geçilerek ihtiyacı olanlara yardım yapılacağını belirtmektedir.

Sosyal sistem kapsamında Adalet ve Kalkınma Partisi'ni eleştirmeye devam etmektedir. Bu eleştiriler; özgür basının olmayışı ve tek taraflı yayınların çoğalması ve genel olarak iktidar partisinin korku kültürü yarattığını iddia etmesi ile ilintilidir. Sosyal sistem dahilinde vaatleri ise; kamuda 4C, 4B sözleşmeli vekil, taşeron elemanı gibi çalışanların devlet kadrosuna atanacağı; büyük alışveriş merkezlerinin şehir dışına çıkarılacağı; çalışma saatlerinin yeniden düzenleneceği; inanç özgürlüğü önündeki engellerin kaldırılacağı ve vatandaşlar arasında din, dil, ırk, zümre farkı gözetmeksizin herkesin eşit haklara sahip, evrensel standartlarda temel hak ve özgürlüklerden yararlanmasını sağlayacak sosyal politikaların geliştirilmedir.

Değerler sistemi kapsamında ise dini ve milli söylemleri mevcuttur. Bu bağlamda Allah ve millet vurguları öne çıkmaktadır. Örneğin "*Cenabı Allah'ın bahşettiği vicdanınızla ülkemizin içinde bulunduğu durumu değerlendirerek oylarınızı*

[5]Propaganda konuşma deşifrelerinda kısaltmalar konuşma içeriğindeki biçim ile aynı olacak şekilde aktarılmıştır. Ancak belirtmek gerekir ki, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Tüzüğünde, siyasal parti isminin resmi kısaltmasının "AK Parti" olduğu görülmektedir.

kullanınız" söylemiyle oy kullanmayı bir anlamda vicdani bir eyleme benzetmektedir. Buna ek olarak iktidar partisini dini değerler dahilinde şu örneklerle eleştirmektedir: *"AKP'nin günahı sadece sizi fakirleştirmek ve korkutmak değil! AKP bin yıllık kardeşlik hukukumuzu kırdı, döktü. Bin yıl boyunca aynı kitaba, aynı peygambere inandığımız, aynı kabeye beş vakit namaza durduğumuz, fakirliği ve zenginliği birlikte paylaştığımız, zaferlerde birlikte sevindiğimiz, acılarda birlikte üzüldüğümüz, bin yıl boyunca kız alıp kız verdiğimiz, nesillerimizin nesillere karıştığı, et ve tırnak gibi olduğumuz Kürt kardeşlerimizi "Kürt Açılımı" adı altında PKK'ya peşkeş çekti."* Bu ifade siyasal bir eleştiri söylemi olmasına rağmen, tanımlamaları değerlerimizle ilgili olduğu için değerler sistemi alt başlığında değerlendirilebilir.

2011 seçim iletişimi, iktidar partisinde farklı, muhalefet partilerinde ise benzerlik taşımaktadır. Adalet ve Kalkınma Partisi propaganda söylemini ağırlıklı olarak istikrar ve güven ihtiyacına yönelik gerçekleştirirken, Cumhuriyet Halk Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi iktidarı eleştiren bir söylem gerçekleştirmiştir.

4.4. Milletvekili Genel Seçimleri: 2015 Dönemi Seçim İletişimi

4.4.1. Dönem Seçim Sistemi

1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen 26. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi ile gerçekleştirilmiş ve ülke barajı uygulanmıştır. Baraj ülke genelinde % 10 olup, seçim sonuçlarına göre % 10'luk barajı aşabilen siyasal partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanmıştır.

Belirtmek gerekir ki, 1 Kasım 2015 seçimleri bir "tekrar" niteliği taşımıştır. 25. dönem Milletvekili Genel Seçimleri 7 Haziran 2015 tarihinde, yine d'Hondt sistemi ve %10 ülke geneli barajı ile gerçekleştirilmiştir. Ancak, seçim sonuçlarına göre iktidar olabilmesi için 276 sandalye sayısına hiçbir siyasal parti ulaşamamıştır. Gerekli olan koalisyon kurulamadığı için 25. dönem seçimleri 1 Kasım 2015 tarihinde 26. dönem Milletvekili Genel Seçimleri olarak tekrar yapılmıştır.

4.4.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü

İllerin çıkartacağı milletvekili sayısı 2014 nüfus sayımları çerçevesinde belirlenmiş ve 550 milletvekilinin toplam 81 ile dağılımı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca yapılan belirlemeye istinaden birden fazla seçim çevresine bölünen iller; İstanbul, İzmir ve Ankara'dır. 32 milletvekili çıkaracağı tespit edilen Ankara 2; 88 milletvekili çıkaracağı tespit edilen İstanbul 3; 26 milletvekili çıkaracağı tespit edilen İzmir 2 seçim çevresine bölünmüştür.

2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde bütün iller tek bir seçim çevresine indirilmiştir. İstanbul 3; Ankara ve İzmir ise 2 seçim çevresine bölünmüştür. Gerçekleştirilen bu seçim çevresi büyüklüğünün dinamik bir sonucu olarak ortalama seçim büyüklüğünün fazla olmasıdır. 2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde belirlenen çevre büyüklüğü (çıkartılacak milletvekili sayısına göre) ve etkin barajlar ise Tablo 20'de belirtildiği şekildedir.

Tablo 20: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki Seçim Çevre Büyüklüğü

SEÇİM BÖLGESİ	SEÇİM ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ	ETKİN BARAJ
İstanbul 1	31	%2,3
İstanbul 2	26	%2,7
İstanbul 3	31	%2,3
Ankara 1	18	%3,9
Ankara 2	14	%5
İzmir 1	13	%5,3
İzmir 2	13	%5,3
Adana	14	5
Adıyaman	5	%12,5
Afyonkarahisar	5	%12,5
Ağrı	4	%15
Amasya	3	%18,75
Antalya	14	%5
Artvin	2	%25

Aydın	7	%9,3
Balıkesir	8	%8,3
Bilecik	2	%25
Bingöl	3	%18,7
Bitlis	3	%18,7
Bolu	3	%18,7
Burdur	3	%18,7
Bursa	18	%3,9
Çanakkale	4	%15
Çankırı	2	%25
Çorum	4	%15
Denizli	7	%9,3
Diyarbakır	11	%6,2
Edirne	3	%18,7
Elazığ	4	%15
Erzincan	2	%25
Erzurum	6	%10,7
Eskişehir	6	%10,7
Gaziantep	12	%5,7
Giresun	4	%15
Gümüşhane	2	%25
Hakkari	3	%18,7
Hatay	10	%6,8
Isparta	2	%25
Mersin	11	%6,2
Kars	3	%18,7
Kastamonu	3	%18,7
Kayseri	9	%7,5
Kırklareli	3	%18,7
Kırşehir	2	%25
Kocaeli	11	%6,2
Konya	14	%5

Kütahya	4	%15
Malatya	6	%10,7
Manisa	9	%7,5
Kahramanmaraş	8	%8,3
Mardin	6	%10,7
Muğla	6	%10,7
Muş	3	%18,7
Nevşehir	3	%18,7
Niğde	3	%18,7
Ordu	5	%12,5
Rize	3	%18,7
Sakarya	7	%9,3
Samsun	9	%7,5
Siirt	3	%18,7
Sinop	2	%25
Sivas	5	%12,5
Tekirdağ	6	%10,7
Tokat	5	%12,5
Trabzon	6	%10,7
Tunceli	2	%25
Şanlıurfa	12	%5,7
Uşak	3	%18,7
Van	8	%8,3
Yozgat	4	%15
Zonguldak	5	%12,5
Aksaray	3	%18,7
Bayburt	2	%25
Karaman	2	%25
Kırıkkale	3	%18,7
Batman	4	%15
Şırnak	4	%15
Bartın	2	%25

Ardahan	2	%25
Iğdır	2	%25
Yalova	2	%25
Karabük	2	%25
Kilis	2	%25
Osmaniye	4	%15
Düzce	3	%18,7

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2015.

2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde seçim çevresi büyüklüğü 2839 sayılı Kanun'un 3 ve 4. maddelerinin hükümleri gereğine bağlı kalınarak 2014 yılı nüfus bilgilerine göre 550 milletvekilinin 81 ile dağıtımı şeklinde gerçekleştirilmiştir. Lijphart'ın seçim çevresi etkinliğini ölçmek amacıyla kullandığı formül doğrultusunda tabloda da belirtildiği üzere bir seçim çevresinden ne kadar fazla milletvekili çıkarılırsa o oranda temsiliyet artmakta ve temsiliyete engel olabilecek veya temsiliyet oranını azaltabilecek etkin baraj da düşmektedir. Bu analiz sonucunda; en az seçim çevresi büyüklüğüne sahip illerde etkin baraj yüksekken, en fazla seçim çevresine sahip illerde etkin baraj oranı düşüktür. Seçim çevresi 2 ile sınırlanan iller olan Artvin, Bilecik, Çankırı, Erzincan, Gümüşhane, Isparta, Kırşehir, Sinop, Tunceli, Bayburt, Karaman, Bartın, Ardahan, Iğdır, Yalova, Karabük, Kilis en az seçim çevresi büyüklüğüne sahipken, etkin baraj bu illerde %25 gibi fazla bir orana sahip olmaktadır. Tam tersi bir şekilde en fazla seçim çevresi büyüklüğü olan 31'e sahip bölge İstanbul 1 ve İstanbul 3'ün etkin baraj oranı % 2,3'tür.

4.4.3. Seçimlerin Statik Sonuçları

26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin statik sonuçları diğer seçim dönemleri gibi, katılım yeterliliğine sahip olan siyasal partiler, seçime katılan partiler; seçmenlerin seçimlere katılım oranı; partilerin mecliste kazandığı sandalye sayısı ve bu sayıların meclisteki temsiliyet oranı ekseninde analiz edilmiştir. 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılma yeterliliğine sahip siyasi partilerin sayısı yirmi dokuz olup, Tablo 21'de listelendirilmiştir.

Tablo 21: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler

No	Siyasal Partiler
1	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Anadolu Partisi
3	Bağımsız Türkiye Partisi
4	Büyük Birlik Partisi
5	Cumhuriyet Halk Partisi
6	Demokrat Parti
7	Demokratik Gelişim Partisi
8	Demokratik Sol Parti
9	Doğru Yol Partisi
10	Emek Partisi
11	Genç Parti
12	Hak ve Adalet Partisi
13	Hak ve Özgürlükler Partisi
14	Halkın Kurtuluş Partisi
15	Halkın Yükselişi Partisi
16	Halkların Demokratik Partisi
17	İyi Parti
18	Komünist Parti
19	Liberal Demokrat Parti
20	Merkez Parti
21	Millet Partisi
22	Millet ve Adalet Partisi
23	Milliyetçi Hareket Partisi
24	Muhafazakâr Yükseliş Partisi
25	Özgürlük ve Dayanışma Partisi
26	Saadet Partisi
27	Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi
28	Türkiye Komünist Partisi
29	Vatan Partisi

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2015

26. dönem seçim sonuçlarına göre seçimlere katılan siyasal partiler, seçmenlerin seçimlere katılım oranı, siyasal partilerin kazandığı milletvekili sayıları ve yüzdelik oranları sırasıyla Tablo 22'de gösterildiği gibidir.

Tablo 22: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçim Sonuçları

Toplam Seçmen Sayısı		**56.449.009**	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		**48.537.695**	
Geçerli Oy Sayısı		**47.840.231**	
Geçersiz Oy Sayısı		**694.464**	
Seçime Katılım Oranı		**%85,23**	
Siyasal Parti	**Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı**	**Milletvekili Sayısı:**	**Oran:**
Adalet ve Kalkınma Partisi	23.681.926	317	%49,50
Cumhuriyet Halk Partisi	12.111.812	134	%25,32
Halkların Demokratik Partisi	5.148.085	59	%10,76
Milliyetçi Hareket Partisi	5.694.136	40	%11,90
Saadet Partisi	325.978	0	%0,68
Büyük Birlik Partisi	253.204	0	%0,53
Vatan Partisi	116.803	0	%0,25
Hak ve Özgürlükler Partisi	108.583	0	%0,23
Halkın Kurtuluş Partisi	83.057	0	%0,17
Demokrat Parti	69.319	0	%0,14
Komünist Parti	52.527	0	%0,11
Bağımsızlar	51.038	0	%0,11
Bağımsız Türkiye Partisi	49.297	0	%0,10
Demokrat Sol Parti	31.805	0	%0,07

Liberal Demokrat Parti	26.816	0	%0,06
Millet Partisi	19.714	0	% 0,04
Doğru Yol Partisi	14.131	0	%0,03
Toplam	47.840.231	550	%100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2015.

Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan partilerin milletvekili sayıları ve bu milletvekili sayısının meclisteki oranları ise Tablo 23'teki gibidir.

Tablo 23: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları

Siyasal Parti	Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı
Adalet ve Kalkınma Partisi	23.681.926	317	% 57,63
Cumhuriyet Halk Partisi	12.111.812	134	% 24,36
Halkların Demokratik Partisi	5.148.085	59	% 10,72
Milliyetçi Hareket Partisi	5.694.136	40	% 7,27
TOPLAM	46.635.959	550	% 100

4.4.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi

4.4.4.1 Seçmen Davranışı

1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen 26. dönem milletvekili seçimlerinde nispi (orantılı) temsil sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi uygulanmasına rağmen ülke geneli barajı uygulaması ve bu barajın yüzde 10 gibi yüksek bir oranla uygulanması küçük partilerin temsiliyetini azaltmıştır. Bu nedenle seçmenin genellikle yüzde 10 barajını geçeceğini düşündüğü siyasal partilere oy verdiği sayısal sonuçlarda görülmektedir. Dört büyük siyasal parti olan; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet

Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi dışındaki partilerin tamamı yüzde 1'in altında oy almıştır.

Bu dinamik sonuç yine diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi psikolojik faktörle açıklanabilir. Ancak bir diğer önemli konu, 2015 seçimlerinde seçmen davranışı açısından istikrara verilen önemdir. 7 Haziran 2015 seçimleri başarısız koalisyon girişimleri neticesinde iptal edilip, 1 Kasım 2015 tarihinde seçimler yenilenince, seçmen Adalet ve Kalkınma Partisi'ne daha fazla oy vererek; davranışını istikrar çerçevesinde yenilemiştir. Böylece Adalet ve Kalkınma Partisi, 7 Haziran 2015 tarihinde kaybettiği iktidar yetkisini, 1 Kasım 2015 seçimleri neticesinde tekrar elde etmiştir.

Seçmenler, oylarının boşa gitmemesi adına oylarını ağırlıklı olarak dört parti ekseninde birleştirmiş, küçük partilerin yüzde 10'luk ülke barajının altında kalacağı düşüncesiyle bu partilere oylarını vermemeyi tercih etmiştir. Barajı aşan dört siyasal parti dışında diğer tüm partilerin oy oranı % 1'in altındadır. Seçmenler, oylarını ağırlıklı olarak barajı geçeceğine inandığı siyasal partilere kullanmıştır.

26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılım oranı yüzde 85,23'tür. Kullanılan geçerli oyların toplamı; 47.840.231'dir. Seçimlere katılım oranı en fazla olan il yüzde 90,39 ile Amasya iken, en az katılım yüzde 81,07 ile Ardahan ilinde olmuştur.

4.4.4.2. Parti Davranışı

1 Kasım 2015, 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine 29 siyasal parti katılım yeterliliğine resmi olarak sahip olmasına rağmen toplam 17 siyasal parti katılmıştır. Anadolu Partisi, Demokratik Gelişim Partisi, Doğru Yol Partisi, Emek Partisi, Genç Parti, Hak ve Adalet Partisi, Halkın Yükselişi Partisi, Merkez Parti, Millet Partisi, Millet ve Adalet Partisi, Muhafazakar Yükseliş Partisi, Özgürlük ve Dayanışma Partisi, Toplumsal Uzlaşma Reform ve Kalkınma Partisi seçimlerde milletvekili adayı göstermeyerek seçimlere katılmamıştır.

Tablolarda da belirtildiği üzere, 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen 26. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre yüzde 10'luk ülke barajını geçerek

mecliste sandalye kazanan partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi olmuştur. Adalet ve Kalkınma Partisi aldığı oy sayısına göre %49,50 ile seçim barajını aşmış, 317 milletvekili sayısı ile meclise girmiş, böylece meclisteki milletvekillerinin %57, 63'ünü sağlayarak çoğunluğu elde etmiştir. Cumhuriyet ve Halk Partisi aldığı %25,32 oy oranı ile ülke barajını aşarak bu sıralamada ikinci parti olmuş ve 134 milletvekili ile meclise girerek mecliste %24,36 oranında temsiliyet sağlamıştır. Halkların Demokratik Partisi 2015 yılı itibariyle aldığı %10,76 oy oranı ilk kez ülke barajını aşarak, 49 milletvekili ile meclise girmiş ve %10,72 oranında temsiliyet sağlamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi ise aldığı %11,90 oy oranı ile ülke barajını aşarak 40 milletvekili ile meclise girmiş ve böylece %7,27 oranında mecliste temsiliyet sağlamıştır.

Elbette ki yüzde 10'luk ülke barajı, temsilde adalet unsurunu sağlamaya yönelik nispi (orantılı) seçim sistemine rağmen temsilde adalet ilkesini zayıflatmakta, yüzde 10'un altında oy alan partilerin mecliste temsil edilememesine sebep olmaktadır. Bu durum 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde siyasal partiler açısından iki sonuç doğurmuştur. Bunlardan biri; 29 siyasal partinin resmi olarak seçimlere katılım yeterliliği mevcutken yüzde 10'luk ülke barajını aşamayacağını düşünerek seçimlere katılmaması ve aday çıkartmamasıdır. Katılım yerine kendilerine yakın gördükleri bir diğer siyasal partiyi destekleyebilmektedir. Bir diğer sonucu ise katılım sağlayan partilerin sayısının fazla ve ideolojik olarak yelpazesinin geniş olmasına rağmen sadece dört siyasal partinin mecliste sandalye kazanmasıdır. 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde toplam 17 aday belli bir oranda oy almış, ancak bunlardan 13'ü yüzde 10'luk ülke barajının altında kalarak temsiliyet kazanamamıştır. Farklı yüzdelerde oy alan partilerin toplam 13'ü mecliste temsil edilememiştir.

Nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde değerlendirilen d'Hondt sistemi diğer nispi seçim formülleri gibi seçim sistemlerinin 'temsilde adalet' ilkesini gözetmesine rağmen, uygulanan ülke barajı ve bu ülke barajının yüksek oranda olması bu ilkeyi zayıflatmış ve bu baraj parti davranışını, barajı aşamayacağı öngörüsü altında "seçimlere katılmamayı tercih etmek" şeklinde etkilemiştir.

26. dönem Milletvekili Genel Seçimleri tek bir partinin iktidar olmasıyla sonuçlanmıştır. Oransal seçim formüllerinin statik etkilerinin en başında; istikrarlı bir hükümet kurmaya olanak sağlamaması ve hatta uzun vadede ülkeyi istikrarsızlığa uğratması gelmektedir. Ancak bu seçimlerde oransal sistem türlerinde yer alan d'Hondt sistemi uygulanmasına rağmen Adalet ve Kalkınma Partisi yüzde 49,50 oranında oy alarak koalisyona gerek kalmadan tek başına iktidarı sağlamıştır. Dolayısıyla nispi seçim sistemlerinin istikrar ilkesine ayrı düşmesinden uzaklaşan bir dinamik etkisi mevcuttur.

2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde ülke barajını aşarak mecliste sandalye kazanan ikinci parti ise Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Parti, yüzde 25,32 oy oranı ile meclisteki ikinci parti olmayı başarmış, 134 milletvekili ile "ana muhalefet partisi" olarak meclise girmiştir.

Uygulanan seçim sisteminin önemli bir dinamik sonucu da 2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde Milliyetçi Hareket Partisi'nin Halkların Demokratik Partisi'ne göre sayısal olarak daha fazla oy kazanmasına rağmen daha az milletvekilini parlamentoya sokabilmiş olmasıdır. Bu durum uygulanan seçim sistemi ile beraber, seçim çevresi ile ilgilidir. Halkların Demokratik Partisi, ülke genelinde toplam Milliyetçi Hareket Partisi'nden daha az oy almasına rağmen, daha fazla seçim çevresinde/ilde oy çokluğuna sahip olması sebebiyle kazanılan milletvekili sayısı da daha fazla olmuştur.

Halkların Demokratik Partisi; ilk kez 1 Kasım 2015 seçimleri ile meclise girmeyi başarmıştır. Yeni kurulmuş olan siyasal parti yüzde 10'luk ülke barajını aşmış ve mecliste temsiliyet kazanmıştır. Halkların Demokratik Partisi'nin dinamik seçim sonucu da, daha önceki seçimlere Barış ve Demokrasi Partisi olarak katılmasına rağmen, 2015 seçimlerinde barajı geçebilmek adına parti çatısı altında birçok farklı görüşü temsil eden bir politika oluşturmuş olmasıdır. [6]

[6] Halkların Demokratik Partisi, parti tüzüğünde partiyi "tüm ezilenlerin ve sömürülenlerin; dışlanan ve yok sayılan bütün halkların ve inanç topluluklarının, kadınların, işçilerin, emekçilerin, köylülerin, gençlerin, işsizlerin, emeklilerin, engellilerin, LGBT bireylerin, göçmenlerin, yaşam alanları tahrip edilenlerin; aydın, yazar, sanatçı ve bilim insanları ile bütün bu kesimlerle birlikte mücadele yürüten güçlerin her türden baskı, sömürü ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve insan onuruna yaraşır bir yaşam

4.4.5. Temsiliyet ve İstikrar

1 Kasım 2015 seçimlerindeki temsiliyet orantısızlıklarını ölçümlemek için yine Lijphart'ın uyguladığı yöntem kullanılmıştır. Öncelikle, belli bir seçim için partilerin tek tek orantısızlık dereceleri belirlenerek, daha sonra ise tüm seçimin temsili orantısızlığı hesaplanmıştır. Bu hesaplama sonucunda 1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde partilerin oy yüzdesi, kazanılan sandalye yüzdesi ve bunların sonucunda oluşan temsili orantısızlık yüzdelik oranları Tablo 24'te belirtildiği şekildedir.

Tablo 24: 26. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları

Siyasal Parti	Oy Yüzdesi	Sandalye Yüzdesi	Temsili Orantısızlık
Adalet ve Kalkınma Partisi	%49,50	%57,63	%8,13
Cumhuriyet Halk Partisi	%25,32	%24,36	%0,96
Halkların Demokratik Partisi	%10,76	%10,72	%0,04
Milliyetçi Hareket Partisi	%11,90	%7,27	%4,23

Tabloda da belirtildiği üzere partilerin seçimler neticesinde elde ettiği oy oranı ile sandalye yüzdesi arasındaki mutlak fark ne kadar fazla olursa temsiliyette orantısızlık o kadar artmaktadır. 26. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre temsili orantısızlık % 8,13 oranı ile en fazla Adalet ve Kalkınma Partisi'ne aittir. Bu sıralamayı % 4,23 ile Milliyetçi Hareket Partisi; % 0,96 ile Cumhuriyet Halk Partisi ve son olarak da % 0,04 ile Halkların Demokratik Partisi izlemektedir. Aldığı oy oranına en yakın oranda mecliste sandalye elde eden siyasal parti Halkların Demokratik Partisi olduğu için temsili orantısızlığı en az parti yine Halkların Demokratik Partisi olmuştur.

Tüm partiler açısından seçimlerde kazanılan oy ile, elde edilen sandalye arasındaki dağılımda meydana gelen sapmaları ölçmek ve böylece 2015 Milletvekili Genel

kurmak üzere bir araya geldiği, demokratik halk iktidarını hedefleyen bir siyasi partidir." şeklinde tanımlamaktadır (Kaynak: Halkların Demokratik Partisi Tüzüğü, 2015).

Seçimlerindeki temsili orantısızlığı ölçmek amacıyla yine Gallagher tarafından 1991 yılında geliştirilen Gallagher indeksi kullanılmıştır (Gallagher, 1991: 39):

$$G = \sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$$

Gallagher endeksi hesaplaması neticesinde 1 Kasım 2015 seçimlerindeki temsili orantısızlık derecesi %8,8 olarak saptanmıştır. Endeks sonucu 0'dan yüksek olduğu için, 1 Kasım 2015 seçimlerinde temsiliyetin düşük olduğu söylenebilir.

Seçim sonrasında oluşan meclisin hükümet oluşturma ve yaşatma gücü seçim sistemlerinin siyasal istikrara etkisi açısından önem taşımaktadır ve bir kriter olarak ele alınmaktadır. 1 Kasım 2015 seçimleri neticesinde 4 siyasal parti mecliste sandalye kazanırken, hükümet kurma gücü tek bir siyasal partinin (Adalet ve Kalkınma Partisi) olmuştur. Bu anlamda seçim sistemlerinin "siyasal istikrar" işlevinin 2015 seçimlerinde yinelendiğinden söz edilebilir.

1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleştirilen 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin sonuçları üzerinden hesaplanan endeks değerlerine göre; seçim sisteminin "siyasal istikrar" işlevini sağlarken, "temsilde adalet" ilkesinin zayıf kaldığı görülmüştür.

4.4.6. Seçim Propagandası

1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşen Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre 4 siyasal parti Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir. Bu partiler, Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Siyasal partilerin her biri, seçim döneminden önce TRT 1'de yapılan resmi propaganda konuşmalarına katılmıştır.

4.4.6.1. AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil elde eden Adalet ve Kalkınma Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de toplam 8 dakika 59 saniye süren resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Siyasal

partinin söylem analizi kapsamında, hangi konuya ne kadar süre ile yer verdiği Grafik 9'da belirtildiği gibidir.

Grafik 9: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde AK Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

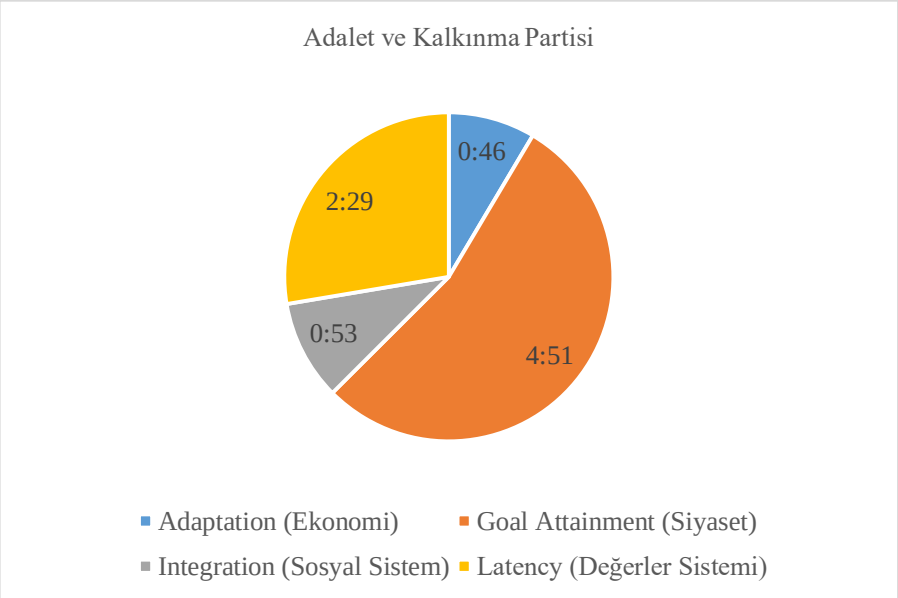

2015 seçimlerine katılarak %57,63 oranında temsiliyet kazanan Adalet ve Kalkınma Partisi ağırlıklı olarak Parsons'ın "hedefe ulaşma" sosyal sistem ihtiyacı üzerinde durarak konuşmasında özellikle "istikrar" vurgusu yapmıştır. 10 dakikalık konuşma süresi içerisinde 4 dakika 51 saniye hedefe ulaşma, 2 dakika 29 saniye değerler sistemi, 53 saniye sosyal sistem, 46 saniye ise adaptasyonu ele almaktadır. Bu niceliksel analiz bağlamında partinin önem sıralamasına göre ağırlık verdiği alt sistemler sırasıyla; siyaset, değerler sistemi, sosyal sistem ve ekonomidir. Siyasal partinin niceliksel olarak önem verdiği konuların sıralaması 2011 seçimleri ile aynıdır.

Siyaset temelli ağırlık verdiği başlıca konular; terör ve istikrardır. İstikrar konusuna vurgu yaparken özellikle koalisyon hükümetlerinin ülkeye istikrarsızlık getireceğini ve diğer partilerin tek başına iktidar olamayacağını ifade ederek, kendisinin ise ülkede istikrarı sürdürebilecek tek parti olabileceğini ifade etmektedir. Terörün de, ancak istikrarlı bir hükümetle son bulacağını; kalkınma, huzur ve güvenliğin 1950'lerden beri ancak tek partili hükümetlerle mümkün olduğunu belirtmiştir. Terör ve istikrar haricinde siyaset temelli bir diğer vaadi ise darbe yasasından arındırılmış bir sivil anayasadır.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin özellikle istikrarın devam etmesi gerekliliği temelinde ele aldığı siyaset temasını değerler sistemi izlemektedir. Değerler sistemi içerisinde sürdürülebilirliği vatandaştan kendisine oy isteyerek dile getirmekte, bu istek doğrultusunda ise özellikle din ve milliyetçilik temalarını vurgulamaktadır. Kurtuluş Savaşı'ndan örnekler vererek, partinin güç bulduğu iki olgunun; Allah ve millet olduğunu ifade etmektedir. Bu kategoride öne çıkan bir diğer söylemi ise; 78 milyon vatandaşın hiçbirinin diğerinden farklı ya da üstün olmadığı, her zümrenin birbirine eşit olduğudur.

Sıralamada üçüncü olarak karşımıza çıkan sistem ise sosyal sistemdir. Parsons'ın sosyal alt sistemi; toplumdaki her türlü dayanışma ve korunma işlevi gören tüm hukuksal ve diğer kurumları ifade etmektedir. Bu alt sistem dahilinde Adalet ve Kalkınma Partisi, engelliler ve yurt dışında oy veren vatandaşların yasal süreçlerinden ve oy hakkı için her türlü hukuksal ve güvenli ortamın varlığından bahsetmektedir.

Partinin propaganda konuşması içerisinde niceliksel olarak en kısa süre ayırdığı alt sistem ise; ekonomidir. Bu tema dahilinde konuşmasına diğer ülkelerle kıyas yaparak başlamakta ve diğer ülkelerde milyonların sokağa dökülmüş, iş arıyor olduğunu ifade etmektedir. Diğer ekonomi temelli konuşma içeriğini ise çeşitli vaatleri oluşturmaktadır. Bu vaatler; yeni havalimanı, Kanal İstanbul Projesi, milli yenilikler ve bu kalkınmalar neticesinde her vatandaşa daha fazla refah payıdır.

4.4.6.2. CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

Cumhuriyet Halk Partisi, 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Parlamentoda temsil kazanmıştır. Siyasal parti, seçimden önce TRT 1'de toplam 10 dakika resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Bu 10 dakika içerisinde hangi konuya ne kadar süre ile yer verdiği Grafik 10'da gösterilmiştir.

Grafik 10: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde CHP'nin Propaganda Söylem Analizi

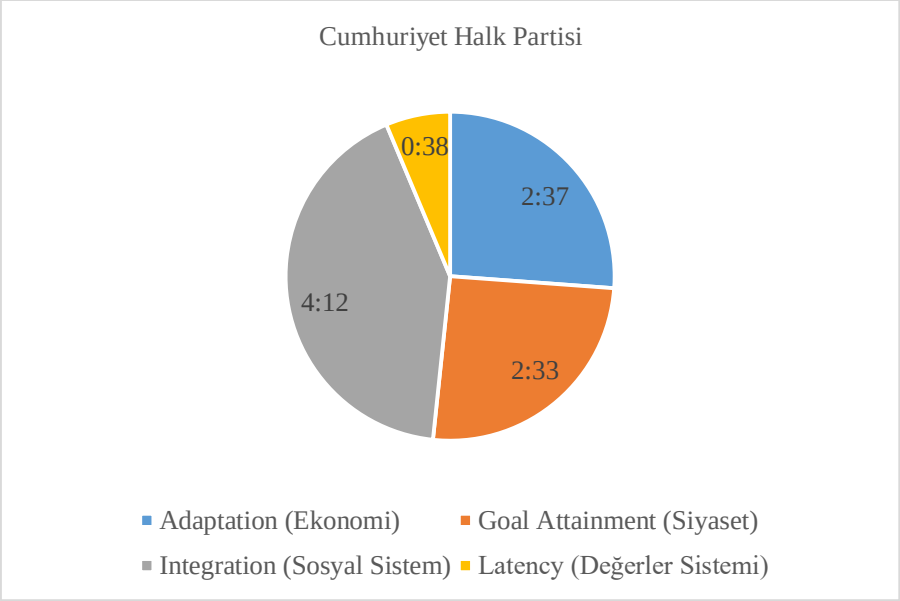

1 Kasım 2015 Milletvekili Genel Seçimlerinde %25,32 oranında oy alarak en fazla oy alan ikinci siyasal parti olan Cumhuriyet Halk Partisi, propaganda konuşmasında ağırlıklı olarak en fazla "bütünleşme" üzerinde durmuştur. 4 dakika 12 saniye boyunca bütünleşme; 2 dakika 37 saniye boyunca adaptasyon, 2 dakika 33 saniye boyunca hedefe ulaşma, 38 saniye boyunca ise gizlilik üzerinde durmuştur. Bu bağlamda partinin ağırlık verdiği alt sistemler sırasıyla; sosyal sistem, ekonomi, siyaset ve değerler sistemi olarak sıralanabilir.

Cumhuriyet Halk Partisi, konuşmasında neredeyse ekonomi ve siyasete eşit süreler ayırmıştır. Ana muhalefet partisi olması sebebiyle konuşması ağırlıklı olarak iktidarı hedef alan eleştirel bir üslup ve iktidar olması durumunda gerçekleştireceği vaatlerden oluşmaktadır. Ekonomi temelli vaatlerini ise somut ve oldukça kesin cümleler oluşturmaktadır. Bu vaatler; dini bayramlarda verilecek ikramiyeler, aile sigortası kanunu, her ailenin gelirinin en az 750 Lira olacağı, kamuda taşeron işçiliğin kalkacağı, mevcut taşeron işçilere de kadro verileceği, kredi kartı ve tüketici kredisi borç ve faizlerinin silineceği, öğrenim kredi borçlarının iş buluncaya kadar

erteleneceği, çiftçi mazotunun ulaşılabilir ucuzlukta olacağı, kobilere ve orman köylülerine yapılacak ekonomik desteklerdir.

Siyasi alt sisteme dahil edilebilecek söylemleri ise tıpkı ekonomi gibi vaatlerinden oluşmakta ve yine bu alt sistem dahilinde somut vaatlerde bulunmaktadır. Bu somut vaatleri ise yine iktidara yönelik eleştirel bir üslupla gerçekleşmektedir. Bunlar özet olarak; siyasi ahlak yasasının çıkartılacağı, passolig uygulamasının kaldırılacağı, terörün sona ererek demokrasinin tam anlamıyla yerleşeceğidir. Ülkenin siyasi sorunlarını ise kötü yönetimden kaynaklandığını belirterek bu sorunları aşabilecek nitelikteki tek partinin Cumhuriyet Halk Partisi olduğunu ifade etmektedir. Siyaset temelli vaatlerinde ise öne çıkan bir diğer önemli vurgu; seçim sistemi ile ilgilidir. Seçim sistemi ile ilgili 2015 seçim iletişimi dahilinde düzenlemeden bahseden tek partidir. Bu düzenleme; yüzde 10 seçim barajının kaldırılarak, her vatandaşın oyunun temsiliyetinin sağlanmasıdır.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin propaganda konuşmasında niceliksel olarak en fazla üzerinde durduğu alt sistem sosyal haklardır. Bu bağlamda vatandaşların sosyal haklarının geliştirilerek hukuksal olarak da destekleneceğinin altını çizen vaatler açıklamaktadır. Bu bağlamda konuşmasına TRT'nin iktidar ekseninde yayın yapmasını eleştirerek başlamakta ve partilere ayrılan yayın süresi eşitsizliğinden bahsetmektedir. Sosyal haklar kapsamında vaatleri ise özetle; cinsiyet eşitliğinin sağlanması, üniversite öğrencilerinin yurt sorunlarının çözülmesi, eğitim sisteminde yeni yapılandırma yapılacağı, okulların fiziki imkan ve kapasitelerinin geliştirileceği, ifade özgürlüğünün ve her türlü medyaya özgür erişimin yasalarla sağlanacağıdır.

Partinin, süre olarak üzerinde en az durduğu ise Adalet ve Kalkınma Partisi'nin tersine değerler sistemidir. Bu bağlamda diğer partiler gibi oy isterken, bütünlük, aidiyet ve huzurlu toplum kavramlarından bahsetmektedir.

4.4.6.3. HDP'nin Propaganda Söylem Analizi

26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde ilk kez temsil elde eden Halkların Demokratik Partisi de diğer temsil hakkı kazanan partiler gibi resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Konuşmanın toplam süresi 9 dakika 33 saniye olup, siyasal partinin hangi konuyu ne kadar süre ile konuşmasına dahil ettiği Grafik 11'de gösterilmiştir.

Grafik 11: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde HDP'nin Propaganda Söylem Analizi

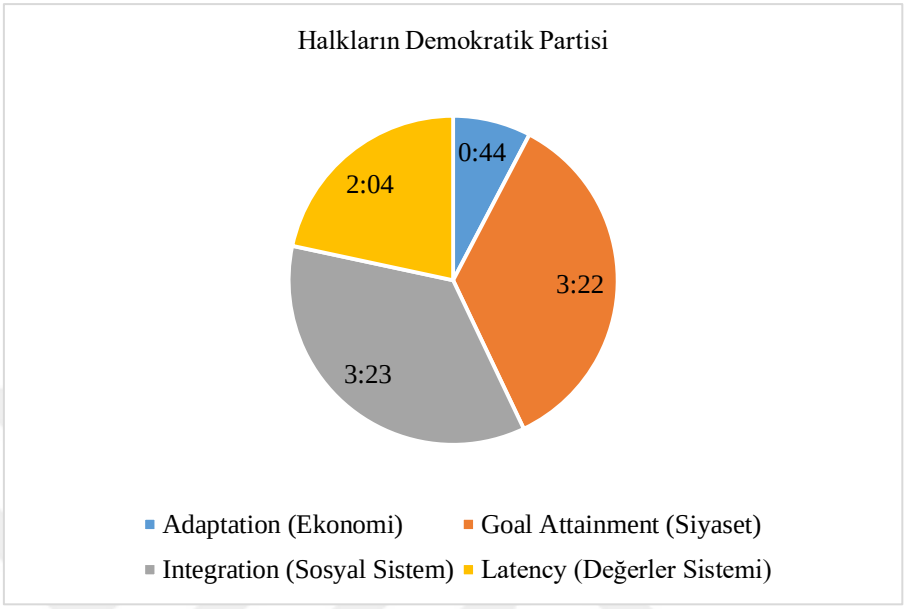

Halkların Demokratik Partisi ilk kez 2015 Milletvekili Genel Seçimleri ile yüzde 10,76 oranında oy alarak, barajı geçmiş ve parlamentoda temsiliyet kazanmıştır. Propaganda konuşması dahilinde süre olarak ağırlık verdiği alt sistemler ise sırasıyla; sosyal sistem, siyaset, değerler sistemi ve ekonomidir. Sosyal sistem ve siyasete neredeyse eşit zaman ayırmış (sosyal sistem 3 dakika 23 saniye, siyaset ise 3 dakika 22 saniye); 2 dakika 4 saniye değerler sistemine ve 44 saniye de ekonomiye yer vermiştir.

Halkların Demokratik Partisi de tıpkı Cumhuriyet Halk Partisi gibi konuşmasında Türkiye'nin sorunlarını ele alarak bu sorunlarla ilgili iktidar partisini eleştiren bir söylem gerçekleştirmektedir. Partinin niceliksel olarak konuşmasında en az ağırlık verdiği tema ekonomidir Bu tema dahilinde; güvenceli yaşamın gerekliliğinden; elektriğin, suyun, ısınmanın, barınmanın ve ulaşımın parasız olması gerekliliğinden; parasız eğitim ve sağlıktan; Cumhuriyet Halk Partisi'nin de konuşmasında yer verdiği gibi taşeron çalışmanın güvenceli çalışmaya dönüştürülmesinden; asgari ücretin yükseltilmesinden; kredi kartına kölelik benzetmesi yaparak son bulması gerekliliğinden bahsetmektedir. Ekonomi temelli

diğer partilerden ayrılan en önemli vaadi ise ekolojik bir ekonominin gerçekleştirileceğidir.

Siyasi konuşma temalarını ise ağırlıklı olarak çözüm süreci, müzakere, terör ve demokratik anayasa oluşturmaktadır. Diğer partilerden ayrılan en belirgin söylemi ise; özyönetimdir. Ayrıca çoğulculuk vurgusu yapan tek partidir. Ülkenin en önemli ihtiyacının ise adalet, demokrasi ve barış olduğunu sık sık vurgulamaktadır. Çözüm sürecini iktidarın sona erdirdiğini, mecliste barışı savunan tek partinin ise Halkların Demokratik Partisi olarak kendilerinin olduğu ifade edilmektedir.

Sosyal haklar teması altında ise özellikle hedef kitlesini ağırlıklı olarak kadınlar oluşturmakta ve diğer partilere oranla en fazla kadın sorunlarına yer veren parti olmaktadır. Kadına yönelik her türlü cinsel ve fiziksel şiddeti politik olarak değerlendirmekte ve bu sorunların üzerinden gelebilmek için sosyal politikalar oluşturacağından bahsetmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi gibi sosyal haklar teması altında engellilerden de bahsetmektedir. Ayrıca, bütün halkların kendi ana dilleriyle eğitim görmesi gerekliliğinden söz edilmekte ve her kimliğin öz yönetim temelinde var olması gerektiğini savunulmaktadır.

Halkların Demokratik Partisi, Parsons'ın değerler sistemi temasını "birlikte var olma" "direniş" ve "sorumluluk alma" gibi kavramlarla bütünleştirmektedir. 1 Kasım 2015 seçimi yenilenen bir seçim olduğu için ve bir öncekinde barajı aştığı için bu sürdürülebilirliği devam ettirebilme adına vatandaştan oy istemektedir.

4.4.6.4. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

26. dönem Milletvekili Genel Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil elde eden bir diğer siyasal parti Milliyetçi Hareket Partisi'dir. Siyasal partinin gerçekleştirmiş olduğu resmi propaganda konuşmasının toplam süresi 9 dakika 49 saniyedir. Konularına göre ayırdığı süreler, Grafik 12'de belirtildiği gibidir.

Grafik 12: 26. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

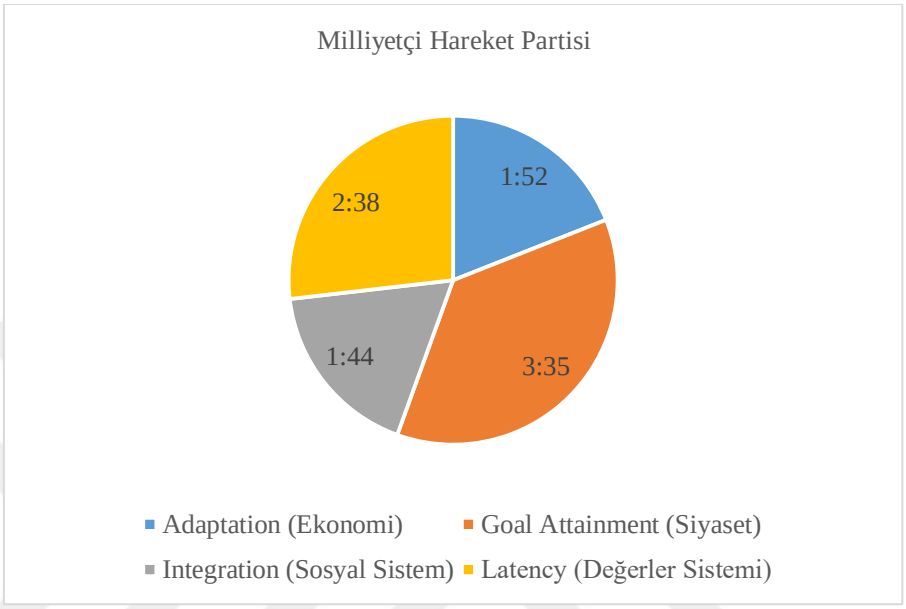

Milliyetçi Hareket Partisi ise ağırlıklı olarak siyasi söylemlerde bulunmuştur. Konuşmasının 3 dakika 35 saniyesini siyasete; 2 dakika 38 saniyesini değerler sistemine; 1 dakika 52 saniyesini ekonomiye ve 1 dakika 44 saniyesini ise sosyal sisteme ayırmıştır.

Parti, konuşmasına öncelikli olarak kendini savunma, yanlış algıyı düzeltme amacı ile başlamakta ve bir önceki iptal edilen seçim süreci sonrası koalisyona itiraz edişine açıklık getirmektedir. Böylece partinin "her şeye hayır diyen" imajını değiştirmek istediği de vurgulanmaktadır.

Siyasi söylemleri dahilinde en fazla vurgu yaptığı konu terördür. Söylemlerinde terörün ülkenin en büyük sorunu olduğunu ifade etmekte, PKK'yı hedef almaktadır. Siyasi söylemlerinde partinin hedeflerini sıralamakta ve ilk hedefinin terörü ortadan kaldırmak olduğunu söylemektedir. Bu hedefe ulaşmada Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Emniyet Teşkilatı gibi kurumları koordine bir şekilde, işbirliği içinde çalıştırarak gerçekleştireceğini belirtmektedir.

Ekonomik olarak ise iktidarı hedef alan eleştirilerde bulunmaktadır. İktidar olması halinde ise 7 temel alanda yapısal reformlar gerçekleştireceğinin sözünü

vermektedir. Bu yapısal reformlar; ekonomide üretimin arttırılarak ithalat bağımlılığın azaltılması; vergi, harcama, gelirin bölüşümü; tarım, hayvancılık, iş gücünün arttırılması; emeklilere 2800 Lira aylık destek; asgari ücretin arttırılacağı; esnaf, sanatkar ve kobilerin işteki verimlerini arttırıcı tedbirlerin yapılacağı ve gençlere çıkarılan genel sağlık sigortası borçlarının tamamen silineceğidir.

Sosyal sistem konusunda ise özellikle eğitim konusunda yapılacak reformlardan bahsetmektedir. Bu bağlamda, vaatleri ise genel olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ne benzemektedir. Üniversite sınavının tamamen kaldırılacağını, orta öğretimi bitiren öğrencilerin mesleklerine göre yükseköğrenime yönlendirilmesine dayalı bir sistemi hayata geçireceğini ifade etmektedir. Kadınların sorunlarını da sosyal sistem dahilinde ele almakta; kadınların istihdam edilebilirliklerini geliştirecek iş gücüne katılım oranını arttırmayı, kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılıkla kararlı bir şekilde mücadele edeceğini belirtmektedir.

1 Kasım 2015 seçimleri sonucunda parlamentoda siyasal temsil elde eden tüm siyasal partiler, niceliksel olarak farklı olmakla beraber Talcott Parsons'ın sosyal sistem ihtiyacını karşılayan her sistemden propaganda konuşmaları dahilinde bahsetmekte ve genel olarak bu konularda vaatlerde bulunmaktadırlar. Partilerin en fazla ele aldığı konu siyasidir. 2015 seçimlerinde oyların çoğunluğunu alan Adalet ve Kalkınma Partisi özellikle din ve milliyet vurgusu yaparak Parsons'ın "değerler sistemi" içerisinde değerlendirilebilecek söylemlerde de bulunmaktadır. Diğer partiler ise konuşmalarında özellikle siyasi vurgular yapmakta ve daha önceki seçimler neticesinde de iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'ne eleştirel yaklaşmaktadırlar.

4.5. Milletvekili Genel Seçimleri: 2018 Dönemi Seçim İletişimi

Türkiye 27. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu seçimlerin, önceki seçimlerden ayrılan önemli bir özelliği, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilmiş olmasıdır.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği referandumu sonrasındaki ilk seçimlerdir.

16 Nisan 2017 tarihinde, halk oylamasına dayalı bir şekilde gerçekleştirilen anayasa değişikliği ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın toplam 18 maddesi değişikliğe uğramıştır. Milletvekili seçimleri çerçevesinde önemli görülen bazı değişiklikler şunlardır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982):

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde genel oyla seçilen 550 milletvekilinin sayısı 600'e çıkarılmıştır (Madde 75).
2. Milletvekili seçilebilme yaşı ise 25'ten 18'e düşürülmüştür (Madde 76).
3. "*Türkiye Büyük Millet Meclisinin seçimler dört yılda bir yapılır.*" maddesi, "*Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri beş yılda bir aynı günde yapılır.*" şeklinde değiştirilmiştir (Madde 77).

Madde 75, 76 ve 77 özellikle milletvekili seçimleri için önemli değişikliklerin olduğu maddelerdir. Yapılan değişiklikler, seçimlerin ne kadar süre ile yapılacağı, milletvekili seçilebilme yaşı ve parlamentodaki milletvekili sayılarının değiştirilmesidir. Kalan 15 değişiklik, ağırlıklı olarak Cumhurbaşkanı'nın, Bakanlar Kurulu'nun görev ve yetkileri hakkında yapılan değişikliklerdir. Bunlardan belki de en önemlisi, parlamenter sistemin kaldırılarak Başkanlık Sistemi'ne geçilmiş olmasıdır. Başbakanlık makamı tamamen ortadan kaldırılarak, yürütmenin başına Cumhurbaşkanı getirilmiştir. Bunlara ek olarak, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'nun yapısında da referandum sonucunda değişikliklere gidilmiştir.

27. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, 2017 Anayasa değişikliği referandumu sonrasında yapılan ilk seçimlerdir. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk kez halk, cumhurbaşkanlığı ile aynı anda milletvekili seçimine gitmiştir. Bundan sonra yapılacak seçim dönemleri için bir ilk olma özelliği taşıyan 27. dönem seçimleri, çalışmanın amacından uzaklaşmamak amacıyla sadece Milletvekili Genel Seçim sonuçları kapsamında incelenmiştir.

4.5.1. Dönem Seçim Sistemi

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen, 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde nispi (orantılı) seçim sistemleri arasında yer alan d'Hondt sistemi uygulamasına ek olarak ülke genelinde baraj uygulanmıştır. Ülke genelinde uygulanan

baraj % 10 olup, %10'un altında oy elde eden siyasal partiler parlamentoda temsiliyet elde edememiştir.

4.5.2. Seçim Çevresi Büyüklüğü

27. dönem Milletvekili Genel Seçimleri, ilk kez 550 yerine 600 milletvekilinin parlamentoda temsiliyet elde ettiği seçim dönemi olmuştur. 2017 yılı itibariyle anayasada yapılan bu değişiklik, seçim çevrelerinde de değişikliklere gidilmesine sebep olmuştur. 2015 yılındaki seçimlerde Ankara 2, Bursa 1 seçim çevresine bölünürken; 2018 seçimlerinde Ankara 3, Bursa ise 2 seçim çevresine bölünmüştür. Diğer seçim çevre sayılarında değişiklik yapılmamıştır.

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, her seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısı, Yüksek Seçim Kurulu'nun 263 no'lu kararı ile belirlenmiştir. Karar, diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi seçime en yakın dönemdeki nüfus bilgileri neticesinde (2017 yılı nüfus bilgileri) oluşturulmuştur. Bundan önceki seçim dönemlerinde olduğu gibi, Milletvekili Seçim Kanunu'nun 4. maddesine göre milletvekillerinin seçim çevrelerine sayısal dağılımı gerçekleştirilmiştir.

Hem parlamentoya girecek milletvekili sayısında hem de seçim çevre sayılarında 2018 seçimleri itibariyle değişikliğe gidildiği için seçim çevre sayısının nasıl hesaplandığı önem taşımaktadır. Yüksek Seçim Kurulu'nun 263 no'lu kararına göre seçim çevre sayıları şu şekilde hesaplanmaktadır: Öncelikle her ile bir milletvekili tahsis edilmektedir. Daha sonra ise son genel nüfus sayımı neticesinde belirlenen Türkiye nüfusu, kalan milletvekili sayısı olan (600 - 81 = 519) 519'a bölünmektedir. Bir ilin nüfusu da bu sayıya bölüenerek, ilk tahsis edilen 1'er milletvekili haricinde her ilin çıkarabileceği milletvekili sayısı bulunmaktadır. Yapılan bu hesaplama neticesinde, çıkaracağı milletvekili sayısı 18 ve altı olan iller bir seçim çevresine, 18'den 36'ya kadar olan iller iki seçim çevresine, 36 ve daha fazla olan iller ise üç seçim çevresine ayrılmaktadır.

Söz konusu hesaplamaya göre, 600 milletvekili 2017 nüfus sayımına göre yukarıda anlatılan işleme tabi tutularak seçim çevrelerine ayrılmıştır. Milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılması, bazı seçim çevrelerinin büyümesi ile

sonuçlanmıştır. Bu seçim çevreleri; Ankara ve Bursa'dır. Birden fazla seçim çevresine sahip diğer iller olan İzmir ve İstanbul ise 2015 seçimleri ile aynı sayıda kalmıştır.

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, İstanbul 3, Ankara 3, İzmir 2 ve Bursa da 2 seçim çevresine ayrılmıştır. Diğer iller ise tek seçim çevresine sahiptir. Lijphart'ın (2006: 153) "seçim eşiği" tanımı kapsamında seçim çevre büyüklüğüne göre etkin barajların belirlendiği işlem (G = %75/ M+1), diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine de uygulanmıştır. İşlem neticesinde elde edilen illere göre etkin baraj oranları Tablo 25'te belirtildiği gibidir.

Tablo 25: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Seçim Çevre Büyüklüğü

SEÇİM BÖLGESİ	SEÇİM ÇEVRE BÜYÜKLÜĞÜ	ETKİN BARAJ
İstanbul 1	35	% 2,08
İstanbul 2	28	% 2,58
İstanbul 3	35	% 2,08
Ankara 1	13	% 5,35
Ankara 2	11	% 6,25
Ankara 3	12	% 5,76
İzmir 1	4	% 15
İzmir 2	14	% 5
Bursa 1	10	% 6,8
Bursa 2	10	% 6,8
Adana	15	% 4,68
Adıyaman	5	% 12,5
Afyonkarahisar	6	% 10,71
Ağrı	4	% 15
Amasya	3	% 18,75
Antalya	16	% 4, 41
Artvin	2	% 2,33
Aydın	8	% 8,33
Balıkesir	9	% 7,5

Bilecik	2	% 25
Bingöl	3	% 18,75
Bitlis	3	% 18,75
Bolu	3	% 18,75
Burdur	3	% 18,75
Çanakkale	4	% 15
Çankırı	2	% 25
Çorum	4	% 15
Denizli	8	% 8,33
Diyarbakır	12	% 5,75
Edirne	4	% 15
Elazığ	5	% 12,5
Erzincan	2	% 25
Erzurum	6	% 10,71
Eskişehir	7	% 9,37
Gaziantep	14	% 5
Giresun	4	% 15
Gümüşhane	2	% 25
Hakkari	3	% 18,75
Hatay	11	% 6,25
Isparta	4	% 15
Mersin	13	% 5,35
Kars	3	% 18,75
Kastamonu	3	% 18,75
Kayseri	10	% 6,81
Kırklareli	3	% 18,75
Kırşehir	2	% 25
Kocaeli	13	% 5,35
Konya	15	% 4,68
Kütahya	5	% 12,5
Malatya	6	% 10,71
Manisa	10	% 6,81

Kahramanmaraş	8	% 8,33
Mardin	6	% 10,71
Muğla	17	% 4,16
Muş	4	% 15
Nevşehir	3	% 18,75
Niğde	3	% 18,75
Ordu	6	% 10,71
Rize	3	% 18,75
Sakarya	7	% 9, 37
Samsun	9	% 7,5
Siirt	3	% 18,75
Sinop	2	% 25
Sivas	5	% 12,5
Tekirdağ	7	% 9,37
Tokat	5	% 12,5
Trabzon	6	% 10,71
Tunceli	2	% 25
Şanlıurfa	14	% 5
Uşak	3	% 18,75
Van	8	% 8,33
Yozgat	4	% 15
Zonguldak	5	% 12,5
Aksaray	4	% 15
Bayburt	1	% 37,5
Karaman	3	% 18,75
Kırıkkale	3	% 18,75
Batman	5	% 12,5
Şırnak	4	% 15
Bartın	2	% 25
Ardahan	2	% 25
Iğdır	2	% 25
Yalova	3	% 18,75

Karabük	3	% 18,75
Kilis	2	% 25
Osmaniye	4	% 15
Düzce	3	% 18, 75

Kaynak: Yüksel Seçim Kurulu, 2018.

2015 seçimlerine göre seçim çevresinden çıkacak milletvekili sayısını, bir başka ifadeyle seçim çevresi büyüklüğünü arttıran iller; Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Aksaray, Antalya, Aydın, Balıkesir, Batman, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Elazığ, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, İstanbul, İzmir, Karabük, Karaman, Kayseri, Kocaeli, Konya, Kütahya, Manisa, Mersin, Muğla, Muş, Ordu, Şanlıurfa, Tekirdağ ve Yalova'dır. Dolayısıyla, 2015 seçimlerine göre 50 adet fazla milletvekili, nüfus sayımları gereği sayılan bu iller arasında bölüştürülmüştür. Bayburt ise seçim çevre büyüklüğünün azaldığı il olmuştur. 2015 seçimlerinde 2 milletvekili sayısına sahip olan Bayburt'un 2018 seçimlerinde 1 milletvekili çıkaracağı öngörülmüştür.

İşlem neticesinde elde edilen etkin baraj oranlarına bakıldığında ise büyüyen seçim çevrelerinin etkisiyle, etkin barajın düştüğü gözlemlenmektedir. Seçim çevrelerinde çıkarılacak milletvekili sayısı arttıkça, etkin baraj azalmıştır. Etkin barajın en yüksek olduğu il Bayburt'tur. Bayburt'un en yüksek etkin baraja sahip olmasındaki temel sebep, en düşük seçim çevresi büyüklüğüne sahip olmasıdır. Etkin barajın en düşük olduğu seçim bölgeleri ise İstanbul 1 ve İstanbul 3'tür. Bu sıralamayı İstanbul 2 izlemektedir.

2018 seçimleri, seçim çevresi değişkeninde ele alındığında en düşük etkin barajı gören seçim dönemi olmuştur. Bu durum, milletvekili sayısının artmasına bağlıdır. Lijphart'ın (2016) formülündeki, bir seçim çevresinden çıkarılacak milletvekili sayısı seçim çevresi büyüklüğünü ifade etmektedir. Seçim çevresi ne kadar büyük olursa o oranda etkin barajın azaldığı 2018 seçimlerinde net bir şekilde görülmektedir. Milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılması, nüfusun fazla olduğu seçim çevrelerindeki etkin baraj oranını düşürerek il bazında temsiliyeti yükseltmiştir.

4.5.3. Seçimlerin Statik Sonuçları

28 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri, bu tarihe kadar gerçekleşmiş olan Milletvekili Genel Seçimlerine göre bazı farklılıklar içermektedir. Bu farklılıklardan biri, siyasal partilerin seçimlere katılım biçimi ile ilgilidir. 2839 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'nun 12/A maddesine göre, seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasal partilerin ittifak yaparak seçimlere katılma hakkı bulunmaktadır. Ayrıca ittifak yapan siyasal partiler kendi aday listelerini vermektedir.

İttifak sürecinin işleyişi ise şu şekildedir (Yüksek Seçim Kurulu, Karar no: 291, 2018): *İttifak yaparak seçime katılma kararı alan siyasi partiler, seçimin başlangıç tarihinden itibaren en geç yedi gün içinde, genel başkanların imzalarını ihtiva eden ittifak protokolünü Yüksek Seçim Kuruluna teslim eder. Aday listelerinin teslim edilmesi için belirlenen tarihten iki gün öncesine kadar, aynı usulle ittifak protokolünde değişiklik yapılabilir. İttifak protokolünde; siyasi partilerce belirlenmesi halinde, ittifak unvanı ve kanunlara aykırı olmayan diğer hususlar yer alır.* Bu süreç haricinde, siyasal partilerin ittifaka katılmadan da aday olarak Milletvekili Genel Seçimlerine katılım şansı bulunmaktadır.

28 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde katılım yeterliliğine sahip olan siyasal partilerin sayısı 11 olup; 298 sayılı Kanun'un 14. maddesinin 4. fıkrası uyarınca belirlenmiştir. 11 siyasal parti Tablo 26'da liste halinde gösterilmiştir.

Tablo 26: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Katılım Yeterliliğine Sahip Siyasal Partiler

No	Siyasal Partiler
1	Adalet ve Kalkınma Partisi
2	Bağımsız Türkiye Partisi
3	Büyük Birlik Partisi
4	Cumhuriyet Halk Partisi
5	Demokrat Parti
6	Halkların Demokratik Partisi
7	Hür Dava Partisi

8	İyi Parti
9	Milliyetçi Hareket Partisi
10	Saadet Partisi
11	Vatan Partisi

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2018.

27. dönem seçim sonuçlarına göre seçimlere katılan siyasal partiler, seçmenlerin seçimlere katılım oranı, siyasal partilerin kazandığı milletvekili sayıları ve yüzdelik oranları sırasıyla Tablo 27'de gösterildiği gibidir.

Tablo 27: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimleri Sonuçları

Toplam Seçmen Sayısı		59.367.469	
Oy Kullanan Seçmen Sayısı		51.189.444	
Geçerli Oy Sayısı		50.137.175	
Geçersiz Oy Sayısı		1.052.269	
Seçime Katılım Oranı		%86,22	
Siyasal Parti:	**Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı**	**Milletvekili Sayısı:**	**Oran:**
Adalet ve Kalkınma Partisi	21.338.693	295	% 42,56
Cumhuriyet Halk Partisi	11.354.190	146	% 22,65
Halkların Demokratik Partisi	5.867.302	67	% 11,70
Milliyetçi Hareket Partisi	5.565.331	49	% 11,10
İyi Parti	4.993.479	43	% 9,96
Saadet Partisi	672.139	0	% 1,34
Hür Dava Partisi	155.539	0	% 0,31
Vatan Partisi	114.872	0	%0,23
Bağımsızlar	75.630	0	%0,15
Toplam	50.137.175	600	%100,0

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2018.

Seçim sonuçlarına göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde sandalye kazanan partilerin milletvekili sayıları ve bu milletvekili sayısının meclisteki oranları ise Tablo 28'deki gibidir.

Tablo 28: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Milletvekili Sayısı ve Oranları

Siyasal Parti	Türkiye Geneli Toplam Oy Sayısı	Milletvekili Sayısı	Meclisteki Milletvekili Oranı
Adalet ve Kalkınma Partisi	21.338.693	295	% 49,16
Cumhuriyet Halk Partisi	11.354.190	146	% 24,33
Halkların Demokratik Partisi	5.867.302	67	% 11,16
Milliyetçi Hareket Partisi	5.565.331	49	% 8,16
İyi Parti	4.993.479	43	% 7,16
TOPLAM	43.553.664	600	%100

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu, 2018.

4.5.4. Seçim Sonuçlarının Dinamik Etkisi

4.5.4.1. Seçmen Davranışı

28 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, seçimlere katılım oranı bir önceki seçime göre çok az bir farkla da olsa artış göstermiştir. 1 Kasım 2015 tarihinde gerçekleşen 26. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde % 85,23 olan katılım oranı, 2018 seçimlerinde %86,22'ye yükselmiştir. Ayrıca bu oran, 2000 ve sonrasında gerçekleşen tüm seçimler içindeki en yüksek katılım oranıdır. Seçmen en fazla katılımı 27. dönemdeki seçimlerde gerçekleştirmiştir. Türkiye genelinde seçimlere katılım sağlayan seçmenlerin % 50,57'si kadın, % 49, 43'ü ise erkektir. Bu anlamda, kadın ve erkek seçmenlerin çok yakın katılım gösterdiği söylenebilir.

2018 yılında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde, bu yıldan önceki diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi ülke genelindeki barajın, seçmen davranışlarına etkisi mevcuttur. Seçmen, ağırlıklı olarak barajı aşacağına inandığı siyasal partilere oy verme davranışında bulunmuştur. Bu durum, siyasal partiler arasında belirgin oy farklarının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır.

Seçim sonuçları neticesinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde edemeyen siyasal partilerin seçmenden aldığı oy oranı, temsiliyet elde eden siyasal

partilere göre oldukça düşüktür. Seçmen, % 1,34 oranında Saadet Partisi'ne; % 0,31 oranında Hür Dava Partisi'ne ve % 0,23 oranında ise Vatan Partisi'ne oy vermiştir. Milletvekili elde eden siyasal partiler arasından en düşük oranda oy alan İyi Parti ile temsiliyet elde edemeyen siyasal partiler arasında en yüksek oyu alan Saadet Parti ile arasında bile % 8,62 oranında oy farkı bulunmaktadır. Bu fark, en yüksek oy elde eden partiler ile en az oy almış siyasal partiler arasında git gide yükselmektedir.

Seçmen, % 42,56 oranında Adalet ve Kalkınma Partisi'ne oy vermiştir. 1 Kasım 2015 seçimlerine göre Adalet ve Kalkınma Partisi seçmen kaybı yaşamıştır. 2015 seçimlerinde % 49,50 oranında oy elde eden siyasal parti, 2018 seçimlerinde % 6,94 oranında oy kaybetmiştir. Oy kaybına rağmen, seçmenin yeniden iktidar elde edebilecek oranda siyasal partiye oy vermiş olması; seçmenin büyük çoğunluğunun son 16 yıldır iktidarda olan Adalet ve Kalkınma Partisi'nden memnun bir tablo sergilemesi olarak yorumlanabilir.

2018 milletvekili seçim sonuçlarına dair söylenebilecek bir diğer önemli seçmen davranışı, temsil elde eden siyasal partilerin sayıca diğer dönemlere göre artmış olmasıdır. Seçmen, 2002 yılından 2018 yılına kadar geçen süre içerisinde oylarını sayıca daha az siyasal partiye dağıtırken, 2018 seçimleri 2000'li yıllar içerisinde en fazla siyasal partinin temsiliyet elde ettiği seçim dönemi olmuştur. Elbette ki bu kısmen, meclisteki milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkartılması ile de ilgilidir.

Ülke genelindeki barajı aşarak, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde eden siyasal partilerin her birinin genellikle belli coğrafi bölgelerden seçmen kazandığı görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, seçmenden en yüksek oy aldığı iller sırasıyla Rize, Konya, Çankırı, Kahramanmaraş ve Sakarya; Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçmenden en fazla oy aldığı iller Kırklareli, Edirne, İzmir, Muğla ve Tekirdağ; Halkların Demokratik Partisi'nin seçmenden en fazla oy elde edebildiği iller Şırnak, Hakkari, Diyarbakır, Ağrı ve Batman; Milliyetçi Hareket Partisi'nin en fazla oy elde ettiği iller Osmaniye, Bayburt, Yozgat, Kırıkkale ve Iğdır ve son olarak da İyi Parti'nin en fazla oy aldığı iller Burdur, Isparta, Antalya, Çanakkale ve Muğla'dır. Bu bağlamda, İç Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde yaşayan seçmenlerin ağırlıklı olarak Adalet Kalkınma Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi'ne; Ege, Akdeniz ve Marmara Bölgeleri'nde yaşayan seçmenlerin ağırlıklı olarak Cumhuriyet Halk Partisi ve İyi

Parti'ye; Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde yaşayan seçmenlerin ise çoğunlukla Halkların Demokratik Partisi'ne oy verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine dair önemli görülebilecek bir diğer seçmen davranışı; İyi Parti'ye verilen oylardır. Seçimden kısa bir zaman önce kurulan İyi Parti, seçmene barajı aşabileceği fikrini verebilmiştir. 25 Ekim 2017 tarihinde kurulan İyi Parti, katıldığı ilk genel seçimde seçmenden % 9,96 oranında oy elde etmeyi başarmıştır. Elbette ki, parti davranışı açısından değerlendirilen ittifak kurmanın da seçmen davranışında etkisi olduğu söylenebilir.

4.5.4.2 Parti Davranışı

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşmiş olan 27. dönem Milletvekili Genel Seçimleri öncesinde halk oylamasına dayalı referandumda yapılan değişiklikler siyasal partiler açısından da diğer dönemlerden farklılaşan bazı davranış değişikliklerine sebep olmuştur.

Öncelikle referandum neticesindeki değişikliğe bağlı olarak milletvekili sayısı 550'den 600'e çıkartılmış, böylece siyasal partilerin daha fazla milletvekili elde etmesi sağlanmıştır. Ayrıca, yapılan değişiklik sonucunda milletvekili aday olabilme yaşının 25'ten 18'e düşürülmesi ile siyasal partilerin milletvekili aday seçeneklerinin çoğalabilmesine sebep olmuştur. Örneğin Vatan Partisi, yaşları 18 ve 29 aralığında değişen toplam 142 milletvekili adayı, Hür Dava Partisi ise 138 milletvekili adayı göstermiştir. Bu iki siyasal parti, en genç milletvekili adaylarını listesine sayıca en fazla koyan partilerdir. Barajı aşarak temsiliyet elde eden siyasal partilerin davranışlarında ise bu anlamda bir değişiklik olmadığı görülmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'nin milletvekili adaylarının yaşlarının çoğu 40 ile 49 arasındadır. Halkların Demokratik Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi'nde ise milletvekili adaylarının çoğunluğunun yaş aralığı 50 ile 59 arasında değişmektedir.

2018 seçimleri itibariyle yapılmış olan bir diğer değişiklik, siyasal partilerin ittifak kurarak seçimlere katılabilmesidir. Bazı siyasal partiler ittifak kurarak 2018 seçimlerine girerken, bazı partiler ittifaklardan bağımsız olarak seçimlere katılmıştır. 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde iki ittifakın yer aldığı görülmektedir.

Bunlar, Cumhur İttifakı ve Millet İttifakı'dır. Cumhuriyet Halk Partisi, İyi Parti ve Saadet Partisi Millet İttifakı'nda yer alırken; Adalet ve Kalkınma Partisi ile Milliyetçi Hareket Partisi Cumhur İttifakı'nı oluşturmuştur. Halkların Demokratik Partisi, Hür Dava Partisi ve Vatan Partisi ise hiçbir ittifakta yer almayarak seçimlere bağımsız katılım göstermişlerdir.

Parti davranışı açısından diğer seçim dönemlerine göre önemli bir başka fark, seçimlere katılım sağlayan siyasal parti sayılarındadır. 24 Haziran 2018 seçimlerine katılan siyasal partilerin sayısı 2000'li yıllarda gerçekleşen diğer Milletvekili Genel Seçimlerine göre oldukça azdır. 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine katılım yeterliliğine sahip olan siyasal partilerin sayısı 11 olup, 9 siyasal parti 2018 seçimlerinde yer almıştır.

Bağımsız Türkiye Partisi, seçimlere katılmayacağını beyan etmiştir. Yüksek Seçim Kurulu'nun 517 numaralı kararında (2018), partinin 27. dönem Milletvekili Genel Seçimine ilişkin aday listesini Yüksek Seçim Kurulu'na teslim etmediği için seçimlere katılmayacağı ve bu dönemdeki seçim iş ve işlemlerinde siyasal partiye yer verilmeyeceği açıklanmıştır.

2018 yılında gerçekleşen milletvekili seçimlerinde katılım yeterliliğine sahip olmasına rağmen katılım sağlamayan bir diğer parti Demokrat Parti'dir. Demokrat Parti de benzer şekilde seçimlere katılmayacağını beyan etmiştir. Ancak partinin önemli görülebilecek davranışı, bu seçimlerde İyi Parti'yi desteklediğini ve milletvekili adaylarının Millet İttifakı içerisinde yer alan İyi Parti'den seçimlere katılacağını açıklamış olmasıdır. Yüksek Seçim Kurulu'nun 501 numaralı kararına göre (2018), Demokrat Parti Genel Başkanı Gültekin Uysal 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerine doğrudan katılmayacaklarını, seçimlerde İyi Parti listelerinden aday göstereceklerini belirtmiş ve kararları Yüksek Seçim Kurulu tarafından onaylanmıştır. Bu bağlamda, siyasal parti seçimlere girmek yerine yeni kurulan bir siyasal parti olan İyi Parti'yi destekleme yoluna gitmiş, İyi Parti de benzer şekilde Demokrat Parti milletvekillerini kendi listesinden aday göstermiştir.

2000'li yıllarda gerçekleşen seçimler içerisinde partiler arası birbirini desteklemenin en fazla görüldüğü yıl 2018 seçimleridir. Elbette ki bu durum, ittifak kurarak seçimlere katılabilmenin de bir sonucudur. Daha önceki tüm seçimlerde rakip konumlarda yer alan Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi 2018

seçimlerinde aynı ittifakta yer alarak birbirlerine destek olmuşlardır. Benzer şekilde, ideolojik yapılanmaları birbirinden oldukça farklı olmasına rağmen Saadet Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi aynı ittifak içerisinde yer almış ve bu ittifakta ilk kez seçimlere katılım sağlayan İyi Parti de bulunmuştur. Gerçekleşen bu ittifakın önemli bir sonucu İyi Parti'nin % 10'luk ülke barajını aşamamış olmasına rağmen toplam 43 milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiş olmasıdır. İyi Parti 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde % 9,96 oranında oy elde etmiştir. İyi Parti'nin ülke genelindeki % 10'luk barajı aşamamış olmasına rağmen Parlamentoda temsiliyet elde etmiş olması, Millet İttikafı çatısı altında seçimlere katılmış olmasından kaynaklanmaktadır.

Parti davranışı açısından önemli bir diğer olgu, Yüksek Seçim Kurulu'nun seçim sürecine tabi olan TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmalarına katılım sağlayıp sağlamadıklarıdır. Yüksek Seçim Kurulu'nun 670 numaralı kararına göre (2018), 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde katılım yeterliliği olan siyasal partilerin 17 ve 23 Haziran 2018'de TRT 1'de 10'ar dakikalık konuşma hakkı bulunmaktadır. 2000 ve 2018 yılları arasında gerçekleşen tüm seçimlerde o dönem barajı aşarak temsiliyet elde eden siyasal partiler konuşma gerçekleştirmiştir. Ancak, 2018 seçimleri partilerin propaganda konuşmaları açısından davranışlarında da farklılıklar içermektedir. İktidar partisi olan Adalet ve Kalkınma Partisi ile ana muhalefet partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi resmi propaganda konuşmalarına katılmama kararı almıştır. Yüksek Seçim Kurulu'nun 670 no'lu kararının (2018) gereği olan; 6 Haziran 2018'e kadar TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmasına katılmak için bildirim işlemini gerçekleştirmemişlerdir. 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinin TRT 1'de yayınlanan ve 10'ar dakikalık konuşma hakkının var olduğu resmi propaganda konuşmalarına katılan siyasal partiler Milliyetçi Hareket Partisi, Halkların Demokratik Partisi ve İyi Parti'dir.

4.5.5. Temsiliyet ve İstikrar

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerindeki temsili orantısızlık Lijphart'ın (2006: 157), temsili orantısızlık indeksi ile ölçümlenmiştir. Bu indeks doğrultusunda siyasal partilerin kazandığı oy yüzdesi ile

parlamentoda kazandığı sandalye yüzdesi arasındaki mutlak fark hesaplanmıştır. Siyasal partilerin temsili orantısızlık oranları Tablo 29'da belirtildiği gibidir.

Tablo 29: 27. Dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde Temsili Orantısızlık Oranları

Siyasal Parti	Oy Yüzdesi	Sandalye Yüzdesi	Temsili Orantısızlık
Adalet ve Kalkınma Partisi	% 42,56	% 49,16	% 6,6
Cumhuriyet Halk Partisi	% 22,65	% 24,33	% 1,68
Halkların Demokratik Partisi	% 11,70	% 11,16	% 0,54
Milliyetçi Hareket Partisi	% 11,10	% 8,16	% 2,94
İyi Parti	% 9,96	% 7,16	% 2,8

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, siyasal partilere göre temsili orantısızlık oranlarının diğer dönemlere göre azalma gösterdiği görülmektedir. Temsili orantısızlığı en yüksek olan siyasal parti diğer seçim dönemlerindeki gibi Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. % 6,6 oranda temsili orantısızlığa sahip Adalet ve Kalkınma Partisi'ni, % 2,94 temsili orantısızlık oranı ile Milliyetçi Hareket Partisi izlemektedir. Bu anlamda Cumhur İttifakı'nın 2018 seçimlerinde en yüksek temsili orantısızlık oranına sahip olduğu söylenebilir. Ancak iki parti arasındaki önemli bir fark, temsili orantısızlığın ne yönde olduğudur. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin temsili orantısızlığının sebebi aldığı oy oranına göre daha fazla temsiliyet elde etmiş olmasından kaynaklanırken; Milliyetçi Hareket Partisi'nin ise aldığı oy oranına göre daha az oranda temsiliyet kazanmış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda, Adalet ve Kalkınma Partisi açısından olumlu bir temsili orantısızlık söz konusuyken, Milliyetçi Hareket Partisi açısından durum olumsuzdur.

Üçüncü en yüksek temsili orantısızlık oranına sahip siyasal parti İyi Parti'dir. % 2,8 oranında temsili orantısızlığı mevcut olan siyasal partinin seçim sonuçları, tıpkı Milliyetçi Hareket Partisi gibi aleyhine sonuçlanmıştır. İyi Parti aldığı oy oranından daha düşük bir oranda temsiliyet elde etmiştir. Temsili orantısızlık bağlamında dördüncü sırada ise % 1,68 oranı ile Cumhuriyet Halk Partisi gelmektedir. Cumhuriyet Halk Partisi'nin temsili orantısızlığı ise aldığı oy oranına göre mecliste daha fazla oranda temsiliyet elde etmiş olmasından kaynaklanmaktadır. En az temsili

orantısızlığa sahip siyasal parti de % 0,54 oranı ile Halkların Demokratik Partisi olmuştur. Halkların Demokratik Partisi neredeyse aldığı oy oranına eşit bir oranda temsiliyet elde etmiştir. Halkların Demokratik Partisi'nin de elde ettiği temsiliyet aldığı oy oranına göre daha düşüktür. Millet İttifakı'nda yer alan bu üç siyasal partinin temsili orantısızlıkları Cumhur İttifakı'na göre düşüktür.

2018 seçimlerinin genel orantısızlık oranı ise diğer seçim dönemlerinde olduğu gibi Gallagher'in "G = $\sqrt{\frac{1}{2}\sum(v_i - s_{i)}{}^2}$" formülüne göre hesaplanmış; her partinin aldığı oy yüzdesi ile mecliste elde ettiği sandalye yüzdesi arasındaki mutlak farkın karesi alınıp farklar toplanarak bulunan toplam ikiye bölünerek karekökü alınmıştır. Bu hesaplama neticesinde 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsili orantısızılık yüzde 10,24 oranında hesaplanmıştır.

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, 21. yüzyıl dahilinde incelediğimiz diğer dönemlere göre temsilde adalet ilkesi daha fazla öne çıkmaktadır. Niceliksel olarak daha fazla siyasal partinin diğer dönemlere göre mecliste temsiliyet elde edebilmiş olması da bu görüşü destekler niteliktedir. Ancak, temsilde adalet için temsili orantısızlığın % 0'a en yakın rakamlarda olması gerekliliği, 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, temsilde adalet işlevinin tamamen gerçekleşemediğini ifade etmektedir. Ancak temsilde adalet işlevinin varlığı, oransal olarak diğer seçim dönemlerine göre fazladır.

Seçim sistemleri siyasal istikrar işlevi açısından değerlendirildiğinde ise, 2018 seçimlerinin istikrarlı bir işlev doğurduğu açıktır. 2018 seçimleri neticesinde resmen yürürlüğe giren Başkanlık Sistemi ile Başbakanlık Makamı ve Bakanlar Kurulu kaldırılmıştır. Seçimler neticesinde, Cumhur İttifakı'nda yer alan Milliyetçi Hareket Partisi ve Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ortak adayı Recep Tayyip Erdoğan hükümet ve devlet başkanı olarak Başbakanlık makamı yerine; Cumhurbaşkanlığı Kabinesi de Bakanlar Kurulu yerine göreve başlamıştır. Özünde istikrar vurgusu sebebi ile dile getirilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemninin işleyişe geçmesine bağlı olarak, 24 Haziran 2018 seçim sonuçlarına göre, seçim sistemlerinin siyasal istikrar işlevinin sağlandığı söylenebilir.

4.5.6. Seçim Propagandası

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanan siyasal partiler; Adalet ve Kalkınma Partisi, Cumhuriyet Halk Partisi, Halkların Demokratik Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti'dir. Seçim propaganda süreci açısından bu dönemi diğerlerinden ayıran en belirgin fark, iki siyasal partinin resmi propaganda konuşma haklarını kullanmamasıdır. Halkların Demokratik Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi ve İyi Parti TRT 1'de yayınlanan seçim propagandasında konuşma gerçekleştirirken, Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi konuşma gerçekleştirmemiştir.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerin resmi propaganda konuşmaları, Yüksek Seçim Kurulu'nun 26 Nisan 2018 tarihli, 289 sayılı kararı ile gerçekleştirilmiş olup, Yüksek Seçim Kurulu'na Adalet ve Kalkınma Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi başvuru yapmayarak, konuşmalarını gerçekleştirmemiştir. Elbette ki bu durum, ilk kez seçimlerde ittifak uygulanmasının da bir sonucudur. Barajı aşarak temsiliyet kazanan Cumhur İttifakı'ndan ve Millet İttifakı'ndan en az bir siyasal parti propaganda konuşmalarına katılmıştır. Cumhur İttifakı'ndan Milliyetçi Hareket Partisi; Millet İttifakı'ndan ise İyi Parti resmi propaganda konuşmalarını gerçekleştirmiştir. İttifak harici bağımsız bir şekilde seçimlere katılan ve temsiliyet elde eden Halkların Demokratik Partisi de propaganda konuşması hakkını kullanmıştır.

4.5.6.1. HDP'nin Propaganda Söylem Analizi

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden Halkların Demokratik Partisi, seçimlerden önce TRT 1'de toplam 9 dakika 46 saniye süren resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Siyasal partinin söylem analizi kapsamında yer verdiği konular ve bunların süresi Grafik 13'te gösterilmiştir.

Grafik 13: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde HDP'nin Propaganda Söylem Analizi

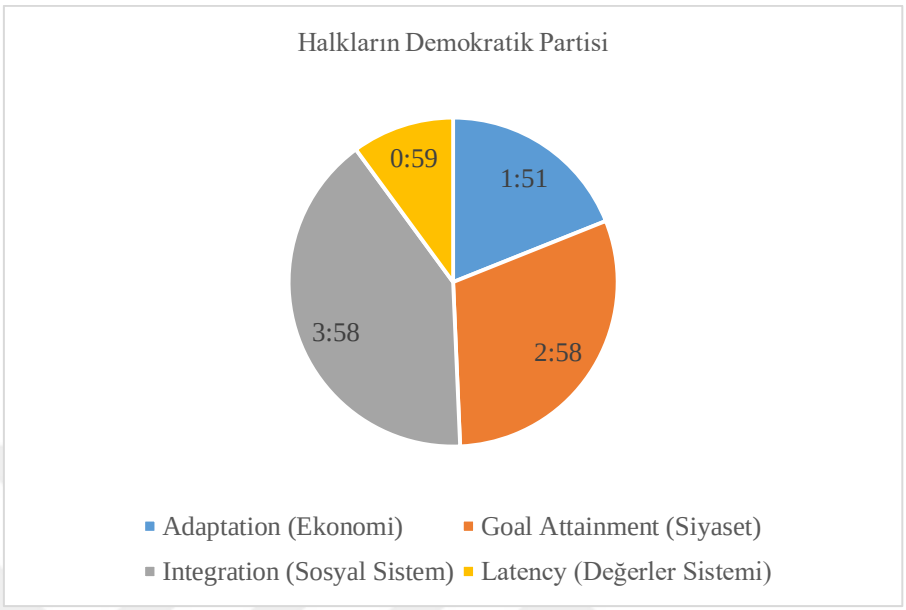

Halkların Demokratik Partisi, 2018 seçimleri için gerçekleştirdiği propaganda konuşmasında 3 dakika 58 saniye ile en fazla sosyal sistem, ikinci olarak 2 dakika 58 saniye ile siyaset, 1 dakika 51 saniye ile ekonomi ve son olarak da 59 saniye ile değerler sistemi hakkında konuşmuştur. Gerçekleştirdiği propaganda söylemi ağırlıklı olarak hükümet eleştirisi ve siyasal partinin vaatlerinden oluşmaktadır.

Sosyal sistem kapsamında başlıca ele aldığı sorun ve konular; ifade özgürlüğü, istihdam, şiddet, eğitim, kadın hakları ve cinsiyet eşitliğidir. Konuşmasına başlarken, kamu iktisadi teşebbüsü olarak kurulan TRT'yi eleştirmekte; kendisine ve diğer muhalefet partilerine, iktidara ayırdığı kadar yayın hakkını tanımadığını söylemektedir.

İstihdam konusunda ise, istatistiksel örnekler vermektedir. Ülkede, bir milyona yakın üniversite mezununun işsiz olduğunu ve beş milyona yakın işsizin iş aradığını; kamuda çalışabilmenin liyakat ve adalet esasına dayanmadığını; tam tersi bir şekilde torpil ile gerçekleştiğini; her 100 kadından 30'unun çalışma hayatına katılım sağlayamadığını; Türkiye'nin dünyada genç işsizliğin en yüksek ülkelerden biri haline geldiğini; emekli çalışma saatlerinin de en uzun ülkelerden biri olduğunu ifade etmektedir.

Eğitim konusunda; diğer tüm siyasal partilerden farklı olarak ana dilde eğitimi savunmaktadır. Ayrıca yine eğitim konusunda; gençlerin sürekli değişen eğitim sistemi yüzünden mağdur olduklarını ifade edip eleştirmektedir. Bu konudaki vaatleri ise, bilimsel, laik, parasız, cinsiyet eşitlikçi, nitelikli ve ana dilinde eğitimi bütün çocuklar için olanaklı bir hale getirmektir.

Şiddeti, özellikle çocuklar ve kadınlar perspektifinde ele almakta ve çocuk istismarı ile kadına şiddetin arttığını vurgulamaktadır. Cumhurbaşkanının kadınlar ile ilgili söylemlerini örnek vererek, eleştirmektedir. Cinsiyet eşitliğine ek olarak, din, mezhep ve felsefi görüş eşitliği ve halkların, inançların kendilerini özgürce ifade edebilmesi de bu temadaki vaatlerinin içeriğini oluşturmaktadır.

Siyaset ana başlığı altında ele aldığı sorun ve konulara ise; 16 yıldır Türkiye'nin siyasal anlamda bir yıkım sürecinde olduğunu vurgulayarak başlamaktadır. Bu konuda ele aldığı sorun ve vaatleri; OHAL, Kürt sorunu, seçim barajı ve çoğulcu rejimdir.

İktidar olmaları durumunda siyasal anlamda ilk yapacakları şeyin; OHAL'i kaldırmak olduğunu ifade ederken, Kanun Hükmünde Kararnamelerin toplumda birçok yaraya sebebiyet gösterdiğini ifade etmektedirler. Seçim barajını ise, demokrasinin önünde bir engel olarak nitelemişlerdir. Burada öne çıkan nokta, barajı aşmak için gerekli desteğin istenmesinin şu sözlerle ifade ediliyor olmasıdır: "*Baraj; demokrasinin önüne kurulmuş bir barajdır. Kürtlerin ve diğer halkların mecliste sesinin, sözünün kalmamasıdır. HDP'nin % 10 barajını yıkması; tüm bunların son bulmasıdır. Bu anlamıyla, tarihin bizlerin üstüne yüklediği ağır sorumluluğun farkındayız. Meclisin tek bir partinin çıkarlarına teslim edilmemesi için en az 80 milletvekilinin Cumhur İttifakı'na geçmesine izin vermeyelim."* Bu açıklamaya göre öne çıkan konu, Halkların Demokratik Partisi'nin Cumhur İttifakı'ndan 80 milletvekilinin temsiliyetine karşı çıkarak, kendilerinin yüzde 10 barajını aşacak sayıda oy elde etmek istemidir.

Siyasal parti, ekonomi konusunda da diğer konularda olduğu gibi eleştirel bir söylem gerçekleştirmiştir. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin, 2002 yılında ekonomik bir kriz neticesinde iktidar olduğunu; ancak şu anda Türkiye'nin daha büyük bir ekonomik

krizle karşı karşıya kaldığının üzerinde durmaktadır. Bu konudaki eleştirileri; Türkiye'nin yatırım yapılamaz bir ülke haline gelmesi, adaletli bir ekonomik anlayışın hüküm sürmemesi, hükümetin borçlarına ve kayıplarına garantör oldukları şirketlerin dünyada ilk beş şirket arasına girmesi, gübre ve mazot fiyatlarının yükselmesidir. Bu konudaki yeni vaatleri ise; borçsuz yaşam programları kapsamında vatandaşa ait 50 000 TL'ye kadar olan kredi borcu faizlerinin silinip, ana borcun yeniden uzun vadeli olarak yapılandırılması; hakça dağıtım programları kapsamında, çiftçiye mazot, gübre, ilaç ve tohum desteğinin iki katına çıkarılması ve de en düşük emekli gelirinin 3000 TL yapılmasıdır.

Son olarak parti, değerler sistemi içeriğinde seçmene bazı değerler ve sorumluluklar yüklemektedir. Geleceğin inşasının vatandaşın elinde olduğunu, seçimlerin çocukların geleceğinin inşası olduğunu, Türkiye insanının bu gününü emekle var ettiğini, buna sahip çıkarak umutlu olmanın tek yolunun ise Halkların Demokratik Partisi'ne oy verme ile mümkün olduğunu ifade etmektedir.

4.5.6.2. MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden Milliyetçi Hareket Partisi de seçimlerden önce TRT 1'de yayınlanan resmi propaganda konuşmasını gerçekleştirmiştir. Konuşmanın toplam süresi 9 dakika 41 saniyedir. Konularına göre ayırdığı süreler ise Grafik 14'te gösterilmiştir.

Grafik 14: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde MHP'nin Propaganda Söylem Analizi

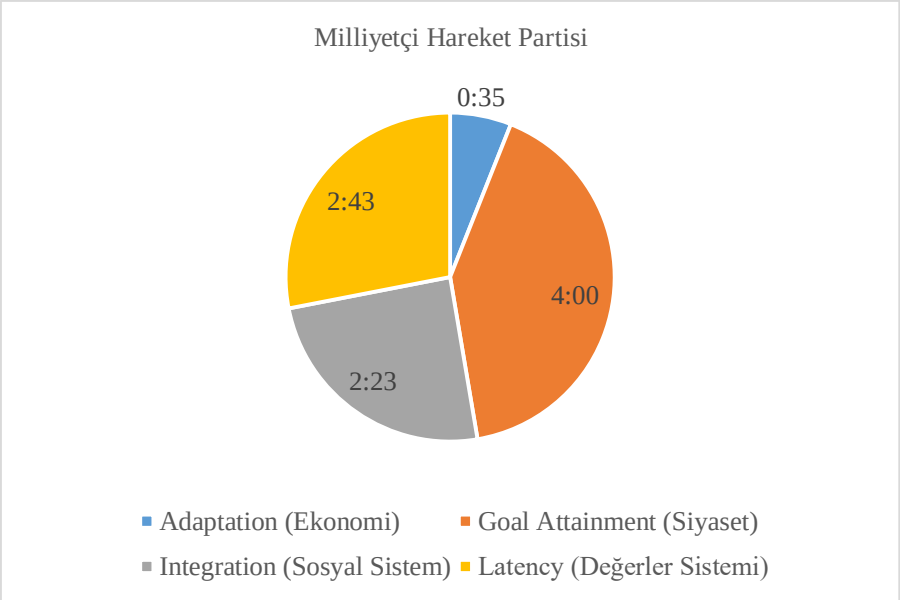

2018 Milletvekili Genel Seçimlerine ve resmi propaganda konuşmalarına katılan bir diğer parti Milliyetçi Hareket Partisi ise en fazla 4 dakika süreyle, siyaset hakkında konuşmuştur. Bu sırayı, 2 dakika 43 saniye ile değerler sistemi, 2 dakika 23 saniye ile sosyal sistem ve son olarak 35 saniye ile ekonomi izlemektedir.

Milliyetçi Hareket Partisi'nin siyaset teması altında ele aldığı başlıca konular; terör, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi, demokrasi ve hukuktur. Bu konudaki konuşmalarına öncelikle terör ile başlamaktadır. Diğer seçim dönemlerindeki konuşmalarından ayrılan en büyük farklılık, hükümeti destekleyici nitelikte bir söylem gerçekleştirmiş olmasıdır.

Terör kapsamında, 15 Temmuz darbe girişiminin yarattığı siyasi krizlerle başa çıkmanın tek yolunun hükümeti desteklemek olduğunu ifade etmiştir. 15 Temmuz'dan sonra tüm ülkede acil bir yeni yol planlaması gerekliliğini, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin önünün açılarak çift başlılığın giderilmesi gerekliliğini; kuvvetler ayrılığı ilkesinin daha belirgin olması gerektiğini savunmaktadır.

Siyasal anlamda Cumhur İttifakı'nda yer alma gerekliliklerini de sıralamaktadır. Bunlar, artan iç ve dış tehlike ve tehditlere karşı Cumhur İttifakı'nın geliştirilmiş milli bir savunma olması, devletin iç ve dış politikada hakim, etkin ve bağımsız olabilmesinin ancak bu ittifakla mümkün olabilmesidir. Konuşmalarında

sadece Türkiye'yi değil, aynı zamanda tüm müslümanları kapsayıcı bir nitelik taşıdığı görülmektedir: *"Cumhur İttifakı Türkiye'den medet uman, mazluma kucak açan Türk dünyası ve İslam alemine huzur; yaşadığımız bölgeye barış getirecek olan yönetim anlayışının adıdır."* Milliyetçi Hareket Partisi'nin sadece kendi adına değil, Cumhur İttifakı adına, dolayısıyla da Adalet ve Kalkınma Partisi adına da siyasal söylem gerçekleştirdiği görülmektedir.

Değerler sistemi kapsamında, özellikle siyasal partinin kuruluşundan bu yana geçen süre içerisindeki değerlerinden bahsedilmektedir. Partinin en önemli değerinin "önce ülkem ve milletim" olduğunu ifade ederken, partinin kurucusu Alpaslan Türkeş'ten Devlet Bahçeli'ye kadar bu anlayıştan hiçbir zaman ödün vermediklerini vurgulamaktadır. Türkiye'nin sorunlarının çözülebilmesi için ise, milli birlik ruhunun güçlenerek milletin kök değerlerine yönelmesi gerektiğini savunmaktadır.

Değerleri, aynı zamanda seçmenden oy isterken de vurgulamaktadır. Bu anlamda, özellikle dini ve milliyetçi bir söyleme sahip olduğu görülmektedir. Cumhuriyet'in 95 yıllık kazanımlarını muhafaza etmenin tek yolunun; Cumhur İttifakı'na oy vererek mümkün olacağını dile getirmektedir.

Sosyal haklar kapsamında ise, propaganda söylemlerinin içeriğini vaatler oluşturmaktadır. Vaatlerinin çoğunluğunun içeriğini ise istihdam kapsamaktadır. Bu vaatler, uzman erbaşların tümünün kadroya alınması; mali ve sosyal haklarının iyileştirilmesi; kamuda kadro alamayan taşeron işçileri; 4B'li, vekil sözleşmeli, fahri ve geçici statüde çalışanların kadroya geçirilmesi; kamu çalışanlarının tüm ek ödemelerinin emekli aylığına yansıtılması; mühendislerin özlük haklarının iyileştirilmesi; sağlık çalışanlarına yıpranma hakkı payının verilmesi; yardımcı hizmetler sınıfında çalışanların genel idare hizmetlere geçirilmesi; üniversite giriş sınavının kaldırılması; engelli ve engelli yakını aylığının yükseltilmesi ve engelli aylığı ödenmesinde aylık geliri yerine kendi gelirlerinin esas alınması; gazilere 3600 günde emekli olabilme hakkı verilmesi; ordu ve polis vazife muadillerinin özlük haklarının geliştirilmesi; şehit yetimlerinin tamamına iş hakkı verilmesi; öğretmen ve polislerin ek göstergelerinin 3600'e çıkarılması; çalışma şartlarının iyileştirilmesi;

atanamayan öğretmenlerin tamamının kademeli olarak atanmasını sağlayacak şekilde kadro ihtisasının yapılmasıdır.

Ekonomi konusunda söylemlerinin içeriği de yine tamamen vaatlerden oluşmaktadır. Bu vaatler, tüketici kredisi ve kredi kartlarından kaynaklı borç ve yüksek faiz sarmalının neden olduğu yoksulluğun giderilmesi; esnafın ve çiftçinin vergi ve prim yükünün hafifletilmesi; asgari ücretten vergi alınmaması; ücretlilerin asgari ücret kadar gelirinin vergi dışı bırakılması; ve son olarak da işsiz her aileden bir kişiye asgari ücretin yarısı kadar aile desteği yardımının verilmesidir.

4.5.6.3. İYİ Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet elde eden son siyasal parti İyi Parti'dir. İyi Parti, ilk kez aday olduğu bu seçim öncesi resmi propaganda konuşması gerçekleştirmiştir. Toplam 10 dakika 1 saniye konuşma yapan siyasal partinin söylem içeriğinde yer verdiği konular ve bu konular için ayırdığı süreler Grafik 15'te gösterildiği gibidir.

Grafik 15: 27. Dönem Milletvekili Seçimlerinde İyi Parti'nin Propaganda Söylem Analizi

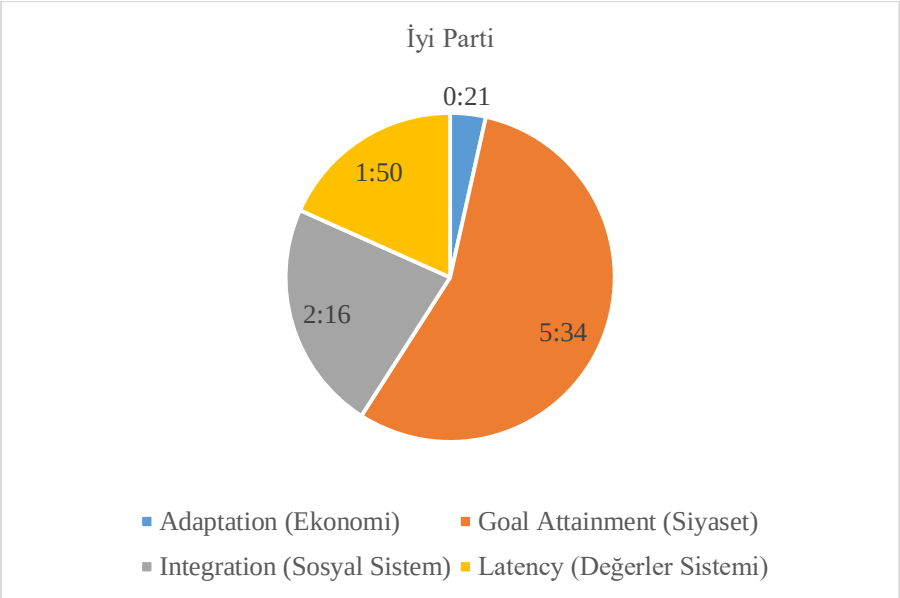

Yeni kurulan ve ilk kez aday olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet kazanan İyi Parti en fazla siyaset temalı bir propaganda söylemi gerçekleştirmiştir. 5 dakika 34 saniye siyasi temalı konuşan İyi Parti, ikinci olarak 2 dakika 16 saniye ile sosyal sistem; 1 dakika 50 saniye değerler sistemi ve son olarak da en az 21 saniye ile ekonomi temalı bir propaganda söylemi gerçekleştirmiştir.

Siyasi olarak yer verdiği konuların başında, parti kurulurken ve aday olurken geçirdiği süreçlerdeki zorluklar ve bu konudaki eleştirileri yer almaktadır. Bunlara ek olarak ele aldığı diğer konular; demokrasi, temsilde adalet, adil seçim, katılımcılık, hukuk, bürokratik işleyiş ve terördür.

Ülkede, demokrasinin, temsilde adaletin ve adil seçimin olmadığını ifade ederken, Türkiye'yi daha demokratik, katılımcı, temsilde adaleti sağlayan bir ülke haline getireceğinin sözünü vermektedir. Bürokratik işleyişin ise 16 yıllık Adalet ve Kalkınma Partisi hükümeti süresince liyakata değil cemaat yapısı esaslarına göre oluşturulduğunu ifade ederek eleştirmektedir. Ayrıca, 15 Temmuz darbe girişimi ve sonuçlarından da hükümeti sorumlu tutmaktadır. FETÖ ile mücadelede de, asıl sorumlu olanların yargılanma sürecini yaşamadığını şu sözlerle ifade etmektedir: *"Bu iktidarın milleti kandırdığı ve savsakladığı en önemli konulardan birisi de FETÖ ile mücadeledir. Düşünün FETÖ sorgulamalarında çaycısı, çorbacısı, sürahi tutan garsonu içeriye alınmış; ama FETÖ'nün önünde diz çöken beş milletvekili bu seçimlerde yeniden aday gösterilmiştir. Bu nasıl adalet? Bu nasıl FETÖ mücadelesidir?"*

Sosyal sisteme dair ise diğer temsiliyet kazanan siyasal partilere benzer biçimde vaatlerde ve bazı noktalarda eleştirilerde bulunmaktadır. Bu anlamda, en büyük benzerlik, Halkların Demokratik Partisi gibi TRT'ye yönlendirdikleri eleştiridir. TRT'yi, vatandaşın vergileriyle ayakta duran bir kurum olarak nitelendirirken, kendisine yeteri kadar yer verilmemesini "medya karartması" olarak nitelendirmektedir. Propaganda konuşmasını gerçekleştirmesine dair ise şu yorumda bulunmaktadır: *"Belki de TRT ekranlarında İyi Parti'yi ilk kez bu kadar uzun görüyorsunuz. Maalesef ki, milletimizin vergileriyle ayakta duran bu kurumda ancak bir yasal zorunluluk yerine getirildiği için yer bulabiliyoruz."*

Sosyal sistem dahilinde vaatleri ise genel anlamda; şiddetle mücadele, istihdam ve eğitimdir. Bu vaatleri; aile içi şiddet, kadın cinayetleri, çocuk istismarı gibi konularda önleyici ve ıslah edici kanunların çıkarılması; öğrencilerin gireceği hiçbir sınavdan sınav ücreti alınmaması; eğitimi düzeltici kanunların düzenlenmesi; YÖK'ün kaldırılmasıdır.

Ekonomi temasında da konuşmasının içeriğini sadece vaatleri oluşturmaktadır. Bu vaatler, orta vadede fert başına milli gelirin 16 Bin Dolar'a, gayri safi yurtiçi hasılanın da 1,4 Trilyon Dolar'a çıkarılması; işsizlik ortalamasının OECD ortalamasına yükseltilmesi; genç işsizlere iş bulana kadar aylık 500 TL vatandaşlık maaşının bağlanması ve emeklilere yılda iki kez dini bayramlarda 1500'er Lira ikramiye verilmesidir.

Değerler sistemi dahilinde ise, siyasal parti kuruluş amacını tarihsel değerlere dayandırmaktadır. Bu bağlamda, Kurtuluş Savaşı'nı yöneten, Milli Mücadeleye karargahlık yapan ve 15 Temmuz'da FETÖ'nün bombalarına hedef olan gazi meclisin itibarını kurtarmak için geldiklerini ifade etmiştir. Ayrıca "adalet" kavramını, dini değerler üzerinden irdelemekte ve hadislerden örnekler vermektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu tez çalışmasında, siyasal kültüre yansımaları açısından Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerindeki seçim sistemleri ve iletişimi incelenmiştir. Değerlendirmeye, toplam beş seçim dönemi olan; 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 Milletvekili Genel Seçimleri dahil edilmiştir.

2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen 22., 23., 24., 26. ve 27. dönem Milletvekili Genel Seçimlerinde kullanılan seçim sistemi aynıdır. Seçimlerde, nispi (orantılı) seçim sistemi içerisinde yer alan d'Hondt sistemi uygulanmıştır. Ayrıca, söz konusu tüm seçimlerde yüzde 10 ülke geneli barajı kullanılmıştır. Bu nedenle, sadece yüzde 10'u aşan siyasal partiler Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir. Nispi seçim sistemlerinin temel işlevi temsilde adalet olmasına rağmen, ülke genelinde uygulanan % 10'luk ülke barajı, temsilde adalet ilkesini zayıflatmıştır.

Araştırmada niteliksel araştırma paradigmasından yararlanılmıştır. İki farklı nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bunlardan ilki, seçim sistemlerinin ve doğurduğu sonuçların analizinin gerçekleştirilmesi için kullanılan betimsel istatistiksel yöntemdir. Diğeri ise, seçim iletişimi kapsamında propaganda konuşmalarını incelemek için yararlanılan eleştirel söylem analizidir.

Çalışmada incelenen seçim çevresi büyüklükleri, o seçim çevresinden seçilecek temsilci sayısına göre analiz edilmiştir. Seçim çevresi büyüklüğünün seçim bölgesindeki nüfusa orantılı bir şekilde belirlenmesinin, sistemde orantısızlığın giderilmesi açısından önemi büyüktür. Seçim çevresi büyüklüğü ile temsilde adalet arasında doğru bir orantının olduğu oranlarla belirlenmiştir. Seçim çevre büyüklüğünün, bir başka ifadeyle temsilci aday sayılarının çok olduğu bölge ve illerde, etkin baraj oranı düştüğü için temsilde adalet artmıştır. Ayrıca, nüfusun fazla olduğu il ve bölgelerde etkin barajın düşük olduğu saptanmıştır. Lijphart'ın (2006: 153) "seçim eşiği" tanımı kapsamında her seçim döneminin seçim çevre büyüklüklerine göre etkin barajları hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre, tüm seçim dönemlerindeki en düşük etkin baraj % 2,08; en yüksek etkin baraj ise % 37,5'tir. Her iki bulgu da, 2018 dönemi seçimlerinde görülmüştür. 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde İstanbul 1. ve İstanbul 3. Bölge % 2,08 ile en düşük etkin baraja; Bayburt

ise % 37,5 ile en yüksek etkin baraja sahip seçim bölgeleridir. Dolayısıyla, 2018 seçiminin, seçim çevre büyüklüğü açısından hem en yüksek hem de en düşük değerlere sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmada, seçimlerin statik sonucu olarak sayısal sonuçları da analiz edilmiştir. Bu kapsamda, seçimlere katılım yeterliliği olan siyasal partiler, genel seçim sonuçları, seçimlere katılım oranı ile temsiliyet elde eden milletvekili sayısı ve oranları hesaplanmıştır. Seçimlerin statik sonuçlarına göre, 2002-2015 yılları arasında seçimlere katılım yeterliliği olan siyasal partilerin sayıları git gide artış göstermiş, ancak 2018 yılında yeniden azalmıştır. 2002 yılında 23; 2007 yılında 21; 2011 yılında 27; 2015 yılında 29 ve 2018 yılında ise 11 siyasal parti katılım yeterliliğine sahip olmuştur. Siyasal partilerin seçimlere katılım yeterliliği açısından en az sayı 2018 yılında, en yüksek sayı ise 2015 yılında görülmektedir.

Seçimlerin statik sonuçları kapsamında bir diğer önemli veri, seçimlere katılım oranıdır. 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerine katılım oranı, günümüze yaklaştıkça artış göstermiştir. 2002 yılındaki seçimlerde % 79,14 olan katılım oranı, son seçim dönemi olan 2018 seçimlerinde % 86,22'ye yükselmiştir. Bu oranlar 2007 yılında % 84,25; 2011 yılında %83,16 ve 2015 yılında ise % 85,23'tür. Siyasal kültüre yansımaları açısından, Türkiye'de katılımcı kültürün oy verme davranışı açısından az bir oranla da olsa giderek artış gösterdiği görülmektedir. Elbette ki, siyasal katılım oy verme ile sınırlı değildir. Ancak katılım, yalnızca en düşük nitelikli katılım biçimi olarak oy verme davranışı açısından değerlendirildiğinde artış gösterdiği çalışmanın bulguları arasındadır.

Seçimlere katılım oranları kadar, hiç katılım göstermeyenlerin oranı da seçmen davranışları açısından önem taşımaktadır. Seçimlere hiç katılım sağlamayan vatandaşların sayısı, her ne kadar günümüze yaklaştıkça azalsa da sabit bir kesimin en düşük nitelikli katılım biçimi olan oy verme davranışında bulunmadığı görülmektedir. 2002 seçimlerinde % 20,86; 2007 seçimlerinde % 15,75; 2011 seçimlerinde % 16,84; 2015 seçimlerinde % 14,77 ve 2018 seçimlerinde % 13,78 oranında seçimlere katılmayan vatandaş mevcuttur. Bu kesim, Milbrath ve Goel'in (1977: 16) "*Siyasal Katılım Düzeyi Hiyerarşisi"*nde en düşük düzeyde yer almaktadır. Ayrıca, Verba ve

Nie'nin (1987) katılım düzeylerinde belirttikleri siyasal sürece hiç katılmayarak, oy kullanmaktan dahi kaçınanları ve benzer şekilde Robert Dahl'ın (1963: 56) katılım modelinde yer alan '*siyasi olmayan tabaka*'daki oy verme davranışı sergilemeyen kesimi temsil ettiği söylenebilir. Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde, ortalama en az yüzde 13'lük kesim siyasal katılımın en düşük nitelikli katılım biçimi olan oy verme davranışı sergilememiştir. Katılımcı kültür açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'de belli bir kesimin tekrarlayıcı nitelikte seçimlere katılmadığı görülmektedir.

Bir diğer statik sonuç; temsil elde eden siyasal parti ve milletvekili sayılarıdır. 2000 ve 2020 arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde, temsil kazanan siyasal partilerin sayısı, yıllar ilerledikçe artmıştır. 2002 yılında 2 siyasal parti; 2007 ve 2011 yıllarında 3 siyasal parti; 2015 yılında 4 siyasal parti ve son olarak da 2018 yılında toplam 5 siyasal parti parlamentoda yer almıştır. Farklı görüşlerin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyetinin giderek artması, uygulanan seçim sistemlerinin temsilde adalet açısından gelişme gösterdiğinin işareti olmaktadır. 2000 ve 2020 yılları arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde, bu güne kadar en fazla milletvekili elde etmiş siyasal parti Adalet ve Kalkınma Partisi'dir. Siyasal partinin en yüksek temsiliyet elde ettiği dönem 2002 seçimleridir. % 34,28 oranında oy elde eden siyasal parti, toplam 363 milletvekili ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne girmiş ve % 66 temsiliyet sağlamıştır. Tüm seçim dönemleri içerisinde seçmenden en düşük oyu aldığı dönem 2002 seçimleri olmasına rağmen, en yüksek temsiliyeti yine bu dönemde elde etmiştir. Bu durum, ülke genelinde uygulanan % 10 seçim barajının bir sonucudur. Siyasal kültüre yansımaları bakımından, seçim barajının Türkiye'de temsilde adaleti zayıflattığı, istikrara ise katkıda bulunduğu görülmektedir.

Araştırmada, seçim sonuçlarının dinamik etkisi, seçmen ve parti davranışı perspektifinde ele alınmıştır. Tüm seçim dönemlerinin ortak sonucu; tek parti iktidarıdır. Adalet ve Kalkınma Partisi, 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen tüm seçimlerde iktidar partisi olmuştur.

Seçmen davranışı açısından önemli bir bulgu; seçmenin "psikolojik faktör" etkisi ile oy verme davranışında bulunmasıdır. Duverger'nin "psikolojik faktör" olarak

adlandırdığı dinamik etki; çoğunluk sisteminin küçük partilerin temsiliyetini yok etmesi sebebiyle, seçmenlerin küçük partilere verdiği oyların boşa gitmesine engel olmak için, oylarını büyük partilere vermeleridir (Duverger, 1986). 2000-2020 yılları arasında Türkiye'de gerçekleşen seçimler çoğunluk sistemi ile gerçekleşmemiş olsa da, % 10 gibi yüksek bir ülke geneli barajı, çoğunluk sistemi uygulamalarına yakın sonuçlar doğurmuş görülmektedir. 2007, 2011, 2015 ve 2018 seçimlerinde, bu seçmen davranışı görülmektedir. Ülke genelinde uygulanan barajın, temsiliyeti etkilediği kadar, seçmen davranışlarında da etkili olduğu açıktır.

2002 seçimleri, seçmen davranışı açısından diğer seçim dönemlerinden farklı sonuçlar doğurmuştur. Seçmen oyları, daha fazla siyasal parti arasında çeşitlenmiştir. 2002 Milletvekili Genel Seçimlerinde toplam 7 siyasal parti % 5'in üzerinde oy elde etmiştir. Ayrıca bu dönem, % 1'in altında oy oranında kalan siyasal parti sayısının en fazla olduğu seçim dönemidir. Seçmen, 2007, 2011, 2015 ve 2018 seçimlerinden farklı olarak, barajı aşacağına inandığı büyük siyasal partiler yerine, farklı siyasal partilere oy vermeyi tercih etmiştir. Öyle ki, diğer tüm seçim dönemlerinde temsiliyet kazanan Milliyetçi Hareket Partisi, 2002 seçimlerinde % 10'luk ülke geneli barajını aşamayarak parlamentoya girememiştir.

Seçmen davranışları açısından, bir diğer önemli bulgu; seçim tercihlerinin tekrarlayıcı bir nitelik taşımasıdır. Günümüze yaklaştıkça, oy oranı düşse de Adalet ve Kalkınma Partisi seçmen oylarıyla iktidarı kaybetmemiştir. 16 yıllık tek parti iktidarı, Türkiye seçmeninin istikrar temelli davranış sergiliyor olmasının da bir sonucudur. 2002 seçimlerinde % 34,28 oy oranıyla iktidarı elde eden siyasal parti, 2007 yılında % 46,58; 2011 yılında %49,83; 2015 yılında % 49,50 ve son olarak da 2018 yılında % 42,56 oy oranına ulaşmıştır.

Seçmenin tekrarlayıcı davranışı diğer siyasal partilerde de görülmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi de tüm seçim dönemlerinde birbirine yakın seçmen oyu elde etmişlerdir. Milliyetçi Hareket Partisi, 2007 yılında % 14,27; 2011 yılında % 13,01; 2015 yılında % 11,90 ve 2018 yılında % 11,70 oranında oy ile temsiliyetini korumuştur. Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde elde ettiği oy oranları ise

sırasıyla; % 19,39, %20,88; % 25,98; % 25,32 ve % 22,65'tir. 2002 ve 2015 yılları arasındaki seçimlerde oy oranını arttıran siyasal parti, son seçim döneminde yeniden düşürmüştür. Cumhuriyet Halk Partisi, iktidar partisi dışında, 2000 ve 2020 yılları arasındaki her seçim döneminde temsiliyet elde eden tek siyasal partidir.

Uygulanan seçim sistemi ve ülke genelindeki barajın, seçmen davranışlarına olduğu gibi parti davranışlarına da etkisi mevcuttur. Bu bağlamda, en önemli bulgu; siyasal partilerin seçimlere katılma ya da katılmama davranışlarıdır. 2000 ve 2020 arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerine partiler açısından en az niceliksel katılım 2018 yılında olurken; en fazla ise 2002 yılında gerçekleşmiştir. Daha fazla siyasal partinin katılımı, oyların çok sayıda partilere dağılmasıyla ülke genelindeki % 10'luk ülke barajının aşılmasını zorlaştırmış ve daha az siyasal partinin temsiliyet elde etmesine yol açmıştır. 2002 yılında 19 siyasal parti seçimlerde aday olmasına karşın, sadece 2 siyasal parti parlamentoya girebilmeyi başarmıştır. Siyasal parti katılımının sayıca en az olduğu 2018 seçimlerinde ise, 9 siyasal parti seçimlere katılmış, ancak parti sayısı açısından en fazla temsiliyet de bu dönemde görülmüştür. 2018 yılında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde 5 siyasal parti Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsiliyet elde etmiştir. Aday siyasal parti sayısı ile temsiliyet kazanan siyasal parti sayısı arasında ters bir orantı mevcuttur. % 10 ülke barajının bir sonucu olarak, aday siyasal parti sayısı arttıkça, temsil kazanan parti sayısı azalmıştır.

Parti davranışı açısından bir diğer önemli bulgu, seçimlere parti olarak katılım sağlamak yerine bağımsız aday listesi oluşturmaktır. Bu durum da % 10 seçim barajının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Barajı aşamayacağını düşünen siyasal partiler, parti olarak katılım sağlamak yerine, bağımsız aday göstermeyi tercih etmişlerdir. 2007 seçimlerindeki "Bin Umut Adayları" ile 2011 seçimlerindeki Barış ve Demokrasi Partisi'nin seçimlere katılmayacağını açıklayarak bağımsız aday sıralaması yapması, bu davranışa örnektir.

Araştırma kapsamında, seçim sistemlerinin işlevlerinden biri olan temsilde adaletin, 2000 ve 2020 yılları arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde ne oranda var olduğu sorgulanmıştır. Bu bağlamda, öncelikle her seçim döneminde temsil elde eden siyasal partilerin temsili orantısızlıkları; daha sonra ise her seçim döneminin

genel orantısızlık oranı hesaplanmıştır. Siyasal partilerin temsili orantısızlığını ölçümlemek amacıyla Lijphart'ın (2006) temsili orantısızlık indeksi; her seçim döneminin genel orantısızlık hesabı için ise Gallagher (1991) indeksi kullanılmıştır. Bu indekslerde bulunabilecek sıfır, temsilde adalette mükemmel oranlılığı göstermektedir. Sıfırdan uzaklaşıldıkça, temsilde adalet de oransal olarak azalmaktadır.

Türkiye'de, 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinde temsilde adaletin düşük olması, çalışmanın bulguları arasındadır. Tüm seçim dönemleri arasında en düşük temsilde adalet 2002 seçimlerinde, en yüksek temsilde adalet ise 2011 seçimlerinde görülmüştür. 2002 Milletvekili Genel Seçimlerindeki genel orantısızlık % 24,55; 2011 seçimlerinde ise % 7,28'tir. İncelenen diğer seçim dönemlerinde ise bu orantısızlık; 2007 yılında % 10,95; 2015 yılında % 8,8 ve son olarak 2018 yılında ise % 10,24 olarak hesaplanmıştır.

Seçim dönemlerinde, siyasal partilerin aldıkları oy oranında veya o orana yakın bir oranda temsiliyet elde etmesi, genel orantısızlığa etki etmektedir. 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleşen Milletvekili Genel Seçimlerinde, partiler açısından en yüksek orantısızlık 2002 seçimlerinde Adalet ve Kalkınma Partisi'nde görülmüştür. Bu seçim döneminde, siyasal partinin temsili orantısızlığı % 31,8'dir. Tüm seçimler içerisinde, en düşük temsili orantısızlık ise 2015 seçimlerinde temsiliyet elde eden Halkların Demokratik Partisi'nindir. Siyasal partinin 2015 seçimlerindeki temsili orantısızlığı % 0,04'tür.

Partiler açısından temsili orantısızlığa bakıldığında ise, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılından günümüze kadarki seçimlerde azalma gösterdiği görülmektedir. Siyasal partinin temsili orantısızlığı 2002 yılında % 31,8; 2007 yılında % 15,42; 2011 yılında % 9,62; 2015 yılında % 8,13 ve son olarak 2018 yılında ise % 6,6'dır. Temsili orantısızlıkta git gide azalma gösteren tek siyasal parti Adalet ve Kalkınma Partisi'dir.

Cumhuriyet Halk Partisi ise, 2002 seçimleri hariç diğer tüm seçim dönemlerinde sıfıra yakın olarak az oranda orantısızlık göstermiştir. 2002 yılında % 13 olan temsili orantısızlık; 2007 yılında % 0,52; 2011 yılında %1,44; 2015 yılında

%0,96 ve 2018 yılında ise % 1,68'dir. Milliyetçi Hareket Partisi ise, temsili orantısızlıkta Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partisi'nin sıralama olarak ortasında kalmaktadır. Siyasal partinin temsili orantısızlık oranları; 2007 yılında % 1,55; 2011 yılında % 3,38; 2015 yılında % 4,23 ve 2018 yılında ise % 2,4'tür. Halkların Demokratik Partisi'nin temsil elde ettiği yıllar olan 2015 ve 2018'de temsili orantısızlığı sırasıyla; %0,04 ve % 0,54'tür. İyi Parti'nin 2018 seçimlerindeki temsili orantısızlığı ise % 2,8 olarak hesaplanmıştır.

Temsili orantısızlık oranlarına göre, Türkiye'de uygulanan seçim sistemlerinde temsilde adalet ilkesi oransal olarak yerine getirilememiştir. Türkiye'de 2000 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen tüm Milletvekili Genel Seçimleri, Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı ile sonuçlanmıştır. 16 yıl gibi uzun bir süre tek parti yönetimi, seçim sistemlerinin istikrar ilkesi ile bağdaşmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de siyasal kültürün bir yansıması çerçevesinde, yönetimde istikrar ilkesinin varlık bulduğundan söz etmek mümkündür.

Çalışma kapsamında, seçim iletişimi kavramı geliştirilerek, seçim sistemleri ile seçim iletişimi arasındaki ilişkinin sorgulanması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda, her seçim döneminde siyasal partilerin TRT'de gerçekleştirdikleri resmi propaganda konuşmaları deşifre edilerek, eleştirel söylem analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Analiz, sadece o seçim döneminde temsiliyet elde eden siyasal partileri kapsamaktadır. Yasal seçim sürecinin bir parçası olmaları, her partiye eşit süre hakkı verilmesi (10'ar dakika) ve seçimden önce partilerin son konuşmaları olması sebebiyle, seçim iletişimi kapsamında ele alınmış resmi propaganda konuşmaları söylem analizine tabi tutulmuştur.

Söylem analizi, Talcott Parsons'ın AGIL olarak ifade ettiği sosyal sistem ihtiyacını karşılayan değerleri işlevselleştiren alt sistemler olarak ekonomi, politik sistem, sosyal sistem ve değerler sistemi üzerinden gerçekleştirilmiştir. TRT'de yayımlanan söz konusu bu resmi propaganda konuşmalarında liderlerin; siyaset, ekonomi, sosyal sistem ve değerler sistemi hakkında kendilerine verilen 10 dakikalık süreyi nasıl değerlendirdikleri; ele aldıkları temaların içeriğine hangi sorun ya da konuları dahil ettikleri kadar neleri göz ardı etmiş oldukları da tartışılmıştır. Ayrıca

böylelikle, bu dört tema dahilinde siyasal partilerin vaatlerinin neler olduğu da ortaya çıkarabilmiştir.

Propaganda söylem analizi kapsamında, tüm seçim dönemleri için ortak olan bulgu, iktidar partisi dışındaki tüm partilerin hükümeti eleştirmeleridir. Ayrıca, bu söylemlere göre 2002 yılından beri Türkiye'de ekonomik krizin varlığını sürdürdüğü de anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, özellikle genç nüfusun istihdamı konusunun da her seçim döneminde siyasal partiler tarafından sorun olarak ifade edildiği görülmüştür. Ekonomik refah seviyesinin artması ile çoğulcu kültürün yerleşmesinin olanaklı olmasını savunan siyasal modernleşme anlayışına bağlı olarak, Türkiye'de çoğulcu kültürün tam yerleşemediği görülmektedir. Ekonomik gelişme, siyasal gelişmeye fayda sağlamakla beraber, siyasal gelişme de ekonomik gelişime katkıda bulunmaktadır. Türkiye'de 2000'li yıllar boyunca etkisini sürdüren ekonomik kriz, poliarşi ve çoğulcu demokratik kültürün etkinliğinin sorgulanabilir nitelikte olmasına sebep olmuştur.

Ağırlıklı olarak siyasal partilerin en fazla süre ayırdığı konu siyaset olmuştur. Bu bağlamda, muhalefet partileri hükümetin politikalarını eleştirip, iktidar olmaları halinde gerçekleştireceği vaatleri aktarmışlardır. Adalet ve Kalkınma Partisi ise tüm seçim dönemlerinde "istikrar" vurgusu yapmıştır. Bu kapsamda, ülkenin siyasal anlamda büyüme gösterdiğini ve bunun süreklilik sağlayabilmesi için de seçmenden oy talep etmiştir. Benzer şekilde, ülkenin sorunlarını ifade ederken de sorunların çözümünün yine Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidarı ile mümkün olacağını vurgulamıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin ele aldığı sorunların içeriğinin büyük bir bölümünü "terör" konusu oluşturmuştur. Tüm seçim dönemleri içerisinde, en uzun süre ayırdığı konu, 2015 seçim iletişimindeki siyaset temasıdır. Bu konuşması, istikrar, güven ve terörle mücadele hakkındadır ve 4 dakika 51 saniye sürmüştür. Diğer siyasal parti liderlerinin söylemlerinden de hareketle, Türkiye'nin 2000 ve 2020 yılları arasındaki diğer temel sorunun ise terör olduğu tespit edilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ise, tüm seçim dönemleri içerisinde süre olarak en uzun konuşmasını değerler sistemi hakkında yapmıştır. 2011 seçimlerinde, 5 dakika 17 saniye değerler sistemini propaganda konuşmasına dahil etmiştir. Bu konuşmada

ağırlıklı olarak; dayanışma duygusu, birlik olma ve Atatürkçülük üzerinde durulmuştur. Her seçim döneminde vaatlerde bulunulmuş ve hem sosyal sistem hem de ekonomik gelişme anlamında hükümet her propaganda konuşmasında eleştirilmiştir.

Değerler sistemini süre olarak, tüm seçim dönemleri içerisinde en fazla ele alan bir diğer parti; Milliyetçi Hareket Partisi'dir. 2011 resmi propaganda konuşmalarında 4 dakika 15 saniye değerler sistemini ele almıştır. Bu kapsamda, hem dini hem de milli değer vurgusu yapmıştır. Ayrıca, 2018 seçimlerinde aynı ittifakta yer alana kadar Adalet ve Kalkınma Partisi'nin politikalarının eleştirilmesi üzerine bir söylem gerçekleştirmiştir. Her seçim döneminde, özellikle terör konusundaki politikaları eleştirmiş ve bu doğrultuda kendi politik vaatlerini içeren bir söylem oluşturmuştur.

2015 ve 2018 milletvekili seçimlerinde Parlamentoda temsil hakkı kazanan Halkların Demokratik Partisi tüm seçim dönemleri içerisinde en fazla sosyal sistem üzerinde durmuştur. 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde 3 dakika 58 saniye sosyal sistem kapsamında sosyal vaatlerinden bahsetmiştir. Ayrıca, diğer tüm siyasal partilerden farklı olarak her iki seçimde de, iktidar olma gayretinden daha çok yüzde 10 ülke barajını aşma gayretinde olduklarını vurgulamış oldukları görülmektedir.

Yeni kurulan ve ilk kez 2018 Milletvekili Genel Seçimlerinde aday olup, temsiliyet elde eden İyi Parti de konuşmasında süre olarak en fazla siyasete yer vermiştir. 5 dakika 34 saniye siyasal içerikli konuşma gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda, aday kadrolarından ve vaatlerinden bahsetmiş; ayrıca terörle mücadele konusunda uygulayacak politikalarını da aktarmıştır. Özellikle terörle mücadelede hükümete eleştiriler yöneltmiştir.

Muhalefet partilerinin propaganda söylemlerinin bir diğer ortak noktası; TRT'ye yönelttikleri eleştirilerdir. Bu konuda, yasal bir zorunluluk olan resmi propaganda konuşmaları haricinde, seçim iletişimi kapsamında iktidara tanınan sürenin kendilerine verilmediğini ifade etmişlerdir. Cumhuriyet Halk Partisi, 2015 seçim konuşmasında; Halkların Demokratik Partisi ve İyi Parti ise, 2018 seçim konuşmalarında TRT hakkında benzer eleştirilerde bulunmuştur.

Parlamentoda temsil hakkı kazanan siyasal partilerin resmi propaganda konuşmaları analizine göre, Türkiye'nin 2000-2020 yılları arasındaki temel sorunlarının; ekonomi, istihdam, terör ve son yıllarda daha sıklıkla dile getirilen cinsiyet eşitsizliği olduğu görülmektedir. 2015 yılındaki tüm partilerin propaganda konuşmalarında kadına şiddet ve kadın istihdamı temasının yer aldığı görülmektedir. Sonuç olarak, seçim iletişimi kapsamında gerçekleştirilen propaganda konuşmaları, Türkiye'nin hem sorunlarını hem de siyasal liderlerin bu sorunlar karşısındaki tutum, görüş ve çözüm önerileri ile vaatlerini yansıtmaktadır.

Seçim iletişimi kapsamında analizi gerçekleştirilen propaganda söylemlerinde öne çıkan bir diğer olgu, Parlamentoda temsil kazanan siyasal partiler arasında uzlaşmadan çok çatışmanın hakim olmasıdır. Çalışmanın, "Türkiye'de Siyasal Kültür ve Unsurları" Bölümü'nde ele alınan çatışmacı kültür, 21. yüzyıl başlangıcındaki Türkiye'de etkisini sürdürmektedir. Siyasal partilerin, ülkenin sorunları ve bu sorunların çözümleri için oluşturulacak politikalarda birbirlerini eleştiren ve hatta zaman zaman suçlayan söylemler gerçekleştirdiği görülmektedir. Uzlaşmanın gerekliliği olan demokratik kültür ile var olan çatışma kültürü arasındaki gerilim yıllardır sürmektedir. Üstelik bu gerilim, sadece vatandaşlar arasında değil; vatandaşların tercihlerini yönetimsel anlamda temsil eden siyasal liderler arasında da görülmektedir. 25. Milletvekili Genel Seçimlerinin başarısız koalisyon girişimleri neticesinde iptal edilmesi liderler arasında var olan çatışma kültürünün göstergesi niteliğindedir.

2000 ve 2020 yılları arasında Türkiye'de yapılan Milletvekili Genel Seçim sisteminin siyasal kültüre etkileri açıktır. Türkiye'de, oy verme davranışı açısından katılımcı siyasal kültürden söz edilebilir. Seçim sistemlerinin iki temel işlevi olan siyasal istikrar ve temsilde adalet açısından Türkiye siyasal kültürünün, siyasal istikrarı sağlamaya daha yakın bir özellik gösterdiği çalışmanın sonuçları arasındadır. Türkiye'de temsilde adalet işlevinin sağlanmasına yönelik olarak nispi temsil sistemi uygulanmasına rağmen, ülke genelindeki seçim barajı ve bu barajın % 10 gibi yüksek bir oranla uygulanıyor olması, temsilde adaleti zayıflatmıştır. Bu anlamda, siyasal çoğulculuğun Türkiye siyasal kültüründe varlığı sorgulamaya açık durmaktadır.

Türkiye'de daha çok istikrarın önemli görüldüğü bir siyasal kültürden bahsetmek olası görülmektedir. 18 yıllık tek parti iktidarı, bu görüşü açıkça destekleyici durumdadır.

2000'li yıllarda Milletvekili Genel Seçim sonuçlarının "tekrarlayıcı" niteliğinin, 21. yüzyıl başlangıcındaki Türkiye'nin siyasal kültüründe farklılıkların birleşimini zorlaştırıcı bir yansımaya etki ettiği ifade edilebilir. Elbette ki bu durum, ülke genelinde uygulanan % 10'luk seçim barajının da bir sonucudur. Farklı görüşlerin temsili ve yönetimde yer alması yerine, çoğunluğun kararlarının belirleyici olduğu bir siyasal kültür görülmektedir. Küreselleşmeye paralel olarak gelişme gösteren farklılıkların tanınırlığına dayanan kimlik siyasetleri, liderlerin söylemlerinde seçim iletişimi kapsamında zaman zaman yer alsa da, seçim sonuçlarının çoğunluk esasına dayalı olarak siyasal istikrar işlevini önde tutması, farklılığın temsiliyetinin azaldığını gösterir niteliktedir.

2000 ile 2020 yılları arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinin tamamı tek partinin iktidarı ile sonuçlanmıştır. Benzer şekilde, çok partili hayata geçişten 2000'li yıllara kadar geçen süre içerisinde de Milletvekili Genel Seçimlerinin büyük bir çoğunluğu sağ partilerin üstünlüğü ya da iktidar çoğunluğunu elde etmesiyle sonuçlanmıştır. Seçmenler, siyasal tercihlerini uzun yıllardır ağırlıklı olarak sağ tandanslı siyasal partilerden yana göstermektedir. Bu durum, Türkiye siyasal kültüründe sağ-muhafazakar siyasetin gelenekselleşmiş durumda olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Propaganda söylemleri dahilinde de, özellikle milli ve dini değerlerin ağırlıklı söylem olarak gerçekleştirilmiş olması, Türkiye siyasal kültürünün bu değerlere verdiği önemi açıklayıcı nitelik taşımaktadır. Bu bağlamda, evrensel ve somut olan değerler yerine geleneksel ve soyut değerlerin Türkiye siyasal kültüründe baskın olduğu söylenebilir. Bu geleneksel ve soyut değerlerin en başında ise din ve milli duygular gelmektedir. Bu durum, birey anlayışından çok toplum anlayışının hakim olması ile de açıklanabilir. Siyasal parti liderlerinin söylemlerinde ağırlıklı olan milliyetçilik ve din vurgusu, bireylerde belli bir topluluğa aidiyet hissetme şeklinde kendini gösterebilmektedir. Bu durum, yıllardır süregelen "milli ve kolektif değerlere verilen önemin bireysel değerlerden üstün olması" anlayışının Türkiye siyasal kültüründe etkisini halen koruduğunu kanıtlar niteliktedir.

Seçim sistemi ve iletişiminin siyasal kültüre yansımaları açısından ele alındığı bu çalışmada 2000 ile 2020 yılları arasında gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçimlerinin Türkiye'nin siyasal kültürüne yansımaları irdelenmiştir. Söz konusu yıllarda, temsilde adalet işlevini öne çıkaran nispi (orantılı) sistem uygulanmasına rağmen, ülke genelinde uygulanan % 10'luk seçim barajı temsilde adaleti zayıflatmıştır. Bu bakımdan, çoğunluk sistemlerinin siyasal istikrar işlevinin seçim sonuçlarına yansıdığı görülmektedir. Seçim barajının özellikle parti ve seçmen davranışı açısından iki önemli sonucu olduğu ifade edilebilir. Aktif ve seçimlere katılım yeterliliği mevcut birçok farklı görüşü temsil eden siyasal parti olmasına rağmen, seçimlerde temsiliyet elde edememişlerdir. Seçmenler ise, oylarını ağırlıklı olarak büyük partilerde birleştirmiştir. Bu iki durum, farklılıkların temsiliyetine dayanan siyasi anlayışın gelişimini, dolayısıyla da çoğulcu kültürün yerleşmesini zorlaştırmaktadır. 2000 ile 2020 yılları arasındaki Milletvekili Genel Seçimlerinde demokrasinin ve katılımcı kültürün en basit katılım düzeyi olan oy verme davranışında artış görülse de, sabit bir kesimin hiç katılım sağlamadığı çalışmanın sonuçları arasındadır.

Seçim iletişimi kapsamında incelenen liderlerin propaganda söylemlerinden de anlaşıldığı üzere, Türkiye'nin söz konusu yıllar arasındaki sorunlarının başında ekonomi ve terör geldiği görülmektedir. Ekonomik refah seviyesi, milli gelir ve istihdam konularında yaşanan krizler, siyasal ve sosyal modernleşme ile çoğulcu kültürün Türkiye'de etkinliğini sorgulanabilir kılmaktadır. Milletvekili Genel Seçimlerinde temsiliyet kazanan siyasal partilerin söylemlerinin rekabet ve çatışma unsurlarına dayalı gerçekleştirilmesi, Türkiye'de uzlaşmacı kültürden daha çok çatışmacı kültürün hakim olduğunu göstermektedir. Ayrıca, söylemlerde baskın olan din ve milliyetçilik, Türkiye'de siyasal kültürün bireysellikten çok toplumsallığa; evrensel değerlerden çok manevi değerlere verilen önemle geliştiğinin göstergesidir.

Robert Dahl'ın da (2010: 147) ifade ettiği gibi, *hiçbir siyasi kurum bir ülkenin politik manzarasını o ülkedeki seçim sistemi ve siyasi partiler kadar etkilememektedir*. Seçim sistemi iletişiminin Türkiye siyasal kültürüne yansımalarının araştırıldığı bu çalışmada anlaşılmıştır ki, seçim sistemlerinin uygulanış biçimi o ülkenin siyasi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle, siyasal

yapıdaki ihtiyaç ve eksiklikler doğrultusunda iyileştirilecek seçim sistemi uygulamalarının, siyasal kültürün gelişimine değer katacağı açıktır.

KAYNAKÇA

Adorno, Theodor W. ve Horkheimer, Max:	**Kültür Endüstrisi,** Çev Muharrem Açıkgöz, İstanbul, İletişim, 2007.
Aktan, Coşkun C.:	İdeal Bir Siyasal Yönetim Arayışı ve Anayasal Demokrasi, **Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ISSN: 2146-0817, 2016.
Aktaş, Hasret:	Siyasi İletişim Kuramsal Bir Çalışma. **Selçuk Üniversitesi, İletişim Fakültesi Dergisi**, 2 (4), 56-63 https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/issue/19006/201005 (15 Mart 2020).
Akyıldız, Ali:	Demokrasinin Sayılarla Sınavı: Seçim Sistemleri. **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, (7), 2016.
Aliefendioğlu, Yılmaz:	Temsili Demokrasinin Seçim Ayağı, **TBB Dergisi**, Sayı: 60, 71-96, 2005.
"Aljazeera":	Barış ve Demokrasi Partisi, 28 Ekim 2013 http://www.aljazeera.com.tr/haber-analiz/baris-ve-demokrasi-partisi-bdp (12 Ocak 2020)
Alkan, Mehmet Ö.:	Türkiye'de Seçim Sistemi Tercihinin Misyon Boyutu ve Demokratik Gelişime Etkileri. **Anayasa Yargısı**, 23, 133-165, 2010
Alkan, Mehmet Ö.:	Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi, **Görüş**, No 39, 48-61, 1999.
Alver, Köksal:	**Kültür Sosyolojisi**, Ed. Köksal Alver ve Necmettin Doğan, Konya, Çizgi Yayınevi, 2020.
Appiah, Anthony K.:	**Kimlik, Sahicilik, Hayatta Kalma**, Ed. Charles Taylor, Çokkültürcülük Tanınma Politikası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014.
Aristoteles:	**Politika,** Çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları 1975

Aristoteles:	**Politika**, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi Yayınları, 2017.
Armaoğlu, Fahir:	**Seçim Sistemleri,** Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi doktora tezi, Ankara, 1953.
Aslan, Şebnem ve Kurşun, Arzu:	**Söylem Analizi**, Ed. Şebnem Aslan, Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, Konya, Eğitim Yayınevi, 2018.
Atatürk, Mustafa K.:	**Nutuk,** Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2014.
Ayata, Ayşe ve Klujs, Gölgelioğlu Özlem:	**Siyasi Kültür** , Ed. Feride Acar ve Hasan Faruk Uslu, Siyaset Sosyolojisi Temel Yaklaşımlar Yeni Tartışmalar, Ankara, Dipnot Yayınevi, 2014.
Aydın, Kemal:	Yapısal İşlevselci Teorileri ve Toplumsal Tabakalaşma, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 8, Sayı 2, ISSN: 2146-0817, 2016
Aydoğdu, Yasin:	Seçim Sistemlerinin Siyasal Sonuçları. **Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi**, (6), 41-62, 2015.
Aziz, Aysel:	**Siyasal İletişim**, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
Barker, Chris:	**Television, Globalization and Cultural Identities**, Philadelphia, Open University Press, 1999.
"Bianet":	Sağda birleşme olmadı chp listeyi belirledi, 4 Haziran 2007 http://bianet.org/bianet/siyaset/97037-sagda-birlesme-olamadi-chp-listeyi-belirledi) (3 Şubat 2020)
Billington, Rosamund:	**Kültürü Tanımlamak,** Sosyoloji Başlangıç Okumaları, Ed. Anthony Giddens, Çev. Günseli Altaylar, Ankara, Say Yayınları, 2015
"BirGün":	Anap'ın sonu da böyle başlamıştı, 31 Mart 2009 https://www.birgun.net/haber/anap-in-sonu-da-boyle-baslamisti-45378 Erişim Tarihi: 3 Şubat 2020.

Bulut, Nihat:	Temsilde Adalet–Yönetimde İstikrar İkilemi Bağlamında 12 Haziran 2011 Seçimleri. **Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 14(3-4), 1-18, 2010.
Carcassona, Guy:	**Fransada İki Turlu Sistemin Eleştirel Bir Değerlendirmesi: Başkanlık, Parlamento ve Belediye Seçimleri,** İstanbul, Çözüm Publication, Türkiye ve Avrupa'da Seçim Sistemleri, 1996.
Cotteret, Jean M. ve Emeri, Claude:	**Seçim Sistemleri**, Çev. Ahmet Kotil, İstanbul, İletişim Yayınevi, 1986.
Çakır, Ruşen:	12 Eylül'den 12 Haziran'a Siyasi Partiler: Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), **Seta Analiz**, 39, Mayıs 2011.
Çalışkan, Köksal:	Siyasal Kültür Teorisi: The Civic Culture ve Eleştirisi, **Amme İdaresi Dergisi,** 50(1), 2017.
Çavdar, Tevfik:	**Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze**, İstanbul, İmge Kitabevi Yayınları, 1995.
Çeçen, Anıl:	**Kültür ve Politika**, İstanbul, Gündoğan Yayınları: 1996.
Dahl, Robert A.:	**Demokrasi ve Eleştirileri**, Çev. Levent Köker, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları, 1993.
Dahl, Robert A.:	**Demokrasi Üzerine,** Çev. Betül Kadıoğlu, Ankara, Phoenix Yayınları, 2010.
Dahl, Robert A.:	**Modern Political Analysis,** Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ, 1963.
Derdiman, Ramazan C.:	**Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni,** Bursa, Alfa Aktüel Yayınları, 2006.

Doruk, Ece Karadoğan:	**Siyasetin Kültürel Temelleri,** Siyasal Modernleşme Türk Siyasetinde Kadının Temsil Sorunu, Ed. Emine Yavaşgel, İstanbul, Derin Yayıncılık, 2014.
Durdu, Zafer:	Siyasal Kültür, Modern Devlet ve Demokrasinin Demokratikleştirilmesi, **Journal of International Social Research,** 11(61), 2018.
Dursun, Davut:	**Siyaset Bilimi**, İstanbul, Beta Yayınevi, 2012.
Duverger, Maurice:	**Siyaset Sosyolojisi**, İstanbul, Varlık Yayınları, 2007.
Duverger, Maurice:	Partiler ve Siyasi Rejimler, Çev. Ergun Özbudun, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** Cilt 19, Sayı 1, 1962.
Eagleton, Terry:	**Marx Neden Haklıydı?,** Çev. Oya Köymen, İstanbul, Yordam Yayınları, 2011.
Eagleton, Terry:	**Kültür**, Çev. Özge Çelik, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.
Easton, David:	**A Framework For Political Analysis,** Englewood Cliffs, Prentice-Hall, New Jersey, 1956.
Eliot, Thomas Stearns:	**Notes Towards the Definition of Culture**. London: Faber, 1962.
Erdoğan, Emre:	**Seçim Sistemleri ve Siyasal Sonuçları: İstikrar ve Temsiliyet,** 1999, (Çevrimiçi) ttps://www.short-url.link/S6m (7 Ocak 2019).
Eren, Sıla Sabancılar ve Özden, Yücel:	Temsili Demokrasinin Krizi ve Bir İleri Demokrasi Olarak Gezi Parkı Eylemleri, **Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi,** Cilt 4, Sayı 1, 161-196, 2014.
Erjem, Yaşar:	**Hukuk ve Toplumsal Düzen,** Kumsaati Yayınları, İstanbul, 2012.

Ersanlı, Büşra; Özdoğan, Günay Göksu ve Uçarlar Nesrin:	**Türkiye Siyasetinde Kürtler/Direniş, Hak Arayışı ve Katılım**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2012.
Esat, Çam:	**Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yayınları, İstanbul, 2011.
Evre, Bülent:	**Söylem Analizine Yönelik Farklı Yaklaşımlar: Bir Sınıflandırma Girişimi,** Ed. İsmet Parlak, Medyada Gerçekliğin İnşası – Türk Medya Söylemine Eleştirel Bir Bakış içinde, 107-152, Konya, Çizgi Yayınevi, 2009.
Foucault, Michel:	**Michel Foucault Ders Özetleri** 1970-1982, çev. Selahattin Hilav, İstanbul, YKY, 1993.
Gabriel, A. Almond ve Verba, Sydney:	**The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, California, Sage Publications, 1989.
Gabriel, A. Almond ve Verba, Sydney:	**The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations**, California, Sage Publications, 1995.
Gallagher, Michael:	Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems, **Electoral Studies** 10:1 (1991), pp. 33–51, 1991.
Gökalp, Ziya:	**Türkçülüğün Esasları**, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayınlar, 2004.
Görmez, Kemal:	Türkiye'de Siyasal Yapı ve Siyasal Kültür. **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 1(1), 13-18, 1999.
Gözler, Kemal:	**Anayasa Hukukuna Giriş**, Bursa, Ekin Kitabevi, 2004.
Gülsünler, Makbule E. ve Ertürk, Hülya A.:	Demokrat Parti'nin 1946-1950 Yılları Arasındaki Halkla İlişkiler Faaliyetleri, **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 3, 2012.

Güngör, Nazife:	**İletişim Kuramlar ve Yaklaşımlar**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2018.
Gürbüz, Sait ve Şahin, Faruk:	**Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri**, Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.
Güvenç, Bozkurt:	**Kültürün abc'si**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2011.
Güvenir, Murat:	Seçim Sistemleri ve Ülkemizdeki Uygulama. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 37 (1) (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/tr/pub/ausbf/issue/3233/45054 (20 Kasım 2019).
Habermas, Jürgen:	**İletişimsel Eylem Kuramı,** Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2001.
Heywood, Andrew:	**Siyaset Teorisine Giriş**, Çev. Hızır Murat Köse, İstanbul, Küre Yayınları, 2018.
Heywood, Andrew:	**Siyasetin Temel Kavramları.** Çev. Hayrettin Özler, İstanbul, Adres Yayınları, 2015.
Heywood, Andrew:	**Siyaset,** Çev. Fahri Bakıcı, İstanbul, Felix Yayın 2010.
Kalaycıoğlu, Ersin:	**Karşılaştırmalı Siyasal Katılma Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, 1998.
Kalaycıoğlu, Ersin:	Türkiye'de Demokrasinin Pekişmesi: Bir Siyasal Kültür Sorunu., Ed. Serap Yazıcı, Kemal Gözler ve Fuat Keyman), **Prof. Dr. Ergun Özbudun'a Armağan: Essays in Honor of Ergun Özbudun**, Cilt I Siyaset Bilimi, (ss.247-277), 2008.
Kapani, Münci:	**Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2011.

Kaya, İlhan:	**Farklılıkların Temsili Bakımından Seçim Sistemleri ve Baraj Uygulamaları**, Uluslararası Kültürel araştırmalar merkezi, İstanbul, UKAM Yayınları, 2014.
Keyman, Fuat:	**Avrupa'da ve Türkiye'de Sivil Toplum**, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferens Yazıları, 3, 2004.
Kırıt, Emrah:	Gerrymandering ve Demokratik Seçimler Üzerine, **Marmara Üniversitesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 16, Cilt: 1-2, Sayfa: 15-38, 2010.
Kışlalı, Ahmet T.:	**Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma**, Ankara, İmge Kitabevi, 1998.
Kongar, Emre:	**Kültür Üzerine**, İstanbul, Remzi Yayınları, 1989.
Kongar, Emre:	**Demokrasi ve Kültür**. İstanbul, Remzi Kitabevi, 2016.
Köker, İrem:	**Türkiye'de 1946'dan Bugüne Seçim Sistemleri**, BBC (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-41981590 (10 Eylül 2018).
Küçükömer, İdris:	**Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması**, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2013.
Laswell, Harold W.:	**Politics: Who Gets What, When, How,** New York, Whittlesey House, 1936.
Levi-Strauss, Claude:	**Irk, Tarih ve Kültür,** Çev. Haldun Bayrı, Reha Erdem, Arzu Oyacıoğlu, Işık Ergüden, İstanbul, Metis Yayınları, 2013.
Lijphart, Arend:	**Demokrasi Modelleri: Otuz Altı Ülkede Yönetim Biçimleri ve Performansları,** Çev. Güneş Ayas ve Utku Umut Bulsun, İstanbul, İthaki Yayınları, 2006.

Lijphart, Arend:	Democracies: Forms, Performance and Constitutional Engineering, **European Journal of Political Research**, Volume 25, Issue 1, January 1994.
Lilleker, Darren G.:	**Key Concepts in Political Communications**, California, Sage Publication, 2006.
Marx, Karl ve Friedrich, Engels:	**Komünist Manifesto**, Çev. Celal Üster ve Nur Deriş, İstanbul, Can Yayınları, 2018.
McNair, Brian:	**An Introduction to Political Communication (Communication and Society)**, Taylor and Francis Group, New York, 2017.
Mejuyev, Vadim:	**Kültür ve Tarih**, Çev. Suat H. Yokova, Ankara, Başak Yayınları, 1987.
Milbrath, Lester W. and Goel, M. L.	**Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics?**, Rand McNally, Chicago, 1977.
Milletvekili Seçim Kanunu	10 Haziran 1983 (Çevrimiçi) http://www.anayasa.gen.tr/2839sk.htm (3 Mart 2020).
Mouffe, Chantal:	Deliberative Democracy or Agnoistic Pluralism, **Social Research,** 58-745, 1999.
Mouffe, Chantal:	**The Democratic Paradox**, London: Verso Press, 2000.
Nie, N.H., Verba, S., Converse, E.:	**Siyasal Katılma Kamuoyu ve Oy Verme Davranışı**, Çev. İlter Turan, İstanbul, Türk Derneği Yayınları, 1989.
Nohlen, Dieter:	**Elections and Electoral Systems**, Macmillian India, 1996.
Oktay, Cemil:	**Siyaset Bilimi İncelemeleri: Meşruiyet, Sınıflandırma, Kültür**, İstanbul, Alfa Yayınları,

Olgun, Kenan:	Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları. **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 27 (79), 1-36 (Çevrimiçi) https://dergipark.org.tr/en/pub/aamd/issue/44070/543003 (15 Kasım 2019).
Ormanoğlu, Hatice D.:	**Demokratik Sistemlerde Temsilde Adalet İlkesinin Gerçekleştirilmesi,** Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, doktora tezi, 2019.
Özbudun, Ergun:	Seçim sistemleri ve Türkiye. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 44 (1), 521-239, 1995.
Özkan, Abdullah:	**Siyasal İletişim: Partiler, Seçimler, Stratejiler**, İstanbul, Nesil Yayınları, 2007.
Öztekin, Ali:	**Siyaset Bilimine Giriş**, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2001
Parsons, Talcott:	**The System of Modern Societies,** New Jersey, Prentice-Hall, 1971.
Platon:	**Devlet**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.
Pye, Lucian W.:	**Political Culture and Political Development,** Edited by Lucian W. Pye Sidney Verba New Jersey, Princeton University Press, 1965
Rousseau, Jean-Jacques:	**Toplum Sözleşmesi,** Çev. Vedat Günyol, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.
Sabuncu, Yavuz M.:	Seçim Barajları ve Siyasal Sonuçları. **Anayasa Yargısı**, 22(1), 191-197, 2006.

Safi, İsmail ve Kurşuncu, Talip:	Siyasal Partizanlığın Bir Göstergesi Olarak Seçim Hileleri ve Türkiye'deki Bazı Uygulamaları, **İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi,** 46-71, 2019.
Sartori, Giovanni:	**Karşılaştırmalı Anayasa Mühendisliği**, Çev. Prof. Dr. Ergun Özbudun, Ankara, Yetkin Yayınları, 1994.
Sartori, Giovanni:	**Demokrasi Teorisine Geri Dönüş**, Çev. Tunçer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turhan, Bursa, Sentez Yayıncılık, 1997.
Savaş, Sezgin:	**Çoğulculuk Okulları ve Kuramlar,** Ed. Emine Yavaşgel, Çoğulculuk Demokrasi Kuramı, İstanbul, Filiz Yayınları, 2018.
Scheidegger, Kent:	**Defining the Gerrymander**, Criminal Justice Legal Foundation, 2011. (Çevrimiçi) https://rb.gy/ecwoxd
Schmidt, Anfred G. :	**Demokrasi Kuramlarına Giriş**, Çev: M. Emin, Köktaş, Ankara, Vadi Yayınları, 2002.
Seggie, Steven H. ve Gökbel, Veysel:	Siyasal Kültür, Üniversite ve Akademik Özgürlük**, İnsan ve Toplum Dergisi**, 4(8), 188-196, 2014.
Sezen, Saim:	**Seçim ve Demokrasi**, Ankara, Gündoğan Yayınları, 1994.
Smith, Phillip:	**Kültürel Kuram**, Çev. Selime Güzelsan ve İbrahim Gündoğdu, İstanbul, Babil Yayınları, 2001.
Spengler, Oswald:	**Batının Çöküşü,** Çev. Giovanni Scognamillo, Nuray Şengelli, İstanbul, Dergah Yayınları, 1997.
Taylor, Charles:	**Çokkültürcülük Tanınma Politikası**, İstanbul, Yapıkredi Yayınları, 2014.
Tekeli, İlhan:	**Katılımcı Demokrasi ve Sivil Toplum Kuruluşları**, Ankara, Sosyal Demokrasi Derneği Yayınevi, 2004

Tekinalp, Şermin ve Uzun, Ruhdan:	**İletişim Araştırmaları ve Kuramları,** İstanbul, Beta Yayınları, 2013.
Teziç, Erdoğan:	**Anayasa Hukuku**, İstanbul, Beta Yayınları, 2018.
Touraine, Alan:	**Demokrasi Nedir?,** Çev. Olcay Kunal, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2015.
Tuncer, Erol:	Türkiye'de Seçim Uygulamaları/Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği. **Anayasa Yargısı,** 22(1), 167-182,
Tunç, Hasan ve Erdoğan, Murat:	Demokrasilerde Seçim Sisteminin Parti Sistemi Üzerindeki Etkisi (Karşılaştırmalı Bir İnceleme). **Omdusman Akademik,** (4), 15-81, 2016.
Turan, İlter:	**Türkiye'de Demokrasi Kültürü**, İstanbul, Aybay Yayınları, 1996.
Türk Dil Kurumu:	**Siyaset** https://sozluk.tdk.gov.tr/, 15 Haziran 2019.
Türk, Hikmet S.:	Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, 26 (3), 79-114, 1969.
Türk, Hikmet S.:	Türkiye'de Uygulanan Seçim Sistemleri ve Bunlara İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararlarına Göre Nasıl Bir Seçim Sistemi. **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, *55*(1-2), 103-150, 1999.
Türk, Hikmet S.:	Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih. **Anayasa Yargısı**, 22(1), 75-113, 2006.
Uçar, Ramazan ve Selman, Adnan:	Dini tercihleri anlama ve açıklanmaya farklı bir yaklaşım: Rasyonel Seçim Teorisi. **Toplum Bilimleri**, 5(10), 91-110, 2011.

Unat, Kadri:	Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Parti'nin Seçim Propagandaları**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi**, S. 56, Bahar 2015, s. 209-248
Ustabulut, Batuhan:	Temsilde Adalet ve Yönetimde İstikrar İlkeleri Çerçevesinde Türkiye'de Ülke Seçim Barajı Uygulaması. **İnsan ve İnsan**, 5(18), 341-358, 2018.
Verba, Sydney ve Norman, H. Nie:	**Participation in America Political Democracy and Social Equality**, Chicago: University of Chicago Press. 1987.
Ward, Robert E. ve Rustow, Dankwart A.:	**Political Modernization in Japan and Turkey**, Edited by Lucian W. Pye Sidney Verba, Political Culture and Political Development**,** New Jersey, Princeton University Press, 1965
Weber, Max:	**Meslek Olarak Siyaset**, Çev. Afgar Timuçin ve Mehmet Sert, İstanbul, Çiviyazıları Yayınevi, 2006.
Welch, Stephen:	**The Theory of Political Culture**, Oxford University Press: United Kingdom, 2013.
Williams, Raymond:	**Kültür**, Çev. Ertuğrul Başer, Ankara, İletişim Yayınları, 1993.
Williams, Raymond:	**Anahtar Sözcükler**, Çev. Savaş Kılıç, İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.
Wodak, Ruth:	**"What CDA is About? A Summary of its History, Important Concepts and its Developments",** Ed. Ruth Wodak ve Michael Meyer, Methods of Critical Discourse Analysis içinde, 1-14, London: Sage Publication, 2001.

Yavaşgel, Emine ve Polat, Veli:	Epistemolojik Açıdan Seçimbilim (Psephology) ve Problematiğine Eleştirel Yaklaşımlar, **Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi,** Sayı 3, 27-54, 2008.
Yavaşgel, Emine:	**Temsilde Adalet ve Siyasal İstikrar Açısından Türkiye'de Seçim Sistemleri**, İstanbul, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
Yavaşgel, Emine:	**Siyasal İletişim Kavramlar ve Ardındakiler**, Ankara, Babil Yayınları, 2004
Yavaşgel, Emine:	**Özgürlüğün Siyaseti**, İstanbul, Derin Yayınları, 2014.
Yaylagül, Levent:	**Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar,** Ankara, Dipnot Yayınları, 2014.

EKLER

Ek 1: 2002 Seçimlerinin Propaganda Konuşma Deşifresi

Sevgili vatandaşlarım, ekonomik kriz kontrol altına alınamadı. Programı tamamlamamız gerek. Etrafımızda sıcak sorunlar var. Irak var, Kıbrıs var, Avrupa Birliği konusu var. Seçim Türkiye'nin sorunlarını artırmamalıdır. Seçim çözüm getirmelidir. Ama ne görüyoruz? Bir başka parti var. Başbakan adayı belli değil. Kaptan kim belli değil. "Siz bize oy verin, biz bir Başbakan buluruz, şapkadan bir Başbakan çıkarırız" diyorlar. Bu anlayış demokrasiyle bağdaşır mı? Başbakan adayını bilmek milletin hakkı değil mi? "Siz oy verin gerisine karışmayın" diyor. "Başbakan adayının iplerini ben çekerim" diyor. Uzaktan kumandalı Başbakanlık dönemi. Sevgili vatandaşlarım, şimdiye kadar siyasi belirsizlikten çok çektik. Koalisyondan dağınıklıktan çok çektik. Şimdi gizli güçler perde arkasından Türkiye'yi yönetecekler. Başbakan adayı değil, milletvekili adayı değil, partinin üyesi değil, ama "genel başkanıyım" diyor. Hukukla kavga etme. Çelişme. Çekiliver. Bakın, 12 Eylül 1980'de bize 7 yıl yasak koydular. Mahkeme kararıyla değil, hukukla değil, yolsuzluktan dolayı değil. 5 kişinin kararıyla. "Olsun. Milletimiz sağ olsun. 7 yılımız helal olsun" dedik. Çekiliverdik. 7 yıl bekledik. Kendisi genel başkan değil, ama Başbakan tayin edecek. Daha iktidara gelmeden Cumhurbaşkanıyla kavgaya başladı. Kavgayla ekonomi canlanır mı? Faizler düşer mi? Yabancı yatırım gelir mi? İşsiz gençler iş bulur mu? Bu kavganın anlamı var mı? Kavgalı eve kız vermezler, kavgalı ülkeye yatırım yapmazlar. Kavgayı kiminle yapıyor? Sayın Cumhurbaşkanı ile... Türkiye cumhuriyeti devletinin onurunu, şerefini yansıtan en yüce makamla. Devletimizin, milletimizin başıyla. O Cumhurbaşkanı nasıl bir insan? Milletimizin % 85'inin büyük sevgisini taşıyan, milletin güven duyduğu, alçakgönüllü, mütevazı bir insan. Kırmızı ışıkta duruyor, gerekince kuyruğa giriyor. Haftalık alışverişini marketlerden kendisi yapıyor. "nereden biliyorsun?" derseniz, karşılaşıyoruz da oradan biliyorum. Malda mülkte gözü yok. Devlet malına göz diken eşi dostu, hısımı, akrabası yok. Böyle bir insanla kavga ediyor. Bir yardımcısı diyor ki: "atı alan üsküdarı çoktan geçti." seçim daha yapılmadan milletin iradesine el koyuyorlar. Milletin iradesini kendilerine ipotekli sayan bu insanlara hadlerini bildirin. Kriz çankaya'ya çıkmadan siz sandıkta bitirin. Daha dün bir bugün iki. Şimdiden kavgaya başladılar. Hukukla, yüksek yargı ile, Cumhurbaşkanı ile çatışıyorlar. Bunlara güç katmayın. Bunları şımartmayın. Türkiye'nin yeterince derdi var. Bir de rejim sorunu yaratmayın. Geçen gün bir vatandaş bir pankart açmış. Bu seçimin ruhunu yansıtıyordu. Diyor ki: "Türkiye'yi seviyorum. Tehlikeyi görüyorum. Oyumu Cumhuriyet Halk Partisi'ne veriyorum." İşte olay budur. Sevgili vatandaşlarım… Yaşadığımız ekonomik çöküntünün çocuklarımızın iç dünyasındaki tahribatını hiç düşündünüz mü? Geçenlerde banka borcunu ödeyemediği için haciz gelen bir memurun evinde, haczedilen eşya kamyona yükleniyormuş. Bu arada evin küçük çocuğu icra memurunu durdurmuş. "amca" demiş. "Her şeyi alın. Televizyonu, radyoyu, buzdolabını herşeyi götürün, benim yatağımı da alın, ama ne olur çamaşır makinesini bırakın!" İcra memuru çocuğun yürek yakan yalvarmalarının nedenini merak etmiş ve "evladım niye sadece çamaşır makinesinin kalmasını istiyorsun?" diye sormuş. Çocuk demiş ki: "Annemde romatizma var. Çamaşır yıkadığı zaman elleri çok ağrıyor. Gece sabaha

kadar ağrısı dinmiyor. Ne olur amca çamaşır makinesini bırakın!" Bu cevap üzerine icraya gelenlerin gözleri dolmuş ve bankanın özel girişimiyle haciz durdurulmuş. Yine bir başka çocuğumuz televizyonda bir bilgi yarışması programına katılmıştı. Pırıl pırıl zekası ve bilgi birikimiyle, çocuklar için büyük ikramiye olan 50 milyar lirayı kazandı. Yarışmanın kuralı, kazanılan paranın okula verilmesini gerektiriyordu. Çocuğa sordular: "eğer 50 milyar lira sana verilseydi ne yapardın?" Normal bir ülkede bir çocuğun bu soruya, "bilgisayar alırdım, dünya seyahatine çıkardım" gibi cevaplar vereceği beklenir. Ama bilgili çocuğumuz boynunu büktü ve "babamın borçlarını öderdim" dedi. Üstün zekalı bir çocuğumuzun hayallerini babasının borcu kurutmuştu. Değerli vatandaşlarım, anlattığım iki olay da gerçek. Niçin böyle oldu? Niçin 2 milyon insan işsiz kaldı? Yüzbinlerce işyeri kapandı. Her kesin borcu arttı, geçimi daraldı. Tasarrufları eridi. Malı, mülkü ucuzladı. İki lokması olanın bir lokması elinden alındı. Bir lokması olanın yarım lokması ağzından alındı. Kimdi bunun sorumlusu? Çiftçi mi, esnaf mı, işçi mi, memur mu, emekli mi, halk mı? Anadolu mu? Hayır. Bunun sorumlusu 15 yıldır ülkeyi yöneten Ankara'nın çürümüş siyasetçileridir. ANAP'ıyla, DYP'siyle, şimdi bir kısmı AKP'ye bir kısmı SP'ye dönüşmüş olan refah partisi ile, MHP'si, dsp'siyle son 15 yılın gelmiş geçmiş bütün hükümetleridir. Devlet bütçesini bir borç ve faiz bataklığına döndürdüler. Ekonomiyi yolsuzluk bataklığına sapladılar. Borç aldılar, ödemediler. Katlaya katlaya çevirdiler. 90 milyar dolarlık iç borcun iki katından fazla faizi millete ödettirdiler. Borcun ana parası hala duruyor ve artıyor. Biz devletimizi borçla mı kurduk? Atatürk borç mu aldı? İnönü borç mu aldı? Celal bayar, adnan menderes iç borç mu aldılar? Hayır. Bu son dönem yöneticileri hazır yiyici çıktılar. Miras yedilik yaptılar. Çocukların kursağından beslendiler. Onlar ülkeyi batırdılar. Şimdi millet onların borcunu ödüyor. Yolsuzluk yaptılar. Parti başkanları ile bakanlar ile birbirlerini mecliste parmak hesabıyla akladılar. Bütün bunlara karşı çıkan Türkiye'de bir tane parti olmuştur: CHP. 4 yıl önce 3 banka batmıştı. Zarar 3.5 milyar dolardı. CHP olarak iktidarı uyardık. "önlem alın dedik." "konuşmayın, istikrarı bozmayın" dediler. Bugün 21 özel banka battı. Zarar 21 milyar dolar. Cumhuriyet halk partisi'nin sözü dinlenmiş olsaydı türkiye bu hale düşmezdi. İstikrar başbakanların, bakanların yerinde durması değildir. 2 milyon kişinin işinden atılmamasıdır. Doların yerinde durmasıdır. Türkiye yeni bir başlangıç yapmak zorundadır. Siyasetini yenilemek zorundadır. Ahlakı siyasete egemen kılmak zorundadır. Bunun için ilk yapılması gereken şey siyaseti temizlemek, milletvekili dokunulmazlığını indirmektir. Bugün milletvekilleri polis tokatlıyor, öğretmen tokatlıyor, hemşire tokatlıyor, ihale ayarlıyor, yolsuzluk yapıyor, para ile işe adam alıyor ama yargılanmıyor. Bugün CHP dışında hiçbir parti milletvekili dokunulmazlığını indirmekten söz edemiyor. Çünkü hepsinin listelerinde yolsuzluk sanıkları var. Cumhuriyet Halk Partisi listelerinde bir tane bile yolsuzluk sanığı yoktur. Biz listelerimizi dürüst bir meclis için, yeni bir meclis için hazırladık. 550 adayımızın 512 tanesi mecliste hiç bulunmamış, siyasete taze kan taşıyacak yepyeni insanlardır. Bir dönemi artık kapatmak, ahlaklı bir başlangıç yapmak istiyoruz.Genel başkanı, arkasında 15 tane savcılık dosyası bulunan, adaylarının 25 tanesi ağır cezada yargılanan. AKP'nin ne taze bir başlangıç yapması ne de dokunulmazlıklardan vazgeçmesi söz konusu olamaz. Cumhuriyet Halk Partisi'nin genel başkanı ve başbakan adayı olarak ben deniz baykal, türkiye'de yeni bir başlangıç yapmak istiyorum. Alışılmış bir parti iktidarı değil, bütün türkiye'nin

iktidarını kurmak istiyorum. Bu güne kadar kime oy vermiş olursa olsun, Anap'lılardan, Dsp'lilerden, Dyp'lilerden, MHP'lilerden, hadep'lilerden ve refah'lılardan, herkesten oy istiyorum. Çünkü ben 65 milyon insanın başbakanı olmak istiyorum. Çünkü kuracağımız türkiye herkesin yararına olacaktır. Milletvekili dokunulmazlığını kaldırarak siyasal yolsuzluklara son vereceğiz. İçeriye dışarıya güven vererek, faizleri indirip ekonomik kalkınmayı başlatacağız. Esnafın, çiftçinin faiz yükünü azaltacağız. Gençleri üniversite kapılarından döndüren çarpık eğitim sistemini değiştireceğiz. Herkesi güvenlik şemsiyesi altına alacağız. Bağkur'lu, SSK'lı, Emekli Sandıklı, Yeşil Kartlı herkese tek bir sosyal güvenlik kartı vereceğiz. Ödeyemeyenin primini devlet ödeyecek. Herkes kendi doktorunu, kendi hastanesini kendi seçecek. Memur maaş artışlarından bütünemeklilerin de yararlanmasını sağlayacağız. 1 milyon gencimize iş vereceğiz. Çiftçimize 2 milyar dolarlık bir desteği bu yıl sağlayacağız. Bakanlık sayısını azaltacağız. Bürokrasi saltanatına son vereceğiz. Türkiye'yi avrupa birliği'ne sokacağız.Ve en önemlisi türkiye'yi İMF'ye muhtaç olmaktan çıkaracağız. Bir daha kimseye, türkiye'nin ne yönetimine ne ekonomisine müdahale fırsatı vermeyeceğiz. Bağımsız türkiye cumhuriyeti'ni kuranlar, ekonomimizin bağımsızlığını da tekrar güvence altına alacaktır. Bunlardan herkes yararlanacak. Sağcısı da solcusu da. Bugüne kadar milli ve manevi değerlere önem verdiği için çeşitli sağ partilere oy vermiş olan sevgili vatandaşlarım. Sizlere saygı duyuyorum, sizleri anlıyorum. Ama artık oyunuzun kıymetini bilin. Gün bugün. Oyunuzu baraj altında kalacak partilere vererek israf etmeyin. Boş yere harcamayın. Olmayacak duaya amin demeyin. Oyunuzu boşa harcayarak, türkiye'yi tehlikeye atacak olanlara meydanı bırakmayın. Türkiye'ye, şerefli tarihimize ve aydınlık geleceğimize sahip çıkın. Kuvayi Milliye'ye, Müdafai Hukuka, milli mücadeleye, milli mücadelenin şehitlerine, gazilerine, laik demokratik Cumhuriyetimize, Mustafa Kemal Atatürk'e sahip çıkın. Yarın tarihimizin aydınlık bir günü olsun. Tarihimize ve geleceğimize oy verin. Altıok'a mühür basın.

EK 2: 2007 Seçimlerinin Propaganda Konuşma Deşifresi

Ek 2.1. Adalet ve Kalkınma Partisi:

Sevgili Vatandaşlarım, sizleri en kalbi duygularımla selamlıyorum. Bu akşam bazı kanaatlerimi sizlerle paylaşmak, geleceğimiz adına son derece önemli olduğuna inandığım ortak sorumluluklarımızı hatırlatmak istiyorum. Millet olarak büyük bir sıçramanın eşiğine gelmiş bulunuyoruz. 22 Temmuz'da sizlerin vereceği karar bu bakımdan çok belirleyici olacaktır. Sandıktan çıkacak netice Türkiye'nin sadece önümüzdeki 5 yılını değil, zor yakaladığımız güven ve istikrarımızın geleceğini de tayin edecektir. Bu aşamada hepimizin kendi kendimize sorup cevap vermemiz gerektiğine inandığım sorularla karşı karşıya bulunuyoruz. O sorular şunlardır: Önümüzdeki seçimlerde umutlarımız mı kazanacak yoksa korku senaryoları mı galip gelecek? Hiç durmadan yola devam mı edeceğiz yoksa başlattığımız büyük değişim ve gelişme hamlesini yarım mı bırakacağız? Yavaşlayarak yeniden zaman mı kaybedeceğiz? Biz diyoruz ki; bir daha yıllarımızı heba etmeyelim. Önümüzdeki beş yılı hep birlikte kazanalım. Bunun için sizden daha güçlü bir yetki istiyoruz. Sevgili kardeşlerim! Türkiye'nin Ak Parti ile kazanmış olduğu güven ve istikrar ortamını bütün başarılarımızın yanında en değerli kazanım olarak görüyorum. Gerek dünyanın gidişatı, gerekse dünyadaki gelişmeler ülkemizdeki huzur ve istikrar ortamının korunmasının Türkiye için önümüzdeki dönemde çok daha fazla önem kazanacağını açıkça gösteriyor. Onun için diyorum ki güçlü bir iktidar, güçlü bir Türkiye demektir. Ak Parti olarak hedeflediğimiz güçlü birey, güçlü aile ve güçlü toplum idealini ancak böyle gerçekleştirebiliriz. Unutmayalım ki, bizim gök kubbemiz Türkiye Cumhuriyeti'dir. Bu gök kubbe altında birlik ve beraberliğimizi her şeyin üstünde tuttuk. Bundan sonra da tutmaya devam edeceğiz. Birlikte kazanamazsak birlikte kaybetmeye mahkum oluruz. Biz daha yolumuzun başında "her şey Türkiye için" diyerek yola çıktık. "Vatanımızı, milletimizi sevmek boş hamasetle, lafla değil; ona hizmet etmekle olur." dedik. Arkadaşlarımla birlikte geçen beş yılda milletimize hizmet yolunda tarihi başarılara imza atmanın bahtiyarlığını yaşıyorum. Ancak, özellikle bir hususu vurgulamak istiyorum: İnanıyorum ki bu dönemde en büyük hizmeti milletimizin birlik ve beraberliğine, Cumhuriyetimize ve demokrasimize yaptık. Biz büyük düşünelim; milletimiz kazansın, Türkiye kazansın diye yola çıktık. İş başına geldiğimizde artık daha fazla ertelenemeyecek, görmezden gelinemeyecek sorunlar bizi bekliyordu. Bu acı gerçeği tekrar hatırlatmakta yarar görüyorum. Çünkü o Türkiye sürekli sorunlardan kaçan, üstünü örten, zayıf, istikrarsız, koalisyon hükümetlerinin eseriydi. O yönetimlerin Türkiye'yi ne hale getirdiğini geçmişte hep beraber yaşadık, gördük. Faturasını millet olarak en ağır biçimde, hep birlikte ödedik. Eğer 3 Kasım'da sizlerin iradesiyle tek başına iktidara gelmemiş olsaydık kararlılık ve cesaretle Türkiye'nin acil sorunlarının üstüne gitmemiz mümkün olmazdı. Adalet ve Kalkınma Partisi, milletimizin değişim taleplerine verdiği cevap olmuştur. Onun için ekonomik kalkınma ile demokratik reformları birlikte yürüttük. Onun için "özgürlükler ve refah birbirinden ayrılmaz ikiz kardeş gibidir." dedik. Eğer eski kıyasla, insanlarımıza daha iyi bir hayat sunabildiysek bu müreffeh toplumu özgür bireylerden ayrı düşünmememizin sonucudur. "İnsanı yaşat ki, devlet yaşasın" anlayışıyla hareket ettik. Bugün Türkiye çatışma ve itilaflarla dolu bir bölgede refah ve istikrar unsuru olabildiyse işte bu

anlayışımız sayesindedir. Lütfen 22 Temmuz'da hür vicdanlarınızla kararlarınızı verirken kendinize şu soruyu yöneltin: Bugün Türkiye'nin dünden çok daha iyi olmadığını söylemek mümkün mü? Biz "3Y" ile yani; yolsuzluk, yoksulluk ve yasaklar ile mücadele edeceğimizi söyleyerek iş başına geldik. Bugün insanlarımızın dünden daha yoksul, Türkiye'nin yolsuzluklar konusunda dünden daha kötü, özgürlükler alanında dünden daha geri olduğunu söyleyebilir misiniz? Sevgili vatandaşlarım! 3 Kasım 2002 seçimlerinde Ak Parti'yi iktidara getirerek Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik krizi büyük bir fırsata dönüştürdünüz. Bugün karşı karşıya bulunduğumuz sorunları fırsata dönüştürmek yine sizin elinizde. Gelin Türkiye'yi ayak bağlarından, gereksiz korkularından, boş vehimlerinden hep birlikte kurtaralım. Birlik ve beraberliğimize güç verelim. 22 Temmuz'da kurulacak sandıkları ortak geleceğimiz için yeni bir fırsata çevirelim. Gerek karşı karşıya bulunduğumuz zorlukları aşmanın, gerekse ayağımıza gelen tarihi fırsatları değerlendirmenin tek yolu toplumsal barışımızı güçlendirmektir. Aykırı sesler sakın sizleri yanıltmasın. Farklılıklarımız tek bir millet olarak ortak değerlerimizde birleşmeye, ortak hedefler etrafında kenetlenmeye mani değildir. Daha önce de söyledim; 84 yıllık Cumhuriyet rejimimiz milletimizle kucaklaşmıştır. Milletimiz de demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Cumhuriyet değerlerimizin sahibidir. Atatürk, aziz milletimizin her bir ferdini Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı temelinde birleştirmeyi başarmıştır. Dün Cumhuriyet'imizi kurarken nasıl ortak değerlerimiz ve hedeflerimiz etrafında birleşmeyi başardıysak bugün de bir ve beraber olmak durumundayız. Başta da söyledim, inanıyorum ki son dört buçuk yılda Ak Parti olarak birlik ve bütünlüğümüze çok büyük katkılarda bulunduk. Türkiye bütün bölgeleri, bütün renkleriyle bir bütün olarak kucaklayan; İzmir'den Diyarbakır'a; Ağrı'dan Edirne'ye; Trabzondan Hatay'a Türkiye'nin her ilinde kitlelerle buluşan, onlardan temsil yetkisi alabilen bir siyasi partiyiz. Atatürk İlkelerini, Cumhuriyet değerlerimizi her türlü gündelik siyasi tartışmanın üzerinde tutarak ayrıştırıcı değil, birleştirici bir mutabakat zemini haline getirmek için çalıştık. Onun için siyasi ve ekonomik istikrarı sağlamlaştırdıktan sonra yeni dönem önceliğimizi sosyal istikrarı güçlendirmek olarak belirledik. Sosyal istikrar, toplumsal barış demektir. Önümüzdeki süreci bu anlamda, toplumsal zaaflarımızı giderecek, barışımızı kuvvetlendirecek bir sosyal restorasyon süreci olarak görüyorum. Türkiye etnik kökeni, inancı, bölgesi, düşünce ve cinsiyeti ne olursa olsun bütün vatandaşlarıyla barışık bir toplum olmalıdır. Uzun yıllardır mücadele ettiğimiz bölücü terörün zeminini kurutacak olan da budur! Bana göre milletimizin devletiyle olan vatandaşlık bağlarını güçlendirmenin, güven ve sadakat ilişkisini sağlamlaştırmanın yolu da buradan geçmektedir. Unutmayalım ki, birlik ve bütünlüğümüzün güvencesi devlet millet kucaklaşmasıdır. Birlik ve bütünlüğümüze yönelik tehditler dün olduğu gibi bugün de vardır. Elbette devletimiz hukuk zemininde birlik ve bütünlüğüne yönelik tehditlerle mcadele edecek; Cumhuriyetimizin temel niteliklerini koruyacaktır. Bölücü terörle de aşırı uçlarla da mücadelemiz devam edecektir. Bunun için gerekli imkan ve kabiliyetlere sahibiz. Ancak bunu yaparken, insanlarımızı aşırı uçlara itmek yerine kazanmayı esas alan kucaklayıcı, birleştirici bir dil ve yöntem kullanmak mecburiyetindeyiz. "Tek millet, tek bayrak, tek vatan, tek devlet" anlayışıyla geleceğe yürüyeceğiz. Bizi birleştiren ortak hedef; güçlü ve müreffeh bir Türkiye idealidir. Sevgili kardeşlerim! Bu vesile ile 22 Temmuz'da yapacağımız seçimlerin ülkemiz, milletimiz ve ortak geleceğimiz için hayırlı

olmasını temenni ediyorum, demokratik rekabete katılan bütün siyasi partilerimize başarılar diliyorum. Aslolan Türkiye'nin kazanmasıdır.

Ek 2.2. Cumhuriyet Halk Partisi:

Sevgili vatandaşlarım, yarın bir kez daha seçim sandığına gideceğiz. Elinize bir zarf bir de oy pusulası verecekler. Sonra kapalı bir yerde kendinizle, Türkiye'nin geleceği ile başbaşa kalacaksınız. Elinizdeki evet mührünü oy pusulasına basmaya hazırlanırken, tam o anda son bir kez daha düşünmenizi istiyorum sizden. Dört buçuk yılda memleketin temel sorunlarına hiçbir çözüm bulunamazken, vatandaş gün be gün fakirleşirken, nasıl oluyor da bu iktidar sahipleri çocuklarıyla birlikte, eş ve dostlarıyla birlikte bu kadar zenginleşebiliyorlar? O anda bunu düşünmenizi istiyorum. Sevgili vatandaşlarım, AKP iktidarı bu dört buçuk yılda büyük kaynak kullandı. Cumhuriyet tarihine gelmiş geçmiş hiçbir hükümet bu kadar kaynak kullanmadı. Tarihte hiçbir hükümetin elinden bu kadar büyük miktarda para geçmedi. Peki bu kadar para nereye gitti? Etrafınıza bir bakın, 200 milyar doların en ufak parçası halkın hayatını kolaylaştırmak için kullanılmış mı, siz karar verin.Bu kaynak nereden geldi? En başta, borçlanmadan. Türkiye geçtiğimiz dört buçuk yıl içerisinde çok borçlandı. Sevgili vatandaşlarım, ülkeyi bir aile olarak olarak düşünün. Öyle bir aile haline geldik ki, 80 yılda yapmadığımız borcu dört buçuk yılda yaptık. Siz kendi ailenizin bu hale düşmesine izin verir miydiniz? Bu kadar borç alındı da yetti mi? İştahlarını kesti mi? Keşke! Üstüne elde avuçta ne varsa sattılar. "Baba baba satarız!" diye sattılar. İşte görüyorsunuz, en son Petkim'i seçime birkaç gün kala yangından mal kaçırır gibi sattılar. Kime sattıkları bile belli değil. Biz Petkim'i geri alacağız değerli vatandaşlarım. Peki sattılar da ne oldu? Kim zenginleşti? Vergiyi esnaftan, işçiden, memurdan, dar gelirliden aldılar. Senden benden aldılar ama gençliğe iş bulamadılar. Emekliye bir şey vermediler. Anadolu'yu şantiyeye çeviremediler. Ama Japonya'dan daha çok milyarderimiz var. Halk kazanmadı. Anadolu'nun çocukları kazanmadı. Başbakan çocukları, bakan çocukları kazandı. Sadece kendi aileleri, yakınları kazandı. Yüce peygamberimizin çok güzel bir sözü vardır: "Komşusu aç yatarken tok yatan bizden değildir!" Bu ne büyük ve ne kadar çağdaş bir sözdür. Peki, yüz binlerce vatan evladı işsiz kalırken, aç kalırken kendi çocuklarına gemi üzerine gemi alanlar bizden midir? Sizden midir sevgili vatandaşlarım? Bunun nerede yeri var? Ahlakta mı? İnsanlıkta mı yeri var? Dinde mi yeri var? "Komşusu aç yatarken tok yatan bizden değildir!" diyen yüce Peygamberimiz, bu manzarayı görse acaba ne derdi? Çocuklar ellerinde diplomalarla işsiz. Aileleri varını yoğunu satıp çocuklarını okutmuş. Ama şimdi çocuklar işsiz ortada kalmış. Milyonlarca çocuk bu durumdayken, diğer tarafta kendi çocuklarına her türlü imtiyazı, krediyi sağlayan başbakan ve bakanlar var. Sevgili vatandaşlarım, bu böyle gitmez. Bu yaraları biz saracağız. Türkiye'de bir milyon insan her gece yatağa aç giriyor. 20 milyon insan yoksulluk sınırının altında yaşıyor. İyi ki Türkiye'de bir aile düzeni var. Aile bir büyük dayanışma kurumu. İşsizliği, yoksulluğu, açlığı hep aile ile göğüslüyoruz. Ama artık Türkiye'de aileler bile çözülüyor. Nasıl çözülmesin ki? Bir emekli maaşıyla beş nüfusa bakılır mı? Yaşlı analar babalar ne yapsın? Nereye kadar dayansın? Çocukları işsiz, boynu bükük. Bir emekli maaşı var, yetersiz. Hatta bir emekli maaşı bile olmadan, bazen çalışarak, bazen çalışamayarak birbirine omuz veren insanlarımız

var. Bu korkunç tablo karşısında Ramazan'dan Ramazan'a, seçimden seçime yiyecek dağıtılarak mı çözüm getirilecek? Tabii ki hayır! Uzun vadeli sosyal çözümlere ihtiyaç vardır. Biz Cumhuriyet Halk Partisi olarak, açlıkla ve yoksullukla mücadelenin planını, projesini yaptık. Sorunları çözmeye hazırız. Biz, her şeyden önce muhtarlarımıza güveniyoruz. Particileri değil, muhtarları devreye sokacağız. Muhtarlar, kendi mahallelerindeki, köylerindeki işsizlerin, yoksulların listesini çıkaracak. Sonra, sosyal hizmet görevlileri bu listeleri denetleyecek. Gerçekten durum buysa, eşe dosta, hısım akrabaya değil; ilk önce bu ihtiyaç halindeki ailenin çocuğuna iş vereceğiz. Yoksul ailelerin, çalışabilecek durumda olan en az bir üyesine iş vereceğiz. Çünkü yoksullukla mücadelenin en etkili yolu, insanlara iş vermektir; pirinç dağıtmak değil. Eğer bir ailede çalışabilecek durumda bir kişi dahi yoksa, o zaman o aileye devlet yardım edecek. Devlet, o aileyi ayakta tutacak parayı, "vatandaşlık hakkı" olarak aileye verecek. Ailede kime verilecek? Anaya, kadına verilecek. Niçin anaya, niçin kadına? Çünkü anne yemez yedirir, içmez içirir, giymez giydirir. Analar, koruyucu kanatlarını kartal gibi eşlerinin, çocuklarının üzerine açar. Analar, kadınlarımız hem ailenin temel direğidir, hem de şerefidir, namusudur, onurudur. Bugünkü sosyal yardım sistemine değil, analarımıza, kadınlarımıza güveniyoruz biz. Sevgili vatandaşlarım, peki bugün ne oluyor? Devlet, yoksula yardım etsin diye Kızılay'ı, Fak-Fuk-Fon'u, Çocuk Esirgeme Kurumu'nu kurmuş. Yoksula yardım edeceğim diye ortaya çıkan derneklere yardım yapıyor. Ama o yardımlar ihtiyacı olan insanlara ulaşıyor mu? Hayır! Bazen yolsuzluklara, bazen bürokrasiye, kırtasiyeye, bazen de memurlara ödenen maaşlara takılıp, eriyor. Yardım paraları devlet büyüklerine takılan altın nişanlarına harcanıyor. Biz buna son vereceğiz. Devletin sosyal amaçlı her kuruşunun değerini bileceğiz, doğrudan ihtiyacı olan ailelere ulaştıracağız. Analara dağıtacağız, analara! Nasıl dağıtacağız? "Partiye yazıl, bize oy ver, yardımı al." diyenlerden değiliz biz. "Bizdensen gel, yardım edelim." diyenlerden değiliz. "Kim olursan ol, gerçekten yardıma ihtiyacın varsa, insan olarak, ailenin annesi olarak bu yardım senin hakkındır." diyeceğiz. Kimsenin elini öpmeye, kimseye yüzsuyu dökmeye ihtiyaç olmayacak artık. Cumhuriyet Halk Partisi, analar için bankada hesap açtıracak. Analarımız da, kimsenin yüzünü bile görmeden gidecek o bankadan parasını çekecek, ailesinin ihtiyacını görecek. Kadın ailenin içinde devlet olacak. Devletle ana elele verecek. Bu "Devlet Ana" projesidir. Yoksullukla, insanların onurunu, şerefini koruyarak mücadele etme projesidir. Bütün dünyada geçerli olan çözüm modeli budur. Dünyanın hiçbir yerinde yoksulluk, seçim öncesinde kömür dağıtarak, pirinç dağıtılarak çözülememiştir. Sevgili vatandaşlarım, Türkiyemizin sorunları çok. Ekonomimiz iyice dışa bağımlı hale geldi. Elde avuçta ne varsa sattık. Tüpraş'ı, Tekel'i, Türk Telekom'u, Erdemir'i sattık. Bankalarımız yabancıların eline geçiyor. Üretmiyoruz, sürekli borçlanıyoruz. İthal edip, yaşıyoruz. Nereye kadar böyle gidebiliriz? Bu sorunlara ek olarak, bu hükümet bu ülkeyi çok tehlikeli bir noktaya getirdi. Milletle devlet karşı karşıya getirilmek isteniyor. Başbakan devletin kurumlarıyla kavgalı. Cumhurbaşkanıyla, Anayasa Mahkemesiyle, orduyla kavgalı. Şimdi bu kavgaya milleti de dahil etmeye çalışıyor. Milleti devletine düşman etmeye çalışıyor. Başbakan, milleti de alt kimlik-üst kimlik diye bölmeye çalışıyor. Milleti hem birbirine düşürecek hem de devletiyle karşı karşıya getirebilecek çok tehlikeli bir siyaset götürülüyor. Bu durum beraberinde ciddi bir yönetim zafiyeti getiriyor. Türkiye'yi dışarıda da zayıflatıyor. Terör ve beraberindeki bölünme

tehdidi bu zaafın bir sonucu olarak gelişiyor. Türkiye'ye karşı binbir türlü tuzak kuran, Türkiye'yi karıştırmak isteyen, terörü destekleyen pek çok çevre de bu durumdan yararlanarak Türkiye siyasetini yönlendirmek istiyor. Ne yazık ki yukarıdaki sebeplerden iktidar bu oyuna geliyor. Barzani, Talabani, İmralı bu seçimde Türkiye'de kendilerine göre bir iktidar oluşturmak istiyorlar. Bütün bu tuzakların karşısında Türkiye'nin umudu Cumhuriyet Halk Partisi'dir. Bu güne kadar Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermemiş pek çok değerli insan diyor ki: "Bu seçim lig maçı değildir, milli maçtır. Biz bu seçimde milli takımı destekleyeceğiz." Gerçekten, bu seçimde bu güne kadar bize hiç oy vermemiş kişilerin de desteğine ihtiyacımız var. Kendisini liberal sayan, demokrat sayan, merkezin sağında yer tutmuş vatandaşlarımızdan destek istiyoruz. Cumhuriyet'in ve Türkiye'nin bütünlüğüne inanan, Atatürk'e sevgi ve saygı duyan herkesin desteğini istiyorum. Türkiye'nin böyle bir sahip çıkılmaya ihtiyacı var. Ülkesini seven, Türkiye'nin şerefini ve onurunu korumak isteyen herkesi geçmiş siyasi görüşü ne olursa olsun Cumhuriyet Halk Partisi'ne oy vermeye çağırıyorum. Cumhuriyet Halk Partisi iktidarında halkı ezdirmeyeceğiz. Ülkeyi soydurmayacağız. Devleti böldürmeyeceğiz. Hep birlikte güzel günler göreceğiz. İyi akşamlar.

Ek 2.3. Milliyetçi Hareket Partisi

Aziz, Milletim…Cumhurbaşkanlığı seçim sürecini şahsi ihtirasları uğruna bilerek bir krize sürükleyen Başbakan Erdoğan mazlum rolü oynayarak bundan bir mağduriyet malzemesi çıkarmaya çalışmıştır. Seçim kampanyasını bunun üzerine bina etmiştir. Ancak bu ucuz merhamet istismarı yaklaşım sonuç vermemiş; başbakanın milli irade edebiyatı maskesinin arkasına saklanmaya çalışan gerçek yüzü açığa çıkmıştır. Türkiye'ye yaptığı kötülüklerin hesabını vereceği günün gelmekte olduğunu gören Başbakan son bir ümitle siyasi geleceğini kurtarmak için çareyi Türkiye'yi bölmek isteyen, yeminli Türk düşmanlarına sığınmakta bulmuştur. Başbakan Barzani ve İmralı canisinin desteğiyle ayakta kalabilmek hesabıyla bu iki şer odağına can simidi gibi sarılmıştır. Anadolu'ya taşınan şehit cenazelerinin yürekleri dağladığı bir ortamda Kuzey Irak'a karşı askeri operasyonu gündemden çıkaran başbakan bu hainlere güvence vermiş ve seçim sonrası bunlarla ortaklık yapmanın şartlarını şimdiden hazırlamak yolunu seçmiştir. Babakanın PKK'nın sivil maşası olan ve meclise bağımsız milletvekili olarak girmeye hazırlanan etnik bölücülerle hükümet kurmaya açık olduğu açıklaması herkes için uyarıcı olmalıdır. Başbakan terörün destekçisi, etnik bölücüleri şimdi de AKP'nin stepnesi olarak ülke yönetimine getirmeyi amaçlamaktadır. Barzani, İmralı canisi ve PKK başbakanın tutunarak ayakta durmaya çalıştığı iki koltuk değneği haline gelmiştir. Aziz milletimiz böyle bir gelişmenin Türkiye'de nelere yol açacağını elbette takdir edecektir. PKK'yı hükümete taşıyacak kadar gözü dönen başbakan ateşle oynamaktadır. Aziz vatandaşlarım, Türk milleti yarın sandık başında şu soruların cevabını arayacak ve AKP'ye hakettiği cevabı verecektir: Terör örgütü, siyasi bölücüler ve Türkiye'nin toprak bütünlüğüne göz diken Barzani neden AKP'yi istemektedir? PKK muhatap alınarak siyasi çözüm isteyenler, PKK militanlarına siyasi af çıkmasını savunanlar ve Türkiye'nin bölünme senaryolarını tartışanlar neden AKP demektedir? Ermenin soykırımı yalanının Türkiye'deki gönüllü avukatları ve Erivan yöneticileri neden AKP'yi desteklemektedir? Türkiye'yi ABD'nin stratejik planlarında taşeron

olarak gören çevreler neden AKP'nin yanında yer almaktadır? İhale mafyaları, borsa simsarları, vurguncular ve Türkiye'nin milli servetlerini yok pahasına kapatan oferler ve Türk düşmanı Ermeni sermayesi neden AKP'yi istemektedir? Türkiye'nin hayrına soluk solumayan bu husumet cephesinin kimi istediği önemli değildir. Aslolan Türk milletine ne diyeceğidir. Bu cevabın ve AKP'ye unutamayacağı tarihi bir dersin verileceği gün gelmiştir. Türkiye'yi içerden ve dışardan kuşatan bu ihanet ve düşmanlık cephesine büyük Türk milletinin 22 Temmuz günü vereceği tek bir cevap yetecektir. Bu da tek başına MHP iktidar olacaktır. Türkiye'nin içinden geçtiği bu karanlık dönem çok yakında geride bırakılacaktır. Milliyetçi Hareket'in tek başına iktidarında yaraların sarılacağı ve Türkiye'nin yeni bir milli birlik ruhuyla ayağa kalkacağı bir onarım ve şahlanış dönemi başlayacaktır. Milliyetçi Hareket bu şerefli göreve taliptir ve Türkiye vizyonu, kadroları, projeleriyle buna hazırdır. Milliyetçi Hareket'in iktidarında Türkiye'nin kararan ufku aydınlanacak ve Türk milleti huzurlu ve güvenli bir geleceğe yürüyecektir. Türkiye'yi teslim almayı amaçlayan hain kuşatmayı kırmak; kanlı terör ve etnik bölücülük tehdidini Türkiye'nin gündeminden çıkartmak; Türkiye'nin kanlı bir kardeş kavgasına sürüklenmesini önlemek; Türk milletinin bin yıllık kardeşlik hukukunu korumak; Türkiye'nin milli değerlerini, milli kimliğini ve ay yıldızlı bayrağını yüceltmek; din, inanç, mezhep ve etnik köken temelindeki cepheleşmelerine son vermek; Türk milletinin manevi değerlerinin yaşanması ve yaşatılmasının şartlarını hazırlamak; Cumhuriyet'in temel ilkelerine, demokratik rejimi ve milli iradeyi manevi değerlerimizi siyasi ve toplumsal çatışma alanı olmaktan çıkartmak ve bu ortak değerlerin etrafında kenetlenerek toplumsal kucaklaşma dönemini başlatmak; toplumsal huzursuzluk kaynağı olan sorunları karşılıklı anlayış ortamı içinde çözmek Türkiye'nin onuruna haysiyetine milli çıkarlarına ve hassasiyetlerine sahip çıkmak; büyük bir aile olan Türk milletini bir bütün olarak kucaklayarak Türkiye'yi içerde huzurlu ve güvenli, dışarda onurlu ve itibarlı bir ülke konumuna getirmek; AKP iktidarı döneminde yapılan yolsuzluk ve vurgunun bütün sorumlularından hesap sormak ve yoksulluğu, açlığı, işsizliği ve geçim sıkıntısını Türk milleti için bir kader olmaktan çıkartmak; yüce Türk milletinin vereceği tepki ile inşallah Milliyetçi Hareket'e nasip olacaktır. Milliyetçi Hareket aziz milletimizin şaşmaz sağduyusuna, vicdanına, Türkiye'nin milli birliğine ve kardeşliğine ve çocuklarının geleceğine sahip çıkma iradesine sonuna kadar güvenmektedir. Yarın sandık başında yapacağınız tercihin Türkiye'miz için en hayırlı sonuçlar doğurmasını yürekten diliyorum. Yüce Allah hepimizin yardımcısı olsun! Ne mutlu Türk'üm diyene!

EK 3: 2011 Seçimlerinin Propaganda Konuşma Deşifresi

Ek 3.1. Adalet ve Kalkınma Partisi

Sevgili vatandaşlarım, sizleri en kalbi duygularımla selamlıyorum. 12 Haziran Milletvekilliği Genel Seçimleri'nin milletimize, ülkemize, tüm coğrafyamıza hayırlı olmasını huzur, barış ve istikrar getirmesini temenni ediyorum. Sizin sandık yoluyla bizlere yüklediğiniz emanet kutsaldır, mübarektir ve her şeyin üzerindedir. Biz sekiz buçuk yıl boyunca sizin emanetinize bu nazarla baktık. Sizin emanetinizi gururla, onurla taşıdık. Sizin emanetinize uzanan ellere gereken cevabı gereken şekilde verdik. Sevgili vatandaşlarım, merhum Adnan Menderes 14 Mayıs 1950'de halkın büyük çoğunluğunun takdiri ile iş başına gelmişti. Menderes 10 yıl boyunca bu ülkeye çok büyük hizmetler kazandırdı. Ülkeye, aziz milletimize hiç unutulmayacak eserler verdi. Ne yazık ki 1960 yılında sandık yoluyla değil, demokrasi yoluyla değil, zorla, zorbalıkla, hukuk ve demokrasi dışı bir müdahele ile merhum Menderes'in elinden milletin emanetini aldılar. Sadece bununla kalmayıp, Menderes ve iki arkadaşını; Polatkan ve Zorlu'yu idam ettiler. Bu müdahale aslında merhum Menderes'e, dönemin hükümetine değil; millete, milletin kararına, milletin emanetine yönelik bir müdahaleydi. Sonraki yıllarda, 12 Mart'ta, 12 Eylül'de, 28 Şubat'ta da benzeri müdahaleler yapıldı. Milletin takdir ve tercihiyle iş başına gelen hükümetler, hukuk ve demokrasi dışı yöntemlerle iş başından uzaklaştırıldı. Biz, 3 Kasım 2002'de iş başına gelirken işte Türkiye'deki bu kısır döngüyü kırma sözü verdik. "Yeter, söz de karar da milletindir." dedik. Adaleti ve demokrasiyi tesis etmek, milli iradeyi daha da güçlendirmek için çok yoğun mücadele verdik. Biz müdahalelerle yüzleştik. Biz, hukuk dıu örgütlenmelerin; çetelerin üzerine kararlılıkla gittik. Hiçbir tehdide boyun eğmedik. Korkmadık. Yılmadık. Yılgınlığa kapılmadık. Sizin emanetinize en güçlü şekilde sahip çıktık. İşte biz onun için demokrasi dedik. Onun için özgürlük dedik. Biz işte onun için istikrar ve güven kavramlarının üzerinde hassasiyetle durduk. Demokrasiyi, özgürlükleri savunarak, istikrar ve güveni en gçlü şekilde tesis ederek sekiz buçuk yılda Türkiye'yi katbekat büyüttük. 79 yılda yapılamayan yatırımları Türkiye'ye kazandırdık. Çok büyük reformlar gerçekleştirdik. Konuşulamayanların, konuşulması telafuz dahi edilemeyenlerin serbestçe tartışılmasını; yazılamayanların yazılabilmesini sağladık. Biz Türkiye'yi kardeşlikle büyütebilmenin mücadelesini verdik. Birlik içinde, dayanışma içinde, kardeşlik içinde el ele, omuz omuza yürüdük. Geleceğe de o şekilde yürümenin inancı içinde olduk. Hamdolsun, Türkiye ekonomisi bizim dönemimizde üç kat büyüdü. İhracatımız üç kat artış kaydetti. Faizlerimiz yüzde 63'ten –özellikle devletin borçlanma faizlerini kastediyorum- yüzde 7-8'lere kadar geriledi. Enflasyon tarihimizin en düşük seviyelerine indi. İşçi, memur, esnaf, çiftçi, köylü, emekli, dar gelirli ve yoksul kesimler bu dönemde rahat bir nefes aldı. Milletimizin alım gücü her yıl daha da arttı. Ülkemizin her vilayetine hiçbir ayrım yapmadan eser ve hizmet kazandırdık. Sağlık hizmetlerinde yeni bir dönem kazandırdık. Eğitime en büyük yatırımları yaptık. Adalet ve emniyeti ülkjenin tüm satına güçlü ve kaliteli şekilde yaygınlaştırdık. Bütün bunlara paralel olarak Türkiye'nin uluslararası itibarını yükselttik. Bölgesinde, dünyada, güçlü, saygın, sözünün ağırlığı olan bir Türkiye inşa ettik. Artık gündemi belirlenen bir Türkiye yok. Artık gündem belirleyen bir Türkiye var. Bölgesel ve küresel meselelere müdahil olan, ara

bulucu olan, mazlumları, mağdurları en güçlü şekilde savunan bir Türkiye imar ettik. Gururla ifade etmeliyim ki, bugün artık Türkiye'nin pasaportu itibar görüyor; Türkiye'nin parası değer görüyor; Türkiye'nin ay yıldızlı bayrağı her yerde onurla dalgalanıyor. Sevgili vatandaşlarım, Türkiye'yi istikrar ve güven içinde bu seviyelere taşıdık. Türkiye'nin, aziz milletimizin, sizlerin bundan çok daha iyi seviyeleri hak ettiğini çok iyi biliyoruz. İşte bu inançla biz Türkiye için, sizler için, aziz milletimiz için 2023 hedeflerini belirledik. 2023 yılında milli gelirin 2 Trilyon Dolar milli gelire ulaşmasını, 500 milyar dolar ihracat rakama, 25 Bin Dolar kişi başına milli gelir seviyesine yükselmesini hedefledik. Daha güçlü demokrasi, daha geniş özgürlükler, daha huzurlu, müreffeh bir Türkiye hedefledik. Bunlar aslında hayal değil! Biz bunu yaptık. Yirmi altıncı sıradan aldık on yedinci sıraya yükselttik. İnanın yine yapabiliriz. İnşallah yine yapacağız. Sevgili vatandaşlarım, bugüne kadar pek çok eseri, yatırımı, projeyi tamamladık. Milletimizin hizmetine sunduk. Başlattığımız yatırımların kalan bölümlerini de inşallah en kısa sürede tamamlıyoruz. Başlattığımız reformları daha ileri seviyelere taşımakta kararlıyız. 12 Haziran seçimleri sonrasında Türkiye'yi her alanda daha ileri stadartlara kavuşturmakta kararlıyız. Yeni ve çok büyük projelerimizi de 12 Haziran'ın hemen ardından başlatıyoruz. Bu projeşerimizden en büyüğü daha önce ifade ettiğimiz gibi yeni bir anayasa! Türkiye'nin önünü açacak, ekonomiye güç katacak, özgürlükleri daha ileri seviyelere taşıyacak bir anayasa yapacağız! Türkiye'nin ayağına pranga, sırtına yük olan bir anayasa değil, Türkiye'nin hedeflerine ulaşmasına zemin oluşturacak bir anayasa hazırlayacağız! "Milletimin işte bu benim anayasam" dediği bir anayasa hazırlayacağız! Birliğimizi, bütünlüğümüzü, kardeşliğimizi daha güçlü şekilde tesis edecek sivil, katılımcı, özgürlükçü bir anayasayı ülkemize kazandıracağız. Bu anayasayı bizzar sizinle yapacağız. Türkiye'nin dayatmayla kabul edilen değil, milletin iradesiyle yapılan, milletin sahiplendiği bir anayasaya sahip olamsını mutlaka sağlayacağız. Sevgili vatandaşlarım, bugüne kadar ne yaptıysak hep birlikte yaptık. Türkiye'yi bu seviyelere hep birlikte taşıdık. İstikrarla, güvenle, kardeşlikle büyüdük. Aynı şekilde devam edelim istiyoruz. Hızımızı hiç kesmeden, heyecanımızı hiç kaybetmeden devam edelim istiyoruz. 12 Haziran'da sizlerin de "istikrar sürsün, Türkiye büyüsün" diyeceğinize gönülden inanıyorum. 12 Haziran'da bir kez daha oy pusulasındaki partiye, Ak Parti'ye mührü vurmanızı; istikrara, güvene devam demenizi sizlerden rica ediyorum. Durmak yok, yola devam ediyorum. Yeniden görüşmek üzere sizleri Allah'a emanet ediyor; her birinize en kalbi sevgilerimi, saygılarımı sunuyorum.

Ek 3.2. Cumhuriyet Halk Partisi

Ben Kemal Kılıçdaroğlu. Ben sağcı solcu diye ayırmam. Ben Doğu'lu Batılı, Güney'li Kuzey'li diye ayırmam. Ben zengin fakir, kadın erkek, çiftçi memur ayırmam. Kökenine bakmam. Tercihine aldırmam. Ben insanları CHP'li AKP'li diye de ayırmam. Benim için yandaş yok; sadece ve sadece vatandaş var ve istisnasız her vatandaş bu ülkenin zenginliğinden hak ettiği payı almalı. Her vatandaş rahat bir nefes almalı. İşte ben buna inanırım: CHP varsa herkes için var. Sevgili Kardeşim, bundan 3 ay önce dilimizde ve yüreğimizde bu sözlerle size seslendik ve sonra yola çıktık. Kimseyi ayırmayız dedik. Sana nedenini açıklayayım: Ev almadan komşu alan biz değil miyiz? "Bir elin nesi var?" diyen biz değil miyiz? "Bir dost yeter bana." diyen biz değil miyiz? İşte bu yüzden kardeşim biz hep beraberken

mutluyuz. Hep beraberken güçlüyüz. Oysa Türkiye'ye, ülkemizin içinde bulunduğu duruma şöyle bir bakın. Son dokuz yılda sürekli bir kavga hali, durmak bilmeyen bir çatışma, sürekli artan bir öfke, nefret; her gün üst üste eklenen yeni kutuplar… Elinizi vicdanınıza koyup eski dostluklarınızı bir hatırlayın. İnsanların birbirinden bu kadar uzaklaştığı kaç zaman hatırlıyorsunuz? Halk gergin. Sokaklar gergin. İnsanların geleceğe inancı azalmış. Umudu kırılmış. Bunların hepsi rastlantı mı? Hayır kardeşim, tabii ki değil. Ülkemizin kaderlerini liderleri belirler. Bir lider ne kadar öfke dolu olursa, ne kadar ayrımcılık yaparsa mizacı o kadar insanlarına, kurumlarına yansır. Evet, iktidar ülkeye hükmettiği dokuz yıl boyunca sürekli dozu artarak ayrımcılığı körükledi. Kendi çevresindeki küçük bir kesimi ihya olurken; memleketin, vatandaşların sorunları çoğaldı, büyüdü. İşte memleketin bu durumuna sessiz kalmayan birçok değerli insan artık CHP adresinde buluştu. İçinde yurt sevgisi olan birçok değerli insan CHP'nin çatısı altında sorunlara çözüm aramaya girişti. Tarımdan hazineye her konuda bilgi sahibi değerli isimler, akademisyenler, iş adamları, devlet kurumlarında hizmet vermiş deneyimli insanlar aynı masanın etrafında oturduk. Dünyada eşi benzeri olmayan bir zenginliğe sahip olan Türkiyemiz'i layık gördükleri bu hiddetten, bu yokluktan nasıl kurtarırız diye aylarca çalıştık. Ülkemizi hane hane dolaştık. İnsanlara tek tek kulak verdik. Her bir derdi kendi derdimiz bildik. Aylar boyunca bir üniversite gibi titizlikle, yorgunluk nedir bilmeden çalıştık. Sonra da, karşınıza şimdiye kadar Türkiye'de hiçbir siyasi partinin üretemediği kadar çok çalışma, proje ve raporla çıktık. Her biri derinlemesine düşünülmüş, hesabı kitabı yapılmış birbirinden parlak projeler. Sonra da düştük yollara. Kurucumuz, önderimiz Mustafa Kemal'in izinden Samsun'dan Anadolu yolculuğumuzu başlattık. Onun fikirlerinin neferleri olarak Atatürk'ün Cumhuriyet'ini dişiyle tırnağıyla inşa eden halkımıza gittik. Kırk bin kilometre yol yaptık. Uyumadık. Durmadık. Şehir meydanlarından köy meydanlarına; şehir pazarlarından rakip seçim bürolarına kadar herkese gittik. Herkesin elini sıktık, selamını aldık. Bir kentten diğer kente selam taşıdık. Kardeşlerim...Şunu bütün samimiyetimle açıklıyorum. Ülkemin dört bir yanını gezerken beni en çok etkileyen bana güç veren şey bu güzel ülkenin yokluk içinde olmasına rağmen gözündeki ışığı, yüreğindeki sevgiyi kaybetmeyen, bizi bağrına basan insanlar olduğu. Bu güzelliği gören kimse ülkemizin şu anki durumunu hazmedemez. O güzel insanların dertlerini görmezden gelemez. İşte bizim derdimiz bu kardeşim. Halkımızı vicdanı adaleti, yüreği olmayanların elinden kurtarıp herkesin bu ülkenin bütün zenginliklerinden yararlanmasını sağlamak. Ve bu amaçla halkımıza sunduğumuz her çalışmamız akla hayale gelmeyecek saldırılarla karşılaştı. Ellerine geçirdikleri her ortamda bize saldırdılar. Boşa çıkan iftiraları görmezden geldiler. Asılsız iddialarla devamlı sizi yanıltmaya; bizi yıldırmaya çalıştılar. Sadece şu 10 gün içinde benim ve arkadaşlarımızın maruz kaldığı hakaret ve suçlamalara bakın: Alçak, edepsiz, şerefsiz, terörrist, sayı saymayı bilmez, dizayn edilmiş parti… Hatta "Kemal Kılıçdaroğlu yoktur" diyecek kadar kendilerini kaybettiler. Neden bu kadarcık zamanda bunca ağır ithama maruz kaldık? Hiç düşündün mü kardeşim? Böylesine yoğun bir karalama kampanyasının nedeni ne olabilir? Hasetlerinden, kibirlerinden… Tekerlerine çomak soktuk da ondan! Bizim kılı kırk yararak hazırladığımız projeler bu ülkeyi onların getirdiği halden kurtaracak da ondan! Artık "bize kimse dokunamaz" diyemiyorlar da ondan. Çünkü bu halk kendini azarlayana, küçümseyene mecbur değil de ondan. Yine bütün samimiyetimle söylüyorum: Keşke

bunların hiçbirisi olmasaydı! Keşke ülkemize yakışır bir seçim dönemi geçirip; insanca, incelikle karşılıklı eleştirilerimizi yapabilseydik. Karşılıklı konuşabilsek; halkımıza da seçimini böyle seviyeli bir ortamda yapmasını sağlayabilseydik! Ancak bizim mitingimizi daha kalabalık diye hem bize hem vatandaşa söylemediğini bırakmayan; biz kendisine "geçmiş olsun" dedikçe gittiği her yerde arkamızdan atıp tutan; her dediğimizi çarpıtan; nerede bir olay çıksa CHP'yi hedef gösteren bir zihniyetle uzlaşmak için daha ne yapalım? "Madem söyleyeceklerin var, gel çıkalım halkın karşısına" deyince çark edene daha ne diyelim? Burada sana bir şey hatırlatmak isterim sevgili kardeşim: Bütün *bunları yapan korkmuş demektir. Elini vicdanına koy ve eğer bu iktidarın korkacak bir şeyi yoksa, kendisinden hiçbir şüphesi yoksa neden bu kadar büyük bir hezeyanla herkese saldırdığını bir düşün kardeşim. Neden engellisinden öğrencisine; işçisinden çiftçisine; gazetecisinden iş adamına; herkese yenilir yutulur olmayan laflar ettiklerini düşün. Neden seçime beş kala öğretmen atadıklarını, kadro verdiklerini; neden dokuz yıldır insanları canından bezdiren sorunları duymayıp son haftada çözmeye çalıştıklarını düşün. Halka hizmetkarlığı unutup, bezirganlık yapanlar Halkın oylarıyla yükselip, yükseldiği yerden halkı küçümseyenler; halkı düşünmeyip, kendilerini ve yandaşlarını düşünenler; ülkemizin zenginliklerini kendileri için kullananlar dokuz yılda 15 milyon yoksul yarattılar. Ülkemi il il gezerken beni en derinden etkileyen neydi biliyor musunuz? Tüm vatandaşlarımız insanca, hakça, onurlu bir yaşama susamış ve bizim insanımız bir aradayken, kardeşçe yaşarken güzel. O her konuşmasında ifitralarla bizi birbirimize düşürmeye çalıştı. Bunu ibretle izledik; ama unuttukları bir şey var: Biz biriz! Hiç et tırnaktan ayrılır mı? Hiç kılıç sapını keser mi? Onlar bunu unutmuş olabilirler. Ama bunu onlara birlikte hatırlatacağız! Sevgili kardeşim. Unutma! Bu ülkenin sahibi başbakan değil! Bu ülkenin sahibi Kemal Kılıçdaroğlu da değil! Bu ülkenin gerçek sahibi sensin. Oyun senin vekaletindir. Vekaletini onu hak edene, kıymetini bilene ver! 12 Haziran'da bu ülkenin gerçek sahibinin kim olduğunu göster. 12 Haziran'da sandığa git, oyunu kullan, gücünü göster! Artık Türkiye rahat bir nefes alsın.*

Ek 3.3. Milliyetçi Hareket Partisi

Değerli vatandaşlar, hepimizin yürekten inandığı gibi Türk milleti kabiliyetli ve çalışkan bir millettir. Türk milleti yüksek bir kültürün ve medeniyet hazinesenin sahibidir. Büyük devletler kurmuş; dünyayı yönetmiştir. O bakımdan Türklerin engin bir devlet felsefesi vardır. Türk milleti Batılı milletler gibi her gittiği yere zulüm, kan ve gözyaşı götürmemiştir. Birlikte yaşadığı bütün kavimlere hoşgörü ve adaletle hükmetmiştir. Kaynaşıp akraba olduğu kardeşlerini kendisinden üstün tutmuştur. Adalet ve bağımsızlık Türk milletinin şiarıdır, karakteridir. Türk devlet felsefesi bugün gençlerimizin temiz yüreğinde cevher halinde durmaktadır. Bu cevheri işleyecek nesiller Milliyetçi Hareket Partisi'nin iktidar olmasını beklemektedir. Türkiye düşmanlarının ve yerli maşalarının uykusunu kaçıran birlik ve bütünlüğümüze yönelen açılım projelerine karşı Türk varlığının sigortasıdır. Gençlerimiz bir ve bütün oldukça kimse Türkiye'ye zarar veremeyecektir. Türkiye bölgesinin ve dünyanın lider ülkesi olma yolundadır. Türkiye bu ideali yeniden hayata geçirecek potansiyele sahiptir. Bu yüzden önümüze 1001 türlü engel çıkarılmaktadır. Engellerin başında birlik ve beraberliğimize yönelen bölücü tehdit gelmektedir. Bölücü

açılım projeleri Türk milletinin yeniden dünyaya düzen vermesini istemeyen ocakların planıdır. Emperyalizmin asıl hedefi 2023'ün lider Türkiye'sinin önünü kesmektir. Yarın sonuçları bakımından Türkiye'nin geleceğini derinden etkileyecek milletvekili seçimleri yapılacaktır. MHP'ye verilecek oylar emperyalizmin ve bölücülerin oyunlarını bozacaktır. Cumhuriyet kurulalı beri hiçbir seçim bu kadar önem arz etmemiştir. Hiçbir seçim günü Türk milletinin bekası için böylesine hayati bir karar anı olmamıştır. Çünkü Türkiye seçimlere dış odaklarla içerideki ihanet şebekelerinin sırt sırta vererek palazlandırdığı bölücü tehditin gölgesinde gitmektedir. Türkiye'nin birlik ve bütünlüğüne hedef alan projelerle tek bayrak, tek devlet, tek millet ve tek dil gibi vazgeçilmez değerlerimiz çiğnenmek istenmektedir. Cumhuriyet ve demokrasi düşmanlığı, insan hakları ve özgürlük kisvesi giydirilerek sunulmaktadır. Türk insanı yabancı patentli açılım projeleriyle kandırılmaya uğraşılmaktadır. Nifak tohumları evlerimize kadar sıçramıştır. Bin yıllık kardeşliğimiz tehlikededir. Kentlerimizde, kasabalarımızda halkın malına ve canına kasteden teröristlerin eylemleri sosyal barışı dinamitletmekte ve genel huzuru bozmaktadır. Hemen her gün, özellikle başta İstanbul olmak üzere büyük kentlerimizde bölücü örgüt yandaşları yasa dışı eylemlerle esnafın dükkanlarını ve araçlarını kundaklamaktadır. Sözüm ona demokratik eylem denilerek fütursuzca milli servete büyük zararlar verilmektedir. Böylesi eylemler hiçbir gelişmiş ülkede özgürlük ve insan hakları bağlamında değerlendirilmemesi gereken hususlardır. Sevgili vatandaşlar, bir öğrenci yurduna molotof kokteylleriyle saldırarark kendileri gibi düşünmeyen gençleri diri diri yakmaya teşebbüs edecek kadar gözü dönmüş zihniyetin kökünün kazınması şarttır. Bölücü teröristler toplum ve sermaye düşmanıdır; insanlık düşmanıdır. Devlete düşen görev halkın mal ve can güvenliğinin sağlanması, terörün ortadan kaldırılmasıdır. Ne yazık ki terörizme verilen tavizler terör eylemlerini sona erdirmek yerine daha da azdırmıştır. Caddeler ve sokaklar güvenli hale getirilmeden, bölücü eylemlere son verilmeden hiçbir sosyal ve ekonomik projenin hayata geçirilme şansı yoktur. Önce bataklığın kurutulması lazımdır. Bu yapılmadan alınacak kolluk tedbirleri de sonuç getirmeyecektir. İktidarımızda bütün güvenlik güçlerimize 310 Lira güvenlik tazminatı verilecektir. Ayrıca köy koruyucularına 155 Lira güvenlik tazminatı verilecektir. Güvenlik güçlerinin emekli aylıklarında 100 Lira; köy koruyucularının emekli aylıklarında da 50 Lira seyyanen artış yapılacaktır. Şehit ve gazi çocuklarının her kademedeki eğitim harcamaları devlet tarafından karşılanacaktır. Gazi ve şehir ailelerinin fertlerinden en az biri terörle mücadele ederken mağdur ve malul olanlar öncelikli olarak işe yerleştirilecektir. Gaziler, şehit aileleri, terörle mücadele ederken mağdur ve malul olanların sosyal tazmin ödenekleri arttırılacaktır. Gaziler, şehit aileleri terörle mücadele ederken mağdur ve malul olanlar sosyal konutlardan bedelsiz olarak yararlandırılacaktır. Değerli vatandaşlar, son dokuz yılda uygulanan yanlış ekonomi politikaları yüzünden halk fakirleşmiş, işsizlik endişe verici boyutlara ulaşmıştır. Türkiye'de işsizlik oranı 2010 yılı sonunda yüzde 15'lere varmıştır. Genç nüfusta işsizlik oranı çok daha yüksektir. 2010 yılı Ekim ayı itibariyle açıklanan oran yüzde 21,3'tür. Yine resmi verilere göre Türkiye işsizlik oranı artış bakımından dünya sekizincisidir. Kısacası işsizlikte tehlike çanları çalmaktadır. Milliyetçi Hareket Partisi iktidarından her yıl 700 Bin işsize iş verilceketir. Muhtaç ailelerden en az bir kişi işe yerleştirilecektir. Asgari ücret net 855 Lira'ya yükseltilecektir. İşsizlik ödeneğinin süresi uzatılacak ve miktarı yükseltilecektir. Ekonomik ihmallerin

perişan ettiği kesimlerin başında emekliler gelmektedir. Emekliler adeta kaderlerine terk edilmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi emeklilerin yanındadır. Partimiz iktidar olduğu takdirde emeklilere her yıl Eylül ayında bir maaş kışa hazırlık yapılacaktır. Emekli aylıklarındaki artışlar enflasyon endeksi yerine bu kesimin hayat standartını dikkate alan özel endekse göre yapılacaktır. Ekonomik büyümenin sağladığı refah artışı emekli aylıklarına yansıtılacaktır. Çeşitli emekli aylıklarındaki farklılılardan doğan mağduriyetler intibak düzenlemesi ile giderilecektir. Çalışanların maaşlarının asgari ücret kadarı da vergiden muaf tutulacaktır. Değerli vatandaşlar, Milliyetçi Hareket Partisi bin bir zorluk içinde hayat mücadelesi veren sessiz milyonların partisidir. Milliyetçi Hareket Partisi çalışanların, emeklilerin, esnafın, işsiz kalabalıkların sesidir. Milliyetçi Hareket Partisi milletin partisidir. Sizleri Milliyetçi Hareket Partisi'ne oy vermeye çağırıyorum. Bölgesinde ve dünyada lider güçlü ve refah içinde bir Türkiye için 12 Haziran'da sesimize ses veriniz. Milliyetçi Hareket Partisi'ne destek veriniz. Hepinizi en derin saygılarımla selamlıyorum.

EK 4: 2015 Seçimlerinin Propaganda Konuşma Deşifresi

Ek 4.1. Adalet ve Kalkınma Partisi

Değerli Vatandaşlarım, seçimlerin bitmesinden yaklaşık 24 saat önce tekrar sizlerin huzurunuzdayım. Her şeyden önce hayırlı günler diliyorum. Seçimlerin ülkemiz için, bütün insanlık için, her biriniz için hayırlı olmasını diliyorum. Hepimiz sizin huzurunuza çıktık, vaatlerimizi, yapmak istediklerimizi detaylıca anlattık. Aslında hepinizin şu anda sükunetle yeni bir muhasebe yapma vakti. Sizden öncelikli ricam seçimlere katılım oranının yüksek olması. Vatandaşlık haklarının ve görevlerinin en başında gelen görevlerden biri; seçimlere katılımdır. Çünkü bu ülke sizin! Bu ülke hiçbir kesimin, hiçbir kişinin, hiçbir zümrenin değil. Bu ülke 78 milyon vatandaşın her birinin! Her birinizin bu ülkenin tapusu hakkınızdır. Her birinizin dedesi, bu ülke için İstiklal Harbi'nde kan dökmüş, can vermiş insanlar! Her birinizin çocukları, torunları bu ülkede sizin gibi hak sahibi olacaklar. Hiç kimse bir diğerinden üstün değil, hiç kimsenin oyu bir diğerinden daha değerli değil! Lütfen yarın tam bir güven ve huzur içinde sandık başlarına gidiniz ve gönlünüzden ne geçiyorsa o yönde oyunuzu kullanınız. Buradan özellikle 7 Haziran seçimlerinde seçim güvenliği bağlamında kaygı duyan doğu, güneydoğu bölgesindeki vatandaşlarımız için sesleniyorum: Hiç tereddüt etmeyiniz! Bu seçimlerde de daha önce olduğu gibi huzur ve sükun içinde sandıklara gidiniz. Hiçbir baskı, hiçbir terör sizin özgür iradenizden daha değerli daha kudretli değildir. Yine ilk defa oy kullanacak olan gençlerimize sesleniyorum: Bizler sizlerin en etkili şekilde siyasete katılmanızı istiyoruz. Her biriniz bizim için kıymetlisiniz. Geleceğe hazırlanırken bu ülkenin kaderine yön vermek için daha 18 yaşında "oy kullandım" demenin mutluluğunu yaşayın. Gidin ve geleceğiniz için oy verin. Engellilerimiz… O gönlümüzün derinlerinde yer bulan engellilerimize sesleniyorum: Sizler için her türlü imkanı hazırladık. Sizin oylarınız bütün diğer vatandaşlarımızın oyları gibi hem kutsal hem aziz hem değerlidir. Hiçbir zorlukla karşılaşmadan özgür iradenizle oylarınızı kullanınız. Bakınız geçen seçimde, genel seçimlerde yurt dışında oy kullanma hakkını kazanmıştı vatandaşlarımız. Bu seçimlerde göreceli olarak yüzde 45 gibi çok yüksek bir katılım sergilendi. Göreceli dedim, çünkü Almanya'da normalde kendi genel seçimleri için bile Alman vatandaşlarının katılımı bu oranı bulmayabiliyor. Yurt dışından seçimlere katılan vatandaşlarımıza teşekkür ediyorum ve yurt içinde oy kullanacak vatandaşlarımıza da çok yüksek bir katılım beklediğimizi bir kez daha ifade etmek istiyorum. Değerli vatandaşlarım katılım yanında ikinci önemli husus bu geceyi bir muhasebe ile geçirmeniz ve yarın sandığa giderken karar anında bir kez daha bir gün sonra yani 2 Kasım Salı nasıl bir Türkiye görmek istediğinizi lütfen gözlerinizin önünden bir geçirin. İstikrarsızlık içinde geleceğe kaygı ile bakan bir Türkiye mi? Kararını vermiş, oyunu kullanmış, demokrasisine sahip çıkmış geleceğe umutla bakan bir Türkiye mi? Burada bu kararı verirken lütfen dünya konjektürüne, bölgesel konjektürüre bir bakın. Küresel, ekonomik krizin yaygın şekilde hükmettiği dünyada bugün birçok ülke var olanı muhafaza etmeye çalışıyor. Birçok ülkede ise kitleler milyonlarla sokağa dökülüp iş arayışı içerisinde yönetimlerini protesto ediyorlar. Yine çevremizde 6-7 ülke çok ciddi siyasi krizlerle boğuşuyor. Ekonomik ve siyasi krizlerin ortasında Türkiye 13 yıldır bir istikrar ve kalkınma adası. 13 yıl önceki Türkiye ile bugünkü Türkiye'yi karşılaştırdığınızda çevremizdeki ülkelerin 13 yıl içindeki

performansları ile bu performansları karşılaştırdığınızda herhalde hepiniz Ak Parti iktidarının hakkını vereceksiniz! Bize oy vermeseniz dahi bu hakkı vereceğinizden eminim. Eğer bu hakkı vereceksenız son bir kez daha düşünün. Oy vermek bir iradedir. İrade ise objektif bir değerlendirmeye dayanmak durumundadır. Alışkanlıklarımızın ötesinde herkesin bütünüyle bu konuya yoğunlaşarak, bu konuya odaklanarak sadece ve sadece tek bir kaygı ile 2 Kasım sabahı nasıl bir Türkiye istediğiniz kaygısıyla oyunuzu kullanın. Şimdi bakınız; biz size ne vadediyoruz: Bir; istikrar vadediyoruz. 70'li yıllarda ve 90'lı yıllarda yaşanan bunalımların aksine eğer Türkiye'de kalkınma istiyorsak, istikrar şarttır. Koalisyon hükumetlerinin mutlak anlamda kötü olduğunu söylemiyorum. Ama Türkiye'deki koalisyon hükumetlerinin performanslarına bakıldığında 1950'den beri demokrasilerimizde hep tek parti iktidarlarının hakim olduğu dönemlerde kalkınmanın, huzurun, güvenliğin tesis edilmiş olduğunu görürsünüz. Biz size istikrar vadediyoruz. Diğer partiler vadetmiyor. Niye? Çünkü diğer partilerin tek başına iktidar olma şansları yok! Böyle bir iddiaları da yok! Hiçbirisi sizin karşınıza çıkıp da " biz tek başımıza iktidar oluruz" deme cesaretini gösteremedi. Ama ben söylüyorum; inşallah 2 Kasım sabah sizlerin o helal ve güzel oylarınızla tek başına iktidar olur, Türkiye'ye istikrarlı bir dört sene daha yaşatırız. Bu dört sene çok önemli. Dünyanın krizler içerisinde boğuştuğu bu dönemde bu 4 seneyi değil, 4 ayı değil, 4 gün değil, 4 saat değil, 4 dakikayı bile kaybetme lüksümüz yok. İkincisi; bütün bu istikrarsızlık içerisinde terör saldırıları karşısında biz size, huzur, güvenlik, ve bu güvenlik içinde özgür, demokratik bir ortam vadediyoruz. Bakınız 7 Haziran'dan sonra yönetim boşluğu içinde verilen yönetim boşluğu içinde düşecek vehmi ile birden bütün terör örgütleri PKK'sı ile DHKP-C'si ile DEAŞ'ı ile Türkiye'ye saldırıya geçtiler. Hepsine karşı dirayetle mücadele ettik. Geçici bir hükümeti izlemedik, anayasal zorunluluk gereği olan bir erken seçim hükümeti izlemedik. Hepiniz şahitsiniz, bir an bile ülkemizde güven ortamının zedelenmemesi, terör odaklarının hadlerinin bildirilebilmesi için gece gündüz gayret ettik. Ben 7 Haziran akşamı size söz vermiştim. "Bu ülkeye yönetim boşluğu yaşatmayacağız" demiştim. Şimdi huzur içerisinde karşınızdayım. Evet, bu ülkeye yönetim boşluğu yaşatmadık ve yaşatmayacağız! Üçüncü husus; bu huzur ve güven ortamını destekleyen husus demokrasinin derinleşmesi siyasi reformların devam etmesidir. Size yeni ve sivil bir anayasa vadediyoruz. Tam demokratik, darbe anayasalığından arındırılmış, bir siyasal ortam vadediyoruz. Bunu gerçekleştirebilmemiz için bize güç verin, yardım edin, destek olun ki Türkiye darbe anayasalarının etkisinden kurtulmuş, gerçek anlamda demokratik bir ülke haline dönüşebilsin. Dördüncüsü; biz size büyük Türkiye vaat ediyoruz. Ülkemizin bütün potansiyeli ayağa kalktı; küresel ekonomide dünyanın ilk 10 ekonomisi arasına girmiş olan bir Türkiye! Evet… Detaylı olarak beyannamemizde anlattık. Burada sadece bazı ana başlıkları ifade ediyim. "Dünyanın en büyük havaalanını İstanbul'da inşa eden bir Türkiye. Boğazın altına üç katlı bir tünel inşa eden, Kanal İstanbul'u inşa eden bir Türkiye! Kendi muhalif uçağını imal eden bir Türkiye! Semalarında yüzde 100 Türk yapımı muhalif uçakların güvenliği sağladığı bir ülke… Kendi tankını, kendi helikopterini, kendi milli piyade tüfeğini yani her şeyin millisini ifade eden bir Türkiye. Her şeyin millisi ile, yerlisi ile kalkınan bir Türkiye.Şimdi değerli vatandaşlarım; sizlere kalkınan Türkiye'den daha fazla refah payı vadediyoruz. Bunları geçen hitabımda zaten sizlere zikretmiştim. Eminim taahhütlerimizi de zaten

detayıyla biliyorsunuz. Onlara girmeye ihtiyaç hissetmiyorum. Ama şunu size kesin bir vaat olarak söylüyorum: Türkiye büyüdükçe her biriniz her bir toplum kesiminiz refahtan daha fazla pay alacaksınız. Ama bütün bunların olabilmesi için 2 Kasım sabahı sandıkta güneşin istikrarlı bir Türkiye'ye doğması lazım. Bunun için de sizin oylarınıza, sizin desteğinize, sizin duanıza, sizin oyunuza ihtiyacımız var. Bugünkü desteğin anlamı yarın vereceğiniz oy ile olur. Yarın vereceğiniz oy; geleceğin teminatıdır. Bizim söyleyecek sözümüz, yürünecek yolumuz var aziz milletim! Siz destek verin, güç verin, dua edin, oy verin ki söylenecek sözümüz etkili yürünecek yolumuz menzile ulaşan bir yol olsun. Söylenecek sözü, yürünecek yolu olanın dayandığı tek şey Allah ve millettir! Seçimlerimizin, bütün halkımız için, gönül coğrafyamız için ve insanlık için hayırlı olmasını diliyorum. Hepinize hayırlı seçimler ve inşallah hepberaber gurur duyacağımız bir Türkiye ümidiyle hayırlı gelecekler vadediyorum. Saygılar sunuyorum.

Ek 4.2. Cumhuriyet Halk Partisi

Sevgili Vatandaşlarım, sizleri sevgiyle, saygıyla selamlıyorum. Özel yasa ile kurulmuş, parasını halkın ödediği TRT ekranından sizlere sesleniyorum. TRT Kanununun 5. Maddesi genel yayın ilkelerini düzenliyor. Bakın aynen okuyorum: TRT tek yönlü, taraf tutan yayın yapmamak ve bir siyasi paritinin menfaatlerine alet olmamak zorunda. Ama TRT bu kanuna açıkça aykırı davranıyor. Bir siyasi partinin çıkarları doğrultusunda tek yönlü ve tek taraflı yayın yapılıyor. Örneğin son 25 günde TRT'nin AKP'ye verdiği süre; 30 saat. Chp'ye verdiği süre sadece 5 saat. Şu an izlemekte olduğunuz bu yayın da yasal bir zorunluluk olduğu için yapılıyor. Ellerinde olsa bu yayın da yapılmayacak. Değerli vatandaşlarım; TRT özel bir şirket değil, TRT iktidara ait bir kurum da değil. TRT bir devlet kurumu. Bu binaların, stüdyoların, bu kameraların parasını, burada çalışan bütün arkadaşlarımızın maaşını toplum olarak hepimiz ödüyoruz. O zaman TRT bu ülkede yaşayan herkese hizmet etmek zorunda. Türkiye bir hukuk devletidir. Bu ülkede hiç kimse hukukun üzerinde değil. TRT yöneticileri de hukuka uymak zorunda. Eğer TRT yöneticileri; "ben hukuku, yasayı tanımam, kanun diye iktidar partisinin söylediğini bilirim" diyorlarsa er ya da geç bunun da hesabı sorulur. Sevgili vatandaşlarım, ben bölgesinde ve dünyasında itibarlı zengin ve güçlü bir Türkiye istiyorum. Ben dünya gündemine yolsuzluklarla, yasaklarla veya terörle gelen değil, demokrasiyle, kardeşlikle bütün dünyaya örnek olan bir Türkiye istiyorum. Ben 6 milyonu aşkın işsizin, 22 milyon yoksul kardeşimizin olduğu bir Türkiye değil, işsizlik ve yoksulluğun sıfırlandığı, hiçbir çocuğun yatağa aç girmediği bir Türkiye istiyorum. Ben cinsiyet eşitliğinin sağlandığı, kadınlarımızın hayatın bütün alanlarında aktif bir şekilde yer aldığı bir Türkiye istiyorum. Ben Yasin Börü'lerin, Berkin Elvan'ların ölmediği, çocuklarımızın kutuplaştırma politikalarına kurban edilmediği bir Türkiye istiyorum. Ben İstanbul'un Okmeydanı'ndan, Diyarbakır'ın Bağlar'ına, Edirne'den Ardahan'a bu ülkenin bütün çocuklarının bir ağaç gibi tek ve hür ve bir orman gibi kardeşçesine yaşadığı bir Türkiye istiyorum. Sevgili vatandaşlarım! Türkiye büyük bir ülke, topraklarımız bereketli, insanlarımız çalışkan. Bu gün yaşadığımız sorunların bir tek sorunu var: Türkiye kötü yönetiliyor. Bu güzel ülke kendi büyüklüğüne kendi gücüne ve kendi tarhine yakışan bir şekilde yönetilmiyor. Sorunlarımızın çözümleri belli. Takım tutar gibi parti tutulmaz. İşi ehline

vereceğiz. Bu ülkenin başına bu ülkeyi iyi yönetecekler gelmeli. Sevgili vatandaşlarım! Son 13 yılda Türkiye'nin demokraside, ekonomide, dış politikada daha doğrusu her alanda sorunları büyüdü ve derinleşti. Unutmayınız, sorunun kendisi olan bir parti Türkiye'nin sorunlarını çözemez. Şunu herkesin çok iyi bilmesini istiyorum: Türkiye'nin sorunlarını çözecek bir tek Cumhuriyet Halk Partisi var. Gururla söylüyorum, kadrolarımız dört dörtlük, projelerimiz hazır. İlk 100 günde ilk 1 yılda ve 4 yılda yapacağımız her şey belli. Sevgili Vatandaşlarım! CHP iktidarı kurulur kurulmaz ilk 100 günde: Bir; Ramazan ve Kurban Bayramında birer maaş ikramiye vereceğiz. İki; aile sigortası kanunu çıkartacağız, her ailenin geliri en az 750 Lira olacak, her ay bu para kadınlarımızın banka hesabına yatacak. Bu ülkede hiçbir çocuk yatağa aç girmeyecek. Hiçbir anne, hiçbir baba bu çaresizliği yaşamayacak. Üç; kamuda taşeron işçileri kaldıracağız. Mevcut taşeron işçilere kadro vereceğiz. Dört; kredi kartı ve tüketici kredisi borç faizlerini en az yüzde 80'ini sileceğiz. Yanlış ekonomi politikalarının bedelini halka ödeten anlayışa son vereceğiz. Beş; siyasi ahlak yasasını çıkartacağız. Siyaset geçim kapısı değildir. Gemi almak için, yalı almak için, havuz kurmak için, siyaset yapılmaz, siyaset halka hizmet etmek için yapılır. Siyasi ahlak yasasıyla cebini dolduranlar gidecek, halka hizmet etmek isteyenler gelecek. Altı; passolig uygulamasını kaldıracağız. Devlet ne spor klüplerine, ne taraftarlara baskı kurmayacak. Stadlar da, sokaklar da gençlerimize açık olacak. Yedi; gençlerimizin üniversitede okurken aldıkları öğrenim kredisinin geri ödemesi iş buluncaya kadar ertelenecek. Sevgili vatandaşlarım! Chp iktidarının birinci yılında yapacaklarımız da belli: Bir; çiftçi mazotunun litresini 1 Lira 80 Kuruş'tan alacak. Çiftçimiz kazanacak, köylümüz kazanacak, Türkiye kazanacak. İki; asgari ücretin vergisi kalkacak, net asgari ücret 1500 Lira olacak. Bütün çalışanlarımız rahat bir nefes alacak. Üç; esnafın emekli aylığından kesilen sosyal güvenlik destek birimi kalkacak. Dört; Chp iktidarının birinci yılında yüzde 10 seçim barajı kalkacak. Halkımızın iradesi meclise tam anlamıyla yansıyacak. Beş; sözüm söz bir yıl içerisinde tüm üniversite öğrencilerinin yurt sorunlarını çözeceğiz. 13 yılda bu sorunu çözemediler. Biz 1 yıl içerisinde çözeceğiz. Gençlerimiz koğuş gibi değil, bir veya 2 kişilik, internet erişimine sahip odalarda kalacak. Altı; vergi ve sigorta borcu olmayan kobilere ödedikleri vergi ve sigorta primi kadar sıfır fazili kredi vereceğiz. Yedi; bizim için orman köyleri çok önemli! Buradan bizi izleyen bütün orman köylülerine sesleniyorum: Vahidi fiyat uygulaması son bulacak. Orman köylüsü sigortalı işçi olarak çalışacak. Böylece orman köylülerimiz işçi emeklisi olabilecek. Sevgili vatandaşlarımız! Ekonomide sosyal adaleti sağlayacağız. Türkiye üreten büyüyen, kalkınan, dünya ile rekabet eden bir ülke olacak. Orta teknoloji ve orta yeni tuzağından Türkiye'yi kurtaracağız. Yapacağımız reform ile eğitim sistemini yeniden yapılandıracak ve Türkiye'yi bilgi toplumuna taşıyacağız. Bütün çocuklarımız okul ile buluşacak. Hiçbir çocuk öğretmensiz, hiçbir öğretmen öğrencisiz kalmayacak. İster İmam Hatip, ister Fen Lisesi ister diğer meslek liseleri veya düz lise olsun tüm okulların fiziki imkan ve kapasitelerini geliştireceğiz. Taşımalı eğitime son vereceğiz, tam gün eğitim yapacağız. Bütün çocuklarımıza öğlen yemeğini devlet verecek. Çocuk öğlen yemeğini okulda öğretmeni ile birlikte yiyecek. Anneler babalar çocuklarını okula huzurla gönderecek. YÖK'ü kaldıracağız. Özerk üniversiteyi hayata geçirecek bilimsel eğitimi destekleyeceğiz. Chp iktidarında Türkiye dünya gündemine kaçak saraylarla değil, büyük buluşlarla damga vuracak. Bu ülkede yaşayan

hiç kimse makul şüpheli olmayacak, herkes birinci sınıf vatandaş olacak. Sevgili vatandaşlarım! Chp iktidarında bu ülkede ne biber gazı kokan sokaklar ne de düşünceleri yüzünden hapishanelere giren gazeteciler, yazarlar, düşünürler olacak. İfade ve halkın haber alma özgürlüğünde evrensel standartlar getireceğiz. Medyanın sesini kısmaya, halkımızın haber almasını engellemeye çalışanlara izin vermeyeceğiz. İnternet yasasını da değiştireceğiz. Türkiye erişime açılacak. Herkes internetten özgürce yararlanacak. Dış politikada "yurtta barış, dünyada barış" diyeceğiz. Türkiye'nin büyük gücünü bölgemize barış ve huzur getirmek için kullanacağız. Terör bitecek, Türkiye'de birinci sınıf demokrasi olacak.Toplumsal barışı sağlayacak, kardeş kavgasına son vereceğiz. Bu ülkede kimse kendisini "öteki" hissetmeyecek. Sevgili vatandaşlarım! 1 Kasım'da sandık önümüze geliyor. Huzurlu bir toplumun, onurlu bir geleceğin ve mutlu bir Türkiye'nin anahtarı elimizde. Düşlediğimiz Türkiye ile aramızda sadece bir oy kadar mesafe var. Hepinizden "önce Türkiye"diyerek hareket etmenizi bekliyor, özlediğimiz güzel Türkiye'yi kurmak için sizden tek başına iktidar yetkisi istiyorum. Sevgi ve saygılarımla.

Ek 4.3. Halkların Demokratik Partisi:

Gelen me yên bi rûmet û hevalên hêja ez we hemûyan digel rêz û hezkirinên xwe bi dil can silav dikim. / Değerli halkımız, sevgili dostlar, hepinizi en içten duygularımla, saygı ve sevgiyle selamlıyorum. Yarın hep birlikte bir karar vereceğiz. Vereceğimiz bu kararla ya özgür ve eşit yeni bir karara uyanacağız ya da sarayın ve AKP hükümetinin 7 Haziran sonrasında barışa ve demokrasiye karşı başlattığı savaşı daha da derinleştirdiğini göreceğiz. 7 Haziran seçimleri bir dönüm noktasıydı. 7 Haziran'da halklarımız; barışa, demokrasiye, adalete "evet" dedi. Sarayın dikta yönetimine ve AKP'nin otoriter tek parti iktidarına son verdi. Halkların önüne diktikleri anti-demokratik yüzde 10 barajını yıktık. Türkiye'nin bütün renkleri, halkları, inançları, ezilenler ve özellikle kadınlar HDP'de buluşarak 80 milletvekili ile meclise girdi. Saray ve güdümündeki devrik hükümet bu demokrasi zaferine katlanamadı. Tüm enerjilerini HDP'yi yok etmeye yönelttiler. HDP'yi ezip baraj altına itebilmek için 24 Temmuz'da çözüm sürecini bitirip savaş ilan ettiler. Daha Suruç Katliamının yası tazeyken, ülkeyi bir savaş ortamına sürüklediler. Savaşın ve şiddetin halklarımıza bedeli çok ağır oldu. Temmuz'dan bu yana yüzlerce insanımızı çatışmalarda yitirdik. Suruç katliamını yaşadık, Ankara'da bombalandık! İlçelerde sokağa çıkma yasakları ve askeri bölge ilanlarıyla çocuklar, siviller katledildi! Mezarlıklar bombalandı. Belediye eş başkanlarımız, meclis üyelerimiz tutuklandı, görevden alındı. Peki soruyoruz; çözüm süreci neden bitti? Kim, niçin bitirdi? Daha da önemlisi bu çatışmalar nasıl duracak, barış masasına nasıl geri dönülecek? Seçimlerden önce Cumhurbaşkanı Erdoğan; "ortada masa yok, müzakere yok, kürt sorunu yok" diyerek Sayın Öcalan ile görüşmeleri kesmişti. Şimdi de seçimle kaybettikleri tek parti iktidarını savaşla, şiddetle elde etmek için çözüm sürecini buzdolabına kaldırdılar. "Başkanlık yoksa çözüm de olmaz" diyorlar. Bu; sarayın savaşıdır. Saraya 400 vekil vermedikleri için halklarımıza sokağa çıkma yasağıyla, keskin nişancı kurşunuyla cezalandırıyorlar. KCK'nin 10 Ekim'de ilan ettiği eylemsizlik kararına rağmen savaşta ısrar ediyorlar. Biz HDP olarak her şart altında barışı savunduk, savunmaya da devam edeceğiz. Barış mitingleri yaptık. Meclise

getirilen savaş tezkeresine "hayır" diyen tek parti olduk. Kuşatılan ilçelerde halkımızın yanında olduk. Çünkü demokratik siyaset silahların değil, insanların konuştuğu bir ortamda mümkün olabilir. Israrla hükümeti ve KCK'yi çatışmasızlığa ve müzakereye çağırdık. Çünkü yüz yıl da sürse bu çatışmaların çözüme bağlanacağı yer yine müzakere masası olacaktır. 1 Kasım'da halklarımız bu savaşı çıkaran ve savaşta ısrar eden iktidara barış adına güçlü bir yanıt vermelidir. İnanıyoruz ki, halkımızın barıştan yana kullanacağı oylar müzakere sürecinin yeniden başlamasına vesile olacaktır. Değerli yurttaşlar! Siyasi iktidar savaş politikalarıyla katliamlarla aslında onları 7 Haziran'da yenilgiye uğratan fikirlerimizi yükselttiğimiz yeni yaşam çağrımızı ezmeye çalışıyor. Peki neydi bizim çağrımız? Bizim çağrımız; eşit yurttaşlık temelinde hak ve özgürlüklerin esas alındığı demokratik bir anayasa çağrısıdır. 12 Eylül'ün ürünü çağ dışı anayasanın çöpe atılmasıdır. Eksiksiz söz, düşünce, basın, toplantı ve gösteri özgürlüğünün sağlanmasıdır. Bizim çağrımız; köylerin, mahallelerin, ilçelerin, şehirlerin kendi kendisini yönetmesidir, yerel demokrasidir. Valilerin, kaymakamların seçimle gelmesidir. Halk meclisleriyle demokrasinin tabana yayılmasıdır, özyönetimdir. Bizim çağrımız; tekçi, asimilasyoncu anlayışın ortadan kaldırılmasıdır. Çoğulculuktur. Demokratik ulustur. Bütün halkların kendi ana dilleriyle eğitim görmesi; kimliklerini ve özgürlüklerini özyönetim temelinde var etmesidir. Bütün inançların özgür olmasıdır. Bizim çağrımız; güvenceli yaşamdır. Elektriğin, suyun, ısınmanın, barınmanın, ulaşımın herkes için parasız birer sosyal hak haline getirilmesidir. Parasız eğitim, parasız sağlıktır. Taşeron çalışmanın güvenceli çalışmaya dönüştürülmesidir. Asgari ücretin insanca yaşam ücretine yükseltilmesidir. Kredi kartı köleliğinin son bulmasıdır. Engelli yurttaşlarımız için engelsiz bir yaşamın inşasıdır. Üretken, güvenceli ve ekolojik bir ekonomidir. Türkiye'nin yeniden tarımda kendisine yeterli bir hale getirilmesidir. Yüzde yüz sendika, yüzde yüz sigorta, sıfır iş cinayeti, sıfır taşerondur. Bizim çağrımız; kadına yönelik her türlü şiddet ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması, eşit bir yaşamın kadın özgürlüğü temelinde kurulmasıdır. Kadının eşitliği ve özgürlüğü yönünde adım atacak bir kadın bakanlığının oluşturulmasıdır. Sevgili kadınlar! AKP iktidarı döneminde arttırılan toplumsal şiddet ortamı biz kadınlara ölüm, her türlü cinsel ve fiziksel şiddet olarak dönmektedir. Savaş, biz kadınlar için yerinden edilme, yoksullaşma, eğitim alamama, iş bulamama ve güçsüzleşme demektir. Savaş bizim için Işid'in Şengal'de yaptıklarıdır. Cizre'de katledilen çocuğunu dondurucuda bekleten annenin feryadıdır. İşkence edilmiş bedeni teşhir edilen Ekin Van'dır. Evinde polis kurşunuyla katledilen Dilek Doğan'dır. Ankara Barış Mitinginde yitirdiğimiz kadınlardır. Barış'ın annesi Meryem Bulut'tur. Kadınlar olarak çocuklarımızın, kardeşlerimizin, sevdiklerimizin büyüdüklerini görmek istiyoruz. Onları kirli bir savaşa kurban vermek istemiyoruz. Biz kadınlar biliyoruz ki, barışa sahip çıkmak; çocuklarımıza, geleceğimize, emeğimize, bedenimize, kimliğimize sahip çıkmak demektir. Savaş çığırtkanlığının, bomba seslerinin, ölümlerin, katliamların son bulması için kadınların değiştirici, dönüştürücü gücüne çok ihtiyacımız var! Kadınlar olmadan barışın gelemeyeceğini, daha özgür, adil bir yaşamın inşa edilmeyeceğini biliyoruz. HDP; sokakta, mecliste ve tüm ülkede barışa sahip çıkacak kadın iradesini gösteren tek partidir! Biz kadınlar, müzakerelerin ve çözümün tarafı, barışın imzacısı olmaya herkesten çok hazırız. Partimiz, savaşla yüzleşmek ve kadınların savaşta gördükleri zararın telafi edilmesi için Kadın Hakikat Komisyonları'nı kurmayı temel bir misyon olarak belirlemiştir. Yine

barış politikalarının hayata geçirilmesi ihtiyacımız olan kadın eksenli yeni anayasanın garantisidir. Sevgili kadınlar! AKP iktidarı sadece savaş politikalarıyla değil, kadın düşmanlığıyla da tarihe geçecek bir iktidardır. AKP döneminde kadın cinayetleri yüzde 1400 artmıştır. Bu iktidar; kadın erkek eşitliğine inanmamaktadır. "Tecavüze uğrayan kadın doğursun, gerekirse devlet bakar" , "kadına yönelik şiddet abartılıyor" söylemleriyle kadınların yaşam hakkını dahi korumayan bir hükümetin zaten kadınlara savaş, ölüm, şiddet ve yoksulluk dışında vaat edebileceği hiçbir şey yoktur. Sevgili kadınlar! Gelin, 1 Kasım'da el ele verelim! Kadın düşmanı, karanlık zihniyete karşı özgür kadınlığa, büyük insanlığa ve büyük barışa doğru hep beraber yürüyelim. Özgür bir yaşamı birlikte kurabiliriz, çünkü biz yüzde elliyiz! Gelin, bedenimize, kimliğimize, emeğimize, barışçıl bir yaşama sahip çıktığımız bir Türkiye inşa edelim. Değerli halkımız! 1 Kasım'a giderken hepimizin yediği ekmek, içtiğimiz su, soluduğumuz hava kadar demokrasiye, adalete, barışa ihtiyacı var! Yeni yaşamı ve gerçek demokrasiyi kuralım. Bu toprakların büyük barışını birlikte inşa edelim! Alternatifsiz değilsiniz. Hırsızları, zorbaları sırtınızda taşımak zorunda değilsiniz! Türkiye'nin içinde bulunduğu savaştan ve krizden çıkışın yegane formülü demokrasi, adalet, barış programının uygulanmasıdır. Kalıcı bir barışı, köklü bir demokrasiyi yerel demokrasinin inşasını hayatın her alanında kadın erkek eşitliğini, emekçilerin sosyal haklarının sağlanmasını, güvenceli çalışma ve yaşam koşullarını, ekolojik bir yaşamı, bütün ezilen kimliklerin özgürleşmesini sağlayabilecek bir hükümetin inşası için sorumluluk almaya hazırız. 1 Kasım, eşit yurttaşlık temelinde farklılıklarımızla birlikte yaşayabileceğimiz Türkiye' kendimizi de kentimizi de, ülkemizi de birlikte yönetebileceğimiz demokratik Türkiye'ye açılan yeni kapı olabilir. Gelin, bu kapıyı yarın sabah hep birlikte açalım. Mutlaka sandıklara gidelim, oyumuzu kullanalım. İnanın, bir oy çok şey değiştirir. Hepinizi bir kez daha saygıyla sevgiyle selamlıyorum.

Ek 4.4. Milliyetçi Hareket Partisi

Değerli vatandaşlarım, Milliyetçi Hareket Partisi adına hepinizi en derin sevgi ve hürmetlerimle selamlıyorum. Biliyorsunuz, 7 Haziran seçimlerinden sonra herhangi bir partinin tek başına iktidar olmasına imkan vermeyen bir siyasi aritmetik ortaya çıktı. Bunun üzerine, siyasi partiler arasında koalisyon süreci başlatıldı. Ne var ki süreç, geçici seçim hükümeti kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Milliyetçi Hareket Partisi koalisyon için şartları bulunmakla birlikte hiçbir şekilde koalisyon sürecinden kaçmamıştır. MHP'nin ileri sürdüğü şartlar size verdiği sözlerden ibaretti. Buna rağmen, bir algı operasyonuyla Milliyetçi Hareket Partisi'nin her şeye hayır dediği propagandası yapıldı. Tam tersine MHP koalisyon hükümeti kurulmasına ve Türkiye'nin bozulan dengelerinin yerli yerine oturtulmasını istedi. Bunun için toplumsal onarım sürecine girilmesini ısrarla savundu. Bütün iyi niyetli ve yapıcı çabalarımıza rağmen koalisyon süreci uzun ömürlü bir hükümet kurulmasıyla değil yeniden seçim kararı alınmasıyla sonuçlandı. MHP ilkeli duruşuyla 7 Haziran'dan önce neleri savundu ve hangi vaatlerde bulunduysa, sonrasında da aynı çizgide kaldı. Diğer taraftan, 7 Haziran sonrasında tırmanan terör eylemleri Milliyetçi Hareket Partisi'nin görüşlerinin haklılığını ortaya koydu. Hepimiz, çözüm sürecinin, barış ve demokrasi değil, kutuplaşma ve ayrışma tehlikesini kapımıza getirdiğini gördük.

PKK'nın sözcülüğünü yapanlar, 7 Haziran sonrasındaki tablodan cesaret alarak açıkça önce özerkliği, sonrada Türkiye topraklarında bir uydu devleti kurmayı değerlendirmeye başladılar. İstediklerini alamayacaklarını anlayınca yeniden kanlı PKK eylemleri başladı. Bölücüler, Doğu ve Güneydoğu'da devlete karşı isyana kalkıştılar. Ancak halkın sağduyusu bir iç savaşa ve ayrışmaya izin vermedi. Çözüm süreci Türkiye'de teröre çare olmak şöyle dursun, Cumhuriyet tarihinin en kanlı eylemlerini topraklarımıza davet etti. Bu süreç Türkiye'yi her türlü teröre açık ve savunmasız hale getirdi. 2013'de Reyhanlı'da 52 vatandaşımızın ölümüne yol açan hain saldırılar aslında daha büyük eylemlerin habercisiydi. Milliyetçi Hareket Partisi olarak defalarca uyardığımız halde Türkiye'yi yönetenler gereken tedbirleri almadı. Nitekim başkent Ankara'da 102 vatandaşımızın ölümüyle sonuçlanan kanlı saldırı, aynı karanlık sürecin vahim sonucu oldu. Çok üzülerek belirtiyorum, MHP haklı çıktı. Türkiye'yi terör cehennemine çeviren taşeronlar, hala demokrasi, barış ve özgürlük gibi içini boşalttıkları paravan kavramların arkasında saklanmaktalar. Değerli vatandaşlarım, 1 Kasım'da söz söyleme sırası sizde olacak. 7 Haziran'da olduğu gibi Milliyetçi Hareket Partisi o gün de huzurunuzda olacak. Ülkemizin sorunlarını çözecek. Türkiye'yi dünyada saygın, sözü dinlenir, kalkınmış bir ülke yapacak büyük projeleriyle görev vermenizi bekleyecek. MHP olarak Türkiye'nin acil çözüme kavuşturulması gereken sorunlarına yönelik, öncelikli eylem planını hazırladık. Bu soğukkanlı ve güven veren eylem planıyla ülkemizi içine yuvarlandığı kriz ortamından çıkaracağız. Hali hazırda, Türkiye'nin en büyük sorunlarının başında gelen terörün ortadan kaldırılması birinci hedefimiz olacak. Türkiye'nin dört bir yanında huzur ve güveni yeniden ve kalıcı olarak tesis edeceğiz. Çünkü Türkiye'de istikrarı, huzur ve güveni yerleştirmeden hiç bir kalıcı projeyi hayata geçirme şansı ve imkanı yoktur. İşte bunu sağlamak üzere öncelikle her türlü terörün kökünü süratle kazıyacağız. Çözüm sürecini, teslimiyet ve ihanet süreci olarak görüyoruz. Bu sebeple, çözüm süreci adına çıkarılan bütün yasa ve torba yasaları yürürlükten kaldıracağız. Terörle mücadele çözülmeyecek bir problem değildir. İktidara gelen bir siyasi parti terör problemini bitirmek istiyorsa bitirir. Türkiye'nin buna gücü yeter. Türkiye muktedir bir ülkedir. Türk Silahlı Kuvvetleri, Milli İstihbarat Teşkilatı ve Emniyet Teşkilatı gibi kurumlar devletin gücünü gösterecek şekilde koordinasyon ve işbirliği içinde çalıştıkları takdirde terörün beli kırılır. Ancak ilgili kurumlara talimat veren siyasi iradenin tutarlı ve kararlı olması gerekir. Bu noktada terörü bitirecek yegane parti Milliyetçi Hareket Partisidir. Siyasi görüşlerine, birikimine ve milletten alacağı desteğe güvenen Milliyetçi Hareket Partisi terörü bitirecek, ülkede huzur ve güveni yeniden tesis edecektir. Ne yazık ki beceriksiz, teslimiyetçi iç ve dış politikalar yüzünden 92 yıllık Türkiye Cumhuriyet'inin dünyadaki saygınlığı azalmıştır. Ülkemiz, bölgesindeki rol model konumunu kaybetmiştir. Türkiye'yi yönetenler son 13 yılda devletimizi karanlıklar kulvarına sürüklemiştir. Son 10 yılda ekonomik dengeler bozulmuştur. Yoksul daha fazla yoksullaşırken bir avuç türedi zengin daha çok zenginleşmiştir. Gelir dağılımındaki adaletsizlik hat safhaya ulaşmıştır. İşsizlik alıp başını gitmiş, üniversitelerimizden mezun milyonlardan işsizler ordusu oluşmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi'ne 1 Kasım'da yetki verdiğiniz takdirde kriz sürecine giren ekonomiye de neşter vuracağız. 7 temel alanda yapısal reformlar gerçekleştireceğiz. Bu çerçevede ekonomide üretimin arttırılması ve ithalat bağımlılığının azaltılması, yurt içi tasarrufların ve yatırımların arttırılması konusuna el atacağız. Vergi, harcama, gelirin acil

bölüşümü ve yoksullukla mücadele, tarım ve hayvancılık, iş gücü piyasası ve çalışma hayatı gibi konularda kalıcı reformlar yapacağız. Emeklilere yıllık 2800 lira destek ödemesi yapacağız. Emeklilerimizin banka promosyonu alabilmesinin önünü açacağız. Yine emeklilerimizi enflasyona ezdirmeyeceğiz. Emekli aylığı zammını tüketim kalıplarına göre özel bir endeksle belirleyeceğiz. Asgari ücreti net 1400 liraya çıkaracağız. Asgari ücretlilere, büyük şehirlerde aylık 100 lira ulaşım desteği vereceğiz. Asgari ücretin tamamını vergi dışı bırakacağız. Esnaf ve sanatkarlarla kobilerimizin gelirini ve işteki verimlerini arttırıcı tedbirleri alacağız. Şöför esnafımızın alacağı ticari araçtan vergi almayacağız. Onlara yıpranma payı hakkı vereceğiz. Aziz vatandaşlarımız, Geleceğimizin teminatı olan gençlerimize çok önem veriyoruz. Öncelikle işsiz gençlerimize çıkarılan genel sağlık sigortası borçlarını tamamen sileceğiz. Ailelerini sağlık sigortasından yararlandıracağız. Her yıl ortalama 700.000 gencimize iş imkanı sağlayacağız. 2016 yılında okullarımızdaki öğretmen açığını gidermek için 40.000 Şubat ayında olmak üzere 120.000 öğretmen atayacağız. Asayişin temini ve terörle mücadele kapsamında emniyet teşkilatında terörle mücadele timi, kent timi ve gece güvenlik görevlisi olarak çalışmak üzere 60.000 personel alacağız. Üniversite sınavlarını kaldıracağız. Orta öğretimi bitiren öğrencilerin mesleklerine göre yüksek öğrenime yönlendirilmesine dayalı bir sistemini hayata geçireceğiz. MHP olarak kadınlarımızın konumunu ve aile kurumunu güçlendirecek politikalara büyük önem veriyoruz. Bu cümleden olmak üzere, kadınların istihdam edilebilirliklerini geliştirecek iş gücüne katılım oranını yükselteceğiz. Girişimci kadınlara %50si hibe olmak üzere finans desteği vereceğiz. Kadınlara yönelik şiddet ve ayrımcılıkla kararlı şekilde mücadele edeceğiz. Şiddete maruz kalan kadınlara adli yardım desteği sağlayacağız. Bu çerçevedeki davaları, zaman aşımından ve mahkeme harç ve masraflarından muaf tutacağız. Kadınlara sigortalılık öncesi doğumlar için doğum borçlanma hakkı getireceğiz. Diyanet işleri başkanlığını, Alevi İslam inancına da bünyesinde temsil edecek şekilde yeniden yapılandıracağız. Cemevi gerçeğini siyasi kaygılardan uzak, cami – cemevi karşıtlığına dönüştürülmeden kabul edeceğiz. İnanç ve kültür hayatımızın bir unsuru olan Cemevlerine devlet yardımı yapacağız. Değerli vatandaşlarımız, 1 Kasım 2015 seçimleri, Türkiye'nin geleceğini belirlemesi bakımından tarihi bir seçim olacaktır. Ülkemizin bölünüp bölünmeyeceğine, terörün belinin kırılıp kırılmayacağına oylarınızla karar vereceksiniz. Rüşvet ve yolsuzluğun kökünün kazınıp kazınmayacağını, geçim derdinin bitip bitmeyeceğini oylayacaksınız. Bu bakımdan 1 Kasım seçimleri önemlidir. Sonuçları geleceğimiz açısından belirleyici olacaktır. Kavga, çatışma ve cepheleşmelerin bitmesi için oy veriniz. Milliyetçi Hareket Partisi'ne oy veriniz. 1000 yıllık kardeşlik hukukunu korumak için sizden oy talep ediyoruz. Barış ve huzurun gelmesi için oy veriniz. Kısacası kendi geleceğinize oy veriniz. Hepinizi tekrar saygı ve sevgilerimle selamlıyor, 1 Kasım seçimlerinin, Türkiye için barış, huzur ve şenlik getirmesini yüce Allah'tan diliyorum.

EK 5: 2018 Seçimlerinin Propaganda Konuşma Deşifresi

Ek 5.1. Halkların Demokratik Partisi

Dışlanmış bir partinin eş genel başkanı olarak, bizim vergilerimizle çalışan TRT'den nihayet sesleniyor olmanın şaşkınlığıyla sözlerime başlamak istiyorum. Cumhurbaşkanı adayımız Selahattin Demirtaş ve cezaevlerindeki tüm siyasilere haksız, hukuksuz şekilde cezaevlerinde bulunan herekese selamlarımızı gönderiyorum. 2002 yılında ekonomik bir krizin ardından iktidara gelen AKP, 16 yıllık iktidarının son günlerinde ülkemizi yeniden çok daha derin bir ekonomik krize sürüklemiş bulunuyor. Ekonomik krizin yanı sıra AKP ceberrut devlet anlayışını hortlatarak ülkeyi ve saitçi tek parti iktidarı ve kayyumlarla yöneterek ağır bir siyasi krize de neden olmuştur. Demokrasilerde yerelin gücü artar. Ancak tek adam rejiminde yerelin değil, merkezin gücü artmaktadır. İnsanlar artık iş yapabilmek için Ankara'da hatta doğrudan sarayda birini bulmak zorunda. Merkez, tek adamlaşmıştır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler başta olmak üzere bütün ülkelerle kavga halindeyiz. Yasama ve yargı sarayın noterine dönüştürülmek isteniyor. İnsan hakları ihlalleri nedeniyle ülkemiz ciddi bir itibar kaybına uğradı. Sonuç olarak, Türkiye gelir adaletinin olmadığı, yatırım yapılamaz, güvenilemez bir ülkeye dönüştü. Bugün yaşadığımız ekonomik kriz bu nedenle esas olarak demokrasi krizinden kaynaklanıyor. HDP, demokrasi ve insan hakları alanındaki dik duruşuyla Türkiye ekonomisinin düzelmesi açısından kilit partidir. Siyasi programımız ekonomiye güven getirecek; ekonomik programımız da halka nefes aldıracaktır. Ekonominin önündeki en önemli kilit demokrasi ise, demokrasinin önündeki kilit de Kürt sorunudur. Kürt sorunu, bugün Türkiye'deki herhangi bir hak talebine karşı çıkmak için mazeret olarak kullanılıyor. Demokrasinin gelişmesi engelleniyor. İsraf ve yolsuzluk ekonomisi, demokrasinin düşmanıdır. Bir milyona yakın üniversite mezunu ve beş milyon işsiz iş arıyor ve bulamıyor. Demokrasi olmadan adaletli bir ekonomi olmaz; hakça dağıtım, paylaşım gerçekleşmez. Bu sistemi değiştirecek; gerçek yerel demokrasiyi hayata geçirecek tek parti HDP'dir. Türkiye'nin tepeden tırnağa pozitif köklü değişime ihtiyacı var. HDP, toplumun köklü değişim talebine cevap verecek yegane partidir. HDP, bir arada, barış içinde, özgürce yaşayabilenlerin partisidir. Barış, yaşamak ve yaşatmaktır; herkesin yaşam hakkını savunmaktır; sorunları kavgasız çözebilmektir. Bu anlamıyla HDP, diğer partilerden farklı olarak her alanda; evde; iş yerinde; mahallede; sokakta; huzuru sağlayabilecek partidir. İktidar kadrosuna dahil olabilmek, kamuda üst düzey olabilmek için liyakat ve adalet yerine torpil ve kayırmacılık geçerli oldu. Kamuda çalışabilmenin koşulu, bir dönem paralel yapı ile ilişkili olmaktı; şimdi ise saraya yandaş olmaktır. Bu nedenle, ülkemiz uzun süredir nitelikli yönetim krizi yaşıyor. 16 yıldır iktidarda olan bir parti her 100 kadından 30'unun bile çalışma hayatına katılımını sağlayamadı. Türkiye, dünyada genç işsizliğin en yüksek olduğu ülkelerden biri haline geldi. İşçilerin ölümü, artarak devam etti. İstismar denilince çocuklar akla gelir oldu. Ortaya çıkan tablo buysa, bu iktidar kadınların, emekçilerin, çocukların iktidarı olamamış demektir. Buna karşılık, AKP'nin borçlarına ve kayıplarına garantör oldukları şirketler dünyada en fazla hazine garantisi verilen ilk beş şirket arasına girmişse bu iktidar mega zenginlerin, yandaş şirketlerin iktidarı olmuş demektir. Değerli arkadaşlarım, hep beraber 16 yıldır adına gerileme ve yıkım süreci dediğimiz bir süreci yaşıyoruz. 16 yıldır ülkede borçlanmayan

vatandaş kalmadı. AKP Hükümeti halkı borçlanmadan geçinemeyecek duruma getirdi. Kredi kartları ve banka kredileriyle yurttaşlarımızın geleceğe olan umudu yok edildi. Borçsuz yaşam programımız da 50 000'e kadar olan kredi borçlarının tüm faizlerini silip, ana borcu yeniden uzun vadeli olarak yapılandıracağız. Gübre fiyatlarının yükselmesi, mazot fiyatlarının 6 Lira'yı geçmesi sadece çiftçilerimizi değil; tüm ülkeyi etkiledi. Pırlantada, yatta vergileri sıfırlayan AKP, bakkaldan alınan her ürüne yeni vergi yükleri getirdi. Hakça dağıtım programımızda çiftçiye mazot, gübre, ilaç, tohum desteğini iki katına çıkaracağız. Emekliler çalışma saatlerinin en uzun olduğu ülkelerden biri olan Türkiye'de yıllarını çalışarak geçiriyor. Çoğu vatandaş, emeklilik hakkını yaş engeli nedeniyle kullanamıyor. Emeklilik yaşını düşüreceğiz; en düşük emekli gelirini 3 000 Lira yapacağız. HDP iktidarında emekliler geçinemediği için çalışmak zorunda kalmayacak. Çocuklarımız, gençlerimiz sürekli değişen eğitim sistemlerine maruz kaldı. Bilimsel, laik, parasız, cinsiyet eşitlikçi, nitelikli ve ana dilinde eğitimi bütün çocuklarımız için olanaklı hale getireceğiz. İnsanların sorgusuz, sualsiz bir şekilde işlerinden edildiği, tutuklandığı bir ülke haline geldik. Adalet duygumuz bütünüyle zarar gördü. Göreve gelir gelmez OHAL'i kaldıracağız ve Kanun Hükmünde Kararnameler'den kaynaklanan yaraları acilen saracağız. Biz toplumun tüm yaralarının sarılması için halkı meclise taşımak istiyoruz. Yıkım noktasına getirilmiş ülkemizi hep birlikte ayağa kaldırmak istiyoruz. Bunu başaracağımızdan hiçbir kuşkumuz yok. Ben dahil, 37 milletvekili adayımızın ihrac edilen emekçilerden oluşması bile başlı başına bu umudun ilk adımı olacak. Ortak vatanda demokratik bir Cumhuriyet'i inşa etmenin sözünü veriyoruz. AKP'nin son üç yıldır yarattığı kana, göz yaşına yeter demenin zamanı geldi. Kürt sorununun siyasetle çözümü sayesinde onurlu bir barışa ulaşacağız. Ana dilinde eğitim ve anayasal güvence için tüm gücümüzle mecliste mücadele edeceğiz. Toplumun tüm kesimlerini dahil ederek yeni bir demokratik anayasanın yapımında öncü parti olacağız. Ben burada kendisine "kadınların partisi" diyen bir partinin eş başkanı olma gururuyla konuşuyorum. Kadın vekillerimizin sayısı ile meclisin kadın vekilleri oranını yükselttik. İktidar partisi "her kadın dekan olmaz" diye açıklama yaparken bizler başvuran kadınların % 56'sını milletvekili adayı olarak gösterdik. 16 yıllık bir iktidar tam 31 ilde bir tane bile kadın aday göstermemişke; eşitliği savunan politikamızla her kademede eş başkanlık uygulamasını hayata geçirdik. Cumhurbaşkanı yıllardır kadınların nasıl giyineceğinden; gülüp gülemeyeceğinden; nasıl ve kaç çocuk doğuracağından; hangi işlerde çalışacağına kadar hemen her konuda kadınlar adına konuşuyor. İnanıyoruz ki, 24 Haziran'da kadınlar kendi sözünü söyleyecek. Farklı yaşam tarzlarının güvence altına alınması, bir arada yaşayabilmenin en önemli koşuludur. AKP, kendi yaşam biçimini tüm topluma dayatıyor. Tek adam rejimi, tek yaşam biçimi istiyor. AKP kibir, yalan, iftira ile kötülüğü zulme rıza göstererek zalimliği büyütmektedir. Bizler din, mezhep, felsefi görüş ayrımı yapmaksızın tüm halkların, inançların kendilerini özgürce ifade etme haklarını savunacağız. Türkiye, alevi vatandaşlarımızın kapısına çarpı konulmadığı bir ülke olacak. Mahkemeler işçilerin alın terinin, kadınların hayatının, vatandaşın siyaset yapma hakının mahkum edildiği kurumlara dönüştü. Bu halk, bunca haksızlık karşısında Yaşar Kemal'in deyişi ile "demir olsa çürürdü; toprak oldu da dayandı". HDP'nin meclis dışı bırakılması; tekçiliğin ve işsizliğin tırmanması; borçların, zamların artması devam etmesidir. Baraj; demokrasinin önüne kurulmuş bir barajdır. Kürtlerin ve diğer halkların mecliste

sesinin , sözünün kalmamasıdır. HDP'nin % 10 barajını yıkması, tüm bunların son bulmasıdır. Bu anlamıylai tarihin bizlerin üstüne yüklediği ağır sorumluluğun farkındayız. Meclisin tek bir partinin çıkarlarına teslim edilmemesi için en az 80 milletvekilinin Cumhur İttifakı'na geçmesine izin vermeyelim. 24 Haziran tarihi sadece bir seçim değildir. Ülkenin bundan sonra tek adam rejimi ile mi demokrasi ile mi yönetileceğinin tercihidir. Çocuklarınızın nasıl bir ülkede yaşayacağının belirleneceği gündür. Gelin yeni yaşam umudunu halkın tüm kesimlerine taşıyarak, yarattığımız coşkuyu 24 Haziran seçimlerinde taçlandıralım! Bir oy, hiçbir zaman bu kadar önemli olmamıştı! Bir oyunuzla bu oyunu bozun! Bir oyla, kendinin de halkının da kaderini değiştirebilirsin! 24 Haziran'da sandığa gidiyoruz! Oyumuza, geleceğimize hep birlikte sahip çıkıyoruz! Biz size öncelikle güler yüzlü siyaset, sonra eşit yurttaşlık temelinde hep birlikte yöneteceğimiz çoğulcu bir rejim vaadediyoruz! Kendinizi, kendi gücünüzü unutmayın! Gün be gün emekle var ettiğiniz hayatın gücünü unutmayın! Umudu unutmayın! Gülümsemeyi unutmayın! Sistem tıkandı, format atmak zamanıdır! Haydi gençler, kadınlar, emekçiler… Sandığa… Bir oy Demirtaş'a; bir oy HDP'ye!

Ek 5.2. Milliyetçi Hareket Partisi

Karşısında olmaktan gurur ve şeref duyduğumuz aziz Türk milletini, Milliyetçi Hareket Partisi genel başkanı Sayın Devlet Bahçeli Bey ve Milliyetçi Hareket Partisi adına saygı ve sevgiyle selamlıyorumBüyük Türk milleti, Milliyetçi Hareket Partisi kurulduğu günden bugüne Türk milletinin yüksek menfaatlerini esas alan bir siyasi parti olmuştur. Milliyetçi Hareket Partisi çalışmalarını Türkiye'nin gelişmesi ve güçlenmesi; milletimizin huzur ve refah ortamının temin ve tesis edilmesi için büyük bir gayret ve titizlik içerisinde sürdürmüştür. Rahmetli Başbuğ'umuz Alpaslan Türkeş Bey'in kutlu emaneti olan Milliyetçi Hareket Partisi liderimiz Sayın Devlet Bahçeli Bey Efendi'nin önderliğinde ilkeli, vizyonlu ve kararlı bir şekilde Türk milletine hizmet etmeye devam etmektedir. Önce ülkem ve milletim, sonra partim ve ben anlayışını şiar edinen liderimiz Sayın Devlet Bahçeli Bey'in söylemi ile bizim aklımız hep Türkiyede'dir. Bu doğrultuda Milliyetçi Hareket Partisi, 15 Temmuz hain darbe girişiminin ardından Türkiye'nin kaosa sürüklenmesini isteyen şer odakları ve onların iş birlikçisi olan terör gruplarıyla mücadelesini daha güçlü bir şekilde yürütebilmesi için hükümetin en büyük destekçisi olmuş; bu konuda üzerine düşen sorumluluğunu milli bir şuurla yerine getirmiştir. 15Temmuz'da Türkiyenin ve Türk milletinin üzerine kara bir bulut gibi çökmek isteyen hainler karşılarında milli iradenin bir zırhı olarak demokrasi kahramanı liderimiz Sayın Devlet Bahçeli Bey'i bulmuşlardır. Devletimiz ve milletimiz için büyük bir dönüm noktası olan 15 Temmuz'dan sonra acil bir yeni yol haritası ihtiyacı hasıl olmuştur. Partimiz, yine bu kapsamda Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin önünü açacak; çift başlılığı ortadan kaldıracak; idaredeki pürüzleri giderecek; kuvvetler ayrılığı ilkesini daha belirgin hale getirecek ve bürokratik oligarşiyi engelleyecek bir sistem olduğunu öne sürmüş, bu konunun hükümet tarafından meclise getirilmesini istemiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından alınan kararla 16 Nisan 2017'de referanduma girilmiş ve yapılan halk oylamasında Türk milleti, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne evet demiştir. Partimiz , Yenikapı ruhu ve 16 Nisan

Referandumu'nda Adalet ve Kalkınma Partisi ile ortaya koyduğumuz iradenin bir sonucu olarak geniş tabanlı, milli bütünleşmeyi sağlamak; siyasal ve toplumsal uzlaşının hakim kılınmasını tesis etmek adına 24 Haziran'da yapılacak Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği seçimlerine Adalaet ve Kalkınma Partisi ile birlikte Cumhur İttifakı olarak katılma kararı almıştır. Cumhurbaşkanı adayımız Sayın Recep Tayyip Erdoğan'dır. Cumhur İttifakı ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi Türk Devleti'nin artan iç ve dış tehlike ve tehditlere karşı geliştirilmiş olduğu milli bir savunma mekanizmasıdır. Cumhur İttifakı, Türk devletinin iç ve dış politikada hakim, etkin ve bağımsız hareket etmesinin temel taşıdır. Cumhur İttifakı Türkiye'den medet uman, mazluma kucak açan Türk dünyası ve İslam alemine huzur; yaşadığımız bölgeye barış getirecek olan yönetim anlayışının adıdır. Bu sistem, Cumhuriyetimizin istikbal ve istiklali, milli bekanın çelik zırhı ve ebediyete kadar vatan coğrafyasında hür, bağımsız ve onurlu yaşamanın izah ve ilanıdır. Kısaca, Cumhur İttifakı millet hakkı milli bekanın teminatıdır. Bu süreçte, Allah'ın izni, milletimizin teveccühleriyle Milliyetçi Hareket Partisi Türkiye'nin sorunları karşısında yapıcı, denetleyici ve dengeleyici bir güç olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde güçlü bir şekilde temsil edilecektir. Bu kapsamda vatandaşlarımızın tüketici kredisi ve kredi kartlarından kaynaklı borç ve yüksek faiz sarmalının neden olduğu yoksulluk tuzağından kurtarılması, esnafımızın ve çiftçinin vergi ve prim yükünün hafifletilmesi staj ve çıraklık sürelerinin emeklilik hizmetine sayılması; yük ve yolcu taşımacılığı yapan esnafımıza vergisiz akaryakıt verilmesi; çiftçinin kullandığı mazot üzerindeki vergilerin kaldırılması; sulamada ve tarım işletmelerinde kullanılan elektrikten KDV alınmaması; tohuk, fide ve ilaç gibi girdilerin vergi yükünün düşürülmesi; asgari ücretten vergi alınmaması; ücretlilerin asgari ücret kadar gelirinin vergi dışı bırakılması; uzman erbaşların tümünün kadroya alınması; mali ve sosyal haklarının iyileştirilmesi; kamuda kadro alamayan taşeron işçiler; 4B'li, vekil sözleşmeli, fahri ve geçici statüde çalışanların kadroya geçirilmesi; kamu çalışanlarının tüm ek ödemelerinin emekli aylığına yansıtılması; mühendislerin özlük haklarının iyileştirilmesi; sağlık çalışanlarına yıpranma hakkı payının verilmesi; yardımcı hizmetler sınıfında çalışanların genel idare hizmetlere geçirilmesi; üniversite giriş sınavının kaldırılması; engelli ve engelli yakını aylığının yükseltilmesi ve engelli aylığı ödenmesinde aylık geliri yerine kendi gelirlerinin esas alınması; gazilere 3600 günde emekli olabilme hakkı verilmesi; ordu ve polis vazife muadillerinin özlük haklarının geliştirilmesi; şehit yetimlerinin tamamına iş hakkı verilmesi; öğretmen ve polislerin ek göstergelerinin 3600'e çıkarılması; çalışma şartlarının iyileştirilmesi; atanamayan öğretmenlerin tamamının kademeli olarak atanmasını sağlayacak şekilde kadro ihtisasının yapılması; işsiz her aileden bir kişiye asgari ücretin yarısı kadar aile desteği yardımı verilmesi; emeklilikte yaşa takılanların mağduriyetlerinin giderilmesi; PKK'lılar, FETÖ'cüler ve diğer teröristler ile çocuk istismarcıları, tecavüzcüler, kadın katilleri hariç olmak üzere demir parmaklıkların gerisinde özgürlük düşü kuran, zindanda gün sayan dama düşüp de sevdiklerinin ve sevenlerinin hasretini çeken kader kurbanlarına af çıkarılması için girişimler sürdürülecektir. Bize göre Türkiye'nin karşı karşıya bulunduğu sorunları aşması, küresel meydan okumalara karşı durabilmesi, milli birlik ruhunun güçlenmesi ve milletimizin kök değerlerine yönelmesi ile münkün olabilecektir. Partimiz, siyasi sahnedeki varlığı ile nasıl ki geçmişte demokratik standartların yükseltilmesine ve uzlaşı kültürünün tesis edilmesine katkı sağlamışsa, gelecekte de

siyaset kurumunun saygınlığının, demokratik değerlerin ve hukukun üstünlüğünün garantörü olacaktır. Hedefimiz, çağı Türkçe algılayıp yorumlamak, milleti yüceltme ve devlet-i ebed müddet kılma ülküsü ile geleceğin küresel güç Türkiyesi'ni inşa etmektir. Büyük Türk milleti ve onun teminatı olan Türk gençliği, 24 Haziran seçimleri, liderimiz sayın Devlet Bahçeli Bey Efendi'nin de ifade ettiği gibi Türk devletinin yeniden doğuşu olacaktır. Daha güçlü ve daha sağlam bir yapı tesis edilerek sizlerle beraber yaşanılan asrı Türk'ün asrı yapmak için büyük bir adım atılacaktır. Hayati bir öneme sahip olan bu seçimler, en çok da Türk milletinin yarınlardaki mukadderatının koruyucuları olan siz Türk gençliğini ilgilendirmektedir. Cumhuriyetimizin 95 yıllık kazanımlarını muhafaza etmek ve bu kazanımları arttırarak geleceğe en güçlü şekilde var olmak için geleceğimizin birlik ruhundan teşekkül eden Cumhur İttifakı'na desteklerinizi bekliyoruz. Bu duygu ve düşüncelerle Milliyetçi Hareket Partisi adına büyük Türk milletinin her bir ferdini sevgi, hürmet ve muhabbet ile selamlıyorum. 24 Haziran seçimlerinin ülkemize ve milletimize hayırlar getirmesini Cenab-ı Allah'tan niyaz ediyorum.

Ek 5.3. İYİ Parti

Değerli vatandaşlarım, sözlerime başlamadan önce aziz milletimizin ve bütün islam aleminin mübarek Ramazan Bayramı'nı en içten dileklerimle tebrik ediyor; İYİ Parti adına televizyonları başında bizleri izleyen değerli seyircilerimize en derin selam, sevgi ve saygılarımı sunuyorum. Milletçe sandık başına gideceğiz. Çok önemli bir seçimin arefesindeyiz. Vatandaş ve seçmen olarak hepimize büyük görevler düşüyor. Seçimlerde tercihlerimizi yaparken emaneti ehline vermek; adil, cesur, dürüst ve iyi kadroları iş başına getirmek son derece büyük önem taşımaktadır. Çok kıymetli seçmen kardeşlerim, İYİ Parti olarak karşınıza gelmek için pek çok zoru başarmak zorunda kaldık. Önce, türlü engellemelere rağmen partimizi kurduk. Normal olan, teşkilatlanmasını tamamlayan her parti gibi seçimlere katılabilmekti. Lakin, onda da zorluklar çıkarıldı. Seçimlere giremezler yorumları yapıldı. Yüksek Seçim Kurulu marifetiyle engelleme girişimlerinde bulunuldu. Fakat, önce Allah'ın izni, nihayet milletimizin desteği ile onu da aştık. Cumhurbaşkanı adayımıza imza vermek isteyenlere parmak sallandı. İmza liseteleri istendi. Fakat, aziz milletimiz bu tehditleri elinin tersi ile iterek dört saat içinde yüz bin imzayı verdi ve genel başkanımız Sayın Meral Akşener'i aday gösterdi. İyi ve cesur insanların bu dik duruşu karşısında afallayan iktidar, bu sefer de partimize karşı medya karartması uygulamaya başladı. Bu medya karartmasının en acısı ise TRT'de yaşadığımız karartmadır. Belki de TRT ekranlarında İYİ Parti'yi ilk kez bu kadar uzun görüyorsunuz. Maalesef ki, milletimizin vergileriyle ayakta duran bu kurumda ancak bir yasal zorunluluk yerine getirildiği için yer bulabiliyoruz. Tabii ki, bütün bu yaşadıklarımız bizi yolumuzdan döndürmedi. Atamız Bilge Kağan gibi, gece uyumadan; gündüz oturmadan şiariyle vatan toprağında ayak basmadık yer, elini sıkmadığımız vatandaş bırakmadık. Gittik, derdimizi anlattık ve gördük ki, Türkiye yüzünü güneşe dönmüştür. İYİ Parti'nin iktidarı ve Sayın Meral Akşener'in cumhurbaşkanlığını engellemeye kimsenin gücü yetmeyecektir. 16 yıllık AKP iktidarının memleketimize inşa ettiği düzen, İYİ Parti'nin ve onun genel başkanı Meral Akşener'in yaşadıklarıyla da bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu düzen ne yazık ki demokrasi değildir; ifade özgürlüğü değildir; temsilde adalet değildir ve demokrasinin temel şartı olan adil seçim değildir. Bir zamanlar, bölgesinde demokrasi

denilince örnek gösterilen Türkiye'nin geldiği hal ne yazık ki budur. İYİ Parti olarak, öncelikle buna el atacağız. Türkiye'yi daha demokratik, katılımcı, temsilde adaleti ve fikir özgürlüğünü esas alan bir rotaya sokacağız. Türkiye'nin temel ihtiyacı da budur. Kıymetli vatandaşlarım, Malumlarınız olduğu üzere, 16 yıllık AKP iktidarı döneminde devletteki bütün makam ve mevkiler liyakat esasına göre değil; yandaşlık esasına göre dağıtılmıştır. AKP döneminde en çok duyduğumuz haberler çalınan sorular, yapılan liyakatsız atamalar, devlete değil cemaat yapısına sadakat esasına göre dağıtılan makamlar, emanetleri ehliyetsizlere veren siyasal icraatler olmuştur. Bütün bunlar olup biterken, uyarılara kulak tıkayan, "ne istediler de vermedik" sözleriyle memleketi nasıl idare ettiğini itiraf eden iktidarın Türkiye'yi getirdiği nokta 15 Temmuz ihaneti olmuştur. Bu noktada ise milletimizin feraseti ve vatan sevgisi devreye girmiş; beş bin yıllık Türk tarihinde bir ilk yaşanmış; genel başkanımız Meral Akşener'in de dediği gibi "15 Temmuz'da millet, devleti sokaktan toplamıştır." Acıdır, ama hakikat budur. Bütün bu yaşadıklarımızın sebebi, adaletten ve liyakatten uzaklaşan devlet yönetimi ve ferasetsiz idarecidir. Oysa yüce Allah, kutsal kitabımızda adaleti emrediyor. Alemlerin efendisi "bir saat veya bir gün adaletle hükmetmek; bir sene veya altmış sene nafile ibadetten hayırlıdır" diyor. Hazreti Ali "devletin dini adalettir" diyor. 25 Haziran sabahı yapacağımız ilk iş, bütün kurum ve kurallarıyla adaleti yeniden tesis ederk; Türkiye Cumhuriyeti devletinin bir hukuk devleti olmasını sağlamaktır. Aziz Türk milleti, Bu iktidarın milleti kandırdığı ve savsakladığı en önemli konulardan birisi de FETÖ ile mücadeledir. Düşünün FETÖ sorgulamalarında çaycısı, çorbacısı, sürahi tutan garsonu içeriye alınmış; ama FETÖ'nün önünde diz çöken beş milletvekili bu seçimlerde yeniden aday gösterilmiştir. Bu nasıl adalet? Bu nasıl FETÖ mücadelesidir? Bu tablo bize bir kez daha göstermiştir ki, sorunun parçası olanlar; çözümün parçası olamazlar. Biz İYİ Parti olarak, FETÖ ile mücadeleyi etkin ve kararlı bir şekilde sürdüreceğiz. Bu şer yuvasının siyasi bağlantılarını ortaya çıkartıp, murlaka yargıya teslim edeceğiz. Aynı şekilde, vatana ve millete kasteden tüm ihanet ve terör odaklarıyla mücadeleyi sonuna kadar sürdüreceğiz. Vatandaşımızın huzur ve güvenliğini korumak, İYİ Partinin birinci önceliği olacaktır. Bu amaçla önleyici kolluğu güçlendirmek ve özellikle aile içi şiddet, kadın cinayetleri, uyuşturucu ticareti ve çocuk istismarı gibi toplum vicdanını kanatan suçlar için önleyici ve ıslah edici tedbirler almak üzere suçların önlenmesine dair kanunu mutlaka ama mutlaka çıkaracağız. Çok kıymetli vatandaşlarım, "FETÖ bizim zamanımızda büyüdü" itiraflarında bulunan, neredeyse her önüne gelene aldanan, ama kendileri de milletimizi aldatan bu iktidarın 24 Haziran'da acilen değiştirilmesi gerekiyor. Biz inanıyoruz ki, Ak Parti iktidarı milletimizin kararlılığıyla sandıkta yenilecek ve milletimizin iradesi tek bir kişinin iradesine galip gelecektir. Egemenliği yeniden millete vermeye; Cumhuriyet ve demokrasinin tüm kurum ve kurallarını yeniden inşa etmeye geliyoruz.Güçlendirilmiş, parlamenter demokratik rejimi yeniden ihya etmeye geliyoruz. Kurtuluş Savaşı'nı yöneten, milli mücadeleye karargahlık yapan ve son olarak 15 Temmuz'da FETÖ'nün bombalarına hedef olan gazi meclisin itibarını kurtarmaya geliyoruz. Kıymetli kardeşlerim,24 Haziranda basiretsiz, beceriksiz olan bu iktidar gidecek; ülkesi ve milleti için her türlü bedeli ödemeyi göze almış, cesurlar ve iyiler iş başına gelecektir. İş başına geldiğimizde, Türkiye ekonomisine nefes aldıracak ekonomi hamlesini başlatacak; orta vadede fert başına milli geliri 16 Bin Dolar'a, gayri safi

yurtiçi hasılayı da 1,4 Trilyon Dolar'a çıkaracağız. İşsizlik ortalamasını, OECD ortalamasına çekeceğiz, % 5.6'ya düşüreceğiz. Genç işsizlere iş bulana kadar, aylık 500 TL vatandaşlık maaşı bağlayacağız. Emeklilerimize yılda iki kez, dini bayramlarımızda 1500'er Lira tutarında iyi bayramlar ikramiyesi vereceğiz. Eğitimi yazboz tahtası olmaktan kurtaracağız. Evlatlarımızın iyi insan olarak yetişmesini sağlayacak bir modeli hayata geçireceğiz. Öğrencilerimizin gireceği hiçbir sınavdan sınav ücreti almayacağız. Üniversitelerimizi gerçek anlamda birer bilim yuvası haline getirecek ve darbe mahsulü YÖK'ü kaldıracağız. Kısacası, Türkiye'nin tüm sorunlarını çözmek için hazırlıklarını yapmış olan İYİ Parti Türkiye'ye iyi gelecektir. Türkiye'nin kaderine yön veren bu seçimlerde tüm vatandaşlarımızı İYİ Parti'ye ve Cumhurbaşkanı adayımız Meral Akşener'e oy vermeye; İyi Türkiye'nin inşasında pay sahibi olmaya çağırıyorum. Yüzünü güneşe dön Türkiye!